د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام(خلورم ټوک)

لیکوال: زبیر افغان

د نشر کال: ۲۰۲۲م

د کتاب ټول حقوق له **پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

اول پاك خواږه بیا نیك اعمال ۷

ایمان او د صالحو اعمالو پایله ۱۱

حجاب د اختلاف او اتفاق ترمنځ... ۱۶

د بتانو ماتول، د جهالت پر ناسمه مفکوره وروستی ګوزار ۳۷

د تقدیر په اړه لنډه وضاحت... ۳۹

د خرافات ختمونې له وسیلې یې بېرته د پنځونې هڅې................ ٤۳

د رؤیت هلال(میاشتې لیدلو) ستونزه ۵۳

د هدایت تر لاسه کولو وړ او ناوړ افراد/قومونه ٦٦

دین د نفرت په دام کې ٦۹

دیني تعبیر د ارتجاع او تجدد ترمنځ ۷۹

زموږ په دیني تعبیر کې د عقلانیت خلا ۸۹

زموږ ماضي او حال؛ د عزت له مناره د ذلت تر کندې ۹٦

طالبانو ته اخطار ۱۰۵

ګڼ ودونه(تعدد زوجات)... ۱۱٦

مقدس متن نامقدس تفسیرونه... ۱۲۷

د یهودو غندل شوي اعمال او زموږ ټولنه ۱۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعقل، تفکر او تدبر په قران کې ۱۵۶
ایا په اسلام کې مذهبونه یوه اړتیا ده؟ ۱۷۸
اساسي او فرعي قوانین ۱۸٤
د علم کتاب د بې علمو په لاس کې ۱۹۱
عبادات او له ژوند سره یې تړاو.. ۱۹۷
فقه که قانون ۲۰۲
دین او ساینس ۲۱۱
پر دیني سرچینو زیاتونې او ترې کمونې.............................. ۲۱۹
د دوو بنو د رضاعي اولاد نکاح ۲۳۱
پرون او نن د مرېیتوب بنې ۲۳٤
ایا د دوو ښځو شاهدي له یوه نر سره برابره ده؟ ۲٤۲
په میراث کې د لمسي حق ۲٤٦
په مصنوعي ډول اولاد پیدا کول.. ۲٦٦
استقلال او اشغال ۲۸۰
د رؤیت هلال (میاشتې لیدلو) ستونزه ۲۸٤
په دولتي محکمو کې د نکاح راجستېرول (ثبتول) ۲۹۷
د انسان د بدني غړو پیوندکاري ۳۰٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما حقیقت او ستا حقیقت ۳۱۸
هم ملت او هم امت؛ توازن يې څنگه ساتلای شو؟ ۳۲٤
د جنس بدلول ۳۲۹
مراجع ۳۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول پاک خواړه بیا نیک اعمال

}يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ { [المؤمنون: ۵۱]

اې رسولانو! پاکیزه خواړه خورئ او صالح اعمال کوئ، زه ستاسو پر اعمالو علم لرم.

په دې ایت کې تر صالح عمل وړاندې د پاکو خوړو یادونه شوې ده او بیا د امر رسولانو ته شوی دی، د رسول عمل تر هغو د قبول وړ نه دی، څو په دغه حکم عمل ونه شي. که د رسول د عمل لپاره دا شرط وي نو ایا امتیان ترې مستثنا دي؟ په هیڅ صورت نه، حتمن به دغه معیار پوره کوي، یوازې اودس کول د لمانځه لپاره بس نه دی، نه یوازې د جامې پاکي د لمانځه د صحت لپاره کفایت کوي، که په بولو لړلې جامه باندې لمونځ نه کېږي، نو په مردار مال تغذیه شوي بدن باندې هم لمونځ نه کېږي، که د لمانځه لپاره د جای نماز پاکي لازمي ده، نو د ځمکې پاکي هم ورته اړینه ده چې نه به دې له چا غصب کړې وي، نه به دې په چلول او دوکه ځنې اخیستې وي، نه به دې د خور، لور او نورو خپلوانو له حقه راګرځولې وي، دا ډېره جالبه ده چې زموږ خلک کوچنی جای نماز پاک غواړي خو دومره لویه ځمکه بیا که د هر چا له حقه راګرځول شوې وي، پروا نه په کوي، یو څاڅکی بولې پر جامه نه ایله کوي، خو که یې ټول بدن په حرام مال تغذیه شوي وي، بیا باک نه په کوي. په یوه حدیث کې راغلي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ اللهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَإِنَّ اللهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ، فَقَالَ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا، إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ} [المؤمنون: ٥١] وَقَالَ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ} [البقرة: ١٧٢] ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ، يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ، يَا رَبِّ، يَا رَبِّ، وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ، فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ؟ "(١)

له ابو هريره رض روايت دی چې رسول الله ص ويل: الله پاک دی يوازې پاک شی قبلوي، الله مسلمانان په هغه څه امر کړي دي چې رسولان يې په امر کړي: اې رسولانو! پاک خواړه خورئ او نيک اعمال کوئ، زه ستاسو پر اعمالو علم لرم، او ده ويل: اې مومنانو! له هغه پاک رزق څخه خوراک کوئ چې موږ په روزي در کړي. بيا يې يو کس ذکر کړ چې له اوږده سفره يې ويښتان ببر او بدن خيرن وي، لاسونه اسمان ته پورته کړي، په دعا کې وايي: اې زما پالونکې! اې زما پالونکې! د هغه خوراک حرام وي، څښاک يې له حرامو وي، جامه يې په حرامو وي او په حرامو تغذيه شوی وي؛ نو څنګه به يې دعا قبوله شي؟!

د دې حديث په رڼا کې د خپلې ټولنې دينکارانو ته وګورئ، زياتره زموږ ډېر لمونځ کوونکي تر غاړې په ناسمو معاملاتو کې ډوب وي، دوی فکر کوي چې لمونځ کوم، نور به نو خدای له ما څه غواړي؟ تر لمانځه وروسته تسبيح وايم، روژه چې راشي، نيسم يې، که زياتې پيسې وګټم حج و عمره په کوم، له کور سره يو جومات په جوړ کړم، دغه دين شو، نو ولې موږ دعا نه قبلېږي؟ ولې ورځ تر بلې بدې ورځې پر موږ را روانې دي؟ زموږ د عمل کوم ځای ناسم دی چې بدې پايلې يې موږ زغمو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ خلک په دې نه پوهېږي چې له کومو قراني الفاظو چې موږ یوازې د لمانځه معنا اخلو، هغه جمله د مفهوم له مخې تر دې ډېره پراخه ده، هغه ټوله ټولنه د ټول وخت لپاره رانغاړي، هدف یې د الهي قوانینو په وړاندې تسلیمي ده، لمونځ یې عملي بېلګه ده چې څوک عملن دغه کار د یوه تمرین په شکل وکړي، خو که یوڅوک لمونځ کوي، اما په نور ژوند کې د همدې خدای احکام نه عملي کوي، نو لمونځ یې هم بې ګټې دی.

روژه له حلال مال څخه د خدای د امر له امله بندېدل نه دي، بلکې دا عملي تمرین دی، څو د خدای په امر له حرامو مالونو څخه د بندېدا عملي تمرین په وشي، خو که څوک له روژې سره حرام خوري، روژماتی او پېشلمی یې په حرامو وي، نو بیا روژه هیڅ معنا نه لري، حج او عمره هغه وخت ښه دي چې د خدای پر ټاکلې لار انسان تر هغه ځایه ولاړ شي، نه دا چې په غلطو لارو تر لاسه شوی مال انسان حج ته ورسوي یا عمر په وکړي، دا نه یوازې د ګټې سبب نه کېږي، بلکې د نور وبال سبب دی.

په لمانځه او حج مغرور شوي خلک دې لومړی دې ته وګوري چې ګټه یې له کومه ځایه ده؟ معاملات یې څنګه دي؟ د خلکو حقوق یې ور کړي دي که نه؟ زما د شخصي تجربې له مخې زیاتره همدا ډېرو حجونو او لمنځونو والا په کور کې بد اخلاقه، معاملاتو کې سره ګډوډ، له حرامو لارو د مال ګټونکي، خپلو قریبانو ته حق نه ور کوونکي او ډېر تونده خویه خلک وي، وړه استثنا حتمن لري، مګر اکثریت یې زموږ د ټولنې دغه وړ کسان دي، نو دا لمونځ څه فایده؟ په روژه کې هر مازیګر زموږ بازارونو کې جنګونه وي، کنځل وي، یو د بل ښځې کنځل کېږي، که وس یې ورسېږي، هر عمل ورسره کوي، پر سودا شل قسمه درته کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوری شی د ښه شي په نوم در کوي، دا نو روژه شوه؟ تر دې روژې خو چې يې نه وي نيولې ښه ده، ځکه اعصاب به يې پر ځای وي، دوی هسې هم د روژې هدف نه پوره کوي، خدای ستا لوږه، تنده او د شپې بې خوبي څه کوي؟ د هغه هدف دادی چې ته په ټولنه کې داسې ژوند وکړې څو خلك له تا ډار ونه لري، د خلکو مالونه ونه لوټې، د يو څو ورځو لپاره عملی تمرين درباندې کوي چې که د خدای په امر حلال خواړه نه خورې، نو حرام به هم د دې خدای په امر نه خورې، او که موږ حلال د روژې په نامه ايله کوو، خو حرام بيا په همدې روژه کې ګټو څو ماښام روژه په ماته کړو، نو دا زموږ د عمل و عقيدې، د نيت او کردار پاراډوکس نه ښيي؟ خدای منافقانه عمل ته اړتيا نه لري، نه عمل خدای ته ګټه رسوي، عمل د انساني ټولنې د حفاظت لپاره لازم شوی دی نه خدای ته د ګټې رسولو په پار.

۲۰۲۲/اګست/۲۳

سرچينه:

۱)(مسلم، كتاب الزكاة، باب قبول الصدقة من الكسب الطيب وتربيتها، ح: ۱۰۱۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایمان او د صالحو اعمالو پایله

په قرن کریم کې ژمنه شوې ده چې که تاسو ایمان راوړئ او صالح اعمال وکړئ، نو د ځمکې او اسمان برکتونه به مو په برخه شي، یا به په ځمکه کې واک در کړل شي، نو اوس زموږ خلکو ته شکونه پیدا دي چې موږ ایمان هم لرو، او نیک اعمال هم کوو، ولې هغه ژمنه له موږ سره نه تر سره کیږي؟

لومړی به د قران کریم دغه ایاتونه راوړم، بیا به وروسته تبصره پر وکړم:

{وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ} [الأعراف: ۹۶]

ژباړه: او که د ښارونو خلکو ایمان راوړی وای او تقوا یې کړې وای، موږ به د اسمان او ځمکې برکتونه ور کړي وای.

{ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ} [النور: ۵۵]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله ستاسو له هغو کسانو سره چې ایمان راوړي او صالح اعمال وکړي، ژمنه کړې ده چې په ځمکه کې به د پخوانو مومنانو په شان واک ور کوي، هغه دین چې ده ورته خوښ کړی، هغه ته به ځای ور کوي او تر ډار وروسته به یې حالت په امن بدلوي، دوی به زما احکام مني، له ما سره یوځای به د بل د احکامو منونکي نه وي، که چا له دې انکار وکړ، هغوی فاسقان دي.

{وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ} [آل عمران: ۱۳۹]

ژباړه: که تاسو مومنان وئ، نو تاسو به برلاسي یئ.

دغه ډول ایاتونه د دې سبب دي چې خلك نیوکې وکړي، دوی فکر کوي چې قران کریم کړې وعده اوس له دوی سره نه پوره کېږي، نو العیاذ بالله قران هسې خبرې کړې دي او که زموږ په اعمل کې ستونزه ده؟

قران کریم د الله کتاب دی او الله تعالی بې ځایه ژمنې نه کوي او نه له وعدو مخالفت، مگر ستونزه هم زموږ په فهم کې ده او هم مو په عمل کې.

قران کریم موږ ته دا خبره کړې ده چې تاسو به د خپلې بریال لپاره په ذهني توگه چمتو یئ، سل سلنه به مو د برلاسی ایمان وي ځکه د الله قانون درسره دی، له هغه ښخه د الهام په اخیستو د فطرت له قوانینو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هماهنګی عمل کوئ چې بریا یې حتمي پایله ده؛ خو له دې سره به تقوا او صالح اعمال کوئ، تقوا یا صالح اعمال چیش دي؟

موږ تقوا په ډار یا پرهېز ګاري ترجمه کړې ده او صالح اعمال مو تر لمونځ، روژې، حج او د قران کریم تر ختمونو محدود کړي دي، له دې امله هغه اعمال چې قران کریم یې له موږ غوښتنه کوي، موږ نه دي ترسره کړي چې نتیجه یې هم زموږ په وړاندې ده.

تقوا او صالح اعمال د خدای د احکامو رعایت، ور باندې عمل، له هغو هدایاتو سره هماهنګه کار و کردار، دا لمونځ او دې ته ورته اعمال یوازې نښې دي د هغو اعمالو چې یو مومن یې په خپل ټول ژوند کې عملي کوي، لمونځ او دې ته ورته عبادات یوازې نیک اعمال نه دي، قران کریم تر لمانځه مخکې د الله تعالی حاکمیت یاد کړی دی، بیا یې له انسانانو سره ښه رویه یاده کړې، بیا یې په کایناتو کې غور و فکر یاد کړی، د لمانځه او دې ته ورته عباداتو درجه وروسته راغلې ده، یو څوک د زړه له اخلاصه پر الله ایمان ولري، نو هغه یوازې په جومات کې د خدای لپاره رکوع او سجده نه کوي، بلکې ټوله ورځ او ټول ژوند یې د قوانینو په وړاندې دغسې سرټیټوي لکه په جومات کې د لمانځه مهال.

سمه ده یو چا ټول وخت د الهي قوانینو رعایت وکړ، نو د اسمان او ځمکې برکات څنګه تر لاسه کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم انسان ته ویلي دي چې اسمان او ځمکه درته مسخر دي، تاسو د خپلو وړتیاو په کارولو له دې نړۍ څخه ګټه اخیستای شئ، انسان ته یې ویلي چې اسمان ته ختل او ځمکې ته ننوتل یوازې یوه قووت ته اړتیا لري(الرحمن: ۳۳)، انسان ته الله تعالی وایي چې موږ د فکر، تصور، خیال، ژبې، کار، تعمیر او تخریب وړتیا ور کړې ده(البقره: ۳۱)، قران کریم هغه فکر ته رابللی، د علم یادونه یې ورته کړې، د کایناتو په اړه یې دا ورته ویلي چې هغوی تر قوانینو لاندې دي، تاسو ورڅخه ګټه اخیستای شئ، په انساني ټولنه کې یې ظلم منعه کړ، له یو بل سره د همدردۍ امر یې وکړ، د عدالت او احسان امر یې وکړ، بشریت یې ټول د احترام وړ وباله(الاسراء: ۷۰)، بشریت ته د قوم، ملت، ژبې، مذهب، ډلې، ګوند، رنګ او بل هر شي چوکاټونه یې لغوه کړل، انساني غلامۍ ته یې پای ور کړ او د خدای د قانون له مخې یې هغه انسانان درانه وبلل چې خپل ور سپارلی کار په پوره وي(الحجرات: ۱۳)، که د قران کریم په ایاتونو کې دا ټول فکر وشي، دغسې عملي شي، دغه مفاهیم یې را برسېره شي، انسان هم تر خپل منځ د یوه کور د غړو په شان ژوند وکړي او هم د کایناتو په اړه هغه ډول عمل وکړي چې قران کریم ورته هڅولي دي، نو به یوه جنتي ټولنه جوړه شي، د اسمان او ځمکې برکات به د دوی په برخه شي، فساد به ورک شي، علم به وده وکړي، ټولنه به هوسا شي، خلک به خوشاله شي، د بشریت لپاره به د نن ورځې جوړ دوزخ په جنت بدل شي، ستړی انسان به پکې هوسا شي، د یوه خدای قوانین به عملي کېږي او ټول بشر به یې په وړاندې یوه مساوي درجه ولري، نه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر ترې مستثنا وي او نـه بـه د خـدای قـانون د مسـکین او بـې اسرې و وسلې د پښو زولنې، په دې توګه به یوه بشریت شـموله اداره جـوړه شي، چې تر مخ به یې د یوه ملت مسله نه وي پرته، بلکې د ټول جهان، بشر، کایناتو، د دې ژوند او د یوه اوږده بل ژوند د خوندیتوب تصور وي. پـه دې توګه دغه صالح اعمال او تقوا موږ هغه مقام تـه ورسـوي چـې قـران کریم یې وعده راکړې ده، نه هغه اعمال چې موږ یې په خپله ټولنـه کـې کوو او نه هغه تصور چې موږ یې له قران کریم څخه لرو.

۲۸/۸/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

حجاب د اختلاف او اتفاق ترمنځ

حجاب د دوو شیانو ترمنځ بېلونکي یا پټونکي ته وایـي(١)، پـه قـران کریم د ګڼو معناوو لپاره کارېدلی دی، د همدې معنا لپاره په دې ایت کې دی:

{ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ} [الأحزاب: ٥٣]

ژباړه: او که مو له نبوي میرمنو پوښتنه کوله، نو د حجاب له بلـې خـوا یې ځنې وکړئ.

که دلته دوه نور ټکي هم واضح کړم چې له همـدې موضـوع سره اړه لري، نو ښه به وي چې د بحث په وضاحت کې له موږ سره مرسته کولای شي، زموږ خلک ستر او پرده تقریبن په یوه معنا کاروي، مثلن وایي: پرده وکړئ، ستر وکړئ، څه بې ستره ښځه وه، څه بې پردې ښځه وه. ستر پـه عربي کې پټولو ته وایي، لکه په یوه حدیث کې دي:

مَنْ سَتَرَ عَوْرَةَ مُسْلِمٍ فِي الدُّنْيَا سَتَرَ اللهُ عَوْرَتَهُ فِي الآخِرَةِ.(٢)

که په دنیا کې چا د یوه مسلمان عیب پټ کړ، الله به په اخـرت کـې د هغه عیب پټ کړي. دلته دواړه ځایه ستر د پټوالي لپـاره اسـتعمال شـوی دی. پرده بیا زموږ خپل لفظ دی چې کلـه یـې لـه حجـاب سره مـرادف کاروو او کله یې له ستر سره، که څوک ښـځې تـه ووایـي: پـرده وکـړه را ووزه، نو هدف یې چادري یا هغه تور حجاب یـا غـټ پړونـی پـر ځـان

(c) ketabton.com: The Digital Library

اچول وي، یا هم ورته وايي: حجاب وکړه، راځه! بیا هم عیني شی هدف دی. یا ورته وايي: ښه سمه په ستر کې راشه، یعنې محجبه او پردې کې راشه.

دويمه خبره د عورت ده، عورة د هیواد د سرحد هغه ځای ته ویل کېږي چې د نقص له امله دښمن حمله پر کوي یا ډار يې موجود وي، د الاشتقاق لیکوال وايي: عورةُ القومِ، هغه ځای ته دی چې د دښمن له لوري پرې د برید خطره وي، لکه په احزاب سورت کې دي: {إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ} [الأحزاب: ۱۳]، دلته يې همدغه معنا ده، ابن فارس وايي: عوره هر هغه شي ته ویل کېږي چې د خالي والي له امله يې ساتنه لازمي وي، همدارنګه هغه شي ته هم ویل کېږي چې شرم و حیاء ځنې کېږي، د نر یا ښځې فرج ته هم عورت ویل کېږي، موږ په پښتو کې هم دغه معنا ځنې اخلو، مثلن وایو: عورت دې پټ کړه، هدف ورڅخه یوازې فرج هم نه وي، د ښځې او نر د ستر ټول ځایونه ور ښیو، په قران کریم کې دي: عَوْرَاتِ النِّسَاءِ یعنې د ښځو له سیکس سره تړلې خبرې و کارونه، یو بل ځای هم د هغو درو وختونو لپاره کار شوی دی چې خلک پکې عمومن جامې کاږي، د سهار تر لمانځه مخکې، د ماخستن تر لمانځه وروسته او غرمه، قران کریم وايي: {ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ} [النور: ۵۸]، دا درې هغه وختونه دي چې تاسو پکې جامې ږدئ.

حجاب، عورت، ستر هر یو ګڼې معناوې لري، البته په خپل خاص مورد کې راتګ يې ځانګړې معنا ور کوي، نو دلته د حجاب څخه پرده یا هغه جامه/چادري/کالی/ټوکر هدف دی چې ښځې يې له خپلو کالیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برسېره استعمالوي، تر دې وروسته چې د هر یوه لفظ په بنسټیزه معنا مو څان پوه کړ، اوس نو اصل موضوع ته را ګرځم.

د حجاب په اړه د مسلمانانو ترمنځ اختلافي او اتفاقي ټکي شته، په یوه مسلمانه ټولنه کې ټولې مسلمانې ښځې هغه اتفاقي ټکي رعایتوي، په خاص ډول زموږ افغاني ټولنه کې یې نامسلمانې ښځې هم رعایت کوي، ځکه د ټولنې لویه برخه مسلمانان دي، نو د هغوی تر تاثیر لاندې اقلیتونه هم اړ شوي چې زموږ مذهبي/کلتوري ارزښتونو ته درناوی وکړي. ستونزه له دې را جوړه ده چې زموږ خلک/ډلې خپل افکار پر نورو تحمیلوي چې له همدې ځایه فاجعه پیلېږي او د وخت په تېرېدو او خشونت کولو عمق ته رسېږي، اتفاقي ټکي یې باید عملي شي، که په یوه اسلامي ټولنه کې څوک د دې رعایت نه کوي حکومت یې د ټولنې له امله مجبورولای شي چې رعایت یې وکړي، اما په اختلافي ټکو کې پر خلکو جبر کول د هیچا حق هم نه دی حتا که حکومت هم وي، که د واکمنې طبقې خلکو ته خپل فکر سم معلومېږي نو یوازې د توصیې تر کچې نورو خلکو ته ویلای شي، اما جبري کول یې نه شریعت کې جواز لري، نه قانون کې او نه بشري اخلاق اجازه ور کوي.

د حجاب په اړه د طالبانو تر نوي فرمان وروسته د دیني عالمانو له لوري ډول ډول دریځونه ونیول شول، چا د طالبانو د فرمان حمایت کاوه، څوک د میرمنو پر خوا ولاړ وو نرمي یې کوله، چا د طالبانو د سخت موقف په وړاندې له حجابه د میرمنو د خلاصون په اړه میرمنو ته حق

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکاوه چې خپل واک يې دی، حجاب کوي که نه د يوه انسان په توګه د دې کار د انتخاب او نه انتخاب حق له ميرمنو سره دی؛ البته په يوه اسلامي سنتي ټولنه کې به هم د اسلامي احکامو رعايت کېږي او هم د هغې ټولنې د کلتور، هر افراط د تفريط لامل کېږي او په هره نوعه تفريط ډېر افراط ته زمينه سازي کوي. د حجاب په اړه دريځ بايد د واضحو نصوصو لارښونو ته په کتو ونيول شي چې خپله ټولنه به يې هم له پامه نه وي اچولې.

د حجاب په اړه لومړی لارښوونې قران کريم کړې دي، بايد لومړی د قران کريم هدايات تر نظر تېر شي چې د الله کتاب امت ته په دې اړه څه ډول هدايات ور کوي:

{ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ () وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} [النور: ۳۰، ۳۱]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: مومنانو ته ووايه: سترګې دې ټيټې ساتي او د خپلو فرجو ساتنه دې کوي، دا د دوی لپاره د پاکي ډېره ښه طريقه ده، الله د دوی په اعمالو خبر دی، او مومنو ميرمنو ته ووايه: سترګې دې کښته ساتي، د خپلو فرجو حفاظت دې کوي او خپل زينت دې نه ښکاروي، مګر هغه چې ښکاره وي، او خپل پړوني دې پر خپلو ګرېوانو را خپاره کړي او خپل زينت دې نه څرګندوي، مګر خپلو مېړو، خپلو پلرونو، خپلو خسرانو، خپلو زامنو، خپلو بُنځيانو، خپلو ورونو، خپلو وربرونو، خپلو خوربيانو، نورو ښځو، د دوی مربيانو او هغه تر لاس لاندې بې شهوته سړي و ماشومان چې د ميرمنو (د سيکسي خبرو/کارونو) په اړه پوهاوی نه لري، دوی دې په ناز و نخرو مزل نه کوي چې پټ زينت يې ښکاره شي او اې مومنانو! ټول د الله لور ته رجوع وکړئ، چې بريالي شئ.

په دې ايت کې زه دوو نکتو ته تم کېږم: يوه يې د زينت په اړه ده او بل يې د پړوني ده. قران کريم دلته ويلي چې زينت دې نه ښکاروي، مګر هغه چې څرګند دی. خلکو له دې مخ اخيستی دی، په داسې حال کې چې مخ يې هدف نه دی، د همدې احکامو په دوام اخير کې وايي چې په ناز و خرو دې تګ نه کوي چې پټ زينت يې څرګند شي، له دې معلومېږي چې دلته يې هدف د زينت لپاره اضافه شيان دي، لکه پايزيبونه، نو له اوله سره هدف له زينته د ښګلا شيان دي، لکه ميخک، غوږوالي، غاړګې، پايزيبونه، بنګړي، ګوتمۍ، رانجې او داسې نور. ښکاره يې ګوتمۍ دي، د مخ ميخک دی او پټ يې پايزيبونه دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوړوالي دي او نور. په قران کريم کې نور ځايونه هم زينت هغو اضافي شيانو ته کار شوی دی چې يا دنياوي ژوند په ښکلی دی يا د ځمکې د ښکلا باعث کېږي، يا هم نور، دغه لاندې اياتونه راځئ ولولو:

{قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ} [الأعراف: ۳۲]

ژباړه: ووايه: چا د الله هغه زينت حرام کړی چې د خپلو بندګانو د ګټې لپاره يې پيدا کړی؟

{وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا}

[يونس: ۸۸]

ژباړه: او موسی وويل: زموږ ربه! تا فرعون او د هغه ټولی ته په دې ژوند کې زينت او مالونه ور کړي دي.

{إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا} [الکهف: ۷]

ژباړه: هغه څه چې پر ځمکه دي موږ ځمکې ته زينت کړي دي.

{تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} [الکهف: ۲۸]

ژباړه: ته د دنياوي ژوند زينت غواړې.

{الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} [الکهف: ۴۶]

ژباړه: مال او زامن د دنياوي ژوند زينت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

{إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ} [الصافات: ٦]

ژباړه: موږ نژدې اسمان په ستورو ښايسته کړی دی.

{ فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ} [النور: ٦٠]

ژباړه: نو پر سپينسرو ښځو ګنا نه شته چې خپلې جامې کښېږدي خو خپل زينت به نه څرګندوي.

په دې اخيري ايت کې بيخي واضحه شوه چې دلته هدف له زينت څخه مخ نه دی، ځکه سپينسرانو ته د حجاب د نه استعمال اجازه شوې ده خو زينت غړې به نه ښکاروي. د محاسن التاويل تفسير ليکوال وايي:

أي يتركن التحفظ في التستر بها. فلا يلقين عليهن جلابيبهن ولا يحتجبن غَيْرَ مُتَبَرِّجاتٍ بِزِينَةٍ أي مظهرات لزينة خفية. يعني الحليّ في مواضعه المذكورة في قوله تعالى: وَلا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أو المعنى غير قاصدات بالوضع، التبرج.(۳)

ژباړه: يعنې هغه جامه دې پرېږدي چې حجاب يې پـه کـاوه، نـه دې غټ پړوني يـا هـم حجـاب اچـوي او نـه دې سـتر کـوي، خـو د زينـت ښکارونکې به نه وي، يعنې هغه پټ زينت، هدف په همدې ځـايو کـې ورڅخه ګېڼې دي لکه چې وايي: زينت دې يوازې خپلـو مېړو او... تـه ښکاروي، يا دا معنا ده چې سپينسرانې دې له حجابـه ددې لپـاره ډډه نـه کوي چې هدف يې ځان ښکارول وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې اړه د اخیري خبرې په توګه ووایم پر ګرېوان د پرونې تر اچولو وروسته یې ویلي دي چې زینت دې یوازې له مېړه او هلته ذکر شویو کسانو څخه نه پټوي، که هدف یې د مخ پټول وي، نو ولې یې ګرېوان یاد کړی؟ ولې یې نه ویل چې پر مخ دې پردې را ایله کړي یا دې هم مخ پټ کړي؟ ولې یې د زینت په برخه کې هغه ښکاره برخه ځنې بېله کړه؟ پر ګرېوان په پړوني اچولو غاړه او غاړه ګۍ پټېږي خو حتمي نه ده چې له خپل مېړه او یا نورو قریبانو دې غاړه او هم غاړه ګۍ پټه کړي او اصل هدف د غاړه ګۍ پټول هم نه دي، غاړه هدف ده، پایزیبونه نه دي، پنډۍ دي. قران کریم مسلمانه ښځه مکلفه کړه چې خپله غاړه، پنډۍ، لېچونه او... دې له پردو نارینه وو پټ کړي، اما که د خپلو نژدو قریبانو په منځ کې وي، حتمي نه ده چې پټ یې کړي، یوه ښځه په خپل کور کې د ورونو ترمنځ په دې نه ده مکلفه چې غاړه دې پټه کړي، لېچ دې نه ښکاروي، که په خپله یې ځوک وکړي، د هغې خپل واک دی.

هیله ده د زینت موضوع نوره روښانه شوې وي او که ځوک پکې ګډوډ شوي وي، هغوی دې یوځل په خپله د قران کریم همدې ایاتونو ته رجوع وکړي، اوس د پړوني نکتې ته راځم:

که ستاسو د ایت ترجمه له ذهنه وتلې وي، یوځل بیا د ایت ترجمه تر نظر تېره کړئ، هلته یې ویلي دي چې پړوني دې پر ګرېوانو را ایله کړي، دا یې نه دي ویلي چې پر مخ دې هم را واچوي، نو مخ بیا له کوم ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه په حجاب کې داخل شو؟ که په دې اړه د قران کريم په نورو اياتونو کې احکام راغلي وي، نو راځئ هغه ځايونه هم تر نظر وباسو:

{وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا} [الأحزاب: ۳۳]

ژباړه: او (اې د نبي ميرمنو!) په خپلو کورو کې اوسئ، تر تاسو د وړاندې جاهليت د زمانې په شان مه راوزئ، لمونځ کوئ، زکات ور کوئ او د الله و رسول يې اطاعت کوئ، حقيقت دادی چې اې اهل بيتو! الله غواړي ستاسو د ګنا چانس ختم کړي او تاسو ښه پاک کړي (چې د نورو لپاره نمونه شئ).

په دې ايت کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم ميرمنو ته لارښوونې دي، تر دې ايت وړاندې هم د يا نساء النبي په الفاظو خطاب ورته شوی دی او د دې ايت په اخير کې هم اهل بيت بلل شوې، نو دلته احکام ټول له دوی سره تړلي دي، که فرض کړو چې ټولو ميرمنو ته همدا عام دی، نو بيا د پخواني جاهليت په شان له ګرځېدا منعه شوې ده نه دا چې په پرده کې هم منعه ده او مخ يې نه دی ياد کړی.

{ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا () لَئِنْ لَمْ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلاً } [الأحزاب: ٥٩، ٦٠]

ژباړه: اې نبي! ستا میرمنو، لوڼو او د مومنانو ښځو ته ووایه: خپل غټې پړوني دې پر ځان را واچوي چې وپیژندلې شي، نو به اذیت نه ور کول کیږي او الله ډیر بخښونکی مهربانه دی، که منافقان، هغه کسان چې په زړونو کې یې مرض دی او په مدینه کې شته دروغ خپرونکي له خپلو کارونو لاس وانخلي، نو موږ به تا پر مسلط کړو، بیا به له لنډ وخت پرته دوی ستا سره په مدینه کې هستوګنه ونه کړي.

له دغه ایت څخه معلومیږي چې د مسلمانانو ښځې به بهر ته په وتلو کې د دې لپاره غټ پړوني کاروي چې د بازار/کلي له کوڅه ډبو، بد اخلاقو او مفسدو کسانو څخه ځانونه په خوندي کړي، دوی هر وخت ښځو ته مزاحمت کوي، که به ولیدل شول، یا به ښځو شکایت کاوه، نو دوی به ویل چې موږ د پلانۍ و پلانۍ خیال پر راغی، له دې امله په لاړ کې ورته ودریدم، الله تعالی ښځې امر کړې چې د پردې یا حجاب په توګه دې غټ پړوني وکاروي چې د هغوی د بدن کابو ټوله برخه پټه کړي، څو خلک تاسو وپیژني چې دغه پاکې، نیکخویه او مومنې ښځې دي، په دې توګه به د لنډغرو له اذیته په امان شئ، البته که بیا هم هغوی مزاحمت ته دوام ور کړ، نو د هغوی پر ضد د حکومت له لوري د عملي ګام اخطار یې ور کړی دی چې له ښاره یې وباسي یا هم جلاوطنه یې کړي، د هیواد د یوه تبعه په توګه دې له ځینو حقوقو څخه محروم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي(مثلن: نه په دولت کې دنده ور کړل شي او نه په خصوصي سکتور کې)، که تر دې وروسته هم منعه نه شول، بیا په ځمکه کې تر امن وروسته فساد کوونکي دي باید ووژل شي؛ څو نور خلك عبرت واخلي او هم د فساد و بداخلاقیو مخه ونیول شي او ښځې د امن احساس وکړي. دلته حکومت کولای شي چې مداخله وکړي، که څوك ښځو ته مزاحمت کوي، یا ښځې داسې راوزي چې نارینه وو ته ستونزې جوړوي، یا په ټولنه کې د بداخلاقۍ د خپرېدو سبب کېږي، حکومت د ټولنې په وړاندې مسوولیت لري ، له دې امله به یې مخه نیسي ـ او که توصیه عملي نه شوه، نو له زوره هم کار اخیستلای شي.

جلابیب د جلباب جمع ده، جلباب ګڼې ترجمې لري، یوه عمومي ترجمه یې د اوږده یا غټ پړوني شوې ده، له دې څخه د مخ، لاس او پښو پر پټولو یا پرده کولو استدلال قاطع او پرېکنده نه دی، دا سمه ده چې د دې په اړه د تېرو پوهانو اقوال شته، مګر د ایت له مفهوم څخه دغه شی نه معلومېږي او په وچ زور مخ په حجاب کې ګډول بیا لازمي ګرځول یې له شرعي مفاهیمو سره بې انصافي ده، که څوك دغه مفهوم ځنې اخلي هم پر نورو یې د اجباري کولو حق نه لري، د هر چا د فهم شخصي مسله ده.

که دلته حجاب هم ځنې هدف شي، بیا مخ، لاسونه او پښې هم پکې پټ شي، اما بیا دا نکته هم باید له پامه وانه چول شي چې دا د خوف په حال کې ورته ویل شوي دي، که وضعیت داسې وي چې ښځې له کوڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر لنډغرو ډار لري، نو کولای شي چې حجاب وکړي، څو پاک لمنې ښکاره شي، مومنې او نیکخویه معلومې شي، د بد اخلاقه خلکو تمه ترې وشکېږي، که وېره نه وي، بیا حجاب لازمي کول هم نه شته، د النور په سوره کې خو د پړوني یادونه شوې ده او زموږ ښځې پړونی هر وخت لري.

{وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ} [الأحزاب: ۵۳]

ژباړه: او که له نبوي میرمنو پوښتنه کوئ، نو تر حجاب هاخوا یې ځنې وکړئ، ستاسو او د دوی د زړونو د پاکوالي دا ډېره ښه طریقه ده.

دغه ایت څخه پر دې استدلال کول چې له ښځو سره اختلاط حرام دی، سهي فکر نه دی، دلته یوازې د رسول الله صلی الله علیه وسلم میرمنو ته ځانګړی حکم دی، د ایت سیاق او سباق د دې شاهدي ور کوي چې دلته یوازې د نبوي میرمنو په اړه ځانګړي احکام دي، چې دغه حکم یې له هغو یو دی، د همدې ایت په اخیر کې ورته ویل شوي دي چې د رسول میرمنې ستاسو مندې دي تر ده وروسته یې نکاح نه ده روا، تر دې مخکې یې ورته ویلي دي چې له دې موجودو ښځو پرته نورې ښځې نه شې په نکاح کولای، یوازې د ټولنې د بوج اوچتولو لپاره شته مینځې که غواړې نکاح کولای یې شې، نورې نه؛ او تر دې مخکې ایت کې هم د رسول الله د نکاح او ښځو په اړه احکام دي، دا یوازې تر هغوی پورې مختص دي، نو عمومي کېدل یې خلکو ته ستونزې را

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولاړوي چې د الله پر کتاب به خلکو ته د نیوکو دروازه خلاصه کړي، داسې مفهوم ځنې اخیستل چې ټولنه ورسره وچه ودرېږي، میرمنو ته ګټې ستونزې را ولاړې کړي، د خلکو د نیوکو سبب شي، دین ته د ګټې پر ځای تاوان ډېر کوي، د دین مسله د یو چا د شخصي ملکیت خبره نه ده چې هر ډول یې اړوي را اړوي د هغه خپل ملکیت دی، دین د ټول بشریت لپاره دی، که هر څوک یې داسې تعبیر کړي چې بشر ته پکې د ګټې پر ځای زیان رسېږي، ناسم او شخصي تعبیر یې دی، چې پر خلکو یې جبري کول، نه انساني اخلاق ایجابوي، نه په قانون کي جواز لري او نه شرعي مجوِز ورته موندلای شي چې په هغه سره خپل عمل توجیه کړي.

که له دې ایت څخه د اختلاط پر ناسموالي دلیل سهي هم وبلل شي، نو په یوه صنف کې دې د ښځو او هلکانو ترمنځ پرده وځړول شي، په قران کریم کې همدې شي ته اشاره شوې ده، نه دا چې حتمي دې ښځې ماپښین درس وایي نران دې سهار، یا دې یوه ډله په یوه صنف کې درس ته حاضر شي او بله ډله په بل صنف کې، په وطن کې د خلکو اقتصاد ضعیف دی، دغه ډول کارونه یې له وسه نه پوره کېږي، نو خلکو او ټولنې ته په کتو باید په اجتهادي احکامو کې نرمي ورسره وشي.

د حجاب په اړه هغه ټکي چې د قران او سنت له مخې اتفاقي دي، خلک یې پر مفهوم سره یوه خوله دي، یعنې پر یوه مفهوم باندې اجماع وي، هغه به مسلمانه ښځه حتمي کوي، هغه لازمي بنه لري، که یوه مسلمانه ښځه هر ځای وي تر خپله وسه یې په مرعات مکلفه ده، اما هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي چې د علماؤ پر اختلاف دی، پر مفهوم یې اجماع نه ده شوې، قاطع او پرېکنده نه وي، هغه که یوڅوک په خپله مرعات کړي، د هغه د اجتهاد او علم له مخې به ضروري وي، خو پر نورو مسلمانانو یې جبري کول ناسم عمل دی، خپل فکر پر نورو تپل بې دینۍ ته لار جوړوي، هغه یې د ښکارولو او بیان حق لري، حتا خلکو ته توصیه په کولای شي، مګر وجوبي کول یې خپله انتشار، اختلاف، شخړو او بدبینیو ته زمینه برابروي، د دوی دا عمل په ټولنه کې د بې دینۍ سبب کېږي او له شرعي متن څخه اخیستی برداشت پر نورو تحمیل کول خپله غیر شرعي عمل دی.

راځم دې ته چې په دې اړه احادیثو کې څه راغلي دي؟ دا به بې انصافي وي چې یو څوک یوازې هغه احادیث راوړي چې د ښځې د لڅ مخ په اړه وي، یا هم یوازې هغه راوړي چې د میرمنې د مخ پټېدل ځنې ثابتېږي، زه دا منم چې په دې اړه دواړه ډوله احادیث شته، خو د دې دواړه ډوله احادیثو وجود هم د دې دلیل دی چې د ښځې مخ پټول د هغې واک دی، د رسول الله ص په وخت کې د ښځو مخ پټول یا لڅول خپله د ټولنې اختیار ښیي. زه به یې دلته د مخ لڅولو نمونې د امام الباني له کتاب څخه راوړم:

عن عائشة -رضي الله عنها- قالت: "كن نساء المؤمنات يشهدن مع النبي -صلى الله عليه وسلم- صلاة الفجر متلفعات بمروطهن ثم ينقلبن إلى بيوتهن حين يقضين الصلاة لا يعرفن من الغلس".

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووجه الاستدلال بها هو قولها: "لا يعرفن من الغلس" فإن مفهومه أنه لولا الغلس لعرفن وإنما يعرفن عادة من وجوههن وهي مكشوفة فثبت المطلـوب. ثم وجدت رواية صريحة في ذلك بلفظ: "وما يعرف بعضنا وجوه بعض" .(٤)

ژباړه: له عائشې صديقې رض روايت دی، دې ويل: د رسول الله ص د سهار لمانځه ته مسلمانې ميرمنې په خپل پـړوني کـې پټـې راتلـې، تـر لمانځه وروسته به خپلو کورو ته تلې چې د تيارې له امله بـه نـه پېژنـدل کېدې. د استدلال طريقه ځنې داده چې وايـي: د تيـارې لـه امله بـه نـه پېژندل کېدې، مفهوم يې دادی چې که تياره نه وای، بيا پېژندل کېدې او پېژندګولي پر مخ کېږي چې کله لڅ يې، نو لڅوالی يې ثابت شو. بيا مې په دې اړه صريح روايت پيدا کړ، الفاظ يې داسې دي: زموږ ځينو بـه د نورو مخونه نه پېژندل.

له دې حديث څخه د مخ پر لڅوالي استدلال شوی دی، امام البـاني په دې بحث کې نور احاديث او اثار هم راوړي دي، چې زه يې د مشت نمونه خروار په توګه پر همدې يوه بسنه کوم، دی د همدې بحث په اخير کې داسې ليکي:

فثبت أن الوجه ليس بعورة يجب ستره، وهو مذهب أكثر العلماء كما قال ابن رشد في "البداية" "١/ ٨٩" ومنهم أبو حنيفة ومالك والشافعي ورواية عـن أحمد كما في "المجموع" "٣/ ١٦٩" وحكاه الطحاوي في "شرح المعاني" "٢/ ٩" عن صاحِبَي أبي حنيفة أيضًا...لكن ينبغي تقييد هـذا بمـا إذا لم يكـن عـلى

(c) ketabton.com: The Digital Library

الوجه وكذا الكفين شيء من الزينة لعموم قوله تعـالى: {وَلَا يُبْـدِينَ زِينَـتَهُنَّ} [النور: ۳۱] وإلا وجب ستر ذلك ولا سيما في هذا العصر.(۵)

ژباړه: نو ثابته شوه چې مخ نه عورت دی او نه یې پټول واجب دي، همدا د زیاتره علماؤ تګلاره هم ده، لکه چې ابن رشد په البدایه کې همدا خبره کړې، له دې پوهانو څخه امام ابو حنیفه رح، امام مالك رح، امـام شافعي رح او یو روایت له امام احمد رح څخه نقل شـوی لکـه چې پـه المجموع کې هم دي، همدا شان امام طحاوي رح په شرح المعاني کې د امام صاحب له ملګرو(امام ابو یوسف او امام محمد) څخه هم دغه قـول نقل کړی... خو دا مناسبه ده چې ووایو پر مخ او لاسونو به یـې د زینـت شی نه وي، ځکه ایت عمومي دی چې زینت به نه ښکاروي، که پر وي، بیا یې پټول واجب دي په خاص ډول نن.

اوس یې د پټولو په اړه روایت راوړم:

عَنْ عَبْدِ اللهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: الْمَرْأَةُ عَوْرَةٌ.(٦)

ژباړه: عبد الله رض له رسول الله ص نه روایت کـړی چـې ښـځه ټولـه عورت ده.

له دغه حدیث او دې ته ورته نورو استدلال شوی دی چې د ښـځې مخ هم عورت دی او پټول یې لازمي دي، که څه هم دغه حدیث ځینـو محدثینو تر نیوکو لاندې کړی، خو بیا هم د بل لوري علماء یـې صـحیح

(c) ketabton.com: The Digital Library

بولي، که يې کړه هم وبولو نو په مقابل کې يې نور کړه روايات هم شته چې مخ يې نه دی پټ کړی، يوه ډله حق نه لري چې بله ډله له حديثو منکره وبولي، ځکه د رسول الله ص د وخت ټولنه په دې اړه خپلواکه وه، که چا مخ پټ کړی وي، هم يې خپل واک و، که چا لڅ کړی وي هم يې اختيار ور کول شوی دی، هر څوک چې په کوم حالت خوشاله وي هغه دې وکړي، څوک به په پټ مخ خوشاله وي او څوک په لڅ، دواړه ډلې حق لري چې له دې بشري، قانوني او شرعي حق څخه ګټه واخلي.

زما په نظر مسلمانې ښځې په کار ده چې د زينت پټولو لپاره غټ پړونی، يا د اوس وخت تور رنګه حجاب وکاروي، دا هم د ښځې لپاره ګټور دی او هم د ټولنې، په دې حجاب کې به يې غاړه، لېچونه، پنډۍ، ويښتان، غوږونه او سينه پټ وي، که په ځينو هيوادونو کې د سر له پټولو منعه کيږي، نو تر خپل وسه مکلفه ده، دا چې وس يې نه لري، بيا دې نه کوي، اما که څوک يې وس لري، دا پرې لازمي دي او د يوه شرعي مکلفيت په توګه به هره مسلمانه ښځه زينت پټوي، له دې پرته د پښو، مخ او لاسونو په پټولو نه ده مکلفه ده، که يې د خپل اختيار له مخې کوي، پروا نه لري او که يې نه کوي، خپل واک يې دی. هغه لومړي يې اتفاقي ټکي دي، حکومت پکې د مداخلې حق هم لري او دغه وروستي يې اختلافي ټکي دي، چارواکي پکې د مداخلې حق نه لري، که دوی ته د شريعت سهي تعبير ښکاري، نو خلکو ته يې يوازې توصيه کولای شي جبري کول يې غير شرعي عمل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې توگه د حکومت مسوولیت دی چې کوم کسان ښځو ته مزاحمت کوي، هغوی ته سزا ور کړي، حتا که لازمه یې وگڼله له یوه ښاره دې بل ته او یا کلیوالو سیمو ته وشړي، په دې توگه به هم نورو عبرت واخلي او هم به ښځې د خوندیتوب احساس وکړي، نه دا چې یوازې پر ښځو باید احکام عملي شي، ښځې په یوازې سر د اخلاقي فساد ترویج نه شي کولای، له ښځې سره حتمن کوم نر هم وي، نر ورته موټر برابروي، پیسې ور کوي، ټلیفون ورته کوي، ځای ورته سموي، زمینه ورته مساعدوي، زیاتره وخت لومړی نر دعوت ور کوي، نو باید چې نر هم سزا وویني، څوك چې ناسمې کړنې کوي، هغوی باید سزا وویني، په دې اړه باید واضح قوانین موجود وي چې خلك په خبر شي.

له دې هر څه سره باید ووایم چې د پردې یا حجاب په پلمه له ښځو خپل شرعي حقوق اخیستل غیر شرعي عمل دی، زموږ په ټولنه کې بدبختي داده چې نرواکه ده او هر تعبیر یې له دین څخه د نرواکۍ تر سیوري لاندې وي، د پردې په پلمه له جوماته منعه شوې ده، په تعلیمي غونډو کې نه کېني، له تعلیمه منعه شوې دي، له کاره بندې دي، په هغو مجلسو کې برخه نه شي اخیستلای چې نران پکې وي، د ټلویزیون پر پرده نه شي ښکاره کېدلای، دا ټول هغه موارد دي چې د پردې په پلمه له ښځو اخیستل شوي. په داسې حال کې چې ښځې جومات ته د تلو شرعي حق لري، نرانو ته دا حق چا ور کړی دی چې خپله دې لمنځونه په جماعت وکړي او میرمنې دې له دې خیر څخه محرومې کړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې يوه ټولنه چې ښځې پکې يوازې د مسوولیت بوج پورتـه کـوي او نران يې د حاکمانو په توګه يوازې د فرمان صادرولو امتياز لري، د بـې عدالتۍ نمونه او د بې انصافۍ پر وروستي حـد ولاړه ده. زمـوږ د ټـولنې خلك هم په وياړ وايي چې اسلام ښځو تـه داسـې حقـوق ور کـړي دي چې په بل هيڅ قانون او دين کې نه دي ور کول شوي، دا خبره سـمه ده چې اسلام ور کړي دي، خو کوم اسلام چې زموږ د ټولنې پـه عمـل کـې ښـکاره شـوی دی، هغـه ورتـه هـيڅ حقـوق نـه دي ور کـړي، بلکـې د شرمندګۍ وروستی حد دی زموږ لپاره.

په اسلام کې که ميرمن په کور کـې مسـووليتونه لـري، نـو حقـوق هـم لري، نران که پر ښځو حقوق لري، نو په وړاندې يې مسووليتونه هم لري، داسې نه ده چې ښځې يوازې مسووليت لري او نران بيا يـوازې امتيـازات لري. نر د کار حق لري، ښځه يې نه لري، چا ځنـې منعـه کـړې ده؟ نـر، ولې؟ ځکه بيا د هغه ټولواکي تر خطر لاندې کېږي، نر د تعليم حق لري، ميرمن يې محرومه کړې ده، چا؟ نر، ولې؟ ځکه بيا ښځه هوښيارېږي او له نر څخه د خپلو مسووليتونو مساوي حقوق غـواړي چـې هغـه يـې د يـوه باصلاحيته نر په توګه نه شي منلای، نر خپله بهر ته وزي، د بلې ټولنې يا نا مسلمانې ټولنې له ښځو سره ګډ مجلس کولای شي، خو زموږ مسلمانې ښځې دا کار نه شي کولای، چا منعه کړې؟ نرانو، ولې؟ ځکه له نرانو سره اختلاط يې د بدکارۍ امکان ډېروي او د هغه غيرت يې نه شي زغملای، نو دا دی چې له پردو نامسلمانو يا نامحرمو ښځو سره ناسته پاسته کـوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغه کې د ده د بد کارۍ چانس نه ډېرېږي؟ پروا نه لري، هغه خو نر دی، که ووایم چې ښځه هم پروا نه لري، هغه خو ښځه ده، دوی وایي، نه، هغه د نر عزت ده، باید نر خپل عزت وساتي، نو که ووایم چې نر هم د ښځې عزت دی، باید ښځه یې ساتنه وکړي، بیا؟ زموږ د ټولنې نرپسنده استدلال ته مو پام دی؟ ښځه د نر عزت ده، په همدې خاطر یې بندیزونه پر لګولي دي، څو د خپل عزت ساتنه وکړي، که داسې وي، نو سړی د خپلو ښځو او کورنۍ لپاره عزت نه دی؟ د یوه نر په بد کار د هغې کورنۍ عزت ته صدمه رسېږي که نه؟ که رسېږي نو بیا ولې یوازې پر ښځه محدودیتونه وضع شوي دي او نران څنې بېل دي؟

دا سمه ده چې په ټولنه کې د اخلاقي فساد د له منځه وړلو لپاره اسلام ښځو ته لارښوونې کړې دي، اما تر څنګ یې نرانو ته هم کړې دي، که ښځه په دې مکلفه کېږي، نر هم باید په ور کړل شویو هدایاتو عمل وکړي، دواړه د دې اخلاقي فساد په وړاندې مسوولیتونه لري، هممهال یې باید دواړه عملي کړي، نه یوازې ښځه د دې په وړاندې مسووله وبلله شي.

۲۰۲۲/جون/۱۰

سرچینې:

۱)معجم اللغه العربیة المعاصرة: ۱۳۳۰ ماده ح ج ب: ۴۴۴/۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲)معجم اللغه العربیه المعاصره، ماده: س ت ر: ۱۰۳۲/۲

۳) تفسير القاسمي = محاسن التأويل (۷/ ۴۰۷)

۴) جلباب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة (ص: ۶۵)

۵) جلباب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة (ص: ۸۹)

۶)جامع الترمذي، ابواب الرضاعة ۱۸ باب ح: ۱۱۷۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بتانو ماتول، د جهالت پر ناسمه مفکوره وروستی ګوزار

انسانانو چې کله په کایناتو کې شته قوانین نه وو کشف کړي، نو زیاتره وخت به چې له یوه شي اغېزمن شو، د هغه عبادت به یې کاوه، د اور، لمر، ستورو، بتانو چې په اصل کې د هوښیارو او بانفوذه کسانو په نوم جوړ شوي وو، پرستش د دې مثالونه دي.

مګر دین هر وخت هڅه کوله چې انسان خپل اصل مقام ته متوجې کړي، د خدای استازو انسان ته د هغه مقام په ګوته کاوه، دا یې ورته ښوده چې په کایناتو کې هر شی د خدای د قوانینو پابند دی، هیڅ شی هم له هغه سرغړونه نه شي کولای، نو انسان دې هم په خپل اختیار د هغه قانون عملي کړي چې پر ځمکه د فساد مخه ونیول شي، انسان له خپله لاسه وتلی مقام بېرته تر لاسه کړي او له کایناتو سره د انسان هماهنګي به د هغوی په ګټه وي چې نتایج به یې ډېر هیله بښوونکي وي. خو په دې لار کې ځینو انسانانو خنډونه جوړول، ځینې مفکورې همداسې وې چې دغه مقام ته د انسان په راوستلو کې یې خنډ جوړاوه، الهي استازي له دې پیغام سره نړۍ ته راغلي دي چې له بد وضعیت او تیاره جهان/تیاره مفکورې څخه انسان د رڼا نړۍ ته بوزي، له دې امله یې هغه انسانان چې د کایناتو د خالق لور ته د تلو لار یې پر مخلوق بنده کړې وه، هغه مفکورې چې انسان یې د انسانیت له مقام څخه را

(c) ketabton.com: The Digital Library

غورځاوه، رسولانو د دې انسانانو د پوهاوي او هغو مفکورو د اصطلاح هڅې کړې دي، کله چې په دې لار کې د مخالفینو له لوري زورزیاتی ورسره شوی، نو رسولانو هم یا له سیمې هجرت کړی، یا یې د هغوی سرکښان وژلي او هغه ناسمه مفکوره یې له بیخه ایستلې ده. دا چې انسان مړ شي او د هغه په نوم جوړ بت دې ولاړ وي، خلک دې ترې تاوېږي، دا خرافاتي عقیده د انسانیت پر لمن تور داغ وه، لکه د نن زمانې زیارتونه، ملنګان، منجروان او باباګان چې خلک ورته عبادت کوي، دروېږونه ورولي، پیسې ور کوي، اولادونه ځنې غواړي، حتا منجروانو ته یې خلک خپلې لوڼې هدیه کوي، نو د روښانتیا د لارویو کار دادی چې د جهالت په کندو کې پراته انسانان ترې راوباسي، علم ور زده کړي، له خپله مقامه یې خبر کړي او له دې هر ځای څخه چې د خپلو مشکلاتو حل غواړي دوی ورته د دې ستونزو د حل منطقي او معقوله لار ور وښيي، دا کار که د هغو سرکښانو په وژلو یا د زیارت په نړولو هم وشي چې پر خلکو زورزیاتی کوي، یا هم د شرک له دغې اډې د انسانانو د ګمراه کولو هڅې کوي، بد کار نه دی، رسولانو په خپل وخت کې د شرکي او خرافاتي عقیدې په وړاندې همدغه مبارزه کړې ده لکه نن چې یې ټول احساس لرونکي، روښان فکره او د رڼا د لارې لارویان کوي.

۲۰۲۲/جولای/۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقدير په اړه لنډ وضاحت

عمومن د تقدير په اړه داسې فكر كېږي چې د انسان تر پيدايښت وړاندې الله تعالى د هغه لپاره هر څه ليكلي وي، پر تقدير ايمان راوړل لازمي دي، او د مومن به شيانو په ليست كې ور زيات كړى دى. خلك اقرار كوي چې د خير او شر دواړو تقدير د الله له لوري دى، نو چې هره پرېكړه وي، دوى منلې ده او په راضي دي.

له تقدير سره يوه موضوع د شر او خير هم غوټه شوه، پر خير او شر به بل وخت ليكل وكړم، اوس يوازې د تقدير لنډ وضاحت غواړم.

قران كريم تقدير د مومن به شيانو په ليست كې نه دى راوړى، ايت كې وايي: {وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا} [النساء: ١٣٦]

ترجمه: او كه څوك له الله، فرشتو يې، كتابونو يې، رسولانو يې او د اخرت له ورځې منكر شي، نو هغه د لويې گمراهۍ ښكار شو.

قران كريم دلته پر پنځو شيانو ايمان راوړل اړين گڼلي دي، له دې هر يوه انكار يې كفر بللى دى، خو په هغه بڼه تقدير پكې نه شته چې زموږ عمومي مفكوره ده.

تقدير اصلن قران كريم د بل شي لپاره استعمالوي، دا چې موږ په دې اړه ناسم مفهوم اخيستى، دا زموږ د فهم غلطي ده، قران كريم يوځاى د مشركانو په اړه وايي:

{سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا} [الأنعام: ١٤٨]

(c) ketabton.com: The Digital Library

(په دنیا کې هر څه د الله په اراده کېږي)، نو مشرکان به ووايي چې که د الله مشيت نه وای، نه به موږ او نه زموږ اسلافو شرک کړی وای او نه به مو هيڅ شی حرام کړی وای، عيني همدغه خبره تر دوی وړاندې نورو د حقيقت درواغ ګڼونکو هم کړې وه چې بيا يې زموږ د عذاب خوند وڅکی.

که د انسان هر شی د هغه تر پيدايښت مخکې وليکل شي، نو بيا د مشرکانو دا خبره سمه ده چې زموږ هر عمل د الله له مشيت سره سم دی، هغه راته ليکلی دی او د هغه اراده ده، نو نه بايد بد وبلل شي او نه سزا ور کړله شي.

قران کريم ځکه دا خبره رد کړې ده چې هغه انسان د خپلو اعمالو مسوول بولي، ښه او بد د هغه په عمل پوري تړي، نيکي و بدي د هغه د عمل نتيجه ده، پر ده د بدې او ښځې ورځې راتګ د دوی د اعمالو پايلې ګڼي، له دې امله نو ورته وايي:{ وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى () وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى () ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى} [النجم: ٣٩ – ٤١]

ترجمه: او د انسان لپاره يوازې د خپلو هڅو پايلې دي، او انسان به د خپلو کړنو نتيجه ژر ويني او هغه ته به بشپړه بدله ور کول شي.

{يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ مَا سَعَى} [النازعات: ٣٥]

هغه وخت چې انسان ته خپلې هڅې ور يادې شي.

{ وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ} [الأعراف: ٤٣]

او ږغ به وشي چې دا ستاسو هغه جنت دی چې د خپلو اعمالو له کبله مو تر لاسه کړی دی.

له دې اياتونو په ډاګه معلومېږي چې انسان ته د هغه د عمل موافقه سزا ور کول کېږي، که ښه عمل وي، ښه بدله يې ده او که بدل عمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، سزا به يې ګالي. زما د معلوماتو له مخې د انسان پر عمل همدې مرتبې نتيجې ته چې په کايناتو کې د مقررو قوانينو له مخې رامنځته کېږي، قران کريم/سنت د تقديراو اجل الفاظ کارولي دي:

{وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا}

[فاطر: ٤٥]

او که الله انسانانو ته د هغوی د اعمالو له امله دستي سزا ورکولای، نو د ځمکې پر مخ به هيڅ ژوی نه وای پاته؛ خو الله دوی ته تر هغو وخت ورکوي چې پر عمل يې نتيجه مرتبه شي، کله چې يې د پايلې وخت راشي، په رښتيا هم چې الله د خپلو بندګانو ښه څارونکی دی(نو هره قوم/فرد ته د هغه د عمل موافقه بدله ورکول کېږي)

{وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ} [الشورى: ١٤]

او د علم تر راتلو وروسته دوی د خپل منځي کينې له وجې اختلافاتو ته مخه کړه، که ستا د رب له خوا تر ټاکلي وخته مقرر اصول نه وای، نو د هغوی ترمنځ به يې پرېکړه کړې وای.

دلته قران کريم يادونه وکړه چې په کايناتو کې مقرر اصول شته، پر کارونو نتيجه د هغو اصولو له مخې کېږي، او دغه قوانين ستاسو رب ټاکلي دي.

سنت کې چې د تقدير کومه يادونه شوې ده، هغه هم ښايي همدې اصولو ته اشاره وي او ځينې احاديث ممکن د صحت درجه هم ونه لري.

مثلن: پر ژوندي ژوي اوکسيجن بندول د هغه په مرګ تمامېږي، له غره ځمکې ته را ټوپ وهل د هر ژوی په مرګ او د هر مجسم شي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلاشي کېدو پای مومي، اور سوځول کوي، که هر څوک په خپله خوښه ور ولېږي، نتیجه يې د هغه سوځول دي چې دی يې په خپل اختيار د ټاکلو واک نه لري، دا مقرر قوانين دي چې نه بدلېدونکي دي، نو انسان د خپل عمل د کولو واک هم په فردي کچه لري او هم په اجتماعي، پر دې اعمالو مرتبه نتيجه د الهي مقررو اصولو له مخې کېږي چې همدې ته تقدير ويل کېږي. يو مثال: زموږ ښتانه له ځمکې اوبه راکاږي، ډېمونه نه جوړوي، ځنګلونه نه لري، نتيجه به يې وچکالي وي، د ځمکې اوبه به کمېږي، دوړې به بادېږي او د خلکو کښتونه به وچېږي، د دې پايلې مخه يوازې هغه وخت نيوله کېږي چې د الهي مقرره اصولو سره هماهنګه عمل ته را ودانګو، اوبه را وګرځوي، د ځمکې اوبه دومره را وکاږي چې څومره ذخيره کېږي، ځنګلونه کښېږدي، بندونه او ډېمونه جوړ کړي، خپله به بارانونه وشي، د ځمکې اوبه به را پورته شي، کښتونه به وي او دوړې به په يخ شمال بدلې شي.

د نړۍ په کچه: که دتيلو د وسايلو ځای برقي وسايل ونيسي، جنګونه ورک شي، کارخانې خپل ايله کېدونکې ګازونه کنټرول کړي، ځنګلونو ته پاملرنه وشي، د نړۍ مخ پر ګرمېدو وضعيت کې به مثبت بدلون راشي، اما که انسان دې کار ته دوام ور کړي، نو پايله به يې د درست انسانيت لپاره خطرناکه وي، دا نه بدلېدونکې الهي سنت دي چې انسان بايد ورسره هماهنګي وکړي نه مخالفت.

٧/٣/٢٠٢٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خرافات ختمونې له وسيلې يې بېرته د پنځونې هڅې

د قران کريم او عربي تاريخ له مطالعې معلومېږي چې عربي ټولنه تر اسلام وړاندې په خرافاتو کې غرقه وه، اصلن دا خبره ډېره پر ځای خبره ده چې «هر ځای علم نه وي، هلته به خرافات او اوهام پرستي ځای نيسي»، عربي ټولنه د ساينس په برخه کې بيخي د عهد طفوليت له دورې تېرېده او د دين تفسير يې مکمل پر خرافاتي ذهنيت ولاړ و، له علمه او عقلانيته خالي ټولنې په يوه وخت کې جالبت متناقض باورونه سره لري، د هغوی يو لور ته دا باور و چې که خدای هر څه کول هغه کېږي(الانعام: ۱۴۸، النحل: ۳۵) او بل لور ته يې پر فال هم باور در لود، کله چې به يې سفر کاوه، نو يوځل به يې په غشو خپل فال کتی، يا که به يې له مرغانو يا حيوانو د يوه جنس حيوان يا مرغه په مخه ورغی، بس پر ښه فال يا بد فال به يې نيوی، بيا يې يا هغه کار کاوه يا يې پر بدشگون نيوی، ځان يې ځنې ساته.

هره ټولنه چې پر خپلو اوهامو پرستيو د بيا نظر کولو لپاره تياره نه وي، د علم په تله کې خپل باورونه ونه تلي، هغه به په يوه وخت کې دغسې په خرافاتي متناقضو باورونو کې ډوبه وي.

قران کريم د هر شي د تقدير او په وړاندې يې د انسان د بې اختياره کېدو ادعا مشرکينو ته منسوبه کړه، د انسان دا وينا چې زما گټلې دنيا زما د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته نتیجه وه او کله چې مسکین شي، بیا وايي خدای زه په مسکینولو ذلیل او سپک کړم، قران کریم یې داسې ځواب کړی دی:

{كَلاَّ بَل لاَّ تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ () وَلاَ تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ () وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلاً لَّمًّا () وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا} [الفجر: ۱۷ - ۲۰].

دغسې هیڅکله نه ده، تاسو د بې سرپرستانو درناوی نه کاوه، نه مو د بې وزلانو خوراکي موادو ور کړې ته خلك هڅول، او په میراث درته پاته هر څه مو د ځان حق بلل او د مال (له ډېرولو یوځای کولو سره) مو لېونی مینه در لوده.

وګورئ قران کریم د هغه تاوان د هغه اعمالو ته منسوب کړ، دا د تقدیر مسلې نه دي چې تاته در کړې دنیا دې هم ستا د اهلیت له امله خدای در کړې وي او که در څخه واخیستل شي، بیا هم خدای در څخه اخیستې ده او ستا پکې توهین شوی دی، دا شرکي ذهنیت دی، قران کریم ورته وايي ستاسو د غیر منصفانه ټولنیزو اعمالو نتیجه وه چې په دې برخلیك یې اخته کړې. هر عمل د خدای له خوا مقدر نه وي، بلکې د اعمالو نتیجه مقدره وي، نو ستاسو عمل پر دې منتج شو چې له دغسې پښېمانه کوونکي وضعیت سره مخ شوې.

تر دې وروسته قران کریم په ګڼو ځایونو کې له اسلاف پرستۍ منعه کړې ده، په مقابل کې یې انسان له خپله فکر او عقله کار اخیستلو ته هڅولی دی، مګر انسان تر دې هر څه وروسته بیا هماغه پخواني خرافاتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهنیت ته وګرځېده او د تعقل لارې ته یې د الوداع په ویلو، پخوانۍ ناسمه تګلاره د ځان لپاره غوره کړه، قران کریم وایي:

{أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلاَ يَهْتَدُونَ} [البقرة: ١٧٠].

که څه هم د هغوی اسلاف نه په یوه شي پوه شوي وي او نه پر سمه لار وي.

{وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ} [لقمان: ٢١].

او کله چې دوی ته وویل شي: د الهي نازل کړي قانون پیروي وکړئ، دوی وایي: بلکې موږ د هغه څه پیروي کوو چې خپل اسلاف مو پرې موندلي دي، نو که څه هم شیطان یې سوځونکي عذاب ته ور غواړي(بیا هم د دوی تګلاره همدغه ده، بدلولو ته یې تیار نه دي)

د قران کریم پر دې الفاظو فکر وکړئ، د رسول د زمانې خلک په اسلاف پرستۍ کې تر کومه ځایه غرق ول؟ زموږ حالت هم له هغو څخه ډېر بدل نه دی، یوازې دا توپیر دی چې هغوی ته د الهي قوانینو د تابعدارۍ خبره د رسول په خوله کېده، اوس رسول نه شته یو امتي ورته هماغه د رسول خبره تکراروي، د دوی ځواب بیا هم دغه دی چې تر موږ پخواني ښه پوهېدل، ځکه یې پر موږ تابعداري لازمه ده او په دیني تعبیر کې همدا پخوانۍ راته کافي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر پوهاوي وروسته که د رسول په زمانه کې دا تګلاره ګنا ده، نو رسول له زمانې پرته هم تر پوهاوي وروسته دا تګلاره خپلول او نه ځنې اوښتل ستره ګنا ده، د خدای د کتاب قانون د رسول په زمانه کې هم قاطع و او له هغې زمانې پرته هم پر خپل قاطعیت پاته دی.

د عربو جاهلي خرافات یو په یو قران کریم رد کړل، احبار او رهبانو ته د دین واک ور کول، حلال و حرام د هغوی په خوله کول، مرض او روغتیا د هغوی په اختیار کې ور کول، خدای ته څوک نږدې کول یا دهغه په دربار کې یې شفاعت غوښتل یا هم ردول، دوی ته سپارل، د زیارتونو، بزرګانو او نورو خرافاتي عقایدو له مخې حیوانات ورته نذرانه کول، ذبح کول او بې ګټې خوشي کول، پر قبرونو منجوران کېنول، کاهن، فالبین، ساحر، عراف او داسې نور اوهام پرستان د الله کتاب ورټل، دا کړنې یې شیطاني معرفي کړې، خو تر دې وروسته خلک بېرته هماغه خرافاتو ته وګرځېدل، نه یوازې تر پخوا په ډېر شدت ور تاو شول، بلکې دا ځل یې د دې ټولو خرافاتو لپاره د قران کریم یا رسول الله ص ته د منسوبو احادیثو په مټ دیني توجیهات هم ورته وموندل او په دې توګه یې د خدای مخلوق یوځل بیا د کعبې پر ځای ترکستان ته روان کړل.

د قران کریم له الفاظو او اصطلاحاتو یې داسې ناسمې معناوې را وایستې چې نه په عربي ژبه کې پخوا پېژندلې شوې وې او نه د قران کریم په تفسیر کې چا کړې وې، د شریعت او طریقت په نوم دوې لارې ورته ایستل، د شریعت پیروان د هغه په تابعداری مکلف بلل او د طریقت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیروان له دې مبرا کول، یا دا طریقتوالو دا ادعا چې دوی هم علم له هغه ځایه اخلي له کومه چې رسول اخیستی و، د یوه طریقتوال دغه لاندې کرښې ولولئ:

ابن عربي په فصوص الحکم کې لیکي:

"له کوم ځای څخه چې نبي علم تر لاسه کاوه، هغه ځای د کامل انسان، صاحب الزمان، غوث او قطب سرچینه هم ده... شریعتپوهان هغه دي چې له قران او حدیث څخه احکام ورکوي، که هلته صریح نه وي، قیاس پر کوي، اجتهاد کوي، خو د اجتهاد اصل هم منقول قران او حدیث وي، ددې برخلاف موږ داسې خلک لرو چې همدغه احکام د کشف او الهام په ذریعه ډاریک له الله څخه تر لاسه کوي. لهذا په دې شرعي حکم کې خلیفة الله دي. نو پر یوه طور د کشف و الهام او د وحې و رسول ماده یو شی دي. صاحب کشف له الله څخه د حکم د طریقې د زده کولو له امله د رسول سره موافق دی، له الله تعالی څخه د علم په اخیستلو کې عیني د رسول په شان دي".

موږ ځکه له دې حالت سره مخ یو، چې پر هغه شریعت مو بسنه ونه کړه چې الله تعالی نازل کړی دی، انسان ته یې په دې د عمل کولو امر کړی دی، له دې پرته یې په دیني چارو کې د نورو شیانو له پیروي منعه کړی دی حتا که له ځانه جوړه طریقه هم وي، یا له بل غیر الهي سرچینې تر لاسه شوې طریقه وي، قران کریم وایي: {اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلاً مَا تَذَكَّرُونَ} [الأعراف: ۳] ستاسو د رب له لوري د نازل شوي قانون پیروي وکړئ، له دې پرته د بل هیچا د قانون پیروي (په دیني چارو کې) مه کوئ، تاسو ډېر کم په دې خبره پوهېږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کرامتونو په نوم دين کې نوې اضافې همدا نتيجه لري، اوس نو څوك د رسول په شان له خدای د ډاريک احکامو دعوه کوي، څوك د بل نبوت دعوه کوي، څوك په کرامت زنا او فحاشيو ته لاره جوړوي، څوك د خدای په نوم ډېر حرامو ته د حلت مقدس(اصلن غير مقدس او شيطاني) جواز ليکونه جوړوي، نور يې بيا حلالو د حرمت فتواوې ور کوي او انسانيت ته د خدای پيدا کړي زينتونه د حرمت په ټاپه د خلکو له استعماله باسي، دا چې خلکو د خدای پر ور کړي نعمت بسنه ونه کړه، اوس به يې ناسمې پايلې په خپله زغمي او دا لړۍ به تر هغو روانه وي چې خلك په دې راز پوه شوي نه وي.

هغه څوك چې د قران کريم رد کړي خرافات يې بېرته د روايت او لدني علم په مټ ژوندي کړل، هغه دې اوس د نبوت دروا‌غجن مدعيانو سره د حق و باطل معرکه وکړي، څوك چې د مهدي منتظر لارې څاري، څوك چې په دې پلمه لاس تر زنې ناست وي چې يو غيبي مدد يې د خلاصون لپاره را روان دی، هغه به د ذلت په دغسې کنده کې د تل لپاره غوټې وهي او د ايستلو هيڅ لار به نه مومي.

قران کريم د عزت او ذلت لارې په خورا روښانه کرښو بيان کړې دي، دومره واضحې دي چې د انساني ژبې په قاموس کې تر دې نور وضاحت يې امکان نه لري، خو له دې وضاحت سره بې همته، مفت خور، خرافاتي او د هر څه تر شا د يوه پټ لطيف راز ليدونکي ذهنيت خاوند، دغه روښانه لار پرېښوده، يوه بله لار يې ځان ته جوړه کړه، د خدايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارې نوم یې پر کېښود، له ځانه یې بې بنسټه تعبیرونه ورته وتراشـل او د خرافاتي روایاتو په نوم یې د خدای په رسول پسې روایات غوټه کړل، په دې سره یې د خدای په روښانه دین کې داسې لار وایسته چې د خدایي دین اصل او څېره یې ورسره مسخه کړه، په دې سره نه یوازې دوی د دین اصل له انسانانو ورک کړ، خلک یې د خدای په پیدا کولو کې سرګردانـه کړل، بلکې خپل ځانونه یې هم د هغو بني اسرائیلو په شان ورسره مخسـه کړل چې قران کریم د خنزیر او بېزوګیانو په نوم یاد کړي دي(البقره: ٦٥، المائده: ٦٠)، څوک چې د خدایي دین روښانه او پراخه لار پرېږدي، په مقابل کې یې له ځانه جوړه لار واخلي، نو حتمن یې ذهنیت مسخ شوی او د بشریت وړتیاوې یې په خپل ځان کې کوټلې دي، ځکه قران کـریم پخواني سرلاري یې په خنازیرو، بېزوګیانو او عبد الطاغوت یاد کړي دي.

د پیرانو، ملنګانو، منجورانو، زیـارتونو، کاهنـانو، سـاحرانو او دې تـه ورته نور ټولو خرافاتیانو اصلیت قران کریم د خپلو هدایاتو په ځلا او پړق کې ټولنې ته ښودلی و، خو کله چې هم خلکو د قران کریم هـدایاتو تـه شا کړه، د خدای خبرې یې د هغه د کتاب پـر ځـای د خلکـو لـه خـولې اخیستل شروع کړل، نو د خرافاتو په یوه ګرداب کې ډوب شول، ذهنیـت یې د سمې خبرې پر ځای کږې او وهمي خبرې ته جوړ شو، د خدای پر ځای د یوه انسان لور ته تګ یې خوښ کړ، د الهي عظمت پر ځـای بـه خلک هر ځای ولاړ وي، انساني عظمتونه به بیانوي او د دې لپـاره بـه د خپلو سلفو له خبرې او کتاب پرته بل هیڅ دلیل نه لري، دوی به په خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ښکرورو درواغو نه شرمېږي، خو که څوک د الهي کتاب هدايات ټولنې ته وړاندې کړي، هغه به په همدې جرم دومره بدنام کړي چې حتا خلك به يې له نوم اخيستلو ډډه کوي.

جالبه ده د دې خرافاتو په تاثر کې يوه اسلامي ټولنه دومره له سمې لارې لرې ولاړه چې د الهي کتاب پر ځای اوس ټولو خلکو د انسانانو کتابونه په لاس کې نيولي وي، هغه ورته مقدس ښکاري، ان دومره مقدس چې سم يې د خدای د کتاب مقام ته رسولي دي، قران د منحرفو په اړه ويلي دي:

{وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ}.

[البقرة: ۱٦۵]

او ځينې داسې خلك هم شته چې له الله ماسيوا يې هغه ته سيالان جوړ کړي وي، نو عيني د خدای په شان مينه ورسره کوي.

مينه يې څه ده؟ او سيالان څه معنا لري؟ مينه يې همدا ده چې خبره يې له هر ډول حجت پرته مني او حتا د حجت ځای ور کوي، دا خو پرېږده چې د هغه د خبرې لپاره حجت و برهان ولټوي، بلکې د هغه خبره برهان بولي، سيالي يې داده چې څنگه د خدای په کلام د يوه شي حرمت او حلت ورته مهم دی او دواړه په ثابتوي، په همدغه کچه د يوه سيال په خبره حرمت او حلت ثابتوي او په عيني سطحه عمل هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، سیال دې ته نه وایي، نو څه سیال ډول وهي او که خپله نارې وهي چې زه د خدای سیال یم؟!

الحمدلله د علم له پرمختګ سره هیڅ خرافات د هغه په وړاندې د ودرېدا توان نه لري، دنګې خیالي مانۍ یې هره ورځ را نړېږي، د خدای کتاب د یوه عادل فاتح په موډ کې تکي تنها هسکه غاړه پر میدان ولاړ دی او د علم له کاروان سره خوله په خوله یې هدایات د انسانیت د لارې مشال دي، هغه ورځ لرې نه ده چې خلک ټول هغه خرافات رد کړي چې د علم په لار کې یې خنډونه ایجاد کړي حتا که د مقدسو کتابونو نومونه پر پراته وي. له دې امله خرافاتیان په ټول زور هڅه کوي چې د علم د راتلو لارې بندې کړي، په یوه او بل نوم یې مرکزونه بدنام کړي، خلک ترې متنفر کړي، د بې دینۍ او الحاد په نوم یې ځنې را وګرځي او دې ته ورته نورې ډېرې حربې کاروي چې د علم د کاروان دلته له راتلو منعه کړي، څوک چې له دې کاروان سره ملتیا غواړي هغه تر ګنو نومو لاندې بدنام کړي او له خپلې سیمه و وطنه یې ایستلو ته مجبور کړي، څو دلته د علم رڼا خپره نه کړي او هغه د علمي کاروان مل کس وشړي، دلته یې علمي جلوې خپرې نه شي او دوی ته ټولنه هم داسې بې نوره او بې علمه په لاس ور شي، څو یې بشري توان په غلطو لارو کې مصرف کړي، د علم په مخ کې خنډونه په جوړ کړي، خرافات یې په ذهنیت کې ور پیچکاري کړي، د خدای په نوم داسې مسلک پر وتپي چې نه یې دنیا په ودانه شي او نه اخرت، هم یې له ځان سره په جنګ کړي هم یې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ سره، نه ځان په وپېژني او نه نور، نه دین ورته معرفي کړي نه یې د دنیا عشقونو ته ایله کړي، نه دلته ښه ورځ ځنې ووینې او نه هلته د ښې ورځې توښه ور ایله کړي، نه خدای ځنې راضي شي ځکه تر اخیره یې سم ونه پېژني او نه انسانان ترې راضي شي ځکه هیڅ وخت یې د هغوی له کاروان سره د ملتیا تکل ونه کړ او هر وخت د بشریت په لار کې خنډ ول.

که په دومره تېزي د علم پلوشې خپرېدلې، ډېره لرې نه ده چې د دوی تیارې به ټولې شي، ځکه د رڼا را تګ په هغه دم د تیارې د مرګ پیغام راوړي، لامل یې دادی چې تیاره وجود نه لري، بلکې د رڼا له عدم وجود څخه را پیدا شوې وه او د رڼا بېرته راتګ سمدستي د تیارې ځای نیسي، زما په نظر د علم په وړاندې دغه غورځې پرځې د تیارې د له منځه تلو وروستۍ شېبې ښیي او دا هم لرې نه ده چې د علم په ګېڼه سمبال بشري کاروان به د خدای له کتاب څخه د خرافاتو او وهمیاتو ګردونه ایسته کړي او د علم و الهي کتاب په سره مختلطه جلوه و پرقا کې به انساني کاروان مخ په وړاندې د خپل رب لور ته ګړندی سفر وکړي. وما ذلک علی الله بعزیز!!!

۵/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رؤیت هلال (میاشتې لیدلو) ستونزه

د ۲۰۲۲ میلادي کال چې له ۱۴۴۳ هجري قمري سره سمون لري، د واړه اختر مسله ډېره جنجالي وه. په اسلامي نړۍ کې ناجیریا، مالي، افغانستان او د وزیرستان خلکو د مې پر یوه تاریخ اختر کړ، په دوه تاریخه یې د سعودي په شمول ۲۵ هیوادونو اختر کړی و او پر درېیم تاریخ یې د پاکستان و ایران په شمول پاته هیوادونو اختر کړی جوړ کړ.

بل خوا یوازې په پاکستان کې هم درې اختره وو، وزیرستان پر اول تاریخ اختر کړ، پېښور، چمن، کلا سیف الله، د بلوڅو ځینې سیمې او زیاتره پښتني علاقو کې په دویم تاریخ اختر وشو او په درېیم تاریخ یې رسمي دولتي اختر کړ.

دا اختلافات هر وخت وي، په اسلامي دنیا کې اصلن د رؤیت هلال په اړه نظریاتي اختلاف موجود دی چې په نتیجه کې یې د اختلافي اختر عملي بڼه هم په را وینې.

د مسلمانان یوه ډله په دې باور دي چې د هر هیواد لپاره خپل مطلع معتبر دی، که په هغه هیواد کې میاشت ولیدل شوه، خبر یې رسمي دولتي کمیټې تایید کړ، نو اختر باید وشي، که روژه وه، باید روژه ونیول شي او که چا د میاشتې لیدو خبر ور کړ، خو شاهدي یې کمیټې ونه منله، بیا اختر او روژه نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بله ډله مسلمانان په دې نظر دي چې که د هر ځای څخه باوري شاهدي د میاشتې لیدلو را ورسېږي، هغوی یې ورسره مني، که روژه وه، روژه نیسي او که اختر و، اختر جوړوي.

که د دې دواړو ډلو په اړه پلټنه وکړو، چې د کومو دلایلو له مخې هغه او دغه تګلاره لري، نو د شریعت په نصوصو کې دواړه خپل دریځ ته ملاتړي دلایل موندلای شي. لومړی به پر همدې نصوصو سرسرکې نظر وکړو:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ، فَإِنْ غُمِّيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعَدَدَ».(١)

ژباړه: له ابو هریره رض روایت دی چې رسول الله ص وویل: د میاشتې په لیدو روژه نیسئ او د میاشتې په لیدو یې خورئ، که مو میاشت ونه لیده، نو شمېر یې پوره کړئ.

له دغه حدیث څخه د دویم مذهب خاوندان استدلال کوي چې لیدل د هر مسلمان معتبر دي، نو که هر چا ولیده، شاهدي یې ور کړه، نورو مسلمانانو ته یې شاهدي په باوري ډول نقل شي، بس همدا معتبره ده او د روژې یا اختر فیصله پر کېږي. یو بل حدیث کې دي:

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ الْحَارِثِ الْجَدَلِيُّ، أَنَّ أَمِيرَ مَكَّةَ خَطَبَ، ثُمَّ قَالَ: «عَهِدَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَنْسُكَ لِلرُّؤْيَةِ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَإِنْ لَمْ نَرَهُ، وَشَهِدَ شَاهِدَا عَـدْلٍ نَسَـكْنَا بِشَـهَادَتِهِمَا»، فَسَـأَلْتُ الْحُسَـيْنَ بْـنَ الْحَارِثِ مَنْ أَمِيرُ مَكَّةَ، قَالَ: لَا أَدْرِي، ثُمَّ لَقِيَنِي بَعْدُ، فَقَالَ: هُوَ الْحَـارِثُ بْـنُ حَاطِبٍ أَخُو مُحَمَّدِ بْنِ حَاطِبٍ، ثُمَّ قَالَ الْأَمِيرُ: إِنَّ فِيكُمْ مَـنْ هُـوَ أَعْلَـمُ بِـاللَّهِ وَرَسُولِهِ مِنِّي، وَشَهِدَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَوْمَـأَ بِيَـدِهِ إِلَى رَجُلٍ، قَالَ الْحُسَيْنُ: فَقُلْتُ لِشَيْخٍ إِلَى جَنْبِي مَنْ هَذَا الَّذِي أَوْمَأَ إِلَيْـهِ الْأَمِـيرُ؟ قَالَ: هَذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، وَصَدَقَ كَانَ أَعْلَمَ بِاللَّهِ مِنْهُ، فَقَالَ: «بِـذَلِكَ أَمَرَنَـا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».(٢)

ژباړه: له ابو مالک الاشجعي روايت دی، ده ويل موږ تـه حسـين بـن الحارث الجدلي حديث بيان کړ، چې د مکې امير بيـان وکـړ، زياتـه يـې کړه: موږ ته رسول الله ص امر کړی چې د ليدلو له مخې عمل وکړو، کـه موږ مياشت ونه ليده او دوو عادلو کسانو يې د ليـدو شـاهدي ور کـړه، د هغوی په شاهدي عمل وکړو. ما له حسين بن الحارث څخه پوښتنه وکـړه چې د مکې امير څوک و؟ ده ويل: زه نه پوهېږم، بيـا وروسـته راسره مـخ شو، وې ويل: هغه حارث بن حاطب د محمد بن حاطـب ورور و، اميـر پسې زياته کړه: په تاسو کې داسې څـوک شـته چـې تـر مـا هـم د الله او رسول الله ص پـه اړه ښـه خبر دی، دغـه کـس لـه رسـول الله ص څخـه شاهدي ور کوي، نو په لاس يې يو کس ته اشاره وکړه، حسين ويل: ما د څنگ يوه بوډا ته وويل: هغه کس څـوک دی چـې اميـر پـه لاس اشـاره ورته وکړه؟ هغه ويل: عبد الله بن عمر رض، او امير رښتيا ويـل چـې ابـن

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر تر هغه د رسول الله ص په حال ښه خبر و ، هغه ويل: موږ ته رسول الله ص دغه امر کړی دی.

له ليدو څخه هدف د هر سړي ليدل نه دي، بلکې موخه يې باوري کول دي، نو که دومره کسان يې ووينې چې د نوور مسلمانانو باور پر وشي، همدا ليدل دي، چې د اختر او روژې دواړو لپاره کفايت کوي، لکه د اوس وخت لپاره چې کمېټې ټاکل کېږي، د هغوی کار همدا ليدل دي، نو که هغوی اعلان وکړي، خلک يې ورسره اختر کړي، که يې اعلان ونه کړ، خلک يې نه اختر کوي او نه روژه، يعنې د هغوی په شاهدي خلک عمل کوي.

د لومړي دريځ د خلکو دليل دغه حديث دی:

عَنْ كُرَيْبٍ، أَنَّ أُمَّ الْفَضْلِ بِنْتَ الْحَارِثِ، بَعَثَتْهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ بِالشَّامِ، قَالَ: فَقَدِمْتُ الشَّامَ، فَقَضَيْتُ حَاجَتَهَا، وَاسْتُهِلَّ عَلَيَّ رَمَضَانُ وَأَنَا بِالشَّامِ، فَرَأَيْتُ الْهِلَالَ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، ثُمَّ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ، فَسَأَلَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، ثُمَّ ذَكَرَ الْهِلَالَ فَقَالَ: مَتَى رَأَيْتُمُ الْهِلَالَ؟ فَقُلْتُ: رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، فَقَالَ: أَنْتَ رَأَيْتَهُ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، وَرَآهُ النَّاسُ، وَصَامُوا وَصَامَ مُعَاوِيَةُ، فَقَالَ: " لَكِنَّا رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ السَّبْتِ، فَلَا نَزَالُ نَصُومُ حَتَّى نُكْمِلَ ثَلَاثِينَ، أَوْ نَرَاهُ، فَقُلْتُ: أَوَ لَا تَكْتَفِي بِرُؤْيَةِ مُعَاوِيَةَ وَصِيَامِهِ؟ فَقَالَ: لَا، هَكَذَا أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " (٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: کريب روايت کړی چې زه ام الفضل بنت الحارث په شام کې معاويه رض ته ولېږلم، ده ويل: زه شام ته ولاړم، د هغې غوښتنه مې پوره کړه او پر ما په شام کې روژه شوه، د جمعې په شپه مياشت وليدل شوه، بيا د مياشتې په اخيره کې مدينې ته راغلم، له ما عبد الله بن عباس رض پوښتنه وکړه، په خبرو کې د مياشتې يادونه راغله، ده ويل: تاسو مياشت څه وخت وليده؟ ما ويل: موږ د جمعې په شپه وليده. ده ويل: تا په خپله وليده؟ ما ويل: هو، خلکو هم وليده، خلکو روژه کړه او معاويه رض هم روژه ونيوه، ده ويل: خو موږ د شنبې په شپه وليده، نو تر هغو به روژه نيسو چې دېرش پوره کړو يا مياشت ووينو. ما ويل: ته د معاويه رض ليد او روژه بس نه بولې؟ هغه ويل: نه، موږ ته په دغه ډول رسول الله ص امر کړی دی.

پر دغه حديث امام نووي رحمه الله هم باب ايښی دی چې د هر ښار لپاره خپل ليد دی، ده هم دغه فهم ځنې اخيستی دی چې د هر ښار د خلکو ليدل د هغه ښار د خلکو لپاره معتبر دي. د لومړي دريځ خلک هم دغه فکر ځنې اخلي، ابن عباس رض چې کومه خبره کړې ده، هغه واضحه نه ده، دغسې حديث چې د هر ښار لپاره خپل رؤيت دی، په دې الفاظو حديث نه شته، ابن عباس رض چې وايي، موږ ته دغه ډول امر رسول الله ص کړی دی، هدف يې هماغه عمومي حديث دی چې رسول الله ص ويلي له ليدو يې نيسئ او له ليدو يې خورئ، ابن عباس رض له دې حديث څخه همدا فهم اخيستی دی، چې د هر ښار او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې لپاره خپل لید معتبر دی، نو ځکه یې ویلي چې رسول الله ص موږ ته دا امر کړی دی، په داسې حال کې چې هغه نور حدیث نه دی بیان کړی چې رسول الله ص څنګه امر ورته کړی دی؟ چېرې یې ورته کړی؟ بل چا ولید په دغه ډول حدیث نه دی نقل کړی؟

دا مسله اجتهادي ده، زما په نظر ترجیح دا ده چې د هر مسلمان شاهدي که په باوري ډول نقل شي، هغه معتبره ده، د هر ښار لپاره نه ده، بلکې د ټولې نړۍ لپاره. هغه وخت چې ابن عباس رض دغه اجتهاد کړی دی، د خپل وخت له شرایطو سره سم یې کړی دی، په هغه وخت کې د دې امکان نه وو چې یو کس دې له افغانستان څخه د مدینې خلکو ته شاهدي ور کړې وای، نو دوی چې د رؤیت اعتبار ته کتلي دي، نو د خپل وخت حالاتو او شرایطو اړ کړي دي چې تر هغه ځایه یې معتبر وبولي چې په یوه ورځ یا یوه شپه کې یې د رسولو امکان وي، له دې امله یې د شام لیدلو ته اعتبار نه دی ور کړی، ځکه له شامه مدینې ته شاهدي په یوه ورځ نه شي رسول کېدای او نه له مدینې و مکې ته، له دې امله یې د هر ښار لپاره خپله مطلع معتبره بللې ده. البته نن شرایط له هغو شرایطو سره توپیر لري؛ موږ کولای شو چې په یو څو دقیقو کې ټوله نړۍ خبره کړو، شاهدي هم تر ېخوا په ډېر باوري ډول نقل کېږي. دویمه خبره د ابن عباس پر اجتهاد دا هم کېدلای شي چې هغه د یوه ښار لپاره معتبره بللې ده، د بسته هیواد لپاره یې نه ده بللې، که د ټول هیواد په کچه وای، بیا خو مدینه او شام د یوه هیواد دوې بېلې بېلې سیمې وې، نو ابن عباس

(c) ketabton.com: The Digital Library

رض ولې د خپل خلیفه په لیدو نه روژه کوله او نه یې اختر کاوه؟که خبره د یوه ښار شي، نو اوس خلك تر یـوه ښـاره محـدود نـه دي، بلکـې لـه همدې حدیث ځخه د درست هیواد لپاره استدلال کوي، په داسې حـال کې چې دا استدلال یې له دغه حدیث ځخه زما په اند سم نه دی. دریمه خبره دا هم ده چې پاس د ابن عمر رض په حدیث کې راغلي دي چې یا لید معتبر دی یا هم د عادلو شاهدانو شاهدي، لـه عـادلو ځخـه هـدف د شاهدي کره او باوري کول دي، چې دروغ پکې نه وي او خـبره پاکـه و صافه شي؛ هلته هم ابن عمر رض ویلي دي چې مـوږ تـه رسـول الله ص دغه ډول امر کړی دی. که د ابن عباس رض له حـدیث ځخـه هغـه ډول استدلال کېږي، نـو د ابـن عمـر رض لـه حـدیث ځخـه پـر دې بـل ډول استدلال کېدلای شي. ابن عمر رض هم ویلي دي چې موږ ته رسـول الله ص دغه امر کړی دی. نه یې د شاهدۍ لپاره حدود ټـاکلي دي چـې لـه کومه ځایه شاهدي تر کومه ځایه معتبره ده او نه یې د لیـد لپـاره ځایونـه تعین کړي دي چې له دې ځایه تر هغه ځایه لید معتبر دی او له هغه ځایه ور هاخوا به خلك خپله میاشت ویني، بیا تر پـلاني ځایـه د هغـوی لیـد اعتبار لري. ځلورمه خبره داد چې د هیوادونو جغرافیې غځېږي او کمېږي، یو وخت د افغانستان جغرافیه ډېره لویه وه، نن بیا ډېره وړه ده، پاکستان یو مهال بیخي وجود نه درلود، نن شته، په دې توګه هر هیـواد د وړېـدو او لویدو امکان لري، نو که نن یو ښار د یوه هیواد برخه وي، د هغـه هیـواد لید او شاهدي به پکې معتبره وي، که سبا هغه ځان ته بېل هیواد شي یا له بل هیواد سره پیوست شي، بیا به ځان ته لید او شاهدي لري یا به د بـل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لید او شاهدي تقلید کوي، په دې توګه شرعي احکام د پسخند او استهزاء درجې ته را کښته کېږي، د مسلمانانو اتحاد او یووالی ماتوي، هیوادونه د خلکو په شخصي عبادت کې خپل سیاستونه ور ننباسي، دا او دې ته ورته زیانونه له همدې پېښېږي چې د هر ښار خپل مطلع د هغه ښار یا هیواد لپاره معتبر وګڼل شي.

دا اختلاف خو د ډېر وخت دی، فکر نه کوم چې د یوه سړي، یوې ډلې، یو عالم، یوه مفتي او یوه لیکوال په فتوا، سپارښتنه یا راجح و مرجوح دې خبره حل شي، اوس یې د حل وخت تېر شوی دی، پر دې اختلاف کتابونه لیکل شوي دي، د هر دریځ په ملاتړ او رد کې ویناوې و مناظرې شوې دي، په اسانه د خلکو یوه کول اوس د عامو خلکو د وس خبره نه ده، که پر دې مسله د امت اتحاد غوښتل کېږي، باید په دولتي کچه څو کارونه وشي چې اتحاد ته لار جوړه شي:

اول: د اسلامي نړۍ په کچه دې یوه کمېټه جوړه شي، دې کمېټې ته که له هره ځایه د میاشتې د لیدو خبر ورسېد، تر خپلو څېړنو وروسته دې روژه یا اختر اعلان کړي چې په اعلان یې باید ټول مسلمانان عمل وکړي، هیڅ هیواد دې له دې څخه ځان نه باسي او دغه یوه کمېټه له سیاستونو او هر هغه څه څخه لرې وساتل شي چې د هغوی پر کار اغېز کوي، دا که د کمېټې د غړو پر کار وي یا هم د هغوی د اعلان پر تاثیراتو وي. دا وړاندیز ښایي په اوسنیو حالاتو کې د عملي کېدا شونتیا ونه لري، ځکه مسلمانانو تر خپل منځ یوه د بل ګرېوان ته لاسونه اچولي دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاستونه یې سر ټکر دي، د اختلاف او جنګ لپاره ګڼې نورې پلمې هم پیدا شوې دي چې د اسلامي نړۍ اتحاد ته یې کلکه ضربه ور کړې ده، له دې امله به څوک په دې خبره د پوهاوي کولو زحمت هم ونه کاږي. هغه وخت یې د منلو امکان زیات دی که اینده په اسلامي نړۍ کې د اسلامي اتحادیې څرکونه ولیدل شول، یا هم پر شرعي عباداتو یې د یووالي هوکړه وکړه، دغه وړاندیز به منل کېږي او عملي جامه به ور اغوندي.

دوه: د اسلامي نړۍ علماء دې د اوس وخت شرایطو ته په کتو پر دې مسله بیا فکر وکړي، یوځل دې بیا وارزوي، په دې اړه راغلي شرعي نصوص دې ټول یو د بل ترڅنګ کښېږدي، وخت، مکان، ټولنه، غوښتنې، زموږ حالات او د شرعي نصوصو صحت و سقامت، د اجتهاد سموالی و ناسموالی دې ټول وارزول شي، د علماؤ په څنګ کې دې د فلکیاتو ماهرین هم وي، د هغوی پرېکړه دې دوی هم وارزوي، هغوی دې ځانو، دولتونو، ملتونو او د هر ځای مسلمانانو ته قانع کوونکې دلایل وړاندې کړي چې دغه لوری د مسلمانانو د اتحاد لپاره ګټور دی، له نصوصو سره برابر دی، له حالاتو، ځای، مکان، غوښتنو او ټولنو سره سمون لري، پر عبادت د سیاست او نورو اغېز ته اجازه نه ده ور کول شوې او فردي عبادت د حاکمې طبقې د سیاستونو قرباني شوی نه دی، بلکې یوازې د مسلمانانو اتحاد، د نصوصو واضح مفهوم، د خلکو فردي عبادت او له خپل خالق سره یې د مخلوق اړیکې ته پکې پام شوی دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه فتوا دې د اسلامي امت د اتحاد لپاره يو ښه قوي مصدر وګرځي او خلك دې عمل په وکړي.

درې: په مسلمانان کې د اختلاف د مخنيوي لپاره يوه بله لار د فلکياتو د ماهرينو او ساينس پوهانو ده. د کال له سر څخه دې جنتري/کلېنډر جوړه شي، د متخصصو کسانو په مټ دې د ټولو عباداتو ورځې ورټاکل شي او هيڅ اختلاف ته دې زمينه نه برابروي. البته دا تر هغه وروسته چې د جنتري په اړه خلك يوه خوله شي، جنتري د رؤيت ځای ناستې وګڼله شي، که څه هم د ساينس پوهانو دغه کار د رؤيت هلال کمېټې تر اعلاناتو ډېر باوري دی، يو شی چې ممکن د اختلاف سبب شي هغه له دې کار سره ظاهرن د نصوصو نه همږغي ده چې ممکن د ځينو کسانو د اختلاف سبب شي. زما په اند که د دين او شريعت کلي پيغام ته متوجې شو، پوهېږي چې پر جنتري اختر او روژه ستونزه نه لري، په حديث کې د روژې او اختر لپاره د مياشتې ليدلو امر هم د اتحاد لپاره و، دا چې خلکو ګڼ مفاهيم ترې واخيستل او د يووالی امر يې د اختلاف سبب کړ، دا يوه بدمرغي وه چې اسلامي امت ورسره مخ شو، خو موږ کولای شو چې نويو حالاتو ته په کتو يې د نوي اجتهاد په مټ مخنيوی وکړو او يوځل بيا د دين اوشريعت کلي پيغام او اصل روح ته امت رهبري کړو. له دې هر څه سره په احاديثو کې دوه داسې شيان ذکر شوي دي چې موږ يې ددې لپاره لاسوند ګرځولای شو، لومړی به دغه دواړه حديثونه راوړم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ ذَكَرَ رَمَضَانَ فَقَالَ: «لَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوُا الْهِلَالَ، وَلَا تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ، فَإِنْ أُغْمِيَ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا لَهُ». (۴)

ژباړه: ابن عمر رض له رسول الله ص څخه روایت کړی چې ده رمضان ذکر کړه، وې ویل: روژه د میاشتې په لیدو ونیسئ او د میاشتې په لیدو یې وخورئ، که میاشت درڅخه پټه شوه، نو اندازه ور ته وکړئ.

«إِنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ، لَا نَكْتُبُ وَلَا نَحْسُبُ، الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا» وَعَقَدَ الْإِبْهَامَ فِي الثَّالِثَةِ «وَالشَّهْرُ هَكَذَا، وَهَكَذَا، وَهَكَذَا» يَعْنِي تَمَامَ ثَلَاثِينَ. (۵)

ژباړه: موږ نالوستی امت یو، چې نه لیکل کولای شو او نه حساب(علم نجوم) میاشت دومره، دومره او دومره ورځې ده، په دریم وار یې بټه ګوته کت کړ او میاشت دومره، دومره او دومره ده، یعنې پوره دېرش ورځې.

په لومړي روایت کې د اندازې یادونه او په دویم کې دا ذکر چې موږ نالوستي یو، په علم نجوم نه پوهېږو، له دې امله نو د لید او شاهدۍ خبره شوې ده، که امت اوس له هغه حالت څخه را ووزي، هم نالوستی نه شي په لیک لوست پوه شي او هم د فلکیاتو ماهرین پکې داسې دقیقه وړاندوینه وکړي چې یوه ذره غلطي پکې نه وي، بیا هم موږ په دې مکلف یو چې میاشت به وینو؟ زما په اند دغه حدیث علت ذکر کړی دی، د میاشتې لید ځکه ضروري و، چې موږ له بلې لارې نه شوای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای چې د میاشتې راختل باوري کړو، یوازې په هغه صورت کې اجازه ور کړل شوې ده چې وربېځ وي، افق نه لیدل کېږي، نو له اندازه کوونکو څخه د مرستې طلب شوی دی، چې هغوی د خپل علم نجوم له مخې دا معضله حل کړي. که په حدیث کې هغه وخت د دې جواز ور کول شوی دی، چې اټکل يې باوري هم نه و، نو اوس چې يوه ذره خطا نه لري، دا کار به څنگه جواز نه لري؟ ایا لید به ډېر باوري وي که د همدې علم لـه مخې د میاشتې راختل؟ د لیدو خبره باوري نه ده، که وای دومره اختلاف به نه وای، په یوه ښار کې د چا اختر وي او د چا روژه. نو که د لید اعتبار دومره ضعیف شوی وي، بیا نو د فلکیاتو د ماهرینو دریـځ پـرې پیـاوړی دی، هغوی کولای شي چې د ټولې اسلامی نړۍ لپاره یـوه ورځ پـه ډېـر دقت وټاکي، څو د مسلمانانو اختلاف ختم کړي، ټول مسلمانان پـه یـوه ورځ اختر او ورژه وکړي او په دې سره د مسلمانانو اتحاد او یووالی بېرته خپل لومړني حالت ته را وگرځي. دا د دین له کلي پیغام او عمومي روح سره ښه لگېږي.

که دا هیڅ نه وي، بیا نو زما په اند شاهدي معتبره ده، که د هـر ځـای شاهدي په باوري ډول هر مسلمان ته ورسېږي، نـو روژه یـا اخـتر ورسره کولای شي، په دې کې د حکومتونو د ټاکلې تگلارې اطاعت ته اړتیا نـه شته، خلک په شریعت کې په لیـد او شـاهدي مکلـف شـوي دي، نـه د فردي عبادت په چارو کـې د حکومـت پـه تصـمیم، حکومتونـه د خپـل سیاست له مخې نه یوازې ټولنیزې چارې کله ناکله ناسم لور ته وړي، حتا

(c) ketabton.com: The Digital Library

فـردي شرعـي چـارې هـم پـه خلكـو كـې د اخـتلاف وسـيله ګرځـوي. مسلمانانو ته لازمه ده چې خپل فـردي عبـاداتو د وخـت د حكومتونـو د ناسم سياست قرباني نه كړي، دولتونه دې هم د فردي عبـادت بـې قيـده ازادي ور كړي چې خلك روژه نيول او اختر كول يوازې د خپـل خـالق لپاره وكړي، نه د ټولنې لپاره او نه د حكومت له امله.

۵/۵/۲۰۲۲

سرچينې:

۱)صحيح مسلم، كتاب الصيام، بـاب وجـوب صـوم رمضـان لرؤيـت الهلال...، ح: ۱۰۸۱.

۲)سنن ابي داؤد، كتاب الصوم، باب شاهدة الرجلين على رؤية هلال الشوال، ح: ۲۳۳۸.

۳)صحيح مسلم، كتاب الصيام، باب بيـان ان لكـل بلـد رؤيـتهم...ح: ۱۰۸۷.

۴)صحيح مسلم، كتـاب الصـيام، بـاب وجـوب صـوم رمضـان لرؤيـة الهلال... ح: ۱۰۸۰.

۵)تېره حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هدایت تر لاسه کولو وړ او ناوړ افراد/قومونه

د خپلو اعمالو په نتیجه کې کله انسانان دې ځای ته رسېږي چې له هغه ځایه بېرته شاتګ ورته ګران شي(البقره: ۱۵)، زړه یې سخت شي(البقره: ۷۴)، واضح حقایق په سترګو نه ویني او د حق خبرې له اورېدو یې غوږونه داسې کاڼه شي لکه بند چې وي.(البقره: ۱۸، الانعام: ۲۵)، دوی د انسانیت د فلاح او بهبود لپاره دومره څه نه شي کولای چې حتا یاد یې کړي، له خیر او ښېګڼې بیخي خلاص وي، نه د انسانیت چغارې اوري او نه د هغوی په اړه د تبصرې څه لري، له خیره یې داسې یو مخیز لاسونه کښلي وي لکه هیڅ چې نه پوهېږي، الله دغه ډول بې خیره کسان بدترین حیوانات، بلکې تر حیوان هم بدتر ګڼلي دي(الانفال: ۲۲، الاعراف: ۱۷۹، الفرقان: ۴۴)

هغه کسان چې خپله ملامتیا نه مني، پر خپل ناسم دریځ ټینګار کوي، د بل خبرې ته غوږ نه ږدي، پر بدې دلایل وایي او بدي یې د خپل ژوند هدف ګرځولې وي، دغه د شیطان پیروان دي، ځوک چې هر وخت له خپل ځان سره محاسبه کوي، د خپل عمل لپاره معیار مني، که له هغه معیار څخه مخالف عمل یې وکړ، توبه پر کاږي او د کړې خطا له امله نه یوازې بخښنه غواړي، بلکې د عمل اصلاح هم کوي، دغه کسان د ادم پر لار روان هغه مصلحین دي چې په خپلو اعمالو یې خپلې انساني وړتیاوې نه دي ځپلې، دوی دا وړتیا لري چې له خپله ځانه تر جهانه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه انقلاب رهبري وکړي، د نورو انسانانو لپاره الګو شي، هر وخت له حالاتو سره د ټکر پر ځای توافق کوي، خپل سري نه کوي، بلکې هر ګام تر ښه فکر وروسته اخلي، د خپلو اعمالو مسوولیت پر خپله غاړه اخلي، له دې امله هم هر وخت بخښنې او اصلاح ته چمتو وي او هم له پیله یې خپل اعمال د احساساتو او جذباتو زېږنده نه وي، بلکې پوره محاسبه یې ورته کړې وي، د انسانیت مقام یې ساتلی او هر وخت له حق سره د ملګری او له باطل څخه د ځان خوندي کولو وړتیا لري.

قران کریم وايي: په دې کتاب سره الله تعالی هغه کسان ژوندي کوي چې د ژوند وړتیا پکې وي او هغه کسان چې د ژوند وړتیا یې بایللې وي، هغوی همداسې مړه پاتېږي، دلته حقیقي مرګ او ژوند هدف نه دي، بلکې بې حسه کېدل او د احساس خاوند کېدل یې مراد دي.(الانفال: ۴۲)

یو قوم چې د خپلو اجتماعي خطاګانو له تکراره لاس نه اخلي، د دې پر ځای چې خپلې خطاوې د عبرت سبب کړي، دوی افتخار په کوي او بیا هم دغه خطاوې تکراروي، نو دا قوم په اجتماعي لحاظ مړ دی، دوی نه په ځان کې د تغییر وړتیا لري او نه په جهان کې، دغه قوم که د بني اسرائیلو په شان د الهي کتاب او پیغام رسوونکي هم وي، الله تعالی دغه اعزاز ځنې اخلي او بل قوم د دې لپاره را ټوکوي، چې هغه به د دوی په شان نه وي(محمد: ٣٨، الواقعه: ٦١).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله نبي صلي الله علیه وسلم ویلي دي چې د مومن په توګه دې یو ځوك دوه ځله له یوه غاره نه چیچل کېږي(١)، که ځوك له دې سره چې مومن هم وي، پر قران کریم ایمان هم لري، هلته پکې د قومونو د عروج او زوال اصول هم ویني، د الله د قوانینو په وړاندې نه یوازې د انسان بلکې د ټولو کایناتو بې بسي هم ګوري، د تاریخ واقعې هم د شواهدو په توګه ورته بیان شوې دي چې که ځوك عبرت نه اخلي، نو څنګه د خپلو اعمالو په نتیجه کې اخیر الهي قهر وهلي او بیا یې پر پښو د درېدو توان بایللی دی، خو بیا هم مسلسل خطا کېږي، تکرارن هغه څه کوي چې هر وار یې پایله ناسمه راوتلې ده، نو دغه اصلن مړه دي، دوی د پند قبلولو، عقل کارولو، له سترګو د سم کار اخیستلو او پر ځای د غوږو له استعماله محروم دي، الله نه دي محروم کړي، خپله یې ځانونه همداسې کړي دي، له عقله کار نه اخلي، نتیجه به یې خرابه وي، په سترګو ژوندیو بېلګو ته نه ګوري، نو حالت به یې وخیم کېږي، په غوږو د ناکامو داستانونه نه اوري، نو خود به له عذاب او کړاو سره مخېږي، دغه ډول قوم او ملت نور د دې وړ نه دی چې د بل راهنما دې شي، دوی په خپلو ځانو کې د تغییر وړتیا حتا نه لري او د نړۍ د تغییر لومړنی شرط د خپل ځان تغییر دی، که له خپله ځانه تغییر ور پیل نه شي، هغه تغییر، تغییر نه پاتېږي او نه داسې ثمره ور کوي چې محسوسه وي او خلك یې په لیدو هماغه تګلاره خپله کړي.

٢٠٢٢/جولای/٦

سرچینه:

١)بخاري، کتاب الادب، باب لا یلدغ المومن من حجر مرتین، ح: ٦١٣٣، مسلم: ٢٩٩٨).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین د نفرت په دام کې

موږ چې په کومه ټولنه کې سترګې غړولې دي، هلته نفرت پـه مجسـم ډول موندل کېدی. یوه تربور له بل څخه ګانګې کولې، یوې بنې له بلـې سره دښمني کوله، د یوې بنې اولاد د بلې کور جارو کېدل غوښـتل، یـوه سړي په خپلو میرمنو کې له یوې سره مینه کوله او نورې یې هسې په نـوم هغه ته منسوبې وې، نو هغوی ورته د نفرت په اور کې سوځېدلې، په دې وړه کې دنیا کې تر دې نفرتونو وروسته بلې مرحلې ته ځو، چې پلرونه مو د دیني اعمالو د زدکړې لپاره د کلي جومات ته بیایي، دلته ملا هڅه کوي یوه بله دنیا مو په ذهن کې ترسیم کړي، ملا د یوه داسې چا نفرت زمـوږ ذهن ته را پیچکاري کـوي، چـې نـه مـوږ لیـدلی و او نـه پـه دې خـبرو پوهېدو، ځکه زموږ تر درک لوړې وې، خو یوه نامعلوم چا ته له غوسـې او کینې ډک و.

ملا صاحب به د نصیحت په ورځ، اخترونـو، د جنـازې پـه وعـظ، د استسقاء په بیان او هره بله موکه کې د یوه داسـې چـا د نفـرت خـبرې پـه دیني پوښ کې راته کولې چې موږ لیدلای نه شوای، د هغوی پـه اړه مـو فکر یوازې د ملا صاحب د معلوماتو او خبرو تر بریده وو، په دې توګـه زموږ په لاشعور کې د یوه نامعلوم چا لپاره نفرت ځای ونیوی، دغه نفرت په ناآګاهانه توګه زموږ پـر ژونـد، کـارونو، فکـر، تعبیـر، لیکنـو، اعمالـو، اړیکو او هر شي سیور غوړولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ پر تاوتریخجنو اعمالو، خشن فکر او له دینه جګړه ییز تعبیر د همدې لا شعور ډېر اغېز دی، ماشوم په همدې کې پیدا شي، په همدې محیط کې لوی شي او بیا دغه د نفرتونو ډکه دنیا ورته مقدسه هم شي، هغوی به خود د خدای رضا، د دې او بل جهان بریا، له جهنمه خلاصون او جنت ته د تګ په نفرت او خشونت کې لټوي. ښایي ډېری لوستونکي له ځان سره فکر وکړي چې زه دغسې نه یم، زما کورنی هم دغه ډول نه ده، زموږ د کلي ملاصاحب هم دغسې نه و، پلانی و پلانی هم نه دي، نو بناءن زه دروغ وایم، مګر دا خبره دروغ نه ده. زموږ په ټولنه کې یوه جدي ستونزه دا ده چې هر څوک مو ځان سپینه ملایکه جوړوي، که د پلار ورځ شي د هر یوه پلار ښه سړی وي، که د استاد ورځ شي استاد یې ښه سړی وي، که د مشرانو ورځ شي مشران مو ښه خلك وي، که د کشرانو ورځ شي کشران فرشتې وي، که د مور ورځ وي د هر یوه مور سر پر ځمکه جنتي ده، نو بیا په کور کې خشونت څوك کوي؟ له تربور سره چا پر پنډل و پټې مړه کړي وي؟ د ښځو حقونه څوك نه ور کوي؟ په نجونو باندې تعلیم ولې نه کوي؟ د خپل ځان بریا د بل په ناکامي کې ولې غواړو؟ او...

زموږ ستونزه داده لکه چوپرك د حقیقت له لیدو سترګې پټوو، زما پلار به ویل: «خدای ته یو ځاځکی وینه تویول تر هر شي ډېر ارزښت لري»، فکر وکړئ چې په دغه فکر به هغه څنګه یوه ښه کورنی وروزي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقريبن د هر يوه په مشرانو کې دغه ستونزه وه چې مور نن له نه ختمېدونکو ستونزو سره مخ يو.

زمور په ديني تعبير کې خداى د کربوړي په وژلو هم خوشاله کيږي!!! اوس خو به درته معلومه شوې وي چې د لا شعور په سنگر کې ناست نفرت، کينې او د خشونت نا مرئي عواملو مور کوم ځاى ته رسولي يو؟

زمور په ديني تعبير کې دا شته چې يو ذمي بايد په اسلامي هيواد کې د خپل ځان د سپکوالي احساس وکړي، دا هم د قران کريم تفسيرونو د (التوبې) د ۲۹ ايت په تفسير کې ښه په مد او شد وړاندې کړى دى، هم يې د روايت په زور زمور مغزو ته راوستلى دى او هم زمور بدايه! فقهي کتابونه په دې تعبير ډک دي.

زمور د جمعې هره خطبه زمور مخالفو انسانانو ته په ښراوو ډکه وي، که تاسو يې په مفهوم نه پوهېږئ، د کلي له ملا څخه پوښتنه وکړئ چې غير مسلم ته ښراوې کول په ديني لحاظ څومره د ثواب کار دى؟ هغه به دا مسله ښه په زور و زير درته تشريح کړي، بيا انکار ونه کړئ چې زمور نفرت ديني و مقدسه جنبه نه لري؟

که مور خداى په وينو نه خوشاله کولاى، يا د جنت ټيکټ مو غوښې نه واى، يا له دوزخه د خلاصون ډال مو وينه نه واى، نو د يوه سنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندي کولو ته به مو په يوه ورځ ميلينونه څاروي نه قرباني کولای، چې په هر ځای کولو يا يوازې په مکه کې کولو باندې يې اختلاف هم شته.

هدف دادی چې زموږ د وينې تويولو، نفرت ته د مقدسې جنبې ور کولو موارد بيخي ډېر دي، موږ يې په خپل ژوند کې نمونې ډېرې لرو، البته زموږ د ټولنې دوه مخي دې ته رسېدلې ده چې کله يې ناسم عمل ور په گوته شي، دوی سمدستي د انکار مخ درته را واړوي، بيا که بل ځای همدا عمل ښه وستايل شي، دوی ورته د انقياد څېره را مخته کړي. که پر چا بده لگېږي يا نه، زه دا اقرار کوم چې زموږ ټولنه د منافقت او دوه مخۍ په تر ډېرو ناوړه او کرغېړن ترين ډول اخته ده، چې په نتيجه کې يې موږ په ډېره اساني له يوه عمل يو ځای انکار کوو او بل ځای يې دين بولو، يو ځای دروغ وايو او بل ځای هغه دروغ راته رښتيا ښکاري، يو ځای د يوه عمل په کولو وياړ کوو او بل ځای د خجالت تظاهر. همدې متضاد کشمکش له موږ د انسان په جامه کې هغه درندگان جوړ کړي دي چې د يوه عاجزه انسان داړلو ته هر وخت پلمې لټوو، له دې امله نو چې په عام بازار کې د زرگونو کسانو مخته د فرخندې لپاره دغه پلمې په لاس ورغلې، نو په داسې ډول يې خپلې عقدې سړې کړې، داسې خشونت يې وکړ، د وحشت داسې مثال يې وړاندې کړی چې که د بشريت په تاريخ کې داسې بل مثال وي، نو حتمي به د دې مشابه وي، په هيڅ وجه به ترې بدترين نه وي او ښايي که بل وخت همداسې وحشت وشي، بيا به هم څنې ډېر وحشي نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نفرت او وحشت دغه قوه/ملکه مور، چېرې پټه کړې ده؟ مور د دغې قوې له امله خورا ډېر سنګین جرایم کړي دي، د دې تراژیدی تاریخ ډېر اوږد او مثالونه یې بیخي ډېر دي، هغو ته به نه ګرځم، یو بل لوری به یې را واخلم چې د نفرت او کینې د دغې شیطاني قوې سرچینه چېرې ده؟ زما په نظر ګڼ شیان د دې سبب کېږي چې دغسې یو شیطاني صفت په مور کې وپنځوي، یو عامل یې ناسم خشن دیني تعبیر دی.

د خشونت او نفرت لپاره چې یو ښه مقدسه چپنه وګنډله شي، هر څومره بده څېره یې په همدې قباء کې پټه شي، بیا نو انسان د هر ډول غیر سالم عمل او فکر کولو ته زړه ښه کوي. انسانان نه ټول یو ډول فکر لري، نه وړتیاوې، نه فزیکي جوړښت او نه له یو شي برداشت، عینن یې کارونه هم سره بېل وي، صفات یې هم سره جلا وي، له دې وجې د هغوی د اعمالو نتیجه خیر او شر یا ګټه او زیان وي.

زما په نظر تر مقدس پوښ لاندې نفرتونه د نورو په نسبت خطرناک دي، دا لکه د بریښنا مزي لاس ور وړل له مرګ سره لوبې دي، ځکه پر دې سپېڅلی پوښ غوړېدلی او هر څه چې کېږي، د خدای د رضا لپاره، د هغه د دین په روا کوونکي سند، د جنت د ټیکداري په نیامت او له دوزخه د لرې والي په نیت ترسره کېږي، نو پښتانه وایي: یو به د برق په تارو ګوتې نه وهي او بل د خدای په کارو. دغه کار چې د خدای لور ته منسوب شو، د خلکو له ګوتو وهلو یې خبره وایسته او زمور د واک لپاره یې ورروستی ټکی کېښود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین باید له دې انساني دام څخه خلاص شي، بشر د نفرت پر ځای مینې ته اړتیا لري، خدای ته د نفرتونو د لارې پر ځای د مینې لارې ډېرې لنډې دي، خدای هغه څوک چې د هغه پیغام ومني ورونه بللي او هغه څوک چې دغه سند په لاس کې ونه لري لومړنیو کسانو ته خندونه جوړوي، د مینې وړ بللي دي(فصلت: ۳۴) او که څوک چې په ځمکه کې فساد کوي، خلک له خپلې ازادۍ محروموي، ژوند پر تنګوي او شیطاني قواوې یې بدو ته هڅوي، د ټول بشریت د سمون په پار یې د هغوی لپاره تر چانسونو وروسته د له منځه تګ پرېکړه کړې ده.

د خدای په کتاب کې درې کټګورۍ انسانان دي: یوه د مومنانو ډله ده، یوه یې د نامسلمانو او بله د بغاوت کوونکو کافرانو ټولې ده. قران کریم خپل پیروانو ته عمومي لارښوونه کوي:

{وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ} [فصلت: ٣٤]

ژباړه: د (ذات او پایلې له مخې) ښېګنه او بدګنه سره برابر نه دي، د بدۍ ځواب دې باید په ډېره ښه طریقه وي، په دې سره به ستا دښمن هم ستا نژدې دوست شي.

{وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى}.

[المائدة: ٨]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او له خلکو سره شخړه دې تاسو اړ نه کړي چې عدالت ونه کړئ، عدالت کوئ، تقوا ته عدالت ډېر نژدې دي.

{وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا} [البقرة: ۸۳].

ژباړه: او انسانانو ته ښې خبرې کوئ.

دا د قران کریم هغه هدایات دي چې بشریت شموله دي، د قران کریم پیرو باید د یوه مومن په توګه دغه اصول مخې ته کښېږدي او بیا خپل تعبیر پر همدې اصولو استواره کړي. د دریېمې کټګورۍ په اړه وایي:

{وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ} [البقرة: ۱۹۰].

ژباړه: او د الله په لار کې (د ټولنې د ګټو لپاره) له هغو سره وجنګېږئ چې له تاسو سره جنګېږي، تاسو تېری مه کوئ، په حقیقت کې د الله تېریګر نه خوښېږي.

دغه باغي ډله ده، مفسده ده، جګړه ماره ده، ترهګره او د بشریت ضد ده، دا چې ټول بشریت ترې زیانویني، له دې امله مومن ته امر شوی چې که یې په فساد لاس پوري کړ، تاسو یې د ټولنې د خلاصون، د بشریت د ژغورنې او د یوې سالمې ټولنې د رغېدا له امله ووژنئ چې اینده ته دا خطر پراخ نه شي، د ټولنې د نامتوازن کېدو اسباب باید په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نطفه کې خنثی شي او که بالفرض د ژوند او جګېدا موکه يې ومونده نـو چې هر ځای مو د ټکولو او کوټلو موکه پـر تـر لاسه کړه، تـر هغـو يـې وټکوئ چې زور يې اوبه شي او نور پکې د جنګ او فساد توان پاتـه نـه شي. قران کريم په ډېر بليغ ډول د دې ټولۍ په اړه احکام ور کړي دي:

{ فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا} [محمد: ٤]

ژباړه: که تاسو له کـافرانو سره مـخ شـوئ، تـر هغـو يـې سرونـه غـوڅ کړئ(حتمي يې ووژنئ) چې د فساد وړتيا پکې ختمه کړئ، بيا يې ټينګ وتړۍ، نو د احسان يا بدلې په عوض کې يې خوشي کړئ، څو په هغوی کې د جنګ او فساد وړتيا پاته نه شي.

قران کريم ويلي دي چې کافران ووژنئ، هغـه څـوک چـې د خـدای حکم نه مني، په ځمکه کې فساد کوي او د بدمعاشيو يوه نه ختمېدونکې سلسله يې د بشريت لپاره د خطر زنګ وي، د يوه او دوه کسانو وژل نـه دي، يا؛ ريښې يې وباسۍ چې اينده يـې خطـر ورک شي، د هغـوی لـه پاتې کسانو که په چا کې مو د هدايت وړتيا او څرکندونه وليدل، په ټولنه کې د اوسېدو داسې واک ور کړئ لکه نور مصلح کسان او که بيا مو هـم خطر ځنې احساساوه، نو مشروطه اجازه ور کړئ، خو دا چې تر اوسه يې د فساد وړتيا نه لري، ډله يې نه شته، نو د نفرت پـر ځـای کـه ښـه ورسره وشي، د بدو له لوري به يې ښو ته پام شي، هم به خپله اينده ورغـوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د نورو خلکو لپاره ممکن ښه کارنامې وکړي ځکه بالقوه د دې هر څه وړتيا لري.

د قران کريم له مفاهيمو سره دا ظلم کېږي چې خلک د خپلو ګټو لپاره کار ځنې اخلي، زموږ پر تعبير زموږ د ټولو صفاتو، لاشعور، ټولنې او فزيکي وجود تاثيرات لوېږي. د دې لپاره چې د ناسم تعبير پر ناسموالي خلک پوه شي، قران کريم ځينې عمومي لارښوونې کړې دي او ځينې يې خصوصي، ځينې يې موقتې دي او نورې يې بيا ابدي، د قران کريم د تفسير لپاره بايد دا هم په نظر کې ونيول شي چې د هغه له يوې موضوع سره تړلي اياتونه يا احکام ټول يو ځای نه دي، قران کريم کله په لنډو الفاظو بيان کوي او کله تر يوه حده تفصيل ور کوي، کله د مسلې يو اړخ روښانه کوي او کله يې بل اړخ، په يوه حالت کې يې يو نوم ور کړی وي او که له هغه واوړي بيا بل نوم، نو د هر يوه حالت لپاره يې عمومي و خصوصي او موقت و ابدي احکام شته، چې د همدې ګډوډلو ته ظلم وايي، که څوک د قران کريم له ژبې سره نابلده وي، د بيان طرز يې ور معلوم نه وي، د قران کريم احکام د هغه په رڼا کې نه تفسيروي، بلکې د يوه خاص فکر له مخې چې له وړاندې يې ورته جوړ کړی، تفسيروي، موقت او ابدي احکام يې نه سره پېژني، محکم و متشابه يې سره ګډوډ کړي، مقيد و مطلق ته يې نظر نه کوي، عام و خاص يې نه رعايتوي، هغوی به په خپل تفسير سره هم ځان ته زيان واړوي، هم ټولنې ته، هم دين ته او هم ټول بشر ته، هغه دين چې دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د استازيتوب دعوه لري، خلک به ورته د راتګ پر ځای نفرت ځنې وکړي، دوی به د دين استازي نه د نفرت استازي او مجسم سيمبولونه وبولي، دوی به د خپلو نفرتونو په زولنو کې بند وي، له خپلو عقدو سره به په جنګ وي، په خپل ځان به خپله خولې لګوي، دنيا به د پراخۍ پر ځای ورته تنګه ښکاري، اينده به تاريکه وي، لـه جهنمـه د لرېوالي پـر ځای به ورته د نژدېکت اعمال کوي، جنت ته د تلو اعمالو به يې هډو نه وي، خدای ته د تللې لارې پر ځای به د شيطان لـور تـه پـه منډه وي، کعبې ته د ورغلې لارې پر ځای به يې د ابرهه کليسا ته مخه کړې وي، بشريت او ټولنې ته د قدرداني پر ځای به يې په سپک نظر کتلي وي، چې نتيجه به يې په دنيا او اخرت کې د هغوی خپله سپکوالی وي.

۲۰۲۲/جون/۱۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

##ديني تعبير د ارتجاع او تجدد ترمنځ

اه! محکومی و تقليد و زوال تحقيق

په دينپاله ټولنو کې د ديني تعبير مسله خورا ډېر اهميت لري، ناسم تعبير د يوه امت د زوال له مهمو عواملو څخه يو حتمي دی او سم تعبير يې د پرمختګ يوه پړاو ته ضرور نژدې کوي.

د فرانسې تر انقلاب مخکې که په اروپا کې د عيسوي شريعت تعبير ته نظر وکړو، نو د ټولنې په وروسته پاتې والي کې ناسم شرعي تعبير غوښن رول در لود، يوه تر ټوله عمده ستونزه چې ديني تعبيروال يې لري، هغه پر خپل تعبير د تقدس مهر وهل دي چې بيا يې خلک د ننګولو جرأت نه شي کولای او که څوک دا جرأت وکړي، نو ظاهرن د مقدس او اصلن د نامقدس بشري سوتې داسې ګواز وخوري چې دغه جرأت يې د ژوند په بيه ورته تمام شي؛ په دينپالو ټولنو کې له ديني ريفورميستانو (ديني چپ اړخو) سره دغه ډوله ناځوانمردانه برخورد د دې سبب شوی دی چې خلک خاموشي غوره کړي، ان تر هغو چې خلکو ته تحول راوستل تر ژوند هم مهم شي، بيا د يوه حتمي تحول لپاره پاڅېږي او تر هغو نه ارامېږي چې بدلون يې نه وي راوستی، دا نو په اروپا کې د فرانسې انقلاب او ترې وروسته د رنسانس دوره وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنه له عيني حالت څخه تېرېږي، ديني تعبيروال مو پر دوو برخو وېشل شوي دي، يوه يې ښي اړخي اسلامپالي دي او يوه يې چپي اسلامپالي دي، لومړۍ ډله يې تل هڅه کوي چې ديني تعبير پخوا زمانې ته يوسي، هغوی ته مهمه نه ده چې تعبير يې له مکان او زمان سره سر خوري که نه، د ټولنې غوښتنې يې په نظر کې نيولې دي که نه، خلکو ته يې په عملي ميدان کې گټه رسېږي که زيان، د هغوی په اند دين او دنيا سره جلا ده، دين اصل او هدف دی او دنيا وسيله ده، نو د وسيلې حالات پر دين تاثير نه کوي، که دا تاثير پکې ومنل شي، بيا به هدف د وسيلې تابع شي او اصل موخه به ضايع شي.

بالمقابل چپ اړخي اسلامپالي په دې اند دي چې دين د انساني ټولنې د سوکالۍ لپاره دی، زموږ په ژبه راغلی دی او د نزول په زمانه کې يې هم د بشر توان، وخت، مکان او ټولنه په نظر کې نيولې وه او نن هم لازمه ده چې ديني تعبير دا هر څه په نظر کې ونيسي.، د دين احياء په تجدد کې ده نه په ارتجاع کې، پر ټولنه هغه وخت ديني تعبير ښه اغېز کوي چې شته ستونزې يې په حل شي، پوښتنو ته يې مناسب او معقول ځواب ومونډل شي، واقعيت له پامه ونه غورځوي، ژوند ورسره ونه درېږي، بلکې حرکت او خوځښت پکې رامنځته کړي، نه د جمود او وچ ځای پر ځای درېدا سبب شي.

يوه عالم ځومره ښه ويلي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د انسان په وړاندې دوې لارې دي: یا به مخته ځي یا هم شا ته. پـر یوه ځای درېدل، په کایناتو کې شته اصولو ته د ټکر بلنه ده(څوك چې مخته نه شي تلای، هغوی په تاخته شا ته ځي)، د ژوند د لرغونـو کلېشـه کارونو پېښې تنزل دی، په دې توګه هم ژوند دوام لري، مګر له هـر ډول لاس ته راوړنې پرته، د یو ډول تهذیب ننداره به پکې وي، خـو حقیقـت یې بقا نه لري، کوم تهذیب چې په خپل همت د وړانـدې تلـو تومنـه نـه لري، هغه پـه خپلـه تبـا کېږي، د مـاضي عظمـت هـم هغـه څـوك ښـه پېژنـدلای شي، د چـا چـې اینـده روښـانه وي، لـه هـر ډول حرکـت و خوځښت پرته د ماضي علم، خپله د ماضي پیغام بې ارزښته کوي، د یوه ژوندي تهذیب لپاره د علم سخته اړتیا ده، چې پـه همـدې علـم ځـان د وړاندې تګ جوګه کړي".

یو بل وایي:

"ایا موږ په دې فکر یو چې په اخلاقي چارو کې غور کول سـتره ګنـا ده؟ نو موږ به دا منو چې په پټو سترګو هغه اصول او قواعـد بایـد عمـلي کړو چې په خپل شاوخوا کې یې وینو؟ که موږ یوه ثانیه هم فکر وکـړو، په دې پوهېږو چې د دې پوښـتنو ځـواب حـتمن منفـي دی، د اخلاقـي تعلیم بنسټیز اصل دادی چې انسان به خپله فکر کوي، کـوم انسـان چـې خپله فکر نه کوي، د ژوند په ټولو جزئیاتو کې د نورو تقلید کـوي، هغـه داسې وګړه چې هیڅ کریکټر/شخصیت نه لري؛ براډ څـومره ښـه ویـلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوك چې هيله لري شخصيت يې د خپل چاپېريـال پـه نسـبت ډېـر ښـه شي، په دې پوه شه چې هغه د تلپاتې ژوند په دهليز کې ولاړ دی"[۱].

د ارتجاع او تجدد دا شخړه خورا ډېره مخينه لري، د ارتجاع پلويانو هر وخت ريفورم غوښتونکي په الحاد، بې دينۍ، د عقيدې په خرابوالي، لـه دينه په انحراف او دې ته ورته ډول- ډول نومونو تورن کړي دي، بل پلـو ريفورميستانو د هغوی تعبير د دې سبب بللـی چې ټولنـه وروسـته پاتـه کړي، په دين کې خرافات ځای ونيسي، تعبير يـې زوړ او کلېشـه شي، د وخت، مکان، ټولنې، واقعيت او ستونزو له درکه او ورته ځـواب مونـدلو عاجزه شي، په دې توګه بې دينان پر دين نيوکې شروع کـړي او دينپـالي سوکه سوکه له دينه مخ اړوي؛ په دې توګه دين د نفرت، تفرقې، کرکـې، خپګان، شخړو، جنجالونو او حتا وژنو وسيله شي.

لومړۍ ډله د صدر اسلام تعبير ته د اصل او هدف په سترګه ګوري، د هغوی فکر دادی چې د مسلمانانو په تېر عظمت کې د همـدې پخـواني تعبير لاس و، دوی هڅه کوي چې مسلمانان ګام پر ګام هماغـه پخـوانی تعبير تعقيب کړي، څو بېرته پخوانی بـرم تـر لاسـه کـړي، لـه دې املـه د هغوی په ليکنو او وعظونو کې د مسلمانانو د يوې شانداره ماضي يادونـه ډېر دي، د خپلې ماضي تر يادولو وروسته حتمن دا خبره د تفريع په توګه کوي چې نن مسلمانان لـه دينـه لـرې شـوي دي، کـه دوی هـم د خپلـو اسلافو په شان پر دين ودرېږي، عمل په وکړي او د خپلو اسلافو پر نقش

---

[۱] پاس دواړه اقتباسونه له انسان ني کيا سوچا اردو کتاب څخه اخيستل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و قدم ولاړ شي، هماغه برم به یې حتمن په برخه شي. له دې ډول کسانو که پوښتنه وشي چې دا اوسنۍ ستونزې ولې را منځته کېږي او حل یې څه دی؟ د دوی یو ځواب دی او هغه دا چې مسلمانان لـه دینـه لـرې شـوي دي او په خپل دین عمل کول یې حل دی، په دین له عمل څخه د دوی هدف د پخوانو پر لار تګ او د هغوی تعبیر د هـر وخـت لپـاره کـافي و شافي بلل دي.

زه نه دا خبره یوه مخیزه ردوم او نه یې بالکلیه تایید کوم، دا پـه خپـل ذات کې سمه خبره ده چې مسلمانانو ته په ځینو برخـو کـې ناسـم دینـي تعبیر ستونزې جوړې کړې دي، ژوندي مثالونه یې زموږ په ټولنه او وخت کې بیخي زیات دي(د خلکو د حساسیت له امله بـه یـې تـر یـادولو تېـر شم)، اما داسې هم نه ده چې ټولنې ستونزې په دین له نـه عمـل کولـو را پیدا دي، عمل هم په هغه تعبیر چې پخوانو کړی دی، دغه نکته یې خپله د ستونزو سبب کېږي نه د حل، نه په واقعیت کې ټولې ستونزې له دینه را پیدا کېږي او نه له بې دینۍ، ځینـې مشـکلات د انسـاني ټـولنې او ژونـد برخه وي، هغه په هر حال را پیدا کېږي، حتا که یوه ټولنه بیخي هیڅ دین هم ونه لري. مثلن: د فقر او بېکارۍ ستونزه له دین او بـې دینـۍ نـه ده را ولاړه شوې، د منابعو بې عدالت وېش دې ته لار جوړه کړه چې یوه ډلـه خلک هر څـه پـه لاس کـې واخـلي او غـوڅ اکثریـت انسـانان د فقـر او بېکارۍ په داسې جهان کې لالهانده پرېـږدي چـې نـه مـري نـه رغېـږي، هغوی د خپل نیم ژوانده حالت د ساتلو لپـاره د همـدې ثروتمنـې طبقـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول ډول غلامۍ ته غاړه ږده او دا طبقاتي وېش او د منابعو ناسم تقسیم، مدریت او مصرف په ټولنه کې د خورا ډېرو او جدي ستونزو د را پیدا کېدا سبب کېږي. که اوس له مرتجیعنو یا شاتګپالو پوښتنه وشي چې ستاسو د اسلافو په دیني تعبیر کې د دې ستونزې د حل لپاره تاسو څه حل لار لرئ؟ نو د ډېریو ځواب یې دا وي چې دا خدای همداسې طبقې طبقې پیدا کړې ده، څو انسانان امتحان کړي، ښه او بد یې سره بېل کړي او هر یوه ته د خپل عمل سره مناسبه بدله ور کړي. د ځواب او حل لارې لنډیز او خلص یې همدغه دی.

اوس بله پوښتنه باید ترې وشي چې تاسو نارې سورې وهئ چې ستونزې له بې دینۍ را پیدا دي، که دین ته مخ کړئ خپله به هوارې شي او سوکاله اسلامي ټولنه به ولرو، نو اوس د منابعو د غیر منصفانه وېش او ټولنې د طبقاتي سیسټم په اړه ستا رایه همدا ده چې خدای همدا غواړي، نو دا یې ستا په دیني تعبیر عمل، ستونزې خو دې بیا هم پر ځای پرېښودې، بلکې لا دې دیني توجیه ورته وکړه او ډېرې ستونزې پر طبقو د ټولنې له وېش او د منابعو له نا عدلانه تقسیم څخه سرچینه اخلي. د دې ستونزې د حل لپاره د شاتګپالو په دیني تعبیر کې هیڅ ډول حل نه شته.

دوی هر څه ته په یوه سترګه ګوري، د هر شي لپاره یو ډول عینکې لري، تر هغو ور ګوري، هغه لیدلورې د هغوی د اسلافو دیني تعبیر دی چې باید ټکي په ټکي یې پیروي وشي، بس خلاص!

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی ته تر ماهیت شکل مهم دی، تر واقعیت ورته خپله اسلاف پرستي ارزښتناکه ده، تر حال ورته ماضي د قدر وړ وده، د واقعیت تر درك ورته په خپل زوړ تعبیر کې ورکېدل خوند ور کوي، د ستونزو تر واقعي حل ورته د حل تشې ادعاوې او لاپې خوندورې برېښي، د دې پر ځای چې له عینیت څخه مسوولانه درك ولري، نن ته د پرون په هنداره کې داسې وګوري چې د ستونزو درك یې ورته ممکن کړي، دوی نن د پرون په میزان کې تلي، که بې وزنه شوه، د پرون پر تله یې برابروي، چې هغه وار په وار خپل وزن نور هم بایلي. دې ته فکر نه کوي چې د مسلمانانو نن بده ورځ سبا بدتره کېږي او په دې کې زموږ د اسلاف پرستۍ او کلېشه دیني تعبیر مهم رول دی، بس لکه ونه مستقیم پر خپل مکان دي، نه د ستونزو په دې لوی سیلاب کې خپلو خطاو ته متوجې کېږي او نه د خپل مقابل لوري فشار و پرلپسې نیوکې یې یو ګام مخته تلو اړ کولای شي.

زموږ د اسلافو هڅې پر خپل ځای د قدر وړ دي، هغوی د خپل وخت او ټولنې غوښتنو ته په کتو له دینه دغه تعبیر کړی دی، له یوه کس څخه هم دا نقل قول نه دی شوی چې زموږ په تعبیر دې راتلونکې نسلونه خپلې ستونزې اوارې کړي، دا تعبیر د هر وخت لپاره کفایت کوي او راتلونکې نسلونه د دې حق نه لري چې بل تعبیر ته لیځې را ونغاړي.

د هغوی دیني تعبیر تر هغه ځای د منلو او پیروي حقدار دی چې زموږ د وخت ستونزو ته ځواب وایي، موږ ته د پرون په اینه کې د نن

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځې تصميم نيول را وښيي، خپلو حالاتو ته په کتو زموږ په ديني تعبير کې د لا ښه فهم وسيله شي، علمي ذخيره مو په بدايه شي، د خپل تاريخ د هرې کړۍ کړۍ ښه زرين انځور راته وړاندې کړي، زموږ د حال و د ماضي د تنسيق ذريعه شي، د اسلامي ټولنې په هره ارتقايي دوره کې زموږ د تکاملي سير چټکوالی په وشي، که د هر وخت تعبير په همدې تول پوره وي، هغه د قدر وړ دی، البته که د يادو ټکو د هر يوه پر ځای يې برعکس رول ادا کړی وي، بيا يې نو پيروي، ورته دعوت، په دغه توگه دينپالنه، ساتنه، احياء، د بې دينو له نيوکو خلاصون او د خپلو خلکو پر دين پاته کېدل د بادرکه خلکو چاره نه ده، هغوی به دا کار کوي چې نه له دينه سم فهم ولري، نه د ټولنې، وخت او ځای غوښتنې په نظر کې نيسي، نه د ماهيت او شکل په مسله پوه وي، نه د انساني ژبې په دې راز پوهېدلي وي چې د ژبې په قاموس کې دا اصل ثبت دی چې د ژوند او ټولنې تغيير د الفاظو او اصطلاحاتو په تغيير کې لاس لري، که يو لفظ /اصطلاح پرون يو مفهوم ور کاوه، نن لازمي نه ده چې هغه لفظ دې پر خپل زاړه مفهوم پاته وي، بلکې د مفهوم له مخې د الفاظو دايره پراخېږي، حتا دا لا مشلکه کېږي چې په ديني متن او پخواني تعبير کې دغه لفظ يا اصطلاح زموږ د نوي مفهوم لپاره کارېدلې ده که يوازې زاړه مفاهيم پکې نغښتي دي؟ دواړه را نغاړي او که اساس يې د همدې نوي مفهوم لپاره شوی دی چې د هغه وخت لپاره به د متشابهاتو له جملې بلل کېدی او زموږ علمي پرمختگونو به يې له مخې پرده پورته کړې وي، هغه علمي حقيقت به يې زموږ د سترگو او عقل په وړاندې مجسم کړی وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د هغه وخت سترګې او عقل یې له لیدو عاجز ول او د متشابه ګومان یې پر کړی و؟ یوه یادونه باید وکړم چې د الفاظو او اصطلاحاتو د مفاهیمو دایره پراخېدل داسې نه ده چې متعین تاریخ لري، خو پر ژبو ډېر ګرځېدل یې دا ثابتوي چې دغه پخوانی لفظ/اصطلاح له زړو مفاهیمو سره د دې نویو لپاره هم کارېږي، له دې امله نو دا معلومول چې د دې فقیه عالم په وخت کې به دغه مفهوم ته کارېدلی وي که نه؟ دقیق نه شي معلومېدلای.

د ارتجاع پلویان د دین تجدد هم دا بولي چې بېرته یې پخوانی تعبیر را تازه شي، خلك پر پخواني تعبیر تلو ته وهڅېږي، هماغه زوړ مفهوم بېرته تکرار شي، نه دا چې نوې جامه ور واغوستل شي، له حالاتو سره تطابق یې حتمي شي، له دې ښکاري چې دوی د تجدد لفظ په مفهوم کې هم ستره تېروتنه کړې ده، نه یوازې د لفظ سمه معنا یې نه ده فهمولې، بلکې د واقعیتونو له درك څخه هم عاجزه دي.

لنډه دا چې دیني تعبیر د ارتجاع او تجدد ترمنځ په راګېرېدا کې د ستونزو په وړاندې له ځواب ویلو څخه پاته دی، دوی په واقعي ډول د عینیت له مسلې څخه بیخي غافله دي، دواړه ډلې یو له بل سره ښکر په ښکر دي، خپله ټولنه، ستونزې، دین او دنیا ټول ځنې پاته دي، دغه اختلاف ښایي پر دین د ټولنې باور راکم کړي، جدې ننګونې یې په وړاندې وټوکوي، شته ستونزو ته د حل پر ځای نورې ګنې نوې ستونزې را ولاړې کړې، زما په نظر فعلن دوی نه د دین ژبه او موخه سمه فهمولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده، نه يې د خپلو اسلافو تګلاره په رښتنې معنا تعقيب کړې ده، ځکه هغه د ابتکار وه نه د زاړه فکر د تکرار، نه خپله ټولنه پېژني، نـه يـې غوښـتنې معلومـوي، نه ژبنې تغيراتو باندې علم لري او نه ور څخه په را پيښېدونکو مسايلو باندې يې سر خلاصېږي، نه د ستونزو د حل کيلي ورسره ده او نه يې هغه عوامل ور معلوم دي چې ستونزې ور څخه پيښې دي، تر دې بې ځايه شخړو به ښه دا وي چې د ټولنې له مخې دغه خنډونه ايسته کـړي، څو دغه جمود مات شي او د زمانې غوښتنې خپلـه د انسـانې وړتيـاؤ پـه غوړولو اينده هغه خلك را پيدا کوي چې هم په دين پوه شي هم په دنيا، د هر يوه د استعمال او استفادې مواقع به په ګوته کړي، نه بـه ديـن د نيـا وسيله کړي او نه به دنيا په دين خرابه کړي، تر هغو چې مـوږ بـې ځايـه ديني مسايل له دنيوي هغو سره خلطـو يـا هـم دينـوي سـتونزو تـه دينـي ناسمې نسخې وړاندې کوو، تر هغو به زموږ بده ورځ سمه نه شي بلکـې لا به خرابه شي.

۲۰۲۲/سپتمبر/۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په دیني تعبیر کې د عقلانیت خلا

عقل په انسان کې هغه امتیازي ځانګړتیا ده چې انسان له نورو حیواناتو بېلوي، د بشر هر څه لاس ته راوړنې د همدې عقل په مټ دي، انسانان په خپله ټولنه کې هغه چا ته لېونی، ماتو یا دې ته ورته نور الفاظ کاروي چې عقل نه لري یا که د چا عقل وده نه وي کړې، هغه ته کمعقل یا بې عقل وایي، له دې ښکاري چې عقل په بشري ټولنه کې څومره مهم دی.

د خپل چاپېریال په شاوخوا کې فکر وکړئ، د بشر په لاس جوړ هر څه چې تاسو وینئ هغه د عقل په مټ جوړ شوي دي، که نه یو لېونی هیڅکله هم تولید نه شي کولای او حیوان یوازې د ځان د مړولو او له ځانه د دفاع شعور لري، د تغییر او ابداع وړتیا یوازې انسان ته د عقل په ور کولو ور کړل شوې ده.

هغه کسان چې له ور کړل شوي عقل څخه کار نه اخلي، قران کریم سخت غندل دي:

{ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ} [الأعراف: ۱۷۹]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: هغوی زړونه لري، د پوهاوي په برخه کې ګټه نه ور ځخه اخلي، سترګې لري، لیدل نه په کوي، غوږونه لري، اورېدل نه په کوي، دوی لکه حیوانات بلکې تر حیواناتو هم ډېر غافله دی.

حیوان ته چې کوم شعور ور کول شوی دی، هغه په کامله توګه له خپل شعور ځخه کار اخلي، د خپلې دفاع حس، ځان مړول اوبه کول، له یخه ګرمي له ګرمي یخ ته کېدل، د ډار له ځایه ځان کښل او خپل نسل اضافه کول، دا د هغو کار دی او په سم ډول یې مخته وړي. د اوزې سېرلي ته چا خوراک نه دی ښودلی، چې پیدا شي، بس د خپلې مور شیدې روي، پر پښو د ولاړې هڅه کوي او واښه خوري، د زمري زوی بیا غوښې خوري، واښه نه خوري، دا شعور هغوی ته په فطرت کې ور کول شوی دی، نو نه د اوزې بچی غوښه خوري او نه د زمري بچی واښه، هر یو په خپل کار ښه پوهېږي، بل خوا انسان ته له شعور سره عقل ور کول شوی دی، د عقل برسېره وحې او رسول ورته راغلي دي، هغه ته یې د ژوند لار ښودلې ده، مګر بیا هم خپل کار په هغه توګه نه کوي لکه حیوان چې یې کوي، له دې امله دغه ډول انسانان تر حیواناتو هم غافل بلل شوي دي.

د دین او مشاهدې له مخې د عقل له دومره ډېر اهمیت سره زموږ په دیني تعبیر کې عقل منزوي شوی دی، دا ډېر جالب تناقض دی چې دوی په کومو دلایلو د عقل منزویتوب ته دلایل تراشي، هغه ټول د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې عقل په مټ باندې کوي، چې دوی يې منزوي کولو ته مټې رانغښتې دي!!!

اصلن د خدای د وجود اقرار، په دين پوهاوی، د رسول په دعوت پوهېدل، د قران کريم پيغام درک کول او په ټولو ديني او دنيوي پديدو پوهېدل د همدې عقل په مټ ممکن شوي دي، که عقل نه وای، نو دا هيڅ به هم نه وای. که د اسلام تر ټولو معتبر متن قران کريم وکتل شي، له ګڼو اياتونو يې بيخي په وضاحت ښکاري چې عقل ته مخاطِب دی، قران کريم وايي چې دا د عقل د خاوندانو لپاره دی، د عالمانو لپاره دی، د تفکر، تعقل، تدبر ذکر خو يې ځای پر ځای کړی دی، د خپلې ادعا د اثبات لپاره يې خورا زيات د عقل د تجربې په تول پوره دلايل ويلي دي، د کايناتو لور ته يې زموږ پام اړولی دی، دا هر څه په عقل ممکن دي، که عقل نفې شي، هر څه ورسره نفې کېږي.

البته دا خبره سمه ده چې ځينې موضوعات داسې دي چې د هغو حکمت ظاهرن په عقل نه ښکاري، د هغه لپاره عقلي توجيه يا هغه وخت ګرانه وه يا ښايي نن هم ځينې مسايل په عقل حل نه شي، قران کريم يې حل وړاندې کړی دی او موږ يې له دې پرته چې په اصل حقيقت يې سل سلنه پوه شو، منو او ايمان پرې لرو، خو دا خبره بيا هم په عقل درک کوو چې دلته زموږ د عقل ځواب ممکن نه دی، موږ نه پوهېږو زموږ علم او تجربه ځواب راکوي، دا حقيقت هم بېرته په عقل درک کوو، تر دې وروسته چې دلته وحې څه راته وايي بيا يې هم په عقل حقيقت

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلوموو او تر پوهاوي وروسته ایمان پر را وړو، نو دلته هم عقل خپل رول ادا کړی دی، که عقل نه وای، دغه اوس چې موږ څومره په همدې پیغام پوه شوي یو، دغه پوهاوی او دغه ایمان و باور به هم نه وای.

له بده مرغه زموږ د زمانې دیني تعبیر کې عقل ته خپل ځای نه دی ور کول شوی، دوی که مازې عربي توري ولیدل، په هغو پسې مبتلي، نور دې ته نه ګوري چې یا له علم سره ټکر دي، یا تر خپل منځ سره ټکر دي، یا له واقعیت سره اړخ نه لګوي، یا ټولنې ته زیان رسوي، یا هم عقل یې نه مني، دوی ته عقل نه دی مهم، دلیل یې دا وړاندې کوي چې په دین کې نقل مهم دی عقل نه چلیږي، د عقل له مخې جنت او دوزخ څنګه ثابتوې؟ دا خبره پر خپل ځای سمه ده چې نه په عقل جنت ثابتیږي او نه دوزخ، دې ته ورته نور مسایل هم شته چې تش عقل په هغه میدان کې کفایت نه کوي، بلکې وحې باید ورسره ملګرې شي او د هغه سوال ځواب ته ووایي، مګر زموږ مشکل له دې سره نه دی چې جنت دې په عقل ثابت شي که ثابت نه شو، موږ یې نه منو، یا دې په دې کې له نقل سره عقلي دلایل هم ملګري شي، خبره داسې ده چې په کوم ځای کې مسله منصوصي نه وي، اجتهاد او قیاس وي، یا د خبر واحد مسله وي، دلته باید هر څه د عقل په تول پوره وخېژي، که دلته هم عقل ته ټیله ور کول کیږي، بیا نو دغه اجتهاد هم د عقل پر مټ شوی دی، دغه خبر واحد هم عاقلانو را نقل کړی او عاقل سړي له دې څخه مفهوم اخیستی دی، په دغه برخه کې یې ولې عقل معتبر ګڼي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امکان نه لري چې عقل دې د خپلې تجربې له مخې ثابته کړي چې شمسي نظام کې لمر محوري حيثيت لري، ځمکه پر هغه راګرځي، اما دلته زموږ په ديني تعبير کې له قياسونو او اجتهادونو يا رواياتو څخه دا ثابتوو چې نه بالعکس خبره ده، يا هم د ځمکې دوه ګونی حرکت عقل په خپله تجربه ثابت کړي او زموږ تعبيروال د خپل اجتهاد او قياس په مټ له دې چورلټ انکار وکړي، ساينس د هوا د حالاتو وړاندوينه وکړي، زموږ ملا صاحب وايي په دې څوک نه پوهيږي، هر څوک چې دا خبره مني کافر دی، ډاکټر د ښځې په نس کې د ماشوم په اړه معلومات ور کړي، ملا صاحب په خپله ناخبري کې د ديني تعبير له زاويې بيا ټاپه را کش کړي او دا يوازې د خدای په صفاتو کې شمار کړي، که څوک يې د خبرېدو ادعا وکړي، هغه کافر وبولي، د ملا په تعبير کې باران له اسمانه اوري، د علم له مخې باران له وريځې اوري، اوس به د علم خبره منو که د ديني تعبير؟

دغه ته ورته په سلهاؤ نور موارد شته چې علم يو څه وايي، زموږ د تعبيروالو خبره بل څه وي، دوی دلته عقل ته په دې پلمه ګونډه ور کوي چې د نقل په مقابل کې عقل نه چليږي، په داسې حال کې چې د دوی کړی اجتهاد هم د عقل په مټ وي، نو څنګه ستا شوی قياس د عقل په مټ دومره قوي او باوري دی چې تر تجربو وروسته ثابته شوې خبره به ستا د ديني تعبير له مخې پاتيږي او ستا د فارمول پر بنياد په نقل کې عقل نه چليږي، سره له دې چې نه دلته نقل دغه خبره کړې ده او نه هغه نقل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د انساني عقل د لاربښوونې لپاره نازل شوی، داسې کېږي چې له عقل سره په ټکر کې واقع شي، هغه نقل هادي دی، لار ښود دی، انساني عقل ته هدایت کوي، ښه څنګه امکان لري چې عقل دې تر مخکې شي او له هغه سره دې په ټکر کې راشي؟

زموږ د دیني تعبیر یوه لویه خامي دا ده چې له مسایلو سره برخورد یې عاقلانه نه دی، منطقي چلند نه کوي، بلکې تر ډېره پرې د اسلافي پرستی اغېز دی، دغه یې د ضعف هغه نکته ده چې هم یې له دینه ناسم تعبیر ته لار جوړه کړې ده، هم یې ټولنې ته ستونزې په جوړې کړې دي، د علم مخه یې هم په نیولې ده، بلکې که ووایم دنیا ته یې هم ډم په اچولی او اخرت یې هم په زیانمن کړی دی.

دا خبره ډېره بې ځایه ده چې عقلانیت له دین سره ټکر دی، بلکې د الحاد او بې دینی بنسټ پر عقلانیت دی، عقل د هر شي بنسټ دی، دین او بې دیني دواړه په عقل کېږي، نه لېونی تر ننه چا لیدلی دی چې ډېر ښه دیني عالم و او نه چا ولید چې ډېر لوی فیلسوف یا ساینسپوه و.

حقیقت دادی چې عقل د هر شي لپاره معیار دی، دیني تعبیر چې پرې تلل کېږي هم عقل دی، که غیر دیني ایډیالوژي په تلل کېږي، هم عقل دی. موږ وینو چې کومو ټولنو له خپل ور کړي عقل څخه پر ځای کار اخیستی دی، نو ښه ژوند لري، ښه یې ټولنې دي، د دې برخلاف چې چا پر عقل پرده غوړولې، د نقل په کارتوس یې د عقل جنازه اخیستې ده، د نقل په تقدس یې د عقل سپېڅلتیا او ارزښت کم کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو هغه ټولنې په ډېرو بدو شرایطو کې ژوند کوي او په ډېری میدانو کې عقل پرستو ټولنو محتاجې دي.

له دې خبرې څوک انکار نه شي کولای چې عقل ټولو مسلو ته ځواب نه شي ویلای، تر ننه د انسان او کایناتو د پیدایښت په اړه د عقل په مټ فلسفي بحثونه کېږي، خو معقولې نتیجې ته نه دي رسېدلي، د ټولنیز ژوند په اړه د هر هیواد او سیمې قوانین سره بېل دي، چې بیا هم د عقل لور ته ګوته پکې نیول کېږي، نه یوازې غیر دیني ټولنې سره وېشلې دي، بلکې دیني ټولنې هم په خپل تعبیر کې سره یوه خوله نه دي او د عقل په مټ کېدونکی تعبیر یې سره جلا جلا دی، دا هر څه موږ ته په زبات رسوي چې عقل د ټولو ستونزو حل نه وړاندې کوي یا یې په یوه وخت کې نه شي وړاندې کولای، د وحې مشال ورته اړین دی، مګر له دې هر څه سره د عقل پر اهمیت یوه ذره اغېز هم نه کوي، ځکه بېرته خبره هماغه ځای ته ځي چې که دین دی که دنیا ده، الحاد دی که دین پرستي، د ټولو بنیاد پر عقل دی، هر یوه ته خپله تګلاره د همدې عقل په مټ ښایسته ده، له عقل پرته دا نړۍ ویرانه بویه، له عقله پرته د دین تعبیر هم د نړۍ په برخلیک اخته وګڼه او د تعمیر پر ځای به تخریب ته لار جوړوي، انساني ټولنې ته د ګیتې او سوکالۍ پر ځای به تاوانانونه او مشقتونه را پیدا کوي، که موږ غواړو چې له دین او دنیا دواړو سره منطقي او مناسب برخورد وکړو، عقل ته به پنا وړو، نو راځئ بېرته په خپل تعبیر کې عقل ته هغه مقام ور کړو چې د دین او دنیا دواړو له مخې ورته مناسب دی.

۴/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ماضي او حال؛ د عزت له مناره د ذلت تر کندې

هغه ټولنه چې بالفعله په بدو شرایطو کې واقع وي، خو ماضي یې ښه یادونه لري، نو دوی د خپل اوسني حالت د بدلون پر ځای، د ماضي په ویاړونو بسنه کوي، د برتر قوم/ملت په وړاندې د خپل تېر بـرم خـبرې او کیسې یې نه خلاصېږي، حتا هغو ته پېغورونه ور کوي چې ستاسو اوسنۍ ترقي زموږ د اسلافو د کړیو خدمتونه نتیجه ده؟! دا ډېـره جالبـه ده چـې دوی د خپلو میراثخورو په توګه د خپلو اسلافو له کړو خدمتونو هغه ډول استفاده نه ده کړې لکه دښمن چې یې ځنې وکړه!!!

دا یو ډېر لوی تناقض دی چې زه د پستۍ په اخیري کنده کې پـروت یم، خو هغه څوک چې د ترقۍ پر معراج ولاړ وي، زما له پېغوره ځان نه شي خلاصولای چې دغه ترقـي دې زمـا د پـلار او نیکـه لـه کـړو علمـي خدمتونو تر لاسه کړې ده، نو که دښمن دومره ترقي په کـړې ده، تاسـو د هغوی د وارثانو په توګه ولې د ترقـي پـر ځـای شـاتګ وکـړ؟ دلتـه دوې خبرې دي: یا دا چې موږ د دې وړتیا نه در لوده او یا دا چې زموږ ادعـا بې بنسټه ده.

دلته زموږ ټولنه له یوه بل تناقض سره مخېږي، نه موږ په دې اعـتراف کوو چې هو د خپلو اسلافو نا اهله خلف یو او نه عملن دا ثـابتولای شـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زموږ اسلافو دا هر څه کړي دي یا یې بنیاد ایښی موږ یې دا دی عملن ثابتوو چې دومره ترقي مو په دې بنیادونو سره کړې ده.

د مسلمانانو په تاریخ کې خورا زیاتې پېښې داسې ثبت دي چې د خپلې ټولنې هوښیار عالمان او مفکرین یې شړلي دي، تکفیر کړي یې دي، منفور شوي دي، بدنام کړي یې دي او حتا د مرګ فتواوې یې ور کړې دي، که اوس پوښتنه وشي چې په هغه شانداره ماضي کې هم زموږ د عالمانو او مفکرینو دغه حالت و او اوس چې بالفعله د پستۍ او ذلت په کنده کې پراته یو هم مو د زغم او صبر چنداني فرق له ماضي سره نه شته، خپل ټول مفکرین او عالمان مو یا ووژل یا مو بهر ته وشړل.

زموږ لیکوال او ویناوال چې د کومې شانداري ماضي یادونه د ژړا په لهجه کوي او پر اوسني حالت افسوس کوي، دوی اصلن د خپلې تېرې ټولنې سم انځور نه وړاندې کوي، دوی دا نه وایي چې د عباسیانو په خلافت کې ولې امام احمد بن حنبل رحمه الله پر یوه نظریاتي اختلاف ووهل شو؟ دا نه وایي چې امام ابو حنیفه رحمه الله ولې د اسلامي خلافت د خلیفه له لوري لومړی بندي او بیا په بند کې د وهلو له وجې مړ شو؟ امام بخاري دې ولې له خپلې سیمې وشړل شول؟ ابن المسیب دې ولې د خپلو چارواکو له لوري په دورو وهل کېدی؟ داسې نو بېخي ډېرې پېښې دي چې د هرې یوې یادونه دلته نه شي کېدلای. تر دې ښه ده چې د یوه بل حقیقت پانه را خلاصه کړو، امویانو د خپل خلافت بنیاد د ابن زبیر رض پر هډونو کېښود، عباسیانو د خپل خلافت ماڼۍ د امویانو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

جسدونو وداني کړې، فاطميان د همدې دواړو د اختلافاتو په نتيجه کې را پيدا او د همدې عباسي خلافت ريښې يې د وينو په شان ووهلې او مصر کې يې ځان ځای کړ، د خلافت په همدې نس کې چې زنګيان، ايوبيان، سلجوقيان، ملوکيان، برمکيان او شل نورې وړې و غټې واکمنۍ را پيدا کيدې، ان د خليفه د عزل او نصب واک يې له ځان سره در لود، د خلافت پر مرکز به يې لښکرې ور ځغلولې، تاج و تخت يې هر وخت د شخړو او اختلافاتو سبب شوی دی، د زر او زور لپاره يې هر د وخت د زرګونو او لکونو انسانانو ککرۍ الوزولې دي، د قدرت او ثروت په نشه کې د مستو چارواکو او خليفه ګانو د حرم سرايونو پوښتنه دې څوک نه کوي چې هلته څه تېرېدل؟ د هغه دين په نوم يې د انسانيت غاړې ته د غلامۍ او ملوکيت طوق ور اچولی و چې د همدې غلامۍ د ختم او ملوکيت د زوال لپاره راغلی و، هغه دين چې ډلې ټپلې يې ممنوع اعلان کړې، رنګ، نژاد، وطن، ژبه او قوميت يې د شيطان لارې وګڼلې، د ټول انسانيت بشري کرامت ته تر قايلېدو وروسته يې مسلمانان يو امت وبلل او خدای ته يې هغه کسان ډېر نژدې وګڼل چې د هغه له قانون سره سم د دنيا او دين چارې په ښه توګه مخته وړي خو د تخريبي پايلو پر ځای تعميري نتايج ور کړي، خو بل پلو مو د همدې شاندارې ماضي په هنداره کې وينو چې هغوی امت پر ډلو ووېشه، نژاد، رنګ، ژبه، قوم، ګوند، مسلک او د طبقاتو لپاره هر بنياد يې معتبر وباله او د امت بېړه يې په همدې اختلافاتو ور غرقه کړه، د نن هر رنګه اختلاف د دوی د اختلاف نتيجه وه، نن که مسلمان د مسلمان په لاس تذليل کېږي، پرون

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دغسې کېدل، کوم تېمور د عثماني خليفه ميرمن د هغه په مخکې هغه وخت بې عزته کوله چې خليفه يې په کېس کې لاس او پښې ولچک کړی او په سپينو سترګو يې د خپلې ښځې بې عزتي ته کتل، دواړه زموږ د ماضي شانداره ځلي دي، د مسلمانانو په تاريخ کې ځلانده ستوري دي، پر شخصيتونو يې لوی لوی کتابونه ليکل شوي دي.

د ماضي شانداره تصوير په ځينو برخو کې سم دی، مګر تر علمي خدمتونو مو بيا هم جنګي تاړاکونه زيات دي، نه يوازې له نورو سره بلکې په خپل منځ کې مو يو پر بل رحم نه دی کړی. دا خبره سمه ده چې په مسلمانانو کې علم ته کار شوی دی، تاريخ پوهان، ټولنپوهان، ساينسپوهان، سياستوال او سياست پوهان، د نظامي برخې ماهرين، بيخي کم يې عادل پاچاهان او خليفه ګان د امويانو له دورې بيا د خلافت تر سقوطه تېر شوي دي، مګر ټوله ماضي شانداره بلل، له عدالته ډکه يې ګڼل، د علم او پوهې زمانه ورته ويل، پر ځای کار نه دی، اروپايانو به له موږ په ځينو برخو کې حتمن زده کړه کړې وي، موږ به هغه وخت علمي لاسته راوړنې در لودې، خو هغه هم په انفرادي توګه وې يا يوازې د پوره امپراتورۍ په يوه برخه کې کېدلې، که دغه وړې هڅې د دې وړ وي چې موږ نن پر نړۍ وياړ په وکړو او هغوی ته د اوسنۍ ټولې ترقۍ پېغور ور کړو چې زموږ ميراث يې وړی دی، نو دا خو اوس هم شته، اسلامي دنيا کې خورا ډېر علماء او پوهان لرو، د هرې برخې کادرونه لرو، اسلامي هيوادونه د علم نوموتي مرکزونه لري، په انفرادي توګه د هند عبد الکلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یادونې وړ دی چې د خپل علم په مټ یې هند غوندې یوه هیواد کې ولسمشرۍ ته ځان ورساوه، د علم په نورو ځانګو کې دومره خدمتونه شوي دي چې غټې نړۍ والې جایزې یې تر لاسه کړې دي، نو بیا ولې یوازې د ماضي یادونه کېږي؟ دا خو اوس هم شته، اسلامي دنیا خپل حکومتونه لري، د علم مرکزونه لري، علماء لري، خدمتونه کوي، ډېرى اسلامي هیوادونو د خپل ملت او وطن جوړولو ته توجو کړې ده او پخواني تاړاکونه یې ایله کړي دي، که دغه نکته د هغوی د ضعف وي، نو اوسني شرایطو کې دا د ضعف نکته نه بلکې د قوت نکته ده، خپل ځان ته کار کول، خپل قووت زیاتول، ځان بسیا کول، علم او اقتصاد ته کار کول، نن اصل کار او همدغه خدمت دی، نه دا چې نور هیوادونه لاندې کړه او د بشریت پر لمن تور داغونه تاریخ کې په خپل نوم ثبت کړه.

موږ ته ولې یوازې د ماضي هغه یادونه مهم دي چې زما خوښ دي هغه یې بیا نه کوم چې زه په شرمېږم؟ ما که له چینه تر اروپا امپراتوري در لوده، د پخوانۍ نړۍ زړه مې قبضه کړی و، بشري قوه مې در لوده، ثروت را سره و، یوه داسې امپراتوري وه چې نوره نړۍ مې ډارولې وه، دا خبرې ټولې پر ځای دي، خو په عیني حال کې دا پوښتنې هم کېږي چې له دومره امکاناتو او وسایلو سره مو څو فیصده خدمت وکړ؟ بشر ته تعمیري هڅې مو د خپلو همدې امکاناتو او وسایلو په نسبت څومره دي؟ له دې سره چې دومره لویه امپراتوري مو در لوده، بیا مو هم په خپله دومره لویه غېږه کې ځینې نابغه مسلمان علماء نه دي منلي، هغوی که

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شا له یوه ځایه بله ته کوچېدل او په همدې سره یې قیمتي وخت ضایع شو او زموږ اسلامي ټولنې په خپله غېږه کې را لوی شوي نابغه ګان له لاسه ورکول. په دومره لویه امپراتورۍ کې زموږ زور یو د بل پر وهلو وختی، له منګولیانو سره په جنګ کې لومړی خوارزم شاه یوازې مقاومت ته ولاړ و، د هغه تر ماتېدو وروسته یې د اسلامي نړۍ یوه یوه واکمني را ټینګوله او تبا کوله یې څو په همدې توګه تر مصره ورسېدل، که موږ په دومره پراخه امپراتورۍ نازېږو، نو دا هم باید یاد کړو چې دغسې د اسلامي امت خښتې یو د بل له وجوده بېلې وې، دا احساس یې نه در لود چې د یوه مسلمان واکمن په تلو دویم نوبت د هغه دی، حتا په مصر کې د منګولیانو تر ماتې وروسته د یوه مسلمان فاتح واکمن سلطان قطز ژوند ته څنګه د هغه د یوه قومندان بېبرس له لوري خاتمه ورکول کېږي او تر هغه وروسته څنګه د هغه پر تخت خپله کېني؟

حقیقت باید په ړنو سترګو ولیدل شي او د انکار پر ځای یې منل ډېر ښه دي، له واقعیته په سترګو پټېدو هغه نه تغییرېږي او نه له منځه ځي، بلکې زموږ له هر څومره انکار او چشم پوشي سره واقعیت پر خپل ځای پاتېږي او موږ له خپل چاپېریال سره په نه هرېغي کېدو، خپل ځانونه خپله له منځه وړو.زما په نظر زموږ ماضي هم ښه لري او هم بد، ښه یې باید وستایل شي او له بدو یې عبرت تر لاسه شي، په تاریخ، وینا او لیکنو کې د ټولو یادونه حتمي ده، ځکه ډېر وختونه له تعمیري کارونو عبرت دومره ښه نه اخیستل کېږي، لکه له تخریبي چې تر لاسه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ که په ماضي کې ښه او بد دواړه درلودل، اوس يې هم لرو، که مو ځمکه درلوده، اوس هم شته، که حکومتونه مو قايم ول، اوس يې هم لرو، که علماء ول، اوس هم شته، که علمي مرکزونه موجود وو، اوس يې هم لرو، که بشري قوه مو درلوده اوس يې په څو چنده لرو، که ثروت او د ثروت منابع مو په لاس کې وې، نن يې په څو چنده زياتې لرو، نو بيا څه بلا را شوې ده چې د اوس پر ځای ماضي يادوو؟ د خپل ظرفيت د لوړولو پر ځای د يوه تېر باظرفيته کس په يادونو نه مړېږو؟ د خپل تېر برم يادونه کوو دا فکر نه کوو چې اوس هم وخت دی چې هغه برم بېرته را ژوندی کړو؟ د دې پر ځای چې د ماضي پر يادونو يوازې وژاړو، ولې عبرت نه ځنې اخلو؟ ولې د ماضي په هنداره کې د خپلو ځينو ستونزو عوامل نه تشخيصوو او حل لارې نه ورته وړاندې کوو؟ او بالاخره د کمترۍ له اوسني حالت څخه د خلاصون لپاره ولې ماضي ته پنا وړو، ولې اوس پر خپلو وړتياو او منابعو په خپله ګټه کار نه کوو چې د ابد لپاره له دې کمترۍ خلاص او ښه انساني ژوند مو په برخه شي؟

ماضي که مو شانداره وه، نو د وحشت او بربريت هغه کيسې يې هم په غېږ کې تازه ساتلې دي چې د هر بااحساسه انسان د بدن وېښته ورته شخص درېږي، موږ که د تېر برم او تېرو ځلانده ستورو يادونه کوو، نو دا هم بايد هېره نه کړو چې د هماغو ځينو ستورو د ناسمو اعمالو په نتيجه کې موږ دا يو نن دلته د کمترۍ او خوارۍ په پسته ترينه کنده کې پراته يو، زموږ د برم په نشه کې ځينې داسې کارونه مو کړي دي چې تر ننه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور نسلونه نتايج زغمي، نه ټول تېر ښه دي، نـه بـد، نـه اوس مکمـل شر دی نه تېر مکمل خير، نه يو مخيز موږ اوس ملامت يـو نـه تېـر لـه يـوې مخې سلامت، زموږ د نن ورځې د بدبختۍ ځينې عوامل له پخـوا راپاتـه دي او ځينې يې موږ اوس ايجاد کړي، يـو څـه يـې زمـوږ د خپـل لاس کړلي دي او يو څه يې دښمن را باندې تپلي، يوه برخه يې زموږ له دينـه ناسم فهم ته ور ګرځي لويه برخه يې له ناسمو دنياوي پرېکړو را پېښه ده، نه بايد داسې شي چې يو مخيز اوس ته په توجو کې تېر بيخي هېر کړو او نه داسې وکړو چې د تېرو په تذکرو اخته شو، حال را څخه هېر شي، نه د خپلو ټولو ستونزو پړه پر تېرو ور واچوو او ځان سلامت ترې وباسو او نـه داسې وکړو چې هغوی سپينې ملايکې خپل ځانونه راته شيطانان ښکاره شي، د بشري ټولنو د تقاضا له مخې هم تېر اړين دی او هم اوس، بشر د دې جهان د تکاملي لړۍ يوه کړۍ ده، موږ ته له خپلو اسلافو ډېر څه پـه ميراث پاته دي، چې واقعن هم زموږ د وياړ سـبب دي او وو، ډېـر ناسـم کارونه هم شوي دي چې زموږ د خجالت سبب دي او وو، کـه د تېـر او اوس په لوبه کې داسې را ګېر نه شو چې خپل ښـه او بـد را څخـه ورک کړي، نو تېر ټول بايد د عقل او واقعيت په ترازو کې وتلو، وزنداره به يې منو او بې وزنه به يې ملامتوو، د ښو به يې پيروي کوو او له ناسمو به يـې عبرت اخلو، د عقل تقاضا همدا ده چې خپل تېر او اوس ټول د همدغه معيار له مخې وتلو، هم له تېر سره عاقلانه برخورد وکـړو او هـم لـه اوس سره، حال مو له ماضي سره وتړئ، د ښو يې تسلسل په کار دی او له بدو يې اجتناب، د خپل حال لپاره حتمن د ماضي بنياد لټول ناسم کار دی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنه انجماد ته بیایي، بشري ټولنه د تغییر لـه باثباتـه اصـل سره مـخ ده، هر وخت تېر بنیادونه زموږ د حال مانۍ ثابته نه شي ساتلای، بلکـې نوی بنیاد غواړي او د اتباع و تکرار پر ځای ابتکـار او ابـداع غـواړي، را ځئ د تېر او بېر تر کشالې تېـر شـو، لـه هـر څـه سره عاقلانـه برخـورد را واخلو، ټول پر همدې معیار وتلو، کم ته یې کم ووایـو او زیـات تـه یـې زیات، سالم یې سلامت وبولو او ناقص یې ملامت، له خپلو اسلافو په را پاته میراث کې هغه څه را واخلو چې نن هم زموږ په کار راځي، زموږ له واقعیت سره سمون خوري، زموږ ستونزې په اوارېـږي او ټولنـه مـو ورتـه اړتیا لري، هغه څه چې دوی یوازې د خپلې ټولنې او وخت د تقاضـا لـه مخې کړي دي، هغه د ماضي په یادونو کې یوازې د هغوی د کارنامو پـه توګه یادګار وساتو او بس، له نویو ستونزو، مسلو او حـادثو سره د ابتکـار تګلاره لار واخلو، وېره ځنې ونه کړو، هره ستونزه حل لري، د هر څه تـر شا علت شته، هر څه د یوه قانون له مخې کېږي، د هغـه قـانون کشـف د انسان په وس کې شته، که څه هم نن نه وي کشف شوی، خو سبا حتمن کېږي، نو همت را کش کړو، له نویو حالاتو سره په نوي فکر مخ شـو، د تېر د اتباع پر ځای له خپـل بشري وس څخـه پـه اسـتفادې ابـداع تـه را وړاندې شو او په خپله ټولنه کې زموږ له لاسه را پېښو مسلو تـه پـه خپـل لاس او توان حل پیدا کړو، بیا به نه د ماضي په شانداره خوبونو کې ورک یو او نه به په حال کې د کمترۍ احساس را څخه د ژوند خوندونه تروړلي وي.

۴/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

طالبانو ته اخطار

په هیواد کې د جمهوري نظام تر سقوط وروسته په جنګي او له کړکېچه ډکو حالاتو کې په زور د طالبانو واک ته رسېدلو هغوی ته په کور دننه د دوو ډلو وسله وال مخالفت را وټوکاوه، یوه یې اسلامي دولت او بله یې د مقاومت جبه ده او په نړۍ واله کچه یې مکمل منزوي کړل. که طالبانو د جذبې پر ځای له هوښه کار اخیستی وای، دغه ګواښ به نه وای رامنځته شوی او نړۍ به نه ګوښه کول. زموږ یو بد عادت دا دی چې د ننۍ بریا په نشه کې مو د پرون شکست هېر وي، د نن خوږې شېبې د پرون ترخې لحظې را نه هېرې کړي. طالبانو ته هم د نن بریا د دې سبب شوه چې پرونی وضعیت یې هېر شي.

د طالبانو د تېر واک په اخیر کې، دوی د امریکا په مشرۍ نړۍ والو ته زارۍ کولې چې د هر ډول ستونزو د حل لپاره دې خبرې وشي، جنګ دې د حللارې په توګه نه غوره کېږي، له امریکا سره د مخالفت یو عمده ټکی د اسامه او ډلې شتون یې وو چې په کابل کې د امارت په بلنه راغلو علماؤ له اسامه وغوښتل چې هیواد پرېږدي او زموږ له خاورې پټ ووزي ځو موږ له نړۍ سره په شخړه وانه ړوي، خو د دغه اقدام مخالفت یې د طالبانو امیر وکړ، لنډه دا چې جنګ پیل شو، په درې اونۍ کې طالبان له واکه ګوښه شول، بیا یې د ژوندي پاته کېدا لپاره هره لار وړه، خو هره غلطي چې وه هغوی د پاکستان منګولو ته ولوېدل او د جمهوري نظام پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضد يې وکارول، تر دې چې بيا له طالبانو سره خبرو اترو ته جمهوريت پالو زاری کولې خو طالبانو هيڅ نه اورېدل، د ملت، نړۍ او حکومت هر ډول غوښتنې يې يوازې اورېدې، نور يې د عمل په ميدان کې هغه څه کول چې دوی غوښتل. لاندې ځينې هغه ټکي ليکم چې ممکن د طالبانو لپاره د نابودۍ په قيمت تمامې شي.

واک ته تر رسېدو وروسته هم طالبان هماغه څه کوي چې په تېرو شلو کلونو کې يې کول، دوی اوس هم د هر چا مخالفت د خپل ځان په نابودي حسابوي، نو ځکه هر مخالف کس د زندان ميلمه کوي، د ښځو په اړه يې نړۍ او ملت ته ژمنه ور کړې وه چې د کار له ساحې به يې نه منعه کوي، مگر واک ته تر راتلو وروسته يې له محرم پرته پر راوتلو لا بنديز ولگاوه، کار خو د هر چا هېر شو.

د نجونو پر زدکړو يې هم ډېر وعدې کړې وې، توافقات يې لاسليک کړي وو، اما قدرت ته تر رسېدو وروسته يې د نجونو له ابتدايي تعليم پرته متوسطې او عالي ليسې تعليق ته واچولې، په يوه او بله پلمه يې دروازې بندې کړې او نجونې د تعليم حق نه لري.

د اردو جوړ چوکاټ يې خراب کړ، د پوليسو تيار نظام يې له منځه يووړ، د ملي امنيت اداره يې له بيخه وکښه، د حکومت په ملکي برخه يې تر اوسه غوښنه برخه نيولې ده او لا هم لگيا دي نور هم په دې برخه کې خپل نااهله کسان ځايوي او مسلکي کسان رخصتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خدماتو برخه یې ډېره کمزوې ده، دوی هر وخت ملت ته دا غورې کوي چې موږ نوي یو، هر څه به سوکه سوکه سم شي، خو د یوه کال په پوره کېدو لا هم حتا خلک له بانکه خپلې پیسې نه شي ایستلای، نور خدمات یې پر ځای پاته.

د فساد په برخه کې دوی تل د جمهوري نظام پر لمن داغ لګاوه چې مفسد نظام و، دا خبره یې سمه ده، د هغه نظام په رګ رګ کې فساد داسې ځای نیولی و، چې اصلاح یې یا یو مخیز له منځه تګ باندې ممکنه وه لکه طالبانو چې یو وړی یا هم دا چې طالبان ورسره یوځای شوي وای، د جنګ بوج پر کم شوی وای، نو که په مشرتابه کې یې د اصلاح اراده وای، نو سخته وه، خو له امکانه نه وه وتلې، یعنې یوې پرېکنده ارادې چې تر شا یې قوي ځواک هم ولاړ وای، د دې کار شونتیا رامنځته کوله، خو له بده مرغه چې طالبانو دا کار ونه کړ. دلته یې هم د نړۍ او ملت خبرو ته غوږ ونه نیوی.

بل لور ته یې د فساد په پلمه د ایسته کړي مفسد نظام پر ځای بیا هم د یوه بل مفسد نظام بنیاد کېښود، دوی له هر ډول تخصص او مسلکیتوب پرته خپل کسان پر لوړو بستونو ګوماري، سیاسي، نظامي او تخنیکي برخې یې ټولې په خپلو کسانو ډکې کړې دي چې د فساد بنسټ له دې ځایه پیلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سیمبولونه یې ختم کړل، لکه بیرغ، ملي سرود او د جمهوریت نوم. ملي بنسټونه یې له بیخه وکښل، لکه اردو، پولیسي، استخبارات، ملکي دولتي چوکاټ، او د ادارو چور ته دوی کسان ایله کړل، د همدوی کسان د دې ادارو وسایط ګاونډیو ملکونو ته وړي، له ځانو سره یې پټوي او د دې هیڅ یوه عامل ته علني سزا نه ده ورکړل شوې. په داسې حال کې چې د ملت غوښتنه وه، چې دا هر څه دې پر ځای پاته شي، مګر طالب بیا هم د ملت غوښتنې ته غوږ ونه نیوی.

د ټول شموله حکومت جوړول، نه یوازې د افغانانو قانوني، بشري او اسلامي حق دی، بلکې له نړۍ سره یې توافق هم کړی و، د نړۍ والو غوښتنه هم وه چې ټول اقشار او قومونه به د طالبانو په نظام کې ځانونه ویني، خو دوی واک یوازې طالب شموله کړ، هر څوک چې د دوی د فکر او لیکوکس وي، هغه په دې نظام کې ځان ویني، که د دوی له لیکو بهر، د دوی له فکره مخالف، د دوی په جامه کې نه وی، هغه که مسلکي هم وي، متخصص وي، کاري تجربه ولري، له هیواد او ملت سره اخلاص ولري، هیڅ بده او مفسده سابقه ونه لري، بیا هم د دوی په اند یو اخوند یوازې له دې امله پرې ښه دی چې د دوی ملا فلانی اخوند دی، دغسې یو شرمناک، بې اصولو، غیر متوازن او بې سابقې معیار رامنځته کول تر ټولو لوی فساد دی، له قانونه بغاوت دی، د الله په دین کې حرام دی او د بشري اخلاقو له مخې سنګین جرم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ورو شیانو کې دومره مصروفیت چې مهم او اساسي کارونه ځنې هېر شول، د ښځو د مخ پټولو موضوع ته دومره هوا ور کول چې حتا نړۍ پر ورږغېده، خو په هیواد کې د فقر، بېکارۍ، له هیواده د خلکو د وتلو ستونزه، وچکالي، د نرخونو جګېدل، لوږه، ناروغۍ، غلاوې، فساد، د خدماتو ځنډ، له نړۍ سره خرابې اړیکې او ګڼې نورې ستونزې ټولې پر ځای پاته دي، دوی د نجونو ښوونځي ته کمېسیون تعین کړ، د امر بالمعروف ادارې ته واک ور کړي چې ښځې په زور مخ پټولو ته اړې کړي او داسې نور نمایشي کارونه.

له هیواد سره د ګاونډیو ملکونو پر پولو زموږ له وطنوالو سره غیر انساني کړنې او بد اخلاقۍ بل هغه پواینټ دی چې که طالبانو یې د حل لپاره لاس په کار نه شي، نو خلکو ته به چانس ور کړي چې له داعش او مقاومت جبهې پرته د طالبانو پر بل بدیل فکر وکړي.

طالبانو په خپل شل کلن جنګ کې د خپلو افرادو ترمنځ یو نوښت وکړ چې د ځانمرګو فکټري یې فعاله کړه، نور یې ټول توان پر دې صرف کړ چې خپل کسان څنګه د جنګ لیکو ته سوق کړي، دوی چې کله د یوې جنګي ډلې پوست کېښ او د یوه باصلاحیته ملي دولتي خپلواک نظام؟! په شکل را څرګندېدل، نو دغه ظرفیت یې نه درلود، شعور یې دومره تکامل نه وو کړی چې د یوه دولت ځای ډک کړي، د دولت مقام وپېژني، د همدغه مقام صلاحیت ته په کتو له نورو نظامونو سره مناسب برخورد وکړي، دغه مقام ته راجع ملي او نړۍ والو مسوولیتونه وپېژني، له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاونډیو سره د یوه همسایه په توګه داسې تعامل وکړي چې هم یې خپل ګاونډی سم درک کړی وي او هم یې خپل زور او ځواک معلوم کړی وي، دوی نه د همسایه ځواک درک کړ، نه یې خپل، له تاجکستان، ایران او پاکستان سره اخته شول، د ګوانښ په ژبه یې خبرې ورته وکړې او د ځان په اړه په نړۍ کې رامنځته شوی مثبت انځور یې د ځینو په ذهنو کې تت او د نور په اذهانو کې ختم کړ او ځای یې منفي ونیوی.

د کانونو بې سابقې استخراج د طالبانو کمال نه دی، بلکې د ملي شتمنۍ چور دی چې یوازې یې ګاونډي ته ګټه رسېږي، دا ټکی باید په یاد ولري چې په دې کانونو کې نه یوازې د ملت د ټولو اقشارو او قومونو سهم شته، بلکې راتلونکي نسلونه هم په دې کې ونډه لري، چې د قانون او اسلام دواړو له مخې ورته ثابته ده. دغه ټکی پر طالبانو د ملت منفي فشار زیاتوي، په تعمیر کې یې نه په تخریب کې شمارل کېږي او له دوی څخه د ولس هغه ډول خپګان رامنځته کوي چې پایله به یې د دوی له منځه تګ وي.

د ملت له احساساتو سره لوبې کول، بله هغه نکته ده چې د طالبانو په زوال به تمامېږي، نه د انتخاباتو غوښتنه مني، نه د نورو اقشارو او قومونو روا بشري هیلې په نظر کې نیسي، د هر قوم خپه کول به د دوی واک ته ډېرې جدي ننګونې را پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل واک او ځواک باندې د تکبر تر حده مغروره کېدل، د دوی بل منفي ټکی دی، د همدې خمار په ټس کې نه له ملت سره سمه خبر کوي، نه له نړۍ سره، دوی فکر کوي چې نه په ملت کې نور داسې ځواک پاته دی چې د هغوی د ځواک په وړاندې ودرېږي او نه نړۍ کې ځوک شته چې د هغوی په مقابل کې یو بل مخالف ځواک حمایه کړي، خو دا فکر یې ډېر بې ځایه ده، هم ملت د دې وړتیا لري چې دغه ډول ځواک تولید کړي او هم نړۍ د دې وس لري چې په کمه موده کې د طالبانو ښه یا بد بدیل پیدا او ځای ناستی کړي.

د طالبانو په وړاندې د یوه داسې ملي او افغان شموله محور نه شتون دې طالبانو ته دا احساس ور نه کړي چې ملت په هر حال راضي دی او نړۍ زموږ د هیڅ ډول عمل په وړاندې یوازې د خبرو له عکس العمل پرته د بل عکس العمل وړتیا نه لري. ملت نه دی راضي، ستونزه داده چې ملت د طالبانو پر یوه ښه بدیل غور کوي او دا ښه بدیل یې په سترګه نه دی ورغلی، داعش د دې ظرفیت نه لري چې د طالبانو خلا ډکه کړي دا خو پر لویه لار پرېږده چې د یوه دولت خلا دې ډکه کړي، نه بشري قوه لري او نه ظرفیت. په فکري لحاظ تر طالبانو هم ډېر سختدریځي دي، په ملت کې نفوذ نه لري، له فکر سره یې ملت جوړ نه دی، د مذهب له مخې دلته بستر ورته هوار نه دی، نو هغوی د طالب په وړاندې یو کمزوری، بې انډوله او بدتر بدیل لا هم نه شي کېدای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم بديل په توگه يې سمدستي د مقاومت جبه د افغانانو ذهن تـه ورځي، چې په هيڅ توگه تر طالبانو ښه نه دي، بلکې ډېر بـد بـديل يـې گڼلای شو. هغوی اصلن د نورو د لاس اله ده، لـه نظـام سره د دې لپـاره لاس او گرېوان نه وي چې اصلاح غواړي، بلکـې دوی د خپـل واک او جيب غم اخيستی او په نتيجه کې يې ملي خپلواکي هم د نـورو پـه لمـن کې د سوغات په توگه ور کوي.

که وضعيت همدغسې دوام وکړي، نو ملت او نړۍ به د يوه بهتر بديل لپاره حتمي جدي هڅې پيل کړي چې په نتيجه کې به يې طالب نه يوازې له قدرته پرزول کېږي، بلکې ډېر مالي او فزيکي تاوانونه به هم ورسره مله وي، چې ملت او هيواد دواړه به هم لازمي زيان ويني. داسې يو تـحول به وي چې د طالب د اينده سياسي او نظامي وجود لپاره به وروسـتی ټکـی کښېږدي، د خپل بد تاريخ او ناوړه نوم له ايله کولو سره به اسـلامي ديـن ته هم ډېره سخته صدمه ورسـوي چې جبيـره کـول بـه يـې لـه اسـلامپاله اصلاح غوښتونکو داعيانو څخـه لسـونه کلونـه جـدي هـر اړخيـزه هڅـې وغواړي.

طالبان بايد په دې پوه شي چې د هر چا مخالفې خبرې نه د هغوی د دښمنۍ معنا لري او نه د هغـوی واک تـه جـدي گـواښ متـوجې کـوي، ځيني وخت نيوکې او مخالفتونه د سمون لپاره وي، هـر مخـالف کـس د يوه وسله وال جنگيالي په تله بايد ونه تلل شي، له هر مخالف افغـان سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دښمن چلند غوره کول د طالبانو پر تنګنظري، بې زغمي او کمظرفیتـي دلالت کوي.

دوی چې پر کوم مسند ناست دي، باید هغه سم درک کړي، کـه د دې مسند څخه سو استفاده وکړي، نو د هر ډول ناوړه پېښو مسوولیت بـه د طالب پر اوږو پروت وي، طالبان دې ملت او نړۍ دې ته نه مجبوروي چې لازمي د طالب پر غوره او همه شموله بدیل فکر وکړي، دا اوس هم که دوی سیاسي بصیرت ولري په دې به پوهېږي چې د هغوی هـر ناسـم ګام د یوه افغان شموله سیاسي محور جوړېدو ته لار جوړوي، د ځوانـانو یوه کتله په همدې فکر ده، هغوی د دې لپـاره هڅـې هـم کـوي، حتـا د وسله والې مبارزې ملاتړي هم دي، تاسو به یې حتمن پېژنئ، خو زما پـه شمول زرګونه نه لکونه کسان دغه حالت نه شي زغملای او جنګ هم نه غواړي، موږ دغه د جمود حالت نـه غـواړو، اقتصـادي او علمـي رکـود زموږ اینده ګواښي، له ملت سره د مور او میرې چلند د هیواد تجزیـې تـه لار جوړوي، د خلکو پر افکارو بندیز ناسم اقدام دی، د مذهبي لښـکیو سره غیر منصفانه چلند له اسـلامي لارښـوونو سره مخـالف عمـل دی، دا ټول کارونه باید اصلاح شي او ژر اصلاح غواړي، د مکتبونو دروازې بـه حتمي خلاصېږي، ښځو ته بـه د تعلیـم، کـار، تلـو راتلـو او ټولـو بشري اسلامي حقوقو ور کول تضمینېږي، لـه نـړۍ سره بـه د اړیکـو پـر رغولـو جدي کار کېږي، زموږ د هیواد ګوښه پاتېدل زموږ د ملـت او هیـواد سره ستر ظلم دی، دغه ډول انزوا ته ټېله کول، ستاسو پر عدم بصیرت دلالـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، چې په نتیجه کې به یې ملت او نړۍ دواړه په دې باوري شي چې تاسو د دې مسند اهل نه یئ، نو بناءن باید ایسته شئ.

زه بیا هم وایم چې له طالبي فکر سره په ډاګه مخالفت لرم، د نظام لـه سټرکچره، تر ملي مسایلو، د دین له تعریفه بیا د فرعي مسلو تـر حلـه پـه هره برخه کې ورسره مخالف یم، دا زما انساني او اسلامي حق دی، زه چا ته حق نه ور کوم چې له ما مې خپل حق واخلي، د دې ټولـو بـاوجود د دې پلوي نه یم چې په اوسنیو حالاتو کې د طالبانو پر ضد دې وسله واله مبارزه وشي، دغه فکر اوس د زیاتره ځوانانو دی، ډېر کم کسان د وسـله وال مقاومت ملاتړي دي، خو که حالات د اوس په شان دوام وکړي، نـو دغه شمېر زیاتېږي، د دې فکر ملاتړي ډېرېږي، مقاومت له یوې سیمې بلې ته پراخېږي، د ملت، سیمې او نـړۍ پـه کچـه یـې حمایـت حتمـې کېږي، پایله به یې ستاسو له واکه د سیمو وتل وي، چې یـا بـه ستاسـو د مخالفو کسانو لپاره ستاسو په څنګ کې دویم ملک جوړېږي او یا به ټول افغانستان ستاسو له وجوده پاکوي، هر څه که کېږي، مسوولیت یـې یـو مخیز ستاسو دی، پر خپل ځان، ملت، هیواد او دین رحم وکړئ، مه ځان ته ګواښونه زیاتوئ، مه د درست ملت په سرنوشت لوبې کوئ، جالبـه ده یوه وړه ډله د خپل ناسم فکر په پلي کولو هر وخت د دې سبب شوې ده چې هم ځان ته زیان ورسوي، هم ملت او وطن ته، ستاسـو فکـر د ټـول ملت فکر نه دی، ستاسو پرېکـړې د درسـت ملـت فیصـلې نـه دی، څـه وخت به تاسو دا حقیقت درک کوئ او منئ چې تاسـو د دې ملـت یـوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه یاست، ټول ملت نه یاست، نو بناءن خپلې پرېکړې او فکر پر ملت مه تپئ چې هر وخت یې نتیجه منفي راوتلې ده. له تاریخ څوک عبرت اخلي، خو موږ یې د عبرت پر ځای بیا تکرار وو، هیڅ یوه نظام دا کار ونه کړ چې خلکو ته غېږ خلاصه کړي، ټول په غېږ کې ونیسي او هیچا ته د پردیتوب احساس ور نه کړي، په مساوي توګه د دې ملت ټولو خلکو ته د خدمت، کار، تعلیم، ژوند او نورو چارو زمینه برابره کړي، زموږ هر نظام چې راغلی دی، بس یوازې یې انتقام ته کار ویلی، د خپل همفکره کسانو ګومارنې یې خپل حق بللې دي او د خپل ځان اینده ثبات یې یوزاې په وسله کې لیدلی دی، چې دغه فکر یې تل د خپل ځان په مرګ او ملت په زیان تمام شوی دی.

هیله ده طالبان له خپلې دې تګلارې تېر شي، ملت محکوم نه کړي، بلکې د خپل قدرت د مشروعیت مرجع او د خپل ځان د بقا ضمانت یې وګڼي، د پردیو په زور د واک ساتل همیشه نه وي، د بل کټ تر نیمو شپو وي، خپل ملت ته د پردیتوب احساس مه ور کوئ، که نه تاسو به له دې وطن او ملت څخه خپل ځانونه پردي کړئ، دا یوه حتمي پایله ده، چې هم تجربو ثابته کړې او هم الهي نه بدلېدونکي سنت دي.

۲۰۲۲/جون/۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼ ودونه(تعدد زوجات)

ما داسې کور نه دی لیدلی چې هلته دې د یوه سړي دوې میرمنې وي، هغوی دې په ارامه ګوله پورته کړې وي، نه مې تر اوسه په کتابونو کې لوستي دي، چې په یوه کور کې د یوه سړي څو میرمنې وې، هغوی ښه ارام ژوند سره کاوه، بلکې ګڼو ودونو هر ځای د خلکو شخصي ژوند د دوزخ ژوند ګرځولی دی، نه یوازې دا چې د ښځو ترمنځ ستونزې وي، له مېړه سره یې اختلاف او جنجالونه وي، بلکې د دوو بنو د کورنیو ترمنځ هم نفرت وي، د اولادونو کرکه یې هم د هېرولو نه وي او له هرې ښځې سره چې څوک تعلق لري، د هغې ملګرې او اړیکپاله ښځې لا د هغې له بنې څخه بد وړي.

ګڼ ودونه انسانانو ته د ستونزو سبب شوي دي، ما چې څومره کسان پوښتلي دي، لومړي سر کې دویم واده ته پلمې لټوي، خو چې خپله یې تجربه کړي، بیا توبې کاږي. له دې سره چې نتیجه یې خوندوره نه ده، بیا ولې په اسلام کې ګڼو ودونو ته اجازه ور کول شوې ده؟

دا ډېره مهمه مسلمه ده، ټولنې ته له دې اړخ ګڼې ستونزې ور پېښې دي، په خورا دقت یې څېړل او تر خپله وسه داسې هڅه کول چې د ټولنې له اغېزه په دې برخه کې خپل ذهنیت پاک شي او بیا په دې اړه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم پر هدایاتو فکر وشي، نو به خبره روښانه شي چې قران هغه څه نه دي ویلي چې زموږ خلکو ترې اخیستي دي.

په اسلام کې ګڼو ودونو ته مطلق اجازه په هیڅ صورت نه ده ورکول شوې، قران کریم د مېړه او مایني په اړه وایي:

{ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} [الروم: ۲۱].

ژباړه: او د هغه د(قدرت او شتون) له نښو یوه داده چې تاسو ته یې له انساني نوعې ستاسو جوړې پیدا کړې دي چې تاسو د هغوی په خوا کې ډاډمن کېږئ، ستاسو ترمنځ یې مینه او رحمت پیدا کړی، د هغو خلکو لپاره چې پر دې د فکر وړتیا لري، د عبرت نښې شته.

په دې ایت کې که فکر وکړئ الله تعالی د مېړه او مایني ژوند یو بل ته د ډاډ وسیله وبالی، دغه زندګي یې د مینې او رحمت د پیدا کېدو ذریعه کړه او په دې توګه د ژوند تېرولو ښې نتیجې یې د مفکرینو په وړاندې ایښې دي چې تاسو د دې ټولنې او هغې ټولنې ترمنځ پر شته توپیرونو فکر وکړئ چې کومه یوه یې د پایلې له مخې د انسانیت په ګټه ده؟

تر دې وروسته که فکر وکړو چې د هیڅ ښځې بن نه خوښېږي، نو که د هغې له خوښې پرته بن کور ته راوستل کېږي، دا به د کور ډاډمنه، له مینې ډکه او د امن و خوشالۍ فضا حتمن تبا کوي، تاسو فکر وکړئ چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم څنگه د یوه کور د تباهۍ اجازه ورکوي؟ قران کریم یو لورته د کور په اړه هغه پاسنۍ نقشه زموږ مخې ته ږدي او بل لور ته بیا د هغې د ضد اجازه ورکوي؟

د نرانو د بې مهاره جنسي خواهشاتو د سړولو لپاره هغوی د ښځو د استعمال ګڼې طریقې ایجاد کړې دي، په جنګونو کې د میرمنو نیول او بیا ورڅخه بې قیده و شرطه جنسي استفاده، د دې بې مهاره جنسي سرېدنې ښه بېلګه ده، پر انسان چې له یوې خوا سختي را شي، بلې لارې ته تښتي، که یوه موکه خطا کړي، بل چانس ته پټ شي، په نړۍ کې چې د غلامۍ ظالمه ښه ختمه او د بشریت پر لمن د دغه داغ د ختمولو لپاره خلك لاس په کار شول، ورسره سمدستي په عقلي او مذهبي لحاظ د نرواکې ټولنې همدا وکمنه طبقه په دې لټه کې شوه چې د همدې تسکین لپاره یو بل حل پیدا کړي.

حل یې ګڼو ودونو ته د اسلام بې قید وشرطه اجازه وبلله، پر دې موضوع په عقلي لحاظ هم خلکو دلایل وړاندې کړل او له شرعي متن څخه هم د دې لپاره ډېر کار واخیستل شو. په ځینو اسلامي هیوادونو کې پر ګڼو ودونو بندیز دی، خو نور بیا دا د اسلام یوه ښېګڼه بولي چې خلکو ته یې د ډېرو ودونو اجازه ورکړې ده، څو د بدیو مخه ونیول شي او اسلامي امت ډېر شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همدې استدلال مهال موږ دې ته نه ګورو چې که د بدیو مخه نیسو، نو هغه بدې به څنګه کوو چې لـه ګڼـو ودونـو پـه یـوه کـور کـې را پیـدا کیږي؟ که اسلامي امت په دې توګه ډېروو، نو د خـوراک، تعلیـم، کـار، کور، صحت او ګڼو نورو اړتیاوو په اړه به څوک تضمین راکړي چې لـه ډېروالي سره یې موږ د دې شیانو غم خورو؟ که خبره د الله لور ته حوالـه کیږي، نو الله تعالی هیچا ته په خوله کې ګوله نه ور کوي، نه یـو مـریض په خپله جوړیږي، وړی به ډوډۍ په خپله همت تر لاسه کوي، بیا به ځان په مړوي او مریض په ډاکټر ته ځي، هغه به دوا ور کوي، بیا به رغېـږي، تر دې وروځنۍ مشاهدې وروسته، دا خبره کول چـې الله یـې ور کـوي، یوازې احمق وګړي کولای شي، چې له عقل او فکر څخه هیڅ کار هـم نه اخلي، څـوک چـې یـوه ذره عقـل ولـري، هغـوی د دې ګڼـو سـتونزو ځواب دا نه ور کوي چې الله یې ور کوي، هوښیارې ټولنې له دې زاویې را پیښو ستونزو ته حل لارې لټوي، زمـوږ خلـک یـې یـوازې اسـباب او علتونه چمتو کوي. موږ په خپله ټولنه کې هـره ورځ خلـک وینـو چـې د یوې ګولې لپاره سوال کوي، ښځې او ماشومان وینو چې بازارونو کې پـه دوکانو ګرځي او فقر کوي، ډېر کسان وینو چې په خوار ځواکۍ اخته دي او د کال په لکونو کسان مړه کیږي، که دا پوښتنه وشي چې خـدای ولـې دې کسانو ته خوراک او څښاک ور نه کړ، نو ځواب به مو چشی وي؟!

په دې برخه کې د رسول الله ص له ډېرو ودونو څخه هم په ناسم ډول استدلال کیږي، خلک یوازې دا ګـوري چـې رسـول الله ص ډېـر ودونـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي وو، دا نه ګوري چې رسول الله ص څه وخت ډېر ودونه کـړي وو؟ پر دې چا فکر نه دی کړی چې رسول الله ص د خپل ژونـد اولـه مرحلـه کې له یوې کونډې سره واده وکړ، هغه هم تر ده په عمر مشره وه. تر هغو چې رسول الله ص له مکې هجرت کاوه، همدا یوه میرمن یې وه، د ژوند یو بل پړاو چې په مدینه کې تر هجرت وروسته پیل شو، رسول الله ص د ټولنې حالاتو دې ته اړ کړ چې خپل روش بدل کړي، قران کریم هـم پـه دې وخت اسلامي ټولنې ته د ګنو ودونو اجازه وکړه، دا کومه مرحله وه؟ دا هغه مرحله وه چې مسلمانانو له ګنو دښمنانو سره په جنګ اخته شول، په ټولنه کې ښځې د مېړه، پـلار، ورور او نـورو خپلوانـو لـه سـیوري بـې برخې کېدې، د یوې کورنۍ که به یو سپرست موجـود و، د هغـه پـه لـه منځه تلو، یوه دوې، درې یا هم ګڼې ښځې له سپرست پرته د مسـلمانانو ټولنې ته ور له غاړې کېدې، په دې وخت کې به یا نژدې خپلوانو هغوی ته لاس ور کاوه، یا به هغوی په فقر او بدکاریو خپل ځـان تـه یـوه ګولـه موندله یا به اسلامي ټولنې په ګډه د هغوی ستونزو ته د حل لار موندله، د رسول الله ص په وجود کې سوال نه پیـدا کېـده چـې یـوازې دوه لـومړي اپشنه دې فعاله شي، بلکې ټولنې په ګډه دې ستونزو تـه اوښـه ور کولـه، رسول الله ص له ټولنې ځان بر نه ګاڼه، هغه په هره مرحلـه کـې لـه خپلـو کسانو سره اوږه په اوږه ولاړ و، نه یې په جنګ کې ځان شاته کړ، نه پـه راحت کې مخته، نه یې له واکه د خپلو شخصي ګټو لپاره استفاده وکړه او نه یې د مسلمانانو په مال ځان او کورنۍ ته ماڼۍ جوړې کړې، هغه خپل ټول وخت د مسلمانانو د یوې پیاوړې، ډاډمنې، سوکاله، خپـل واکـې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

الهي احکامو ته د پابندۍ ټولنې پر جوړولو صرف کړ، په دې لړ کې رسول الله ص هم ګڼ ودونه کړي دي او اصحابو رضي الله عنهم ته یې هم اجازه ور کړې ده. که د رسول الله ص د بیبیانو ژوند لیک وګورئ نو رسول الله ص له عائشې رض پرته ټولې کونډې ښځې کړې دي، هره یوه یې تر هغې وروسته کړې ده چې په ټولنه کې بې سرپرسته پاته شوې ده.

زه به یې دلته څو مثالونه ذکر کړم: د عمر فاروق رض لور تر هغه وروسته د رسول الله ص په نکاح شوه چې هغه کونډه شوه، یوه نژدې ملګري ته په دغه ډول درونډ غم کې د مرستې لاس ور کول، د باهمته خلکو کار وي، رسول الله ص په دې غم کې خپل نژدې یار او ملګری یوازې پرېنښود، بلکې د هغه تر شکایت وروسته یې سمدستي ورته وویل چې ستا له لور سره زه نکاح کوم، په دې سره د هغه بې اطمینانی ختمه شوه او د رسول الله ص په دې ورانديز ډېر خوښ شو.

د ابو سفیان رض له لور ام حبیبې رض سره یې تر هغه وروسته نکاح وکړه چې هغه په حبشه کې یوازې پاته شوه، د تاریخي روایاتو د اختلاف له مخې یا یې مېړه له دینه واوښت یا هم مړ شو، خو په هر حال هغې ته ډېره لویه صدمه ورسېده، هغه له مېړه جلا شوه، کورنۍ یې په مکه کې وه او له رسول الله ص سره یې سخت اختلاف در لود، ابو سفیان د هغو جنګونو مشري کوله چې د مسلمانانو د له منځه وړلو لپاره یې کول، نو په دې حال کې به د یوې ښځې څه حال وي چې په پردي وطن کې له خپل ملګري جلا شي او له هر ډول مرسته کوونکي محرومه شي؟ رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ص هغې ته د مرستې لاس ور کړ، هغه يې تر خپله ژونده د احسان پوروړې وه.

که د ټولو حالات يې بيان کړم، نو خبره به اوږده شي، په دې برخه کې زما په نظر دا خبره بس ده چې رسول الله ص يوازې په مدني ژوند کې ګڼ ودونه کړي او هغه يې هم ټول له کونډو سره کړي دي، دا خپله په زبات رسوي چې ګڼ ودونه په اسلام کې د جنسي خواهشاتو د سړولو لپاره نه دي شوي او نه ورته اجازه ور کول شوې ده، بلکې د اړتيا او مجبوريت له مخې دې کار ته اجازه شوې او که هماغه ډول حالات پيدا شي چې رسول الله ص په مدني ژوند کې ورسره مخ شو، بيا هم خلک له دې اپشن څخه استفاده کولای شي، يا هم د يوه فرد لپاره سختې کورنۍ اړتياوې، لکه: د يو چا اولاد نه کېږي، يا هم مېرمن يې ناجوړه وي او يا هم دې ته ورته اړتياوې.

يوه نکته چې په دې برخه کې ډېره مهم ده او خلک ور څخه غافل دي، هغه وېره، شک او عدم اطمينان دی چې زموږ يوه ښځه به يې د خپل مېړه په اړه هر وخت لري، زموږ ښځې به هر وخت دا فکر کوي چې نن به د يوې بنې اواز را باندې وشي او سبا به راباندې وشي. نه يوازې دا چې ښځې به له دې حالت څخه ډار لري، بلکې نران يې په دې سره ګواښي هم. تاسو فکر وکړئ چې په دغه صورت کې به د يوې ښځې په کور کې څه حالت وي؟ د دغه ډول يوه کور ميرمن به څومره ډاډمنه، له شکونو خلاصه، په ارامه فضا کې ژوند کوي؟ دا د دې نتيجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چې موږ خلکو ته بې قیده و شرطه له اسلامه د ګڼو ودونو جوازلیکونه د خدای او رسول په نوم ور کړي دي او زموږ ټولنه یې نن دې ځای ته را رسولې ده!!!

اوس به یو څه د هغه ایت تفسیر ته هم تم شو چې په دې برخه کې ور څخه د ګڼو ودونو استدلال کیږي:

{ وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا} [النساء: ٣].

ژباړه: او که تاسو ډار در لود چې د بې سرپرسته میرمنو په حق کې به بې انصافي وکړئ، نو چې ستاسو خوښې وي، له هغوی څخه دوې، درې او څلور په نکاح کړئ، که له تاسو سره د نه عدالت ډار وي، بیا یوه په نکاح کړئ او یا هم په ټولنه کې له شته مینځې سره نکاح وکړئ، دغه صورت ډېر دې ته نژدې دی چې تاسو ظلم ونه کړئ.

تاسو وګورئ چې قران کریم په دې ایت کې په څه ډول ګڼو ودونو ته اجازه ور کړې ده؟ په ټولنه کې بې سرپرسته میرمنې پاته دي، که ټولنه کې باصلاحیته خلک یا هم واکمن کسان پر دې ډارېدل چې له هغوی سره په همدې حالت کې انصاف نه کیږي، یا د انصاف معنا دا چې خلک کم دي، ښځې په ټولنه کې زیاتې دي، اوس که یو سړی یوه ښځه وکړي، نو ښځې په ټولنه کې اضافه دي، هرې ښځې ته داسې مېړه نه پیدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي چې بله ښځه دې ونه لري، که دا بې سپرسته ښځې په ټولنه کې همداسې پاتېږي، دا هم انصاف نه دی او که مېړه ورته موندل کېږي، نو داسې کسان نه موندل کېږي چې بله ښځه نه لري، اوس به له دې ښځو سره څه کېږي؟ دا په ټولنه کې یو استثنایي حالت وي، دا عمومي قاعده نه ده چې هر څوک دوه درې یا څلور ودونه کولای شي، زموږ خلکو دا یو عمومي حالت بللی دی، د ایت پای او سر ته یې پام نه دی کړی، یوازې یې هغه برخه عملي کړې ده، چې دوی یې د ځان په ګټه ګڼي.

تر دې وروسته په ایت کې راغلي دي چې ستاسو خوښې ښځې، له دې ښکاري چې د نکاح وخت تر بلوغ وروسته دی، ځکه ماشوم په دې برخه کې په هیڅ نه پوهېږي، خوښې او ناخوښې یې نه چلېږي، واړه ماشوم ته کوزده کول غیر اسلامي طریقه ده او وړه نجلۍ ور کول بیا هم له اسلام او عقلانیت څخه وتلې چاره ده. اسلام ښځو ته هم د خپل مېړه د انتخاب حق ور کړی دی(البقره: ۲۳۴) او نرانو ته هم په هغه لوړ ایت کې اجازه ده، زموږ ټولنې وړو ماشومانو ته د نکاح کولو جواز له کوم ځای څخه تر لاسه کړی دی؟!

په همدې ایت کې ور پسې وایي چې که عدالت مو نه شوای کولای، د ګڼو ښځو حقونه مو نه شوای ور کولای، له خواړه کوره جهنم جوړېدی، نو بیا یوه ښځه درته کافي ده، همدا د کورني ژوند په اړه د اسلام اصل هم دی، که له ازادې ښځې سره د نکاح وس نه وي، یا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل هر عامل يې د مخنيوي سبب شي، کولای شئ چې لـه مينځـې سره نکاح وکړئ.

لکه په لومړي سر کې چې د بې انصافۍ له امله د جـواز يـو صـورت وړانديز شوی دی، همدغه ډول يې پـه اخيـر کـې لـه بـې عـدالتۍ بېرتـه عمومي حالت ته پنا وړې ده، په عامو حالاتو کې يوه ښځه ده، د اسـلام عمومي اجازه ده، که د نرانو د سر لو ګه شو، ښـځې پـه ټولنـه کـې پاتـه شوې، د ټولنې باصلاحيته وګړو يې بله لار ونه ليده، نو کولای شي چې د خپلې خوښې له ښځو سره نرانو ودونه وکړي، هغه ښـځې چـې د خلکـو خوښې وي، ځکه نو به د کور چاپېريال نه خرابېږي، داسې هم نه کېـږي چې د سړي خوښه وي، خو د ښځې بيـا نـه وي خوښـه، قـران کـريم پـه ميراث او زور د ښځو له وړلو منعه کړې ده(النساء: ۱۹)، کور يوه کوچنۍ ټولنه ده، يا هم که ووايم کور د ټـولنې بنيادونـه دي، کـه د هـرې ټـولنې بنيادونه محکم او پياوړي وي، هغه ټولنه به هـم مضـبوطه وي، کـه دغـه بنياد يې خراب او فاسد شو، ټولنه خپله ورسره شړېږي، له دې امله د مېړه او ښځې په انتخاب کې د اسلام له مخې څوک د مداخلې حق نـه لـري، يوازې مشوره ور کولای شي.

اوس نو د خپلې ټولنې له خلکو پوښتنه وکـړئ چـې د کـوم ايـت پـر بنسټ تاسو د ګڼو ودونو جواز تر لاسه کړی و، د هغه ايت په سر کې کوم شرايط بيان شوي دي او په اخير کې يې څه راغلي دي، تاسـو چـې ګـڼ ودونه کوئ، يو مو هم په دې شرايطو پوره ختلی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله خبره داده چې دا یوازې له دې حالت سره د مقابلې یو صورت دی، که د ټولنې وګړي یو بل صورت وړاندیز کړي، نو حتمي نه ده چې خلک دې له ښځو سره ودونه وکړي، په دې شرط چې نه به د ښځو حقونه ضایع کېږي او نه به په ټولنه کې د اخلاقي فساد سبب کېږي، ځکه په اسلام کې د عفت ساتل یو مستقل ارزښت دی، چې په دې سره د انسان نفس پاکېږي، ترقي کوي او انسان د بدۍ پر ځای نیکۍ ته هڅوي، نو د عفت ساتنه په اسلام کې خورا لوی ارزښت لري، که د ټولنې د اخلاقي فساد سبب نه کېږي، لازمي نه ده چې بې سرپرسته ښځې دې حتمي ودونه وکړي، دا د هغوی خوښې ته پاته معامله ده، البته د ټولنې د ګټې په خاطر ممکن داسې صورت پیښ شي چې له ښځو سره په دې معامله کې د ټولنې باصلاحیته وګړي مشوره وکړي، ممکن هغوی ورته یو وړاندیز وکړي چې د هغوی په اند د ټولنې په ګټه دی، حتمي نه ده چې هغه دې د ګڼو ودونو وي، مګر هغه چوکاټ به په نظر کې نیول کېږي چې نه به له ښځو سره ظلم کېږي او نه به د ټولنې د اخلاقي فساد سبب کېږي، که هر صورت د هغوی په ګټه وي، ورته وړاندیز دې کړي، د اسلام له اړخه ستونزه نه لري.

۲۰۲۲/جولای/۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدس متن نامقدس تفسیرونه

د انسان په ژبه نازل شوي اسماني کتابونه او هر راغلی پیغام د انساني کچې کتاب او پیغام وي، د خدای په کلام کې د دې ټولنې اړتیاوې په نظر کې نیول شوې دي، خنډونو ته پام شوی دی، انساني کمزوري یې له نظره نه ده اچولې، پېښو او عامو حالاتو ته یې ځانګړي احکام را لېږلي دي، نو که ووایم چې خدای خپل پیغام د انساني الفاظو په چوکاټ کې د انساني ټولنې د اړتیاؤ په نظر کې نیولو سره رالېږلی دی چې پیغام یې دوې برخې لري، یوه یې د احکامو برخه ده چې نه د زمانې قید پکې شته نه د مکان و ټولنې، یوه برخه یې هغه دي چې دې هر څه ته یې پام کړی دی، لومړۍ برخه یې د دین احکام دي او دویمه برخه یې د شریعت. دا پیغام هر شی د نوم په اخیستلو نه بیانوي، بلکې د عمومي فارمولو په بڼه یې زموږ مخې ته ږدي چې په دې توګه انسانانو ته د خپل برداشت او اجتهاد دروازه پرانیزي، څو دوی له دې عمومي قواعدو څخه د خپلې ټولنې، زمانې او اړتیاؤ سره سم قوانین جوړ کړي، دا قوانین یې هم دوه ډله دي: یو؛ هغه قوانین چې د پوهانو ترمنځ پرې د نظر اختلاف وي، دویم؛ هغه قوانین چې پرې اتفاق نظر وي. لومړی ډول یې مختلف فیه دي، په دې کې د یو چا اختلاف ګڼې لاملونه لري، دا هم امکان لري چې وچ تعصب نیولی وي، البته دا د زړه معامله ده، څوک پرې ټاپه نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لګولای، دویمه کټګورۍ یې اتفاقي احکام دي چې تـر انکـار او تـرک عمل وروسته یې په اړه حکم ور کول کېږي.

هغه احکام او مساویل چې د پوهانو ترمنځ اختلافي دي، په هغو کـې یوه رایه ورکول او بیا په پوره شدت سره پرې درېدل، کـه څـوک یـې نـه عملي کوي، هغه ګمراه بلل، خپل فهم او برداشت ته مقدسه بڼه ور کول ناسم عمل دی، انساني فهم په هره کچه چې هم وي، بیـا هـم د خطـا او صواب امکان لري، هر شی چې دغه دواړه احتماله ولري، هغه د تقـدس درجې ته لوړول ناسم عمل دی، پـه دې توګـه دوی خپـل برداشـت او د دین و شریعت متن په یوه درجه کې سره ږدي، چې دا ډېره لویه تېروتنـه ده او له دې ځای څخه د ډېرې لویې ګمراهۍ بنسټ ښودل کېږي.

دا په خپله ذات کې سمه خبره ده چې د دین او شریعت متون مقدس دي، معصوم دي، محفوظ دي او تر کومه ځایه چې د یوه انسان فهم پـه ورسېږي، واجب الاتباع دي، مګر له انسـاني برداشـت سره عینـي معاملـه کول د دې دواړو مقامونه سره ګډول دي، د خدای د کلام او انساني فهم ترمنځ شته پوله په دې توګه له منځه ځـي، د کـومې ګمراهـۍ د لـه منځـه وړلو لپاره چې دا کتاب راغلی، بېرته د همدې کتـاب پـه تفسیر هماغـې ګمراهۍ ته بنیادسازي کېږي، چې دا هم له الهي دین سره ظلم دی او هم د انساني ټولنې و افرادو په حق کې بې انصافي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې د یوه انسان فهم او برداشت ته د خدای د کلام درجه ور کول شي؟ په هماغه درجه مقدس، معصوم او واجب الاتباع وبلل شي؟ دویم په ټولنه کې ولې د یوې زمانې، یوې ټولنې او یوه شخصیت پـه اړه نـورو انسانو ته دا تصور ور کول شي چې د هغه فهم مقدس دی؟ برداشت یې حق دی؟ اتباع یې واجبه ده او ستاسو د وخت و ټولنې ټول مسایل یې په خپل فهم حل کړي دي؟ د بشر قووتو، فهم، ټولنې او محدودیتونو ته په کتو، دا امکان لري که هسې د خپلو ګټو په خاطر خلکو ته دوکه ور کوو او په دې نومونو یې یوازې غلوو؟

هر انسان خپلې وړتیاوې لري، هره زمانه خپلې اړتیاوې لري، هره ټولنه د خپلو ضرورتونو پر بنیاد تقاضاوې لري چې د پوره کولو لپاره یې هـر وخت افراد او ټولنه دواړه انفرادي او اجتماعي هڅې کوي، همدا هڅې رنګ راوړي او نوي ابتکارات کېږي، تولنه مخته ځي، د دین او دنیا دواړو په اړه نوي انکشافات کېږي او دا هر څه د انسان روح و جسم ته د سکون و ډاډ سبب کېږي، دنیا او اخرت یې ورسره جوړېږي، بشري ټولنې ته یې خیر رسېږي، د شر لمن ورسره ټولېږي، علم و شعور وده ورسره کوي او انسان د خپل ژوند له پیله همدا تکاملي سیر وهلی دی چې نن پر همدې معراج یې ولاړ دی. نو له دې هر څه سره او دې هر څه ته په کتو ولې پر نامقدس فهم و برداشت د مقدس نوم کښېږدو او بیا یې د ټولنې د هر پرمختګ په وړاندې خنډ جوړ کړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما دا خبره په خپلو نورو لیکنو کې هم کړې ده چې انساني ایډیالوژي که د تقدس پوښ یې پر غوړولی وي یا نه، دا په خپل ذات کې د ښه او بد، خطا او صواب، حق و ناحق، گټې او زیان، خیر او شر دواړو احتمال په هر وخت کې لري، پاته شوه د خدای د کلام موضوع، هغه په خپل ذات، الفاظو او هماغه خپل متن کې مقدس دی، له خطا معصوم دی او هر څوك چې یې په هر څومره برخه پوه شي، په هماغه کچه واجب الاتباع دی، کله چې انسان له دې مقدس متن څخه خپله برداشت اخلي، گڼ عناصر پر همدې تفسیر یې تاثیر کوي، د انسان علم، زمانه، مکان، ټولنه، اړتیاوې، اقتصاد، رواني حالت، د هغه پخوانی فکر، له یوه فکري متکب سره یې تړاو، جسمي امراض، ډار او... نو دې لوی فهرست ته په کتو ویل کېدای شي چې انساني برداشتونه مقدس نه دي، له خطا معصوم نه دي، حتمي د هر چا لپاره واجب الاتباع نه دي، نه پیروي یې د یوه چا د گمراهۍ سبب نه کېږي، څوك چې خپل برداشت کوي هر وخت باید دې ته اماده وي چې د هغه برداشت به خطا لري او ممکن یو څوك یې ورته په گوته کړي، که اصل پنځونکی یې نه وي، متبع یا پیرو یې وي، هغه هم باید په دې فکر وي، چې زما مسلك د خطا امکان لري، مقدس نه دی، څوك که عمل نه په کوي، د هغه د بې لارې کېدو وسیله نه ده، دا له دیني متن څخه د یوه انسان یا یوې ډلې خپل برداشت دی چې د گڼو عواملو تر تاثیر لاندې حتمي راغلی دی، نو تر کومه ځایه چې موږ ته صواب ښکاري عمل په کوم او هر ځای چې یې خطا را برسېره شوه، پرېښودلو ته یې اماده یم، په دې توگه به د مقدس او نامقدس توپیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوت شي ، خلك به پوه شي چې اصل حقیقت چشی دی، هغه څه بـه معلوم شي چې واجب الاتباع دي او دا به هم په ډاګـه شي چې انسـاني ټولنه د تکامل پړاونه وهي، نو په دې لړ کې هر وخت د یوه فکر پـیروي ټولنه جمود ته بیایي چـې لـه دې سره جوخـت زمـوږ تکـاملي سـیر ورو کېږي او دا پـر ټولنـه نـاوړه اغېـزې کـوي، انسـاني ټولنـه یـوه ژونـدۍ او خوځنده ټولنه ده، ژوندی شی هر وخت په نوي وضعیت کې وي او نوي شیان غواړي، فرد هم او ټولنه هـم، خوځښـت او حرکـت بایلـل د ژونـد بایلل دي، قران کریم ځینو همداسې ټولنو ته د مرګ الفاظ کارولي دي، د خوب حالت یې مرګ بللی دی، ځکه مرګ سکون دی، حرکت پکې نه وي، هره ټولنه چې په اجتماعي لحاظ له حرکته ولوېږي، هغه مـړه ده، که د دې مرګ لامل یې له دینه شوي برداشتونه وي، نـو دا نـه یـوازې دا چې په دې نړۍ کې د ذلت او رسوایي سبب شوي دي، په اخرت کې به تر دې هم د بـد ذلـت او خـوارۍ سـبب کېـږي. دیـن بشرـ اجتماعـي او انفرادي هڅو ته را بولي، هر څوک چې له دې انقلابي متن څخـه د بـې انقلابۍ پیغام را باسي، پر خپل فهم دې نظر ثاني وکړي، هر څوک چـې له دې متن څخه پر کاره ټولنه بېکارۍ ته را بـاسي، هغـه فهـم خطـا دی، هغه متن چې جنت او دوزخ دواړه ستا د عمل نتیجه بولي، لـه هغـه مـتن څخه ټولنې ته دا پیغام ور کول چې هر څه په ازل کې لیکـل شـوي دي، ستا هڅې په عیني شرایطو کې هیڅ بدلون نـه راولي، بـس لاس تـر زنـې کېنه او یوازې ننداره کوه چې څه پیښېږي، د دې فهم خاوند اصلن د هغه پیغام د راتګ په اساس نه دی پوه شوی، دغه خطاوې موږ په خپل ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې مشاهده کړې دي او اوس يې هم شاهدان يو، نو دا د هغه نامقدس فهم تېروتنې دي چې د خلکو د مخالفت له ډاره يې پرې مقدس پوښ غوړولی دی او په دې توگه يې د ساتنې لپاره شپه او ورځ ولاړ وي. دوی فکر کوي چې څومره نه فتح کېدونکې کلا يې ودانه کړې ده، څومره محکم او مضبوط فکري مکتب يې رغولی دی، دې ته بيا نه گوري چې محکم او نه فتح کېدونکی بيا د يوې خښتې له تلو سره نه لوېږي، نه دومره څوك پر ډارېږي چې په څنگ کې يې څوك د ناستې او ارام لپاره هم نه ايله کوي.

اوس هم وخت دی چې له خپل دې ډول فکر څخه تېر شي، په دې توگه به هم له دين سره انصاف وشي او هم له مخلوق سره، خلکو ته به د فکر او عمل لار خلاصه شي، ټولنه به له جمود څخه ورسره ووزي او د دين کلېشه شوی تفسير به نوی رنگ واخلي، را ژوندی به شي او نوې سا به واخلي، خلك به په حرکت شي او يوه نوي سالم انقلاب ته به لار جوړه شي چې د خدای پر ځمکه د خدای له قانون سره سم د بشر په گټه يو داسې انسان محوره نظام جوړ شي چې د گرده انسانيت خير و فلاح يې د همدې قانون په چوکاټ کې د عمل د ابتدا او انتها سرخط وي.

۲۰۲۲/اگست/۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یهودو غندل شوي اعمال او زموږ ټولنه

یهودو ځینې داسې اعمال کول چې د هغو پـه نتیجه کـې یـې جـوړه امپراتوري له منځه تللې ده، د خپل وخت ښه ژوند یې بایللی دی، د بې همتۍ هغه ځای ته رسېدلي دي چې حتا د خپلې قـومي خپلـواکي لپـاره هم مبارزې ته چمتو نه وو. د محکومیت او غلامۍ بدترین ژونـد یـې در لود، دومره د بادار ذهنیت تاثیر پر کړی و چې د خپلې خپلواکۍ ازاد فکر یې لا نه شوای کولای، موسی علیه السلام چـې ورتـه د خپلـواکۍ پیغـام راوړی، په وارونو وارونو یې ورته پېغور ور کړل چې تر دې خپلواکه ژوند چې دومره ستونزې ورته ګالو هماغه د محکومیت ژوند لا ښه و.

دلته به یې لنډه یادونه او ورسره مل تبصرې راوړم چې په هنداره کـې یې موږ خپل حالات هم ولیدلای شو:

۱ـ {وَإِنْ يَأْتُوكُمْ أُسَارَى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ} [البقرة: ۸۵]
او که به مو خپل خلک بندیان شول، تاسو یې فدیـه ور کولـه پـه داسـې حال کې چې له خپلو سیمو یې اخیستل یې درباندې حرام و.

غداره او ریاکاره ټولنه یو څو کارونه د دې لپاره کوي چې د خلکو تر نظر ځانونه ښه ور ولي، خو اصلن د ټولو ستونزو ریښې دوی وي، یهودو د بدې ټولنې بنیادونه ایښي ول، جنګ جګړې به یې کولې، خلک یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو محتاج کول، بیا به یې د هغوی د لاسنیوي لپاره له خلکو کومونه را غونډول، قران یې دغه ریاکارانه کار غندلی دی.

۲ـ {أَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ}

[البقرة: ۱۰۰]

او هر وخت چې دوی ژمنه کړې ده، نو د دوی یوې ډلې بېرته هغه ماته کړې، بلکې زیاتره یې اصلن پر الهي قانون ایمان نه راوړي.

له اصولو مخالفت او پر خپلو کړو وعدو نه درېدل، دا هغه بد خاصیت دی چې قران ګنې ځایونه غندلی دی، له دې امله هغوی خپل اعتبار بایللی و، له بده مرغه زموږ په خلکو کې دغه وبا بیخي زیاته شوې ده، نه یوازې افراد، بلکې مذهبي و نامذهبي ډلې مو ټولې په دغه مرض اخته دي.

۳ـ { وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ}.

[النساء: ۱٦۱]

او دوی سود اخیستی، په داسې حال کې چې څنې منعه شوي ول او د خلکو مالونه یې تر خپل منځ په باطله طریقه خوړل.

سود او ناروا طریقې زموږ په خلکو کې هم کمې نه دي، بلکې د یتیم مال خوړل، له کونډې حق اخیستل، خونډو ته حق نه ور کول، د ظلم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناروا هغه طريقې په معاملاتو کې رواج کول چې په هغو سره شتمن نور شتمن شي او غريبان نور هم غربت وځپي.

۴ـ { أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ} [المائدة: ٤٢].

دوی هغه حرام مالونه خوړل چې په حرمت کې يې هيڅ شک نه و. سحت له بيخه د يوه شي کښلو يا سوکه سوکه بېلولو ته وايي، قران کريم وايي: {فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ} [طه: ٦١] هغه به داسې سزا در کړي چې يو مخ به مو تبا يا هم سوکه سوکه به مو له منځه يوسي. د محيط ليکوال د کليات په حواله کښلي چې سحت هغه حرام ته وايي چې ښکاره حرام وي او هيڅ شک پکې نه وي. نو يهودو مطلق حرام خوړل، زموږ ټولنه هم تر کمه نه ده، فساد، رشوت، قاچاق، غلاوې، په زور غصبونه او د ضعيفانو مالونه ځنې وهل يو عام رواج دی.

۵ـ {كَانُوا لاَ يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ}.

[المائدة: ٧٩]

د دوی په ټولنه کې چې بد کارونه کېدل له هغو يې منعه نه کول، دوی ډېر بدکرداره ول.

منکر يو ډېر جامع لفظ دی، په دې کې له شرعي قانونه واخله تر هغو رواجونو پورې چې د شريعت له چوکاټه بهر نه وي، ټول راځي، نو له دې هر څه مخالفت منکر دی، په هغوی کې دا وبا دومره عامه شوې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هیڅوک یې شریعت او قانون ته پابند نه ول. لکه عینن نن زموږ ټولنه، خلک نه د اخلاقیاتو خیال ساتي، نه د قانون، نه د شریعت، نه د کلتوري رواجونو، بس د خپل مفاد لپاره تر هر څه پښه اړوي، دا ډېره لویه ټولنیزه بدي ده چې د ټولنې د زوال لوی عامل دی.

٦ـ {اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ} [التوبة: ۳۱] یهودو خپل ملایان او پیران له الله ماسیوا خدایان کړي ول او د مریم زوی عیسی یې هم خدای بالی، په داسې حال کې چې دوی ته د یوه خدای د بندګۍ امر شوی و چې له هغه پرته بل معبود نه شته، هغه د دوی له شرکه پاکه دی.

ملا او پیر څنګه خدای کېږي؟ حدیث کې راځي: عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ. فَقَالَ: «يَا عَدِيُّ اطْرَحْ عَنْكَ هَذَا الوَثَنَ»، وَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فِي سُورَةِ بَرَاءَةٌ: {اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ} [التوبة: ۳۱]، قَالَ: «أَمَا إِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ، وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا أَحَلُّوا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحَلُّوهُ، وَإِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئًا حَرَّمُوهُ»(۱)

له عدي رض روایت دی، ده ویل: زه رسول الله ص ته راغلم په غاړه کې مې د سرو زرو صلیب و، هغه ویل: عدي! دغه بت ایسته کړه. او له ده مې واورېدل، چې سوره توبه کې یې دا ایت تلاوت کاوه: هغوی خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملایان او پیران له الله پرته خدایان کړي ول، ده ویل: حقیقت داسې دی چې هغوی یې عبادت نه کاوه، خو دوی چې به یو شی ورته حلال کړ، خلکو هغه حلال بالی او چې هغوی به ورته حرام کړ، نو خلکو هم حراماوه.

دین خپل اصل رنګ بایللی و، یوازې یو څو رسمي اعمال پاته ول، نور ټول د هغوی د ملایانو په خوله حرام او حلال ټاکل کېدل، پیران یې د خپلو ناسمو کړنو له امله هغوی مقدس ګڼلي ول، تر مذهبي جامه لاندې یې هم د هغوی مالونه په ناروا طریقه خوړل او هم یې خلک د خدای له اصل دین څخه را منعه کول، د التوبې په ۳۴ ایت کې الله تعالی همدا خبره کوي چې دوی مالونه په ناورا خوړل او خلک یې له الهي لارې منعه کول.

۷ـ {فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا الْأَدْنَى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ} [الأعراف: ١٦٩]

(نو تر دې اولنو وروسته یې) داسې کسان ځای ناستي شول چې کتاب په میراث ورته پاتې شو، د هغوی چې هر ډول مفاد ته لاس رسېدی هغه یې(له هر ډول اصولو او قانوني پابندیو پرته) اخیستی او ویل به یې چې د دې به موږ ته معافي وشي او که به بیا هم داسې څه ورته مهیا شول، بیا یې هم اخیستل(او لاس اړول نه ول، تر هره ځایه یې چې وس کار کاوه، هغه هر څه یې اخیستل).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ډېره غټه اخلاقي نیمګړتیا ده، دوی قانون ته نه کتل، اصول او ضوابط نه ول، بس لاس رسی ورته مهم و، که هر ډول مال ته به یې لاس ورسېدی، هغه یې اخیستی، یوازې دنیاوي ګټې یې په نظر کې نیولې وې، په دې اړه یې نه شرعي قانو ته کتل، نه ټولنیز عدالت ته، نه یې د اخلاقیاتو پاس ساتی نه د قومي او ملي قوانینو، هر څه ته یې یوازې د خپلو ګټو په رڼا کې کتل چې زموږ ملت هم په دې مرض اخته دی. خلک فکر کوي چې یوازې لمونځ کول، یو څو واره تسبیح ویل، ایت الکرسي ویل، روژه نیول او څو رکعته نفلي لمونځ دین دی او تر دې وروسته نو چې وس یې کار کوي هغه به کوي، نه به د چا د مال خیال ساتي نه د خپلوي، نه اخلاقیات، نه قانون، هر څه ته د چانس په سترګه ګوري، دا له دینه د ناوړې استفادې تر ټولو بد ډول دی.

۸ـ { لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} [آل عمران: ۱۸۸]

ته فکر مه کوه چې کوم کسان په ور کړل شویو نعمتونو خوښي کوي او زړه یې غواړي چې پر ناکرده کارونو یې ستاینه وشي، بیا هم ته فکر مه کوه چې هغوی له عذابه وژغورل شي، د هغوی لپاره دردناکه عذاب دی.

شتمن او واکمنه طبقه زیاتره خپل شته د ځاني وړتیا محصول بولي، له دې امله غرور او فخر په کوي، له خلکو غواړي چې په ناحقه یې ستاینې او صفتونه وکړي، قران کریم دا ډېره بده ګڼي چې بې هیڅه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څوک وستایل شي، د قران کریم لـه مخې جنـت او جهـنم تـه د تلـو معیار عمل دی، په دنیا کې د بریا او ناکامۍ معیار عمل دی، که عمل نـه وي، یوه دنیا هم نه رغېږي، ځکه نو هغو ته د عذاب اخطار دی چې لـه عمل پرته د ځان صفتونه غواړي.

۹ـ {وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ} [یونس: ۹۳]

او ربښتیا موږ بني اسرائیل داسې ځای مېشت کړل چـې هلتـه د ژونـد وسایل زیات وو، پاکه د عزت روزي مو ور کړه، نو دوی تر هغه وروسته اختلافات وکړل چې وحې/دین ورته راغی.

دین د اختلاف او شخړو وسیله جوړول ډېر بد عمل دی، اهل کتـاب له دې امله غندل شوي دي چې هغوی د خپل ځان ښودلو، فریبکـاري، شتمنۍ تر لاسه کولو، واک ته رسېدو او نورو دنیاوي کـارونو لپـاره دیـن وسیله کاوه، له همدې دین څخـه یـې د انسـانانو د اخـتلاف او جنګونـو ذریعه جوړه کړې وه، په داسې حال کـې چـې دیـن د اتحـاد، هـدایت، سمې لارې ته د رسېدو، خپل منځي مینې، ښو کارونو ته د تشویق او که لنډ ووایم د دې ژوند او بل ژوند د ښه کولو لپاره راغلی و، مګـر دوی د خپلو اهدافو وسیله کړ، بل ځای قران کریم وایـي: {وَآتَيْنَـاهُمْ بَيِّنَـاتٍ مِـنَ الْأَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْـنَهُمْ} [الجاثیـة: ۱۷] او موږ دوی ته د دین په اړه واضح او روښانه احکام ور کړل، دوی تر هغـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د خپل منځي کینې له امله اختلاف سره وکړ چې دغه روښانه احکام ورته ورسېدل. قران کریم دا هم وایي چې دوی امت ټوټې ټوټې کړی و، پر ډلو ټپلو تر وېشل کېدا وروسته هره ډله په خپل مسلك خوشاله وه: { فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ} [المؤمنون: ۵۳] نو دوی د خپل دین له وجې اختلاف سره وکړ، هره ډله په هغه څه خوشاله وه چې ورسره وه. { وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (۳۱) مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ } [الروم: ۳۱، ۳۲] او تاسو د هغو مشرکانو په شان مه کېږئ چې خپل دین یې ټوټې ټوټې کړ، دوی پر ډلو تر وېشل کېدا وروسته یې هره ډله په هغه څه خوشاله وه چې دوی عملي کول. دې اختلاف کې هرې مذهبي ډلې د خپل ځان د غالب ښودلو په پار د مقابل جانب مقابله کوله، که به هر څومره هم یوه خبره ورته حقه معلومه شوه له دې وجې یې نه منله چې بیا یې خپله ډله ناکامه کېده، همدا معامله زموږ د امت هم ده.

۱۰- {فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا } [البقرة: ۷۹]

نو پر هغو کسانو ته افسوس دی چې په خپلو لاسونو کتابونو ولیکي، بیا وایي: دا د الهي شریعت کتابونه دي، څو دوی په دې توګه یو څه پیسې تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ډېر لوی افت دی، تېر امتونو هم ور څخه کړېدل او مـوږ هـم، پـه دین کې دا لوی خیانت دی چې خپلو اجتهاداتو او لیکنو تـه د الهـي شریعت نوم ور کوي او پر خلکو یې داسې عملي کـوي لکـه د خـدای شرعي احکام، دا خلک د افسوس وړ دي.

۱۱ـ {وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا} [البقرة: ۱۳۵]

او دوی ویل: یهودیان یا نصارا شئ، سمه لار به ومومئ. { وَقَـالُوا لَـنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَـارَى} [البقـرة: ۱۱۱] او دوی ویـل: لـه یهودیانو او نصرانیانو پرته به بل هیڅوک هم جنت ته ولاړ نه شي. {وَقَالَتِ الْيَهُـودُ وَالنَّصَـارَى نَحْـنُ أَبْنَـاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّـاؤُهُ} [المائـدة: ۱۸] او یهودیـانو و نصرانیانو ویل: موږ د الله زامن او د هغه دوستان یو.

دا چې ځانونه یې د خدای ولیان بلل او عمل یې هیڅ نه و، جنت یې د یهودیت او نصرانیت په ټیکه بالی او بل څوک د خپلې ایمانـدارۍ پـه ګړځ کې نه ور معلومېدل او دا چې یوازې یې خپل ځانونه پـر حق بلـل ټول یې باطل ګڼل، دا هغه بنیادي تېروتنې وې چې هغوی یې په محرف دین غره کړي ول او دنیا و اخرت یې په خراب کړ. د خدای په دین کې نومونه، قومونه، نژادونه، سیمې، رنګونه او دې ته ورته هیڅ شی اعتبار نه لري، یوازې د قانون له مخې بریا او ناکامي ده، معیار معلوم دی، له هغـه سره موافق یې بریالي او له هغه سره ناموافق یـې نـامراده، دا چـې څـوک ځانو ته یو نوم ږدي او دا حق بولي، بل بیا بل نوم ور کوي هغه حق، دا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقانیت معیار نه دی، د دغه فکر بنیادي غلطي په دې کې ده چې د الهي دین سم معرفت یې نه دی تر لاسه کړی، له دې امله یې پر وسیله د هدف گومان کړی او په همدې کاذب ډاډ لاس تر زنې ناست دي، په خپل دې ژوند کې هم د ناسم فکر له امله بدې ورځې تجربه کوي او اخرت کې به هم.

۱۲ـ{ وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلاً مَا يُؤْمِنُونَ}.

[البقرة: ۸۸]

او دوی ویل: زموږ زړونه قلف دي،(الله وایي) بلکې د هغوی د انکار له وجې الله لعنت پر کړی دی، نو ډېر کم به یې ایمان راوړي.

ړوند تقلید د انسانیت د تباهي سبب کېږي، دا چې خپل ځان درته سل سلنه حق ښکاري او حتا د بل خبرې اورېدو ته چمتو نه یې، دا ډېره ستره غلطي ده چې اهل کتابو وکړه، قران کریم وایي: { فَبَشِّرْ عِبَادِ () الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ} [الزمر: ۱۷، ۱۸] زما هغو بندگانو ته زېری ور کړه چې خبرې ته غوږ ږدي، بیا یې سمه خبره مني، همدغه کسان الله هدایت کړي او دوی د عقل خاوندان دي. د خبرې د منلو معیار دا نه دی چې که زموږ خپل همفکره کس وکړه، منو یې او که مخالف کس وکړه، باید رد یې کړو، قران کریم مسلمانانو ته دا ور ښیي چې ویونکی مهم نه دی، خبره په خپل ذات کې مهمه ده چې ښه ده که بده؟ سمه یې منئ او بده یې ایله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوئ، اهل کتابو همدا تېروتنه کړې وه چې یوازې د خپلو کسانو خبرې ورته د منلو وړ وې، بل څوک یې د دې اهل نه بلل چې دوی دې د هغو خبرې واوري او ودې مني.

۱۳ـ {قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ () وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ () وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا}.

[البقرة: ۹۴ - ۹۶]

ووایه: که د اخرت کور د الهي ژمنې له مخې رښتیا هم یوازې ستاسو وي، له نورو خلکو پرته، نو که په دې اعتقاد کې رښتني یئ(د خدای په لار کې جدوجهد وکړئ) چې پر همدې مړه شئ، مګر دوی به د خپلو ناسمو اعمالو له امله هیڅکله د عمل میدان ته ور مخکې نه کړي، الله په ظالمانو پوهېږي، او ته به د دوی په دې خاصیت پوه شې چې تر ټولو خلکو له ژوند سره ډېره مینه لري حتا تر مشرکانو هم.

دا هغه طبقه وه چې له عمل پرته یې د دنیا او اخرت د بریا ادعاوې کولې، قران کریم ورته چیلنج ور کړ چې که اخرت او بریا ستاسو وي، نو ونیسئ د خدای په لار کې جدوجهد ته را وراندې شئ، که مړه شوئ، هم به مو بریا وي او که دنیاوي عزت مو تر لاسه کړ هم به بریالي یئ، مګر دوی د بل په ډوډۍ پالل شوي کله دا کار کولای شي، هغوی چې د بل مالونه یې په ناروا توګه خوړل، هیڅ وخت د اجتماعي حرکت ملاتړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نه کاوه، د خپل ژوند جوړولو له هڅو يې ځانونه کښل، نو هغه په في سبيل الله کې ځان ور کوي؟ دوی له مرګه ډارېدل، ځکه بد کرداره ول او د خير يې هيڅ کار نه وو کړی، له دې امله يې ژوند خوښ و او تر مشرکانو لا هم ډېر پر ژوند او زندګي مين ول، پښتانه وايي چې مجرم نه يې له پاچا مه ډاربږه، نو چې د خدای په لار کې خدمت کوي، بيا د خدای حضور ته له تلو ولې څوک وډار شي؟ دا چې دوی د خدای حضور ته د وړاندې کولو څه نه در لودل، له دې امله يې هغه مبارزه نه شوای کولای چې په هغه کې يې د سر خطر ليدی او ژوند ته يې ترجيح پر ور کوله.

۱۴- {أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ}.

[البقرة: ۲٤۳]

تا د هغو کسانو پر تاريخ فکر نه دی کړی چې له خپلو سيمو په داسې حال کې وتښتېدل چې شمېر يې زرګونو ته رسېدی يوازې د مرګ له ډاره(يې سيمه خوشي کړه او خپل عزت، شته او واک ټول يې پر دښمن ليلام کړل).

اهل کتابو دا ډېره لويه تېروتنه کوله چې اجتماعي هڅو کې بيخي کمزوري ول، هغوی د ملت او امت په کچه کارونو کې برخه نه اخيسته، يوازې يې د خپل جيب مفاد ته کتل، که به هغه نه پکې ډکېدی، بيا يې کار نه کاوه، له دې امله په سخت ذلالت اخته ول، دوی به د زرګونو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر کې ول، له دښمنه به فراري کېدل چې مړه مو نه کړي، خو خپل وطن به يې ايله کړ، مالونه به يې ايله کړل، عزت به يې ختم شو، يوازې د دې لپاره چې ژوندي پاته شي، هيڅ انقلابي حرکت کې يې برخه نه اخيسته، خو ژوند اصلن د مبارزې نوم دی، که هر څوک د مبارزې هيلې وبايلي هغه ژوند هم بايلي، يوازې دا ژوند نه دی چې په انسان کې سا چلېږي، ژوند هغه دی چې د ژونديتوب پر معيار پوره وي، له هغه معيار سره ژوند يو نعمت دی او بې هغه ژوند يو عذاب دی، له دې امله هغه قومونه مړه دي چې په خپل ژوند کې يې دغه معيار نه دی پاللی. اهل کتابو خپل نبي ته ويل: {قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ} [المائدة: ٢٤] دوی ويل: اې موسی! موږ هيڅکله نه ور داخلېږو څو هغوی پکې وي، ته او مشر ورور دې ولاړ شئ وجنگېږئ، موږ به دلته نندارې ته ناست يو. د ازادۍ مبارزه زور غواړي، په دې لار کې حتمن سختۍ راځي، هر څوک چې دې ته ځان نه شي تيڼگولای هغوی به ازادي هم ونه گوري.

١٥- {وَاسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ}.

[الأعراف: ١٦٣]

او له دوی د هغه کلي پوښتنه وکړه چې د سمندر پر ساحل ودان و، هغه چې خلکو يې د شنبې په ورځ کې تېری کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ډول ایاتونه د یهودو هغه خصایل بیانوي چې دوی د ډېرو وړو قانوني پابندیو خیال نه ساتی او د ټولنې نظم ته یې زیان رساوه، تېری، ناروا او له قانونه مخالفت یې عادت جوړ شوی وی، وړاندې مو هغه ایاتونه راوړل چې قوانین یې ټوټه ټوټه کول، د خپلې خوښې هغه یې منل او نور یې ردول. لکه زموږ خلك چې حتا د ترافیکي قوانینو عملي کول هم ورته سخت وي.

١٦ـ {فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ}.

[الأعراف: ١٦٦]

دوی چې له کوموکارونو منعه شوي ول، له هغو یې تېری وکړ،(عملي یې نه کړل) نو موږ د خپل قانون مکافات له مخې هغوی د ذلت او خوارۍ مجسم سیمبول کړل.

قران کریم ګڼ ځایونه پر اهل کتابونو د لعنت او غضب خبره کړې ده، لعنت او غضب د هغوی د بدو اعمالو بدلې ته ویل کېږي، یعنې دوی مو د خپلو اعمالو په نتیجه کې د ژوند له خوشالیو او ښېرازیو څخه محروم کړل. د دغه ایت یو مطلب دا هم دی چې څوك خپل افکار نه شي تولید کولای، هغوی د نورو په افکارو کې د خپل ژوند لپاره د نجات لارې لټوي، له دې امله د خپلو قوانینو پابندي نه شي کولای، ځکه بل ځای تولید شوي افکار د هغوی له قانون سره موافق نه راځي، خپل رواجونه، د ټولنې عنعنات او کلتور د بل تر نظریاتو قرباني کړي، دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلن د ابتکار وړتیا بایللې وي، له دې امله تل د بل تقلید کوي، د هغوی په پېښو کې دومره مخته ولاړ شي چې د ټولنې خپل ټول ارزښتونه ورته مات کړي او په دې توکه له منعه شویو شیانو څخه سرغړونه رامنځته کېږي.

۱۷ـ {وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ} [المائدة: ٦٤]

او تر ډېره وخته مو(د خپلو اعمالو له وجې) د دوی ترمنځ دښمنۍ او کینه را پیدا کړه.

هغوی خپل زور په همدې خپل منځي کشمکش کې اوبه کاوه، یوې ډلې به بله وهله، اختلاف و، فرعون هم د هغوی د اختلاف څخه ګټه واخیسته، دوی یې محکوم کړل، یوه ډله چې د ازادۍ او خپلواکۍ حس یې در لود وټکول، کمزوري یې کړل، وې وژل او بله ډله چې د فرعون خدمت ته یې تن ور کړی وو، ونازول، قارون هم د یهودو له ډلې و، مګر فرعون په خپل دربار کې ځای ور کړ، موسی او هارون علیمها السلام هم د بین اسرائیلو له جنسه وو، خو له هغوی سره یې دښمني کوله، دا عمل د هرې زمانې فرعون کوي، خلک سره ووېشه بیا حکومت پر کوه، یهود چې د خپلې خپلواکۍ لپاره سره په یوه خوله نه ول، ځوک یې مبارزین وو او ځینې یې بیا د فرعون درباریان، چاګوښه والی غوره کړی و په هیڅ یې کار نه در لود، ځوک یې بیا تر فرعون وړاندې د خپلو خلکو په ټکولو اخته ول، دغه ډول بې اتفاقه قوم به څنګه خپله خپلواکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وساتلای شي او د هغوی په خپلمنځي چارو کې به څوک څنګه مداخله نه کوي؟ بني اسرائیلو د خپل ضعف له امله په کور دننه ازادي هم نـه در لوده، د هغوی افکار، دین، شریعت او د عبادت طریقې لا فرعـون ورتـه ټاکلې، هر قوم چې سره بېل شي، هغـه بـل تـه محکـوم شي، د ازادۍ او خپلواکۍ لومړنی شرط دادی چې یو موټی کېږي به، د خپلو حقوقو لپاره مبارزه کېږي، حاکمه طبقه په خپله خوښه هیڅ کله ټولو خلکو ته د قانون په رڼا کې حقوق نه ور کوي، بلکې هغوی قانون د خپلو ګټو په رڼا کـې تفسیروي، د قانون وجود د دې لپاره وي چې د خلکو خولې پـه وتـړي، نور یې مساوي عملي کول، د انسانانو په ټولنه کې ډېـره سـخته خـبره ده، ځکه نو انسان حق لري چې د خپل حق لپاره مبارزه وکړي، خو فرعـوني قوتونه به یې هر وخت کوټي او په خپله کورنۍ کې به یې د اخـتلاف لـه امله دې ته نه ایله کوي چې سره یو موټی شي خپل بشري قانوني حقوق تر لاسه کړي.

۱۸ـ {وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا} [آل عمران: ۷۵]

او ځیني اهل کتاب داسې ول چې که دې پر یوه درسته خزانه امانتداره وټاکل، نو سالمه به یې در وسپاري او نور یې بیا داسې ول چې که دې یو دینار ور کړ، تر هغو یې نه در کوي چې ورته شله نه شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په امانت کې لاسوهنه خیانت دی، یهودو دا بد صفت در لود، په معاملاتو کې یې خورا لویه نیمګړتیا وه، موږ وړاندې ذکر کړل چې دوی د خلکو مالونه په باطله طریقه خوړل، سود پکې رواج و، حرام کاروبار یې کاوه، شتمنو یې مسکینان زبېښل، پر ټولنه یې (په اصطلاح) سرمایه داري نظام حاکم کړی و، د هغه په نتیجه کې یوه ډله پړسېده او بله یې خوارې ده، چې عملي نتیجه یې د بشریت تذلیل، فقر، بېکاري، دوکه، خیانت، شخړې، لوږې او له دې راولاړې شوې ډېرې ټولنیزې ناخوالې وې.

۱۹ـ {إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً أُولَئِكَ لاَ خَلاَقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلاَ يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} [آل عمران: ۷۷]

هغه کسان چې د الله په وعدو او خپلو قسمونو یو څه پیسې تر لاسه کوي، دوی په اینده کې (د خپل اعتبار په بایللو) هیڅ ډول برخه نه لري، نه به د الهي خبرو جوګه پاته شي (ځکه دا پاک نفس غواړي)، نه به د اعمالو د بدلې پر وخت الله ورته نظر وکړي او نه به یې هم پاک کړي، د دوی لپاره دردناکه عذاب دی.

څوک چې په دروغو او چل ول له خلکو په کاروبار کې پیسې خوري، هغه کسان که هر څومره مالداره هم شي، اعتبار یې په ټولنه کې له منځه ځي، د دغسې ټولنې د وګړو بد ژوند په برخه وي، دوی هر یو بل ته په کمین کې وي، په دې ټولنه کې شتمن کېدل هم تر ډېره ناشاپي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او بېرته مسکينېدل هم ناشاپي وي، ځکه ټول خلك ستا شتمنۍ ته غله وي، نه تا په قانوني توګه ګټلې وي او نه يې بل په قانوني ډول در څخه وړي، ته يې هم په دوګه، فريب او چلول وړې، ګټې او ډېروې او دوی هم عيني معامله درسره کوي، ځکه نو دا خلك خپل راتلونکی له خطر سره مخوي، د دې وړ نه پاتېږي چې د الله قانون ته غاړه کښېږدي، ځانونه له بدو پاك کړي، خدای رحمت پر وکړي او په ځان کې د خدايي صفاتو د را پيدا کېدو وړ شي، دوی سنګ دله شي، رحم او بخښنه يې هېره شي، خلکو ته روزي ور کول، خپلوي پالل، تر دنياوي مفاد بشر مهم بلل ورته غير مهم شي، هر سړی د خپل ځان لپاره لګياوي، دغه جهنمي ټولنه ده او دغه ژوند يې هم د دوزخ ژوند وي، دوی په ګڼو عذابونو اخته وي چې له ژونده يې زړه ور تور کړی وي، که څه هم دوی به دا نه محسوسوي چې دا الهي عذابونه دي، خدايي عذابونه د انساني اعمالو نتيجه وي، خدای وايي چې موږ دفعتن د دې لپاره سزا ور کوو چې خلك متوجې شي او له خپلو بدو کړنو منعه شي، خو که دوام ور کړي، نو عمومي تباهي به يې په برخه وي(الاعراف: ۱۶۸) {ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} [الروم: ٤١] په وچه او سمندر کې د انساني کړنو له امله فساد خپور شوی دی، څو انسانانو د دوی د ځينو اعمالو سزا ور کول شي ښايي له خپلو ناسمو اعمالو لاس واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰ـ {يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ} [آل عمران: ۷۱]

اې اهل کتابو! ولې حق و باطل سره ګډوئ او له پوهاوي سره حق پټوئ؟

له واقعیت سره د زړه او خولې خبرې موافقت ته حق وايي، حق ربښتولۍ ته هم وايي، حق د خدای کتاب او دین هم دي، نو دوی نه یوازې دا چې په دین کې يې دوکه له خلکو سره کوله، بلکې د حق لفظ دا ښيي چې حق که د دین په برخه کې و یا د اموالو و صداقت په برخه کې، دوی پټاوه، دا کار يې په ناپوهۍ هم نه کاوه، بلکې ښه په خبر ول، بیا يې هم دا کار کاوه. زموږ ټولنه اوس پر دې معیار وتلئ، څومره خلک به د خپل قریب په مقابل کې ربښتیا ووایي؟ څومره کسان به سمه له واقعیت سره برابره شاهدي ور کړي؟ دا هم لوی مرض دی چې په اهل کتابو کې خپور شوی او اوس زموږ ټولنه هم په اخته ده. دانسته دین پټول، پر خلکو حق و باطل داسې خلطول چې خلک پر باطل هم د حق ګومان وکړي، خورا اوږده مخینه لري.

۲۱ـ {وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ} [آل عمران: ۷۳]

او یوازې پر هغه چا باور وکړئ چې ستاسو په دین وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهل کتابو ځانونه دومره سپیڅلي ملایکې جوړې کړې وې چې د بل چا خبره یې د دین په اړه بیخي نه اوریده، په ایت کې راغلي چې دوی یوازې او یوازې د خپلو خلکو پر خبرو او د دوی په اند علمي څېړنو باور کاوه، همدا خبره یې ترخپل منځ تبلیغوله هم چې پر بل چا باور مه کوئ. له بده مرغه چې په مسلمانانو کې د ګڼو ډلو تر پیدا کېدا وروسته عینې معامله روانه ده، یو کس له دې وجې حتمن بد دی چې شیعه دی، که هغه په خپل ذات او دیانت کې هر څومره ښه سړی هم دی، خو یوه اهل سنت ته له دې وجې بد دی، اهل تشیع ته بیا یو اهل سنت یوازې د همدې نوم له وجې بد دی، که په خپل ذات کې هغه هر څومره ښه کس هم وي.

۲۲ـ {هَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ} [آل عمران: ٦٦]

ستاسو دغه یهودو د هغه شي په اړه دلیل وایی چې پرې پوهېدئ، د هغه شي په اړه ولې (ناحقه) دلایل وایئ چې تاسو یې په اړه هیڅ علم نه لرئ؟

له پوهي پرته د یوه شي په اړه حکم ور کول، حق و باطل بلل، د ټولنې لپاره خیر او شر ګڼل، دا کار ډېرې بدې پایلې لري، ستا د استدلال میدان باید هغه وي چې ته پکې پوهېږې، کله چې د یوه شي په اړه پوهاوی نه لرې، بیا ولې په هغه کې ناحقه خبرې کوې؟ دلایل وایې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک ګمراهان کوې؟ کوم ضعف ته چې قران کریم ګوته نیولې ده، راشئ یوځل یې پر خپله ټولنه عملي کړئ، بیا به درک در کړي چې له سېره څو ډوډۍ پخېږي؟!

۲۳ـ{وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ} [البقرة: ۱۱۳]

او یهودو ویل: نصارا پر هیڅ دین نه دي او نصرانیانو ویل: د یهودو هیڅ دین نه دی، په داسې حال کې چې دوی دواړو د کتاب علم هم در لود.

تر دې وروسته نو زموږ ټولنې ته نظر وکړئ چې څه حال دی؟ هلته خو یوې کتابوالې ډلې بله کتابواله ردوله، دلته د یوه کتاب خاوندان دې یو بل سره تکفیروي او یو بل سره لمونځ نه کوي، هر یې بل دوزخي او ځان جنتي بولي.

دا پر قران کریم د یوه سرسري نظر په ترڅ کې مې د هغو اعمالو لنډه تذکره وکړه چې له امله یې یهود تبا شوي او غندل شوي وو. دا هغه ټولنیزې او فردي، اخلاقي او له قانونه د مخالفت کړنې وې چې له امله یې هغوی د حاکم قوم په حیث پاته نه شول، بلکې وځپل شول، فقیر او ذلیل شول، خوار او محکوم شول، عزت و سلطنت یې ولاړ، د ځمکې په ډېره برخه کې وپاشل شول، دومره کمزوري شول چې پر خپل هر شي یې واک له لاسه ووتی، سیمه یې ولکه شوه، د هغوی منابع بل وکارولې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی ته حتا دیني ازادي هم نه منل کېده، هغوی نور د ژوندي قوم په توګه مطرح نه ول، حتا حاکمې طبقې د هغوی د ذات په اړه لا د کمترۍ داسې احساس در لود چې کله موسی علیه السلام فرعون ته د دوی د ازادۍ او د یوه خدای د منلو له پیغام سره ورغی، نو درباریانو یې د پېغور په لهجه ورته وویل چې قوم یې زموږ محکوم او تر لاس لاندې دي، دی راغلی دی موږ ته دعوت راکوي{ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ} [المؤمنون: ٤٧] د فرعون ډلې وویل: ایا زموږ په شان پر هغو دوو کسانو ایمان راوړو چې د دوی قوم زموږ غلامان دي؟ حاکمه طبقه په محکومه طبقه کې داسې کسان نه ایله کوي چې هغوی د اتبکار وړتیا لري، د محکوم قوم ټولې وړتیاوې ځپل کېږي، بیا که هغوی یو نظر وړاندې کوي، نو حاکمه ډله ور پورې خاندي، اخیر هغوی د کمترۍ احساس واخلي، نور خپل نظریات نه شي وړاندې کولای، په هر شي کې د بل پیښې کوي، دوی فکر کوي چې په دې سرې ډېر ښه ښکارېږي چې د هغو کسانو او ټولنو پیرې وکړي چې د دوی په نظر لوړ او اوچت مقام لري، هغه حاکم او دوی یې محکوم دي، موږ فعلن په اسلامي نړۍ کې همدغه وضعیت وینو، خلک د غرب پېرې کوي، دوی فکر کوي چې له ښځې پرتوګ وکاږه دا پرمختګ دی، له ښځې پړونی ایسته کړه، دا تمدن دی، ښځه دې نیکر واغوندي، دا ازادي شوه او له دې سره هر څه جوړېږي، هره ټولنه ځان ته ارزښتونه لري، که پردیپاله خلک پر خپلې ټولنې د بل د کلتور تپلو هڅه وکړي، نو هم به ټولنه پراګنده کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هم به خپله له نـامرادۍ سره بـدنام هـم شي، بایـد د یـوه ژونـدي قـوم حیثیت ته لومړۍ راشو، هغه معیارونه معلوم کړو چې په نړۍ کې یـو قـوم او ملت عزت په تر لاسه کوي، موږ چې تر څو د یوې مړې لپاره لاس بل ته اوږد کړی وي، هره دعوه مو دروغ بلل کېږي او هیڅوک مـو پـر یـوه خبره باور نه کوي، خلك په موږ پوري خاندي چـې مـوږ ورتـه دعـوت کوو، موږ ازادي او خپلواکي لمانځو، په دې خپگـان ښـکاره کـوو چـې څوك ولې زموږ په چارو کې مداخله کوي، او دې ته ورته تشې ادعاوې نورې هم، زما په نظر ټوله اسلامي دنیا او پـه خـاص ډول زمـوږ ملـت او پښتون قوم په ژوندیو امتونو، ملتونو او قومونو کـې اوس بیخـي شـمار نـه دي، دوی د بل د ګټیو لپاره سره جنګیږي، یو بل وژني، د خپل کور شته بل تـه وړي، خپل ورور د بل لپاره وژني، د بل جنګ خپل کور ته راوړي، خپـل منـابع بـل تـه پـه واك کې ور کوي، د بل په اشارو چلیږي او د خپلو ګټیو په رڼا کې له نـړۍ سره تعامـل ته نه دي راوړاندې شوي، تر هغو چې موږ د بل له اړتیا خلاص نـه شـو، دا کـه مـادي اړتیاوي یا غیر مادي، موږ خپل تولید ونه لرو، افکار وي که وسـایل، ابتکـار د بـل پـه لاس کې وي، موږ یوازې د هغوی پېښې کوو، هر څه ته د هغوی له عینکو ور ګـورو، علم د هغوی په غېږ کې زده کوو، د حکومت موډل مې د هغوی وي، حتـا فیشـن مـو هم خپل نه وي، د هغوی په فیشن ویاړ کوو، مـوږ نـه ژونـدی امـت یـو، نـه مـو نـړۍ ژوندی بولي.

۲۰۲۲/اګست/۲۲

سرچینه:

۱)(سنن الترمذي، ابواب التفسیر، باب: ومن سورة التوبه، ح: ۳۰۹۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعقل، تفکر او تدبر په قران کې

قران کریم عقل ته ډېر ارزښت ور کوي، اصلن د دین بنیاد پر همدې عقل دی، که عقل نه وي، نو دین حقانیت نه ثابتېږي، د خدای وجود، د دین حقانیت، د رسول رسالت او د کتاب الله صداقت ټول له همدې عقل سره اړه لري. لېونی د دې یوه په حقیقت نه پوهېږي، ځکه عقل یې ګډوډ وي، سالم عقل انسان تر خپله منزله رسوي، له دې امله نو قران کریم د عاقلانو کتاب دی او هر ځای یې همدغه خبره په پرېګنده انداز کړې ده.

په دې مقاله کې به هڅه وکړو چې د قران کریم له مخې د عقل، تفکر او تدبر پر اهمیت او ور څخه کار اخیستنې رڼا واچو، تر هر څه لومړی د قران کریم دغه ایت ته مو پام غواړم:

{ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا} [الإسراء: ۳٦].

او د هغه څه پیروي مه کوه چې علم نه پر لرې، یقینن غوږونه، سترګې او زړه ټول پوښتل کېږي.

د دې ایت پیل په دې شوی دی چې په ناخبري کې د یوه شي تابعداري نه ده په کار، ور پسې درې شیان ذکر شوي دي چې د علم لپاره وسیلې دي، غوږونه او سترګې معلومات تر زړه نقلوي او زړه تر فکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تدبر وروسته یې په اړه پرېکړه کوي، چې دا سم دي، نو علم شو، او که یې له واقعیت سره اړه نه در لوده، نو ردوي یې او دا د وسایلو پر خطا حواله کوي، په اخیر کې وایي چې درې واړه د خپلو اعمالو په اړه مسوول دي، انسان د یوه با اختیاره او اراده لرونکي ژوي په توګه باید له ټولو وسایلو څخه پر ځای او سمه ګټه واخلي، غوږ پر خپل ځای وکاروي، سترګې همداسې او زړه یا ذهن پر خپل ځای، که له دې هر یوه پر ځای کار وانه خیستل شي، نو د ټولو مسوولیت یې هم خاوند ته ور ګرځي. قران کریم بل ځای وایي:

{ فَبَشِّرْ عِبَادِ () الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ} [الزمر: ۱۷، ۱۸]

نو زما هغو بندګانو ته زېرى ور کړه چې خبرې ته غوږ نیسي-، بیا یې ښه خبره مني، دوی ته الله تعالی هدایت کړی او همدوی د عقل خاوندان دي.

ګورئ د غوږ مناسب کار دادی چې د خبرو له اورېدو ځان ګونګ نه کړي، بلکې خبرې په واورېدل، شي پر خبرو تر غور وروسته دا ثابته کړي چې دغه یې سمې دي او هغه یې ناسمې، نو سمې یې ومنل شي او ناسمې یې رد شي، دا د یوه سالم عقل تقاضا هم ده، له دې وجې قران کریم په اخیر کې وویل چې دوی ته الله تعالی هدایت کړی او همدو د عقل خاوندان دي، ځکه د خپل عقل پر مقتضا یا غوښتنه ولاړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه کسان چې د عقل، سترګو او غوږو له کارولو ډډه کوي، الله تعالی يې په اړه داسې وايي:

{لَهُمْ قُلُوبٌ لاَ يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لاَ يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لاَ يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ} [الأعراف: ۱۷۹].

دوی زړونه لري، علم نه په تر لاسه کوي، او سترګې لري، ليدل نه په کوي او غوږنه لري، اوريدل نه په کوي، همدغه کسان د چارپايانو په شان دي، بلکې تر چارپايانو هم بې لارې او همدوی ناخبره دي.

په دې ايت کې وينو چې کوم څوک له عقل، فکر تدبر څخه کار نه اخلي، د معلوماتو په وړاندې له شته وسيلو (سترګو او غوږونو) کار نه واخلي، الله تعالی چارپايان هم ترې ښه بللي دي او دوی يې تر هغو هم ډېر غافله او بې خبره ياد کړي دي، بل ځای هم وايي:

{أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا} [الفرقان: ٤٤].

او که ته ګومان کوې چې د دوی زياتره حقايق اوري او په اړه يې فکر کوي، هغوی لکه حيوانات بلکې تر دې هم ډېر بې لارې دي.

دغه ايت موږ ته د غوږ نيولو او فکر کولو ډېر اهميت په لاس راکوي، هغه څوک چې د يو چا خبره نه اوري، يوازې خپله يې تر سر نيولې وي، نه پر خپل کار فکر کوي نه د بل پر کار، هغوی داسې دي لکه حيوان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې حیوان عقل نه لري، هغه یوازې شعور لري، له دې امله د یوه شي په اړه تعقل او تدبر نه شي کولای، د خبرې مفهوم نه شي اخیستای، له دې امله هره خبره هغه ته فقط داسې معلومېږي لکه د پسې اخیستلو یا را گرځولو لپاره چې اواز ورته وشي، دوی نور نه پوهېږي، مگر انسان چې له خپل عقل سره دا کار کوي، نو ځکه تر حیوان هم بدتر او بې لارې بلل شوی دی.

زموږ په دنیا کې چې هر شی جوړ شوي دي، دا ټول د عقل په مرسته جوړ شوي دي، که عقل نه وي هیڅ هم نه کېږي، عقل د علم وړتیا په انسان کې پیدا کوي، که نه تر ننه چا لېونی عالم لیدلی دی؟ د عقل وجود انسان دې ته هڅوي چې هم خپلې گټې خوندي کړي هم د نورو انسانانو، هم ځان ته فایده ورسوي او هم نورو ته، هم ملت ته گټور ثابت شي او هم وطن ته، هم خدای په وپېژني او هم دین.

د انسان بدن داسې جوړ دی که هر غړی یې ونه کاروي، هغه خپل ور کړی استعداد بایلي، که د پښو مزل ونه شي، بیا پر پښو تګ انسان نه شي کولای، که د مکتب یو استاد روزانې ته بوزې، یوه ورځ کار وکړي، نو ټول بدن به یې درد کوي، ځکه هغه ورسره نااشنا دی، یو کس چې زیاتې خبرې یې نه وي کړې، که یې ډېر وږغوې، د هغه پر سر درد کېږي، عقل هم دا ډول دی، که له عقل څخه کار وانه خیستل شي، هغه هم کمېږي، دغه ایاتونه چې مخکې تېر شول، دا ثابتوي چې دغو قومونو له عقله کار نه اخیستی، ځکه یې له عقل در لودلو سره فکر نه کاوه، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګو يې بدکارونه ليدل، خو ايله کول يې نه، په غوږو يې د نورو قومون کيسې اورېدې، خو عبرت يې نه ځنې اخيستی، له دې وجې الله تعالی وويل داسې دي لکه هيڅ چې نه لري او حيوانات لا تر ښه دي.

عقل د عمر له زياتوب سره مخ پر زوال کېږي، له دې وجې بايد د خپل عمر په اوله مرحله کې انسان له عقل څخه کار اخيستل پيل کړي، قران کريم وايي:

{وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ} [يس: ۶۸].

او که موږ چا ته زيات عمر ورکړو، نو هغه بېرته خپل اولني حالته بيايو، دوی پر دې فکر نه کوي؟

نکس پر بل مخ اړولو يا ړندولو ته وايي، عرب وايي: إِنْتَكَسَ فُلانٌ، پلانی سر پر چړی ولوېدی. نو د ايت د دې برخې معنا دا ده چې خپل اولني حالت ته يې بيايو، هغه وخت چې ماشوم وي، په هيڅ نه پوهېږي، نو که لوی شي او ډېر زوړ شي بېرته د ماشوم په شان کېږي، بل ځای وايي:

{وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا} [النحل: ۷۰].

او الله تعالی تاسو پيدا کړي ياست، بيا مو مړه کوي او ځينې مو هغه اخير عمر ته بيايي چې تر پوهاوي وروسته په هيڅ شي نه پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کریم په اړه غور:

{أَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلاَفًا كَثِيرًا}. [النساء: ۸۲].

ایا دوی د قران کریم په اړه فکر نه کوي چې که له الله ماسیوا د بل چا له خوا وای، نو دوی به ډېر اختلاف پکې موندلی وای.

دلته وینو چې د قران کریم په اړه الله تعالی مشرکانو ته بلنه ور کوي چې فکر وکړي، تر فکر وروسته به درته ثابته شي چې دا کتاب د الله له لوري دی، ځکه په **۲۳** کاله نزول کې یې هیڅ داسې مثال نه شته چې یو حکم دې له بل سره ټکر وي، یوه مسله دې له بلې سره تعارض ولري، یوه خبره دې له علمي ساینسي حقیقتونو سره په ټکر کې واقع شي، نو دا خبره د دې ثبوت ده چې دغه کتاب د الله دی، نه د بشر.

{أَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا} [محمد: ۲٤].

ایا دوی د قران کریم په اړه فکر نه کوي او که یې زړونو ته نه کښته کېږي(زړونه یې بند دي)؟

مشرکان چې له عقله یې د دین په برخه کې کار نه اخیستی، قران کریم دلته ورته یادونه کړې ده چې زړونه مو ولې بند کړي دي؟ ولې پر قران کریم غور و فکر نه کوئ؟ تاسو خپل دین او د الله دین سره پرتله کړئ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا سوچ پر وکړئ نو خپله د انصاف پرېکړه وکړئ چې کوم دین حق دی او کوم یې ناحق؟

{ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ} [البقرة: ۲۴۲].

په دغه ډول الله تعالی تاسو ته خپل ایاتونه(قوانین) بیانوي چې تاسو فکر پر وکړئ.

{ قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ} [یونس: ۱۶].

ووایه: که د الله خوښه وای(چې دا کتاب نازل نه کړي) نو ما به نه پرتاسو تلاوت کړی وای او نه به مې په خبر کړي واست، یقنن ما تر دې پخوا ستاسو په منځ کې ډېر ژوند کړی دی، تاسو غور نه پرې کوئ؟

که زه په خپله دعوه کې درواغجن یم، نو خورا ډېر عمر مې ستاسو ترمنځ تېر کړی دی، هلته مې ولې داسې دعوه نه کوله؟ دا چې تر ډېر وخت وروسته دا دعوه کوم، معلومه ده چې وحې راته شوې ده؟ او زه خپل ژوند څکه په مثال کې راوړم چې ما په تېر ژوند کې نه دروغ ویل، نه مې بل بد کار، دا چې له خلکو سره په معامله کې مې دروغ نه ویل، نو له خدای سره په معامله کې به څنگه دروغ وایم؟

{الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ (۱) إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ}.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[يوسف: ۱، ۲].

الف، لام، راء، دغه د روښانه کتاب ایاتونه دي، موږ په عربي ژبه نازل کړی دی، چې تاسو پکې فکر وکړئ.

{لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ} [الأنبياء: ۱۰]

یقینن موږ تاسو ته داسې کتاب نازل کړی چې ستاسو لپاره پند پکې دی، نو تاسو فکر نه پر کوئ؟

په دې قران کریم کې تاسو غور وکړئ چې د دې کتاب په احکامو عمل کول تاسو ته د دنیا او اخرت د ښېګڼو دروازه خلاصوي، تاسو ولې عمل نه په کوئ او له منلو څخه یې انکار کوئ؟

{قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ (٦٦) أُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ} [الأنبياء: ٦٦، ٦٧]

(ابراهیم ع) وویل: نو ایا تاسو له الله ماسیوا د هغه شي عبادت کوئ چې نه ګټه در رسوي او نه زیان، پر تاسو او له الله ماسیوا ستاسو پر معبدانو دې افسوس وي، ایا دومره سوچ هم نه شته درسره؟

{ وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ}.

[المؤمنون: ۸۰].

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دی هغه (ذات) دی چې ژوند ور کوي او دی یې مړه کوي، د شپې او ورځې یو په بل پسې راتګ د هغه په امر کېږي، ایا د دې نظام په اړه فکر نه کوئ؟

تاسو پر دې فکر ولې نه کوئ چې څنګه الله تعالی یوه انسان ته د مور په رحم کې ژوند ور کوي، هلته یې د ژوند لپاره اوکسیجن ور رسوي، د خوراک او څښاک انتظام یې ورته کړی دی، یو چیچی په هګۍ کې ژوندی کېږي او همالته ورته د خوراک ترتیب نیول شوی، یو دانه په ځمکه کې لوېږي، تر ځمکه لاندې شنه کېږي، وده کوي او اخیر مېوه، بیا د دې هر ژوندي شي اخیري برخلیک مرګ دی، دغه د ژوند او مرګ سلسله چا روانه کړې ده؟ شپې او ورځې ته نه ګورئ، چا دغه نظم ساتلی دی چې لمر راځي ورځ جوړوي، بیا لمر ځي، تیاره کېږي؟ که دغه لمر تر خپل وخت ډېره موده په ګرمي کې ودرېږي، نو د ګرمۍ درجه به څومره لوړه شي، ژوندي موجودات به ټول مړه شي، او که په یخ کې لمر وځنډېږي، د شپې موده اوږده شي، نو څومره به یخ شي او د ژوندیو موجوداتو به څه حالت وي، دغه نظم چا برقراره کړی دی او تاسو و ټولو ژویو ته یې د ژوند چانس په لاس ور کړی؟ پر دې ټولو اړخونو یې فکر نه کوئ؟

{اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ}. [الحدید: ۱۷].

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې پوه شئ چې الله تعالی تر مرګ وروسته څمکه ژوندۍ کوي، يقينن موږ تاسو ته واضح اياتونه بيان کړل چې ښايي تاسو فکر پر وکړئ.

څمکه دلته د حاکمو قوانيو له مخې داسې کېږي چې يو وخت شيان پکې شنه کېږي، دا يې د ژوند حالت دی او بيا پکې يخ شي، څمکه ورسره کنګل شي، هيڅ نه شنه کوي، دا يې د مرګ حالت دی، دغه قانون چا داسې جوړ کړی دی؟ فکر نه ور باندې کوئ!

{كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} [يونس: ٢٤].

دغه ډول موږ خپل اياتونه د هغو خلکو لپاره تفصيلي بيانوو چې سوچ و فکر کوي.

{وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ () وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ} [الرعد: ٣، ٤].

دی هغه (ذات) دی چې څمکه يې غوړولې ده، په دې کې يې غرونه پيدا کړي، ويالې يې پکې جوړې کړې، هر ډول مېوې يې پکې پيدا کړې په څمکه کې د مېوو دوې دوې جوړې پيدا کړې دي، پر ورځ شپه راولي، په دې ټولو نښو کې د غور کوونکو خلکو لپاره د عبرت نښې دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ځمکه کې ځینې برخې یو له بل سره مښتې وي ورسره په خوا کې د انګورو باغونه وي، کښتونه وي او د خورما داسې ونې وي چې ځینې پر یوه تنه را شنه شي بیا سره بېل شي او نور یې جلا جلا را وټوکېږي، دا هر څه په یوه ډول اوبو اوبېږي او په خوراک کې مو ځینې مېوې له نورو جلا کړې دي، په دې هر څه کې د عقل لرونکو کسانو لپاره د درس سترې نښې دي.

په دغو ایاتونو کې د عقل لرونکو، فکر کوونکو او هوښیارو خلکو لپاره د الهي نظام خورا په زړه پوري او دلچسپ اړخ ذکر شوی دی، دا ځمکه څنګه پیدا شوې ده؟ غرونه او دریابونه پکې شته، د ځمکې د هوا په بدلون کې خورا لوی لاس لري، غرونه د ځمکې ذخیرې هم دي، د اوبو لویې زیرمې همدلته خوندي کېږي اوبه یا د کاریز و چینو په شکل را بهېږي، واورې نیسي او د ګرمي په موسم کې سوکه سوکه ویلېږي په ویالو او دریابونو کې را وبهېږي، دغه ډول دقیق نظام چا جوړ کړی دی؟ هر ډول مېوې په همدې اوبو پیدا کوي، دغه ځمکه یې د را زرغونېدو محل ده، جالب اړخ دادی چې مېوې هم جوړې لري، نر و ښځه لري، څکه یې په دې ایت کې الله تعالی یادونه کړې ده. تر دې وروسته د شپې او ورځې یادونه له حکمت څخه خالي نه ده، د مېوو په پخولو او خوږولو کې شپه او ورځ دواړه اغېز لري، ټول وخت که لمر وي هم به ګرمي زیاته شي چې مېوو ته ښایي له ګڼو اړخونو ستونزې جوړې کړي، او که شپه یوازې وي، بیا یخ ورسره زیاتېږي هم مېوو ته مشکلات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایجادوي، دا چې دواړه شته، او په دې سره یې د نظام توازن ساتلی دی، نو دا کار چا کړی دی؟

ځنګ پر ځنګ ځمکې وي، په یو ډول اوبو اوبېږي، مګر یو لور ته د انګورو باغ وي، بل خوا کښتونه وي، له دې سره جوخت بیا خورماوې ولاړې وي، ګڼ شیانو نور هم په همدې یوه ځمکه کې زرغونه وي، دا سیستم چا پنځولی دی چې پر یوه ځمکه ولاړ باغونه په ډول ډول اوبو اوبېږي، خو بیا یې هم میوې له نورو سره توپیر لري، جلا جلا خوندونه لري، ځینې یې تر نورو په خوراک کې د انسانانو لپاره بهترې وي، چا ته یوه مېوه خوند ور کوي چا ته بله، دغه ډول دقیق او محاسبه شوی نظام کوم ځواک را منځته کړی دی، پر دې تاسو فکر نه کوئ؟

{ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ () وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ () وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ () وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ} [الروم: ۲۱ - ۲٤].

او د ده د قدرت له نښو داده چې تاسو ته یې له خپلو ځانو جوړې پیدا کړې چې تاسو ور سره ډاډ پیدا کوئ او ستاسو ترمنځ یې دوستي و رحمت پیدا کړی دی، یقینن په دې کې د فکر کوونکو خلکو لپاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبرت نښې دي، او د قدرت له نښو يې د اسمانو و ځمکې پیدایښت، ستاسو د ژبو او رنګو اختلاف هم دی، په دې کې د جهانیانو لپاره د عبرت نښې دي، او دا يې هم د قدرت نښه ده چې په شپه کې خوب کوئ او ورځ کې يې د فضل لټه کوئ، په دې کار کې بیا هم د هغو خلکو لپاره درس دی چې خبره اوري، د هغه یوه بله نښه دا هم ده چې تاسو ته بریښنا د ډار او تمې دواړو لپاره در ښکاروي، له لوړې خوا اوبه را نازولي او په دې سره ځمکه تر مرګ وروسته ژوندۍ کوي، د فکر کوونکو کسانو لپاره دې کې هم د عبرت نښې دي.

{وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} [الجاثية: ۱۳].

او تاسو ته ده د اسمانو او ځمکې هر څه په خپله مسخر کړي دي، په دې کې فکر کوونکو خلکو لپاره غټې نښې دي.

اسمان او ځمکه کې هر شی د قانون تابع دي، که تاسو وغواړئ د هغو قوانینو تر کشف وروسته يې د خپلې ګټې لپاره استعمالولای شئ، دلته ټول کاینات د فطرت له مخې همداسې پیدا شوي دي، انسان ته دا وړتیا ور کول شوې ده چې دغه قوانین کشف او په خپله ګټه یې وکاروي، لکه نن چې د ساینس په مټ انسان همدغه کار کوي.

{ لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ} [الحشر: ۲۱].

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د مثال په ډول) که موږ دغه قران پر غره نازل کړی وای (او هغه ته مو د دې احساس ور کړی وای)، نو تا به غر لیدلی وای چې د الهي ډار لـه کبله به لړزړه پر راتله او چاودلی بـه وای، دغـه مثالونـه مـوږ د دې لپـاره خلکو ته بیانوو چې هغوی فکر پر وکړي.

دغه ایت فرضي مثال بیانوي، چې که موږ غره ته د قران کـریم پـه اړه احساس ور کړی وای، نو هغه به د مخالفت په صورت کې د الهي ډار له کبله لړزېدلی او چاودل شوی به وای، مګر انسان د خپل ډېر واړه صورت په در لودلو سره بیا هم د قـران کـریم پـه وړانـدې نـه ټیټېـږي او د الهـي احکام تعمیل ته غاړه نه ږدي، سره له دې چې انسان ته شعور او عقل ور کول شوي، وړتیا یې لري او له دې سره الهي پیغام هم ورته راغلی، مګـر بیا هم د خدای د کـلام پـه وړانـدې یـې نرمـي غـوره نـه کـړه او پرلپسـې مخالفت کوي.

دغه مثالونه د تعقل، تفکر او تدبر یوازې یوه نمونه دي، په قران کریم خورا ډېر ځایونه الله تبارک وتعالی زموږ پام دې شیانو ته را اړولی دی، د اسمان، ځمکې، ونو، اوبو، مرګ و ژوند او دې تـه شـیانو یـادول دا پـه ګوته کوي چې قران کریم انسانانو ته پر دې ټولو شیانو د غور او فکر بلنه ور کوي، انسان د دې هر څه وړتیا لـري، پـر دې هـر څـه فکـر تـر علـم وروسته کېدای شي، انسان چې پر همدې شیانو تجربې کـوي او خپلـې تجربې راتلونکي نسل ته ایله کوي، په دې توګه اخیر انسان هغه ځای ته رسېږي چې الله تعالی یې ځنې غواړي، قـران کـریم یادونـه وکـړه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسمان او ځمکې هر څه په قانون کې دي او مخالفت یې نه شي کولای، په دې توګه ستاسو لپاره اېل شوي دي، نو علم وکولای شول چې د دې کایناتو ترمنځ شته قوانین کشف کړي او د لمر د تورېدو وړاندوینه وکړي، د سپوږمۍ د تورېدو وړاندوینه وکړي، د باران اټکل وکړي، د مور په نس کې د ماشوم حالت بیان کړي، د انسان د مرضونو تشخیص وکړي، د مرض لپاره مختلف ډولونه دواوې د تداوي لپاره جوړې کړي.

د کایناتو په اړه د قران کریم دې یوه ایت ته پام وکړئ:

{ وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ}.

[یوسف: ۱۰۵]

او په اسمانو و ځمکه کې د الهي قدرت داسې ډېرې نښې شته چې دوی پر تېرېږي او له دې نښو څخه غافله دي.

دغه ایت څومره ډېر وخت مخکې دې ته اشاره کړې ده چې په اسمان او ځمکه کې د قدرت نښې دي، انسان به پر تېرېږي، ور لوړ به شي، پر وبه درېږي، له دې هر څه سره به د دې نښو له خالقه غافل وي، د هغه قانون به نه مني، دې ته به فکر نه کوي چې په دغو کایناتو کې د چا قوانین جاري دي؟ که دغه ځواک دومره لوی نظام د خپلو قوانینو په مټ درولای شي، نو انسان ته یې هم باید ژوند تېرولو لپاره قانون لېږلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وای، هغه قانون قران کریم دی، خو د نړۍ څومره ډېر انسانان له دې حقیقت څخه غافل دي؟

وګورئ دغه ایت ډېر په خوا د کایناتو لوړو ته د پورته کېدو خبره کړې ده، دا کار څه وخت ممکن دی؟ کله چې موږ علم وکړو، کله چې ساینس زده کړو، هغه وخت چې په کایناتو کې طبیعي قوانین کشف کړو، تر دې وروسته موږ کولای شو چې د قران کریم دغه وړاندوینې نړۍ ته ثابتې کړو او د الله کتاب د یوه رښتني کتاب په توګه را مطرح کړو، که موږ په هره برخه کې د نړۍ نامسلمانو ته سترګې نیولې وي، نو دقران کریم دغه حقایق به هیڅ وخت را برسېره نه شي او خلکو ته به یې حق دعوت هم ونه رسېږي.

{وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ} [الأنبياء: ۳۲]

او موږ اسمان (شاوخوا کاینات) د یوه خوندي چت په توګه جوړ کړي دي او دوی د اسمان له دې حقیقت څخه په ناخبري مخ اړوي.

دا څومره لوی ساینسي انکشاف دی؟ نن د ساینسي برخې علماء موږ ته وایي چې ځمکه په خورا ښه ډول له اسماني اجرامو او لمرینو زیان رسونکو وړانګو څخه خوندي شوې ده، که دغه لوړ چت ورته نه وای، ښایي له ځمکې سره ډېرې لویې اسماني ډبرې ټکر شوې وای چې دلته به یې قیامت جوړ کړی وای، یا هم د لمر تېزې سوځونکې تاوانې وړاندې تر ځمکې راغلې وای، انسانیت به یې تبا کړی وای، ژوندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیان به یې یو مخیز هلاک کړی وای، دلته به یې د زراعت او کښتونه مخه نیولې وای، دا چې د دې هر څه لپاره چا زمینه برابره کړه؟ قران کریم ددې ځواب وایي او انساني علم ورته زموږ په بشري نړۍ کې شواهد پیدا کوي چې دا خبره نوره هم باوري او یقیني کړي.

یو بل ځای وایي:

{ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ} [الرحمن: ۳۳].

اې جنیاتو او انسانانو! که ستاسو په وس پوره وي چې د اسمانو او ځمکې اطرافو ته ووزئ، نو دا کار وکړئ، مګر تاسو یې له قوت او زور پرته نه شئ کولای.

په دې ایت کې دا خبره شوې ده چې که تاسو د کایناتو په منځ کې پرواز کوئ، نو د دې لپاره قوت ته اړتیا ده، باید هغه قوت تر لاسه کړئ چې همدا کار په وکړئ، ځکه هلته به له داسې څه سره مخ شئ:

{ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ} [الرحمن: ۳۵].

(که لوړ ولاړ شئ) نو بې دوده اور سره به مخ شئ او (که په ځمکه ننوزئ) نو هلته به د مسو (ګرم ویلې) کانونه ستاسو مخه ونیسي، نو تاسو به بریالي نه شئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه ایاتونه په خورا لوړه کچه د نن زماني ساینسي انکشافاتو ته ګوته نیسي ـ، اول یې دا خبره وکړه چې که تاسو تګ غواړئ نو په سلطان(ټیکنالوجي) سره کولای شئ چې ولاړ شئ، مګر د دې لپاره ستاسو په وړاندې دوې ستونزې دي: یوه یې په اسمان کې ده چې تاسو به له سخت اور او ګرمۍ سره مخ شئ دویمه یې په ځمکه کې ده چې کانونه او مس همداسې ویلې پراته دي، که په ځمکه کې ځئ یا هم اسامان ته باید د ځان حفاظت په داسې توګه وکړئ چې هلته مو ژوند بچ کړي، که نه دواړه ځایونه به ویلې شئ او د بېرته راتلو یا راختو وس به در پکې نه وي.

سلطان په قران کریم کې بل ځای هم د غلبې یا قوت لپاره کارېدلی دی:

{ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي}.

[إبراهيم: ۲۲].

ما پر تاسو هیڅ غلبه و زور نه در لود، مګر دا چې ما تاسو ته دعوت در کړ، تاسو را سره ومانی.

{إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ} [الحجر: ٤٢]

زما پر بندګانو ته هیڅ ډول غلبه او زور نه لرې.

دا چې انسان قوت او زور پیدا کړي، بیا کله ناکله د شر کارونو ته مخه کوي، له دې امله په قران کریم کې ګڼې لارښونې ورته شوې دي چې که

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو د خدای له قانون سره سم عمل وکړئ، علم ته ترقي ور کړئ، خپل استعدادونه وغوړوئ، په کايناتو کې شته قوانين چې تاسو ته مسخر دي، کشف کړئ او ګټه ځنې واخلئ، نو تاسو سره به دلته ټول الهي قوانين هماهنګه شي، موفقيت او بريا به ستاسو وي، الله به مو غيبي مرسته وکړي، خو تاسو مخالفت ته مخه کړئ، نو نه يوازې دا چې د الله په عذابونو به اخته شئ، بلکه دلته له شته قوانينو سره نه همږغي به تاسو تبا او برباد کړي، له دې امله انسان ته په کار ده چې تر خپلو حدودو ونه وزي، د خپل علم په مټ د الهي قوانينو مخالفت ونه کړي، انسان د علم او وسايلو په برخه کې يې له خورا ډېرو محدوديتونو سره مخ دی، نو د انساني علم لپاره د الهي وحې د ډېوې خورا ډېره اړتيا ده چې هغه په تيارو کې ورته رڼا وکړي او خپل منزل ته ځان په ورسوي.

خير ښېګڼه ده او شر بدګڼه ده، په مجموع کې خير له الهي قانون سره سم تګ دی او شر يې مخالفت دی، که هر څوک د خدای له قانو سره سم تګ وکړي، نتيجه به يې هم ښه وي: مثلن: انسان ته د اوکسيجن اړتيا ده، که څوک پر ځان اوکسيجن بند کړي، حتمي به مري او دا د هغه لپاره شر دی، که څوک له لوړ ځای څخه ځان را ايله کړي، نو د ځمکې جاذبه قوه يې کښته کشوي او هغه به ځان ووژني يا به سخت خوږ شي، دا يې د ځان په خير کار ونه کړ بلکې شر دی، همدا شان اور سوځول کوي، که څوک په اور کې ځان واچوي، نو دا شر شو، خو که بل کار وکړي، له اوبو د تندې ماتولو کار واخلي، دا خير دی، له لوړ ځای څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د را ټوپ وهلو پر ځای پر ځینه(زینه) کښته شي یا هم د رسۍ پـه مـټ کښته شي، نو روغ به ولاړ شي او له دې قوانینو سره دا هماهنګي به یې په خیر تمامه شي، اور زموږ د ژوند له بیخي نه جلا کېـدونکو اجـزاؤ څخـه دی، مګر د انسان د مرګ او سوځولو سبب هم کېږي، کـه ناسـم یـې استعمال کړو شر پیدا کوي، مثلن: کور په وسوځو، بازار ته اور ور کړو یا بل همداسې کار، نو دا له الهي قانون څخه سرغړونه ده او نتیجه یـې شر ده، خو همدغه اور د انرژۍ د پیدا کېدو سبب ده چې انسان ته سـوکالي ور کوي، په دې توګه دلته ټول هغه قوانین چې الله تعالی د دې نظـام پـه منځ کې وضع کړي دي، که موږ ورسر هماهنګي وکړو، په خیـر مـو دي که ور سره ټکر وکړ، شر راته پیدا کوي، په همدې توګه د انسـانانو خپـل منځي روابط دي، معاملات دي، سیاست دی او داسې نورې برخـې د دې هرې برخې لپاره الله تعالی ځینې کلي فارمولې بیان کړې دي، چې د هغو په رعایت کولو زموږ ژوند ښه کېږي او د هغو په نه رعایت لـه نـړۍ څخه ځنګل جوړېږي چې هر زورور به کمزوری پکې خوري او دغه کُره به د انسانیت لپاره جهنم جوړه کـړي، لکـه نـن چـې مـوږ د دې هـر څـه شاهدان یو.

{إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ (۱۹۰) الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ}.

[آل عمران: ۱۹۰، ۱۹۱]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسمانو او ځمکې په پیدایښت او د شپې و ورځې یـو پـه بـل پسـې راتلو کې د عقل خاوندان ته د عبرت غټې نښې دي، دوی هغه کسان دي چې د الله دین پاس په ولاړه، ناسته او پر اړخ په پروتـه سـاتي (یعنې ټـول وخت یې پرې نظر وي عمل په کوي) د کایناتو د لوړو او کښتو برخو په اړه تر فکر وروسته وایي: اې زما ربه! دغه ټول نظام دې بې ګټـه نـه دی پیدا کړی، له بې ګټې کارو څخه ته ډېر لرې او منزه یې.

{أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ (۲۷) وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ}.

[فاطر: ۲۷، ۲۸]

دې ته دې فکر نه دی کړی چې الله له اسمانه اوبـه نـازلوي، مـوږ پـه همدې یو رنګه اوبو ګڼ رنګه مېوې را پیدا کوو، غرونو ته دې پام نه دی کړی چې ځینې تکسپین، نـور یـې سره او یـو بـل ډول یـې تکتـور دي، څنګـه یـې رنګونـه سره مختلـف دي، همـدا شـان خلـک، خزنـدې او چارپایان هم بېلابېل رنګونه لـري، بېشـکه چې یـوازې د الهـي حقیقـت پېژندونکي بندګان د هغه په وړاندې خپل ځانونه کم بولي.

دغه دواړه ایاتونه د هغو شیانو د علم یادونـه کـوي چې ټـول یـې لـه ساینس سره تړلي دي، د ایت په پای کې یې یو ځای د عقل خاوندان او بل ځای هغه علماء بللي دي چې د خدای عظمت په خپلو سترګو ویني،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې وروسته خپل ځان د هغه په وړاندې کم ګڼي او د علـم، معرفـت، سمې پېژندنې او مینې له مخې د هغه قوانین عملي کوي او ځان ته دا حق نه ور کوي چې د داسې یوه ستر او عظیم رب له قوانینو مخالفت وکړي. د یخشی اصل معنا هم دغه ده چې د یو چا د عظمت تر پېژندلو وروسته خپل ځان دهغه په وړاندې کم وبلل شي؛ که څه هم په عربي کې ځینـې الفاظ د نورو پر ځای کارېږي، مګر یو د لفظ خپله اصلي معنا وي او بله یې مجازي، د یخشی اصل معنا همدغه ده او که بل ځای د خوف لپـاره وکارېږي، نو هغه به یې مجازي معنا وي.

۱۴/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا په اسلام کې مذهبونه یوه اړتیا ده؟

د اسلام له پیل را وروسته یوازې د رسول الله ص زمانه هغه موده وه چې په اسلام کې دننه د اسلام په نوم ګنې ډلې او مذاهبو وجود نه درلود، د هغه تر مړینې وروسته د اصحابو له زمانې فکري اختلاف پیل شوی دی چې په را وروسته پېړیو کې دې اختلافاتو دومره شدت وموند چې مسلمانانو یو له بل څخه لارې جلا کړې، یوې ډلې خپله لار سمه وګڼله او بله یې رد کړه، حتا سره تکفیر یې کړل او جنګونه وشول.

فکري اختلاف خو د بشري ژوند یوه برخه ده، اختلاف تنوع ده او بې تنوع ژوند خوند نه کوي، بلکې ژوند ورسره دربېږي، اختلاف که تنوع ته لار جوړوي، ابتکار را منځته کوي، کلېشه شوی فکر ځای نوي ته په دې توګه ایله کړي، نو بد نه دی، بلکې هدف دی.

مګر که اختلاف شدت ومومي، فزیکي شخړو ته ورسېږي، جمود ته لار جوړه کړي او د تنوع پر ځای د جمود داسې یو وضعیت را پیدا کړي چې هر څه ورسره ودرېږي، د انساني ذهن د فکر برخه ورسره فلج شي او وچ کلک ړوند تقلید کې خلک په ځنځیرونو تړلي خوشاله وي، دغه ډول اختلاف یې مردود دی او پایلې یې هم بدې راوزي.

موږ دواړه ډوله اختلاف وینو، خو لومړی ډول یې په کمه کچه دی او دویم ډول یې په لویه پیمانه شته. په ژوند کې اصلن لومړی اختلاف

(c) ketabton.com: The Digital Library

هدف وي او دويم يې مردود، موږ مردود اختلاف ته لار جوړه کړې او هغه ښه مو ايله کړی دی. له اختلافه تېښته نه شته، ځکه انساني افکار، استعدادونه، پوهه، د ژوند شرايط، رواني حالت، له خپل چاپېريال او نړۍ څخه معلومات او پر بنا يې ليدلوری، په ديني متن پوهه او تر څنګ يې د هغې ژبې علم، مذهبي تعصب او ګڼ نور عوامل ټول توپير سره لري، له دې امله اختلاف حتمي دی او د تېښتې هيڅ لار ځنې نه شته.

تر دې پاسنيو عواملو ور هاخوا انساني ژبه هم هر وخت د تغيير په حال کې وي، الفاظ يې د وخت، ځای او ټولنې په بدلېدو خپل مفهوم بدلوي، له دې حقيقته هم سترګې نه پټېږي چې له يوه متن څخه ګڼ خلک ګڼ مفاهيم را باسي، دا د انساني ژبې يو داسې خصوصيت دی چې هم ښې پايلې لري او هم بد عواقب. بيا د ديني متن نزول په يوه خاصه زمانه کې کېږي چې د هغه زمانې، مکان او ټولنې ځانګړی تاثير پر حتمي دی، ځکه د هغوی په ژبه وي، اصطلاحات، محاوره، متلونه، مجاز و حقيقت، تفصيل و اجمال او ګڼ ورته ژبني مسايل يې ټول په پام کې نيول کېږي، که داسې ونه شي، نو د يوې نوې ژبې اختراع به کوي چې په هغه ژبه بيا د انسانانو پوهاوی ممکن نه دی، سره له دې چې دغه ديني متون اساسن د انساني پوهاوي لپاره راغلي دي، نو که د انسانانو د ژبې ټول مسايل په پام کې ونه نيسي، بيا زموږ پوهاوی ور باندې ممکن نه دی او اساسي هدف يې له منځه ځي، نو دا خبره يو روښانه حقيقت دی چې د ټولنې کلتور د دين پر ژبه، احکامو، عملي طريقې ټولو باندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاثیر لري، دا چې دین په څنګه شرایطو کې نازلېږي، دا یو اړخ، او بل یې دا دی چې وروسته انسانان د دغه وخت په شرایطو پوهېږي که نه؟ له دیني متن څخه خپلې ټولنې ته په کټو فهم اخلي، هغه د نزول د وخت شرایط یې یو مخیزه له پامه اچوي او که دواړه په نظر کې نیسي، وروسته فهم ور څخه اخلي، یا هم یوازې د نزول وخت ته پام کوي، د دوی ټوله هڅه دا وي چې دیني متن پخوانی زمانې ته کش کړي، د هغه وخت خلکو چې څنګه فهمولی وي، دوی یې هماغه ډول فهم کافي بولي، تر دې وروسته بله ډېره جدي ننګونه را منځته کېږي، هغو کسانو چې له دې متن څخه فهم اخیستی دی، ایا هغوی خپلو حالاتو او غوښتنو ته په کټو برداشت څنې کړی او که د نزول د وخت شرایط یې ورسره رعایت کړي یا هم یوازې د پخوانی زمانې شرایط یې مدنظر نیولي، ورسره جوخت دا مسله پیدا کېږي چې دوی د هغه وخت په حالاتو څومره سم خبر شوي دي، دغه انتقال د هغوی تر زمانې څومره دقیق شوی دی او دوی څومره په ښه توګه ور باندې پوه شوي دي؟ د هغوی له برداشتونو څخه بیا زموږ برداشت اخیستل هم دوه حاله لري، یو یې زموږ د وخت شرایطو ته په کټو ور څخه فهم اخیستل دي او بل د هغوی حالت ته په کټو فهم دی، دا خبره چې په دې توګه څومره سره اوږدوي، همدومره ستونزې ایجادوي او قرن پر قرن خبره سختېږي، پېچلېږي کېږي، له خلکو څخه دیني ماهیت ورکېږي او حتا د تېرو خلکو برداشتونه هم د ګڼو تعبیرونو له امله ګڼ جوړېږي او د یوه مسلك د بنسټګر اصل خبره هم په ګڼو تعبیرونو کې ورکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ټولو ستونزو سره نو د مذهب څومره اړتيا پاتېږي؟ هو دا خبره هم حقيقت ده چې اختلاف اړين دی بې اختلافه هم نه کېږي، اوس پوښتنه داده چې بيا خو مذهب سهي شو، له دې سره چې مخکې يې په وړاندې د غرونو غوندې غنډونه موږ بيان کړل، مګر دا چې اختلاف حتمي دی، نو تر اختلاف او ځان ځانی ښه خبره داده چې مذهب جوړ شي او خلک په يوه تار وپېيل شي، څو ناوړه وضعيت رامنځته نه شي.

مګر زه په دې نظر نه يم، د اختلاف د ختمولو لپاره مذهب او بيا په پوره شدت پرې درېدل يې حل لار نه ده، دا سمه ده چې اختلاف به حتمي وي او ډېر زور ور کول، فزيکي شخړې را منځته کول يا زموږ د وخت ډلو ډلبازيو ته يې رسول، هم يو ډېر بد عمل دی، ښه نو کومه لار به غوره کوو، دا خو سمه د پاڼ او پړانګ ترمنځ شوه؟! هر سړی چې خپل ليدلوری ولري، د هغه يو څه پيروان پيدا کېږي او دغه د مذهب بنياد دی، دا تسلسل پسې اوږدېږي او د نني مذهبپالنې بڼه اخلي، په دې کې څه خرابي ده، لوړو تشريحاتو ته په کتو خو دا يوه حتمي پايله نه ده؟

زه وايم: ده؛ مګر په دغه توګه نه لکه اوس چې رواج ده. مذهب اړين دی، له دې عوام خلک هيڅ چاره نه لري، خو يوه خبره ښېرته شته، له ديني متن څخه چې د مذهب امامان برداشت کوي، د هغوی په متن څوک پوهېږي؟ که هر سړی د هغوی له متن څخه تشريح او ترجمه کوي، هغه ښېرته همدې پاسنيو مشکلاتو سره مخېږي، نو که دا تسلسل پسې اوږد شي، بيا يې هغه غرونه خنډونه په وړاندې درېږي لکه وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې لنډه اشاره ورته وکړه، تر دې دا ښه ده چې پوهان خلک دې په هره زمانه کې د نویو مسلو د ځواب لپاره د شریعت متن ته رجوع وکړي، له خپل فهم او بشري توان سره سم چې یې څه برداشت ځنې واخیستی، دا به تر هغه ښه وي چې د پخوانو پر فهم تکیه کېږي، دا کار دې یوازې پوهان کسان کوي نه عوام الناس، هغه کسان چې د اجتهاد په شرایطو پوره وي، په دې کې به هم نویو مسلو ته نوی حل وموندل شي، نه به مذهب په دومره سخته بڼه عملي کېږي لکه نن چې یې موږ وینو، قران او سنت پاته وي، خلک په مذهبي اختلافاتو اخته وي او د دیني متن پر ځای خلک د نورو په لاس لیکل شوي متون په شد او مد زده کوي. دا خبره هم باید یاده شي چې له اجتهاد څخه هم اوخ باید جوړ نه شي او نه دې عنقا مرغه جوړوي چې پخوا یې وجود و اوس ختم شوی دی، تر هغو چې ژوند وي، اجتهاد به وي، خو نه د سفلیانو په شان چې نالوستی یې هم مجتهد وي او نه د مذهبیانو په شان چې لوی نومور علماء یې هم د واضح نص په مقابل کې د یوه فقیه د کتاب تر متن نه شي تېرېدای، نه باید د سلفیانو په شان وي نه د مذهبیانو، بلکې بین بین لار به ورته غوره وي.

زما په نظر ښه حل لار ورته دا ده چې هر کس و ناکس دې له مسلو بند شي، بلکې یو کس ته دې د مسلو ورکولو اجازه نه ورکول کېږي، د مسلمانانو په هیوادونو کې دې ځانګړې اداري جوړې شي چې د دولت تر چتر لاندې به فعالیت کوي، عوام خلک دې له رسمي ادرسونو پوښتنه کوي، که مسله په واضحو نصوصو ثابته وي، بیا دې له همدې ځواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، که اجتهادي وي، بیا دوې لارې دي: نوی اجتهاد دې ورته وشي یا دې هم د پخوانو په اجتهاد حل کړي، په دې شرط چې نه اوس ستونزې وټوکوي او نه په مجموع کې له دیني پیغام او ماهیت سره تصادم ولري، په دې توګه به خالصه اسلاف پرستي ختمه شي، خلک به د دین تابعداري شروع کړي، د هر چا خبرې به د دین په توګه نه منل کېږي، د فتوا مرجع به معلومه وي، له رسمي ادرسونو یې نشر و اشاعت به خلک مطمئن کړي، اختلافات به کم کړي، د دین په نوم سوداګرۍ، دوکاندارۍ، مناظرې، د تکفیر ټاپې، شخړې او حتا وژنې به ورسره ختمې شي، د خلکو له لارې باید ټول خنډونه ایسته شي، په خلاصه فضا کې دغه اداره پر ټولو مسلو بحث وکړي او هر څه چې دیني جنبه لري، راسن دې یا په دیني نص ثابت کړي یا دې هم داسې اجتهادي لار غوره کړي چې نه پکې دیني پیغام تر پښو لاندې شي، نه کلیات د جزئیاتو په تول خرڅ شي، نه ځانګړي احکام عمومي شي او نه عمومي ځانګړي، نه مقید مطلق شي او نه مطلق مقید، په دې توګه به خلک له دیني متن سره ډېره اړیکه پیدا کړي، مسایل به درست شي، دیني و غیر دیني امور به سره بېل شي، د خدای او دین په لار کې یې ولاړ پاڼونه به ونړېږي او د اسلاف پرستۍ پر ځای به د دینپالنه را منځته شي او د مسلکونو په نوم شخړې به ورسره پای ته ورسېږي.

۱۰/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

اساسي او فرعي قوانین

د نظام لپاره اسلام ځینې اصولي لارښوونې کړې دي، یو نظام بایـد د هماغـه اصـولي هـدایاتو پـه عمـلي کولـو د فرعـي مسـلو، قضـایاوو او موضوعاتو لپاره د وخت له غوښتنو سره سم قوانین جوړ کړي.

د فرعي قوانینو لپاره دې اساس هماغه د اسلام اصولي او کلي هدایات شي، د اسلام دغه اصولي لارښوونې دې د نـورو قوانینـو لپـاره د اسـاسي قانون حیثیت ولري، بلکې د اساسي قانون په مادو کې دې ځای پر ځای شي، له دې ماسیوا قوانین به ټول پر هماغه معیار لیکل کېږي چې اساسي قانون یې ورته ږدي، په دې توګه به هم یو نظـام اسـاسي اسـلامي قـانون ولري او هم به یې د وخت لـه غوښـتنو سره سـم د ټـولنې سـتونزو تـه لـه قانوني پلوه رسېدګي کړې وي.

یو نظام په دې نه اسلامي کېږي چې یوازې د اسلامي نظام نوم پر ولاړ شي، اسـلام د ټـولنیز او فـردي ژونـد لپـاره لارښـوونې لـري، کـه هغـه لارښوونې یې عملي نه شي، هر څـو چې یـو فرد/ډله/ټولنـه د اسـلامیت نارې ووهي، څوک یې نه ورسره مني او نه د الله په دربار کـې د قبولیـت مقام خپلولای شي.

اسلام د یوه دین په توګه له سیاسته، بیا تر سولې، اقتصاده، نـړۍ والـو اړیکو، فردي او ټولنیزه ژونده ځینې اصولي او کلي لارښوونې کړې دي، چې پېژندل او عمل په کول بیخي اسانه کار دی.

که داسې ووایم چې د قران کریم دغه لارښوونې د نورو موضوعاتو د حل لپاره د قوانینو ایجاد ډېر اسانه کړی دی، مثلن: قران کریم عـدالت د ټولنې/فرد لپاره لازمي بولي، د پرېکړې پـه وخـت کـې یـې خلکـو تـه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عدالت امر کړی دی، خو عدالت يې نه دی تعريف کړی، په دې توګه يې موږ ته يوازې يو اصل راکړ، دا چې هره ټولنه ممکن د عدالت لپاره بېل تعريف ولري، نو په فرعي قوانينو کې به يې هم توپير حتمي ترسترګو کېږي، دا پروا نه لري، خو چې هغه ټولنه د عدالت پر همدې معيارونو سره متفقه وي، خلک پکې متضرر نه وي، قران د همدې امر کړی دی او ټول افراد يې په رعايتولو مکلف دي. نو هر قانون چې جوړېږي، عدالت به په نظر کې نيسي، دغه ډول نور هدايات هم.

په دې سره به هم اوس د بې قانونۍ خلا ډکه شي، هم به د خلکو ستونزو ته د قانون په چوکاټ کې د حل مرجع وموندل شي.

نور هغه وخت تېر دی چې ټولنه به په هر ډول مسايلو کې د يوه ملا او مفتي په فتوا چلېده، په نړۍ کې ددې لپاره نن قوانين موجود دي، د هغو قوانينو لپاره دې د قران کريم اساسي کلي ټکي معيار شي او نور دې په ازادانه توګه قوانين وليکل شي، اسلام يې ممانعت نه دی کړی، بلکې د ټولنې اړتيا ته په کتو بايد دا کار حتمي شي .

د عباداتو په برخه کې دې يوازې يوه مرجع وي چې ټول علماء يې منل شوي ديني عالمان، تقوا داره، د زمان، مکان او ټولنې له شرايطو باخبره کسان وټاکل شي چې هم د خلکو پوښتنو ته ځواب ووېل شي او هم د اختلاف مخه ډب کړي.

ټولنه قانون ته ډېره اړتيا لري، له نړۍ سره اړيکې، سياست، نظام، اقتصاد، ملي مسايل، د مشر ټاکنه، د واک موده، د چارواکو صلاحيتونه او ګڼ مسايل خو د ملا په فتوا نه حل کېږي، د دې لپاره خو د قوانينو اړتيا ده چې هر څه په مکمل ډول تشريح کړي، داسې خو نه کېږي چې له نړۍ سره د اړيکو لپاره يو ملا فتوا در کړي، نو که يوه ملا يوه فتوا در کړه او بل بيا بل ډول، بيا به څه کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ډېره د شرم خبره ده چې په معاصره نړۍ کې د قانون پر ځای زموږ د هیواد چارواکي حکومتداري او سیاست د ملا په فتوا کوي، دا نه په اسلام کې اساس لري او نه د قانون له مخې جواز.

د عالم فتوا دې یوازې عبادت اړخ مسایلو پاتـه شي چې هغه هم د دولت له دار الافتاء څخه حل و فصل شي، د هیواد ټولـو علـماء دې پـه دې مکلف شي چې یوازې دې همدا فتوا بیان کړي، په دې سره به هم د خلکو پوښتنې ځواب شي او هم به د اختلافاتو مخه ونیول شي.

یو شمېر کسان فکر کوي چې موږ ته را پاته علمي فقهي میراث دومره بډایه دی چې د هر ډول مسایلو حل یې وړاندې کړی دی، د هر وخت او هر ځای لپاره بسنه کوي او هره ټولنه خپلو مسایلو تـه پـه کتـو لـه دې میراث څخه ګټه اخیستای شي او ستونزې یې په اوارېږي.

دا خبره تشه ادعا ده، نه یوازې دا چې حقیقت نه لـري، بلکـې غلطـه هم ده، حتا که ووایم دغه ډول ادعا ناروا ده. ولې؟ ځکـه یـوه لـور تـه د انسان ګڼ محدودیتونه دي او بل لور ته پـه ژونـد کـې لا یتنـاهي مسایل دي، نو څنګه امکان لري چې مسایل دې پیدا شوي نـه وي او یـوه فقیـه دې پخوا لا حل ورته موندلی وي؟ که داسې وي، نو د نویو مسلو لپـاره دې د اجتهاد دروازه بنده کړي، قرضـاوي، غـزالي، وحیـد الـدین، ذاکـر نایک، غامدي، سروش، محق او دې ته ورته د نړۍ پـه سـلګونو علـماء دې د نویو مسایلو د حل لپاره سرګردانه کېږي نـه، بلکـې دا هـر څـه پـه همدې میراث کې حل و فصل پراته دي، زموږ د کلي ملا لا په خبر دی، نو ولې یې له قران او سنت څخه د بیا حل لپاره مجلسونه کېږي، غونـډې دایرېږي، اجتهادونه کېږي او نوې فتواوې صادرېږي؟ هغه ادعا دغه عمل په خپله ردوي!!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسمه ځکه ده چې ډېرى مسايل اصلن ديني جنبه نه لري، نو څنګه به يوه فقيه له وړاندې چې مسايل لا پيدا شوي نه وي او نه هم له دين و شريعت سره سر و کار ولري، حل ورته پيدا کړى وي؟ که د اسلامي نړۍ په ډېرو پرمختللو هيوادونو کې موږ وګورو نو هغوى د دې وړ مسلو لپاره نور وضعي قوانين جوړ کړي دي څو غير شرعي مسايل پر هماغو قوانينو حل و فصل کړي. د دې لپاره خپل زموږ په فقه کې هم د استناد توکي شته، موږ چې کوم مسايل په قياس او اجتهاد حل کوو، د هغو يوه برخه د علت مشترکه له امله سمه ده چې شرعي مبنا پيدا کولاى شي، مګر داسې هم شته چې هسې په زور يې سره تپلي دي، ځکه هغه د شريعت پر همدې مبنا نه جوړېږي، له دې امله يې ترمنځ خورا ژور اختلافات وي، دوه کسان يې پر يوه لار نه سره ځي، وجه يې داده چې اساسن هغه ديني نه دي، دوى په زور له دين سره تړلي دي، ښه نو يو شى يا ستونزه چې له دينه را پيدا نه وي، او موږ يې په لوى لاس په دين پوري تړو بيا يې حل نه شو وړاندې کولاى، د دې اړتيا څه ده؟ رسول الله ص واضح ويلي دي چې اوتيت جوامع الکلم، زه فارمولې بيانوم، موږ ته غټ چوکاټونه دين ايښي دي، د هغو په رڼا کې او د همدې چوکاټ په رعايتولو سره موږ حق لرو چې ځيني قوانين نويو مسايلو د حل لپاره جوړ کړو. د فقهې دغه تعزيري مسايل د کوم ايت يا حديث پر بنا ور کول کېږي؟ يوه کس ته نغدي جريمه ور کول کېږي، بل ته له جريمې سره بند هم، يو کس وهل کېږي او بل له وهلو سره بندي کېږي هم؟ دلته خو شريعت يوازې فارموله در کړې ده، د هغه لوى چوکاټ ته په کتو تاسو د همدې جزيو په اړه خپله پرېکړه کوئ، حالات، ټولنه، وخت، ځاى، مجرم، جرم او دې ته ورته نکتې ټولې په نظر کې نيسئ او پرېکړه کوئ، دې ته تاسو حتمن د شرعي مسلې نوم ور کوئ، خو که يو څوک د شريعت له همدې فارمول

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه په استفادې د شرعي چوکاټ په رعایت سره د مدني قانون پـه نـوم یو قانون جوړ کړي او د هغه قانون په ساحه کې مسایل په حل کړي، نـو ستا ورسره څه مشکل دی؟ که یو فقیه د خپل اجتهاد پـه مـټ سـل، دوه سوه، درې سوه ان زر کاله مخکې د یوې مسلې په اړه نظر ور کولای شي چې لا هم هغه مسله ایجاد شوې نه ده، نه یـې ټولنـه پـه نظر کـې نیـول شوې، نه یې نوعیت ته پام شوی، نه وخت ورته مطرح دی، نه ځای، نو ستا عقل څنګه دا اجازه هغه چا ته نه ور کوي چې هم ټولنه په نظر کـې ساتي، هم وخت او مکان ورته مطرح دي، هم نوعیت تـه توجـو کـوي، هم د تېرو علماؤ تعبیر د هغوی په وړاندې دی، هم د خپل وخت علمـي پانګه ورسره ده او له دې ټولو سره د یوه فقیه یا قانون پـوه پـر ځـای یـوه درسته کمېټې دغه کار ته اوږه ور کوي، که څه هم دا کار د فقهې په نوم نه کوي، د وضعي قانون په نوم یې کوي، نـو سـتا یـوازې پـر نـوم ورسره شخړه ده او که تاته یوازې اسلاف پرستي خونـد در کـوي د نـن زمـانې علماء درته علماء نه ښکاري؟ ته مسایل او ستونزې حل کـول غـواړې او که په دې توګه نه یوازې ایجاد شوې ستونزې نـه حلـوې، بلکـې د نـورو ایجاد ته زمینه سازي کوې؟ له دې سره ته هم د یوه فقیه په کتاب یا فکـر عمل نه کوې، د امام صاحب د مذهب په نوم دې مسلک کې څـو سـلنه مسایل د هغه خپل دي؟ څومره فقهي اصول د هغه لیکل شوي دي؟ څـه دا شاګردان به هم د هغه په شان فرض کړو، څومره مسایل ته اوس د هغه وخت د علماؤ په تعبیر حلوې؟ ایـا تاسـو اوس نـوي اجتهادونـه نـه دي کړي؟ تا له یوه مسلک څخه بل ته منډه نه ده کړې؟ د مفقود په مسله کې پر خپل مسلک ولاړ یې که د امام مالک په مذهب دې عمل پیـل کـړی دی؟ که تاسو دا حق لرئ، نو نورو ته ولې نه یاست په قایل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دغه قانون مقدسه جنبه نه لري، نو ستا اجتهادي قوانین یې هم نه لري، ځکه دا خو له شرعي متن څخه د یوه انسان فهم دی، د هغه برداشت دی، انساني فهم او برداشت ته څنګه مقدسه صبغه ور کوې؟ تاسو په دې توګه دوه سنګین جرایم کوئ: یو د شریعت له مقدس متن سره خپل برداشت/فهم/کتاب په یوه درجه کې ږدئ او دویم دا چې په دې سره د خلکو خولې بندوئ او د واقعیت له درک پرته ستونزو ته ستاسو په اند رسېدګي کوئ چې د حل پر ځای یې نوره خرابي را منځته کوئ، دا تجربو ثابته کړې ده او هسې خوشي چټي ادعا نه ده!!!

دا خبره باید ومنل شي چې فقه د اسلامي امت یو ډېر غوره علمي میراث دی، پر خپل ځای له پوره اهمیت څخه برخمن دی، مګر د یوه شي تاریخي اهمیت دا معنا نه لري چې حتمي باید اوس هم نافذ شي، هغه تاریخي میراث موږ ته د خپلې ماضي په اړه معلومات راکوي، د هغوی د ټولنې، کلتور، علمیت، مسایلو، ستونزو، حل او فصل، حکومتداري، اقتصاد او نورو په اړه له موږ سره د موادو یوه بډایه ذخیره ده، خو له دې ټول اهمیت سره سره د اوس مسایلو ته له ځواب ور کولو عاجزه ده. دا اقعیت که درک نه شي، نو هم به د ځان تاوان وکړئ، هم د ملت و وطن او په خاص ډول دین ته به ځانګړې ضربه ور کړئ، تر کومه ځایه چې د پخوانو پوهانو تعبیر د اوس وخت له مسلو سره ربط لري، ځواب یې وایي، نافذ یې کړئ ستونزه نه لري، ورسره دا واقعیت باید ومنئ چې ډېر داسې مسایل شته چې نوي قوانین غواړي، دا قوانین دې ولیکل شي، بیا د فقهې نوم پر ږدې که د قوانینو، هغه ستاسو کار دی، مګر هو چې مسایلو ته یې سمه معقوله رسېدګي کړې وي، نه وخت صرف نظر شوی وي، نه مکان، نه ټولنه، نه اړتیاوې، مسایلو ته یې حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کړی وي، داسې نه چې یوه حل کوي، لس نورې را ولاړې کړي، دا حل نه دی بلکې لا زیاته خرابي ده.

که په اخیر کې یو څه سپین وږغېږم نو فقه په خپل وخت کې د پوهانو له لوري د وخت مسایلو ته د حل یوه هڅه وه چې هغه وخت ورته فقه ویل کېده او اوس یې خلک د اساسي، مدني، حقوق تجارت او پلان و پلان د قوانینو په نوم پېژني، نور یې ماهیت یو شی دی، که څه هم نوم به یې سره جلا وي، د شکل له مخې ممکن یو او بل ډول اوډل شوي یا لیکل شوي وي، خو ماهیت، ماهیت دی په دې شیانو له منځه نه ځي. نو تر اشکالو را تېر شئ، ماهیت وپېژنئ، تېر ایله کړئ، په حال کې ژوند وکړئ، خیالونه پرېږدئ واقعیت درک کړئ، د خپل غرور له بامه را کښته شئ له ملت سره د ځمکې پر همدې متواضع مقام یوځای کېنئ، ستا د فهم تقدس او زما د فهم ناتقدس، تر دې کیسو تېر شئ ټول غیر مقدس دي، راځئ په ګډه د دې ملت د خادمانو او دې خاورې د ساتونکو په توګه یو بل ته لاسونه ور کړو، ستونزې حل کړو او د خپل دې ژوند او اینده ژوند لپاره یوه کارنده، معقوله نقشه تیاره کړو چې ستونزې راته ایجاد نه کړي، بلکې په عملي کېدای یې د ښه ژوند خاوندان شو.

۲۰۲۲/جولای/۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم کتاب د بې علمو په لاس کې

پښتانه وايي: د زرو قدر له زرگر سره وي؛ سم وايي، ځکه يو ماشوم د زرو په گوتمۍ څه پوهېږي، يو کس د هسې ژړو او زرو څه توپير کولای شي، گڼ کسان مې ليدلي دي چې په همدې توگه بازار کې چلبازو دوکه کړي وي او ژړ يې د زرو په نوم پرې تېر کړي وي.

د خدای د کتاب په حق کې له موږ سره همدا د زرگر او نازرگر معامله کېږي، تاسو فکر وکړئ چې له نن څخه شاوخوا ۱۴۰۰ کاله وړاندې د يوه کتاب د نزول پيل د لوست په الفاظو وشو او وسره په خوا کې يې د علم يادونه د يوه نعمت په توگه وکړه، بيا يې د خپل نزول په تدريجي مراحلو کې گڼ ځايونه پر انسان د خدای د دې نعمت يادونه وکړه چې د علم تر لاسه کولو وړتيا يې ور کړې ده، د علم په وسيله قلم يې قسم وکړ، قران کريم يې د پوهانو لپاره د خدای وروستی کلام او حجت وباله(البقره: ۲۳۰، الانعام: ۹۷، الانعام: ۱۰۵، الاعراف: ۳۲، التوبه: ۱۱، يونس: ۵، النمل: ۵۲، فصلت: ۳).

د عربو په خرافاتي ټولنه کې يې د علم ډېوې بلې کړې، ښځو ته د انسانيت له لاسه وتلی مقام يې بېرته ورکړ، د نرانو په څنگ يې د علم پر ميدان ودرولې، هغه عرب چې د لور پيدايښت ورته د شرم و عار سبب و، اوس يې د خپلو لوڼو په کارنامو وياړ کاوه، د عائشې صديقې رض نوم د علم په ډگر کې له هيچا پټ نه دی، د تقوا او زهد په ميدان کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابعه بصري نوم د تاريخ په پاڼو کې ثبت دی، په نبوي دور کې د کار له ميدانه، بيا تر جنګ، سياست، عبادت، علم، تجارت، ټولنيز او اجتماعي کارونو پورې نر او ښځه يو له بل سره اوږه په اوږه روان شول او په لسو کلونو کې يې يوه داسې ټولنه رامنځته کړه چې د هغه وخت لپاره يوه نمونه وه. د تاريخ په پاڼو کې دا هم ثبت دي چې د عمر فاروق رضي الله عنه غوندې يوه هيبت لرونکي خليفه چې د جمعې په خطبه کې له نبوي منبره خلکو ته وويل: زما په نظر که د ښځو په مهرونو کې دا ډول اصطلاحات راولو، نو يوې ښځې تر بل هر چا وړاندې د قراني کريم له يوه ايت په اجتهاد د هغه پر خبره نيوکه وکړه. دا هغه ټولنه وه چې تر دې لس و شل کاله وړاندې يې همدا ښځې په خاورو کې پټولې خو لس کاله وروسته له خلکو په ډک جومات کې د وخت خليفه ته خبره ور ګرځوي او د خپل ورسره علم په مټ عمر رض بې ځوابه کوي.

د حديثو په کتابونو کې داسې ډېر روايات شته چې د يوې مسلې د ځواب لپاره لويو اصحابو له نبوي ميرمنو د پوښتنې لپاره خلک لېږلي دي او په دې سره يې د هغوی علمي ستر مقام ته درناوی کړی دی.

د خدای د کتاب غوښتنه وه چې له نبوي کاروان سره به هر ځای مسلمانې ميرمنې همرکابه وې، د بدر او احد جنګي ميدانونه وو که د حجة الوداع د سخت عبادت ډګر، په کور کې د علم د زده کړه وه که په اجتماعي کارونو کې فزيکي حضور يا هم د مالي مرستې اړتيا به يې وه، ښځو ځان نه دی سپمولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ستر انقلاب د هغه کتاب معجزه وه چې نن هم زموږ په کورنو کې را سره پروت دی، مګر د دې پر ځای چې خپلې ټولنې د سوکالۍ تعبیر ځنې وکړو، موږ داسې تعبیر ځنې کوو چې حتا نیم ملت ته د کار، تعلیم او اجتماعي عبادت اجازه نه ور کوو!

علم یوازې هغه نه دی چې زموږ تعبیروال یې معرفي کوي، د قران کریم له مخې د علم میدان ډېر پراخ دی، تاسو پر دې دوو ایتونو فکر وکړئ:

{إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ (۱۹۰) الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ}.

[آل عمران: ۱۹۰، ۱۹۱]

د اسمانو او ځمکې په پیدایښت او د شپې و ورځې یو په بل پسې راتلو کې د عقل خاوندان ته د عبرت غټې نښې دي، دوی هغه کسان دي چې د الله دین پاس په ولاړه، ناسته او پر اړخ په پروته ساتي(یعنې ټول وخت یې پرې نظر وي عمل په کوي) د کایناتو د لوړو او کښتو برخو په اړه تر فکر وروسته وایي: اې زما ربه! دغه ټول نظام دې بې ګټې نه دی پیدا کړی، له بې ګټې کارو څخه ته ډېر لرې او منزه یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

{أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ (۲۷) وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ}.

[فاطر: ۲۷، ۲۸]

دې ته دي فکر نه دی کړی چې الله له اسمانه اوبه نازلوي، موږ په همدې يو رنګه اوبو ګڼ رنګه مېوې را پيدا کوو، غرونو ته دې پام نه دی کړی چې ځينې تکسپين، نور يې سره او يو بل ډول يې تکتور دي، څنګه يې رنګونه سره مختلف دي، همدا شان خلک، خزندې او چارپايان هم بېلابېل رنګونه لري، بېشکه چې يوازې د الهي حقيقت پېژندونکي بندګان د هغه په وړاندې خپل ځانونه کم بولي.

دغه دواړه اياتونه د هغو شيانو د علم يادونه کوي چې ټول يې له ساينس سره تړلي دي، د ايت په پای کې يې يو ځای د عقل خاوندان او بل ځای هغه علماء بللي دي چې د خدای عظمت په خپلو سترګو ويني، تر دې وروسته خپل ځان د هغه په وړاندې کم ګڼي او د علم، معرفت، سمې پېژندنې او مينې له مخې د هغه قوانين عملي کوي او ځان ته دا حق نه ور کوي چې د داسې يوه ستر او عظيم رب له قوانينو مخالفت وکړي. د يخشی اصل معنا هم دغه ده چې د يو چا د عظمت تر پېژندلو وروسته خپل ځان دهغه په وړاندې کم وبلل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې سره چې قران کریم د علم پر ټولو برخو ټینګار کړی دی، مګر زموږ تعبیروال یوازې د فقهې کتابي پوهي ته علم وايي، هغه ته یوازې ځان عالم ښکاري، څوک چې ریاضي پوه وي، یا فزیک پوهي یا هم ټولنپوه، دوی ته عالم نه ښکاري، بلکې په خپلو مجلسونو کې یې امي (نالوستی) بولي، له ځانو ماورا ټول ورته امیان ښکاري، هغوی ګرده خلك امیان بولي، که تاسو ورسره خبرې وکړئ، نو دوی په خپلو خبرو کې له ملایانو ماسیوا د هر چا لپاره د امي لفظ کاروي، له دې ښکاري چې د خدای له علمه ډك کتاب څنګه ناخبره عالمانو؟! ته په لاس ور غلی دی!

زموږ تعبیروال د علم له همدې جالب کتاب څخه تر اوسه پر دې مسلې سره یوه خوله نه شول چې ایا دغه کتاب ښځې ته د یوه بشر په توګه د علم زدکولو او کار اجازه ور کوي که نه؟ که ور کوي یې نو طریقه یې څه ده؟ دا چې د طریقې بیان یې نه دی راغلی، نو حتمي خبره ده چې ښځه یا د کور ده یا د ګور، د علم او کار له میدان به یې باسو، ځکه قران کریم ویلي دي!!!

اصلن د قران کریم له رویه د ښځې د کار او علم مسله د بحث وړ نه ده، قران کریم د ګرده بشر لپاره دی، نران او ښځې ورته علی السویه دي، که د لمانځه امر کوي، نو هر وار ښځې ته نه وايي، که د روژې امر وي، حتمي نه ده چې هرې نوعې ته جلا امر وکړي، بلکې ټول د هغه د احکامو په وړاندې برابر دي، د قران کریم په رڼا کې علم ډېر ګټور دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک یې ورته هځولي دي، دا توپیر یې نه دی کړی چې نران دې وکړي او ښځې دې په کور کې بندې کېني!

ښځه د یوه انسان په توګه د کار، تعلیم، تجارت او ګرځېدا راګرځېدا حق لري، قران کریم د عبرت تر لاسه کولو لپاره انسانانو ته امر کړی دی چې تاسو په ځمکه کې سفر وکړئ، د عبرت او درس تر لاسه کولو ډېرې نښې به ومومئ، نو ایا دې ښځه حق نه لري؟ قران کریم باید ښځو ته ځانګړی امر وکړي او بیا یې د سفر طریقه هم بیان کړي، که نه ملا صاحب بندیز پر لګوي؟!

څوک چې په قران کریم رښتیا خبر وي، د هغه په تعلیماتو او پیغام پوه شوی وي او تر څنګ یې په رښتني ډول ۲۱ پېړی کې ژوند هم کوي، هغه ته باید دا موضوع بیخي د بحث وړ نه وای چې ښځه د وتلو، تعلیم، کار، تجارت، مشري او نورو کارونو اجازه لري که نه؟

دا چې تر اوسه هم دا مسله حل نه ده، او خدای مه کړه د ابد لپاره یې فتوا او عمل همداسې نه شي، له دې ښکاري چې د علم پالونکی، ستایونکی او هڅونکی کتاب د څنګه خلکو تعبیر او تفسیر ته پاته دی!!!

۷/۹/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادات او له ژوند سره يې تړاو

موږ عبادت د يوه عادت له مخې کوو، ځکه نو نه په عبادت کې شته پيغامونو ته متوجې کېږو او نه يې له عملي ژوند سره په تړاو پوهېږو.

قران کريم د عباداتو په اړه ويلي دي چې د دې کارونو په کولو له بدو را منعه کېږئ[العنکبوت: ۴۵)، ښه انسانان در ځخه جوړېږي(البقره: ۱۸۳)، د خداى د قوانينو پابند مومنان در ځخه جوړېږي، له دې معلومېږي چې عبادات د انسانيت لپاره ځانګړي پيغامونه لري او د کولو فلسفه يې هم په همدې پيغامونو کې ده، که نه الله د يو چا لمونځ ته څه اړتيا لري او روژه يې څه کوي؟ عبادات په خپل ذات کې هدف نه دي، خو مهم دي.

د زمانې په يوه مقطع کې عبادت کول د ټول ژوند لپاره تمرين دی، لکه پوځي چې د خپل ټول ژوند لپاره يوه ټاکلې موده تمرين کوي، مسلمان هم د خپل ژوند لپاره عبادات د تمرين په توګه کوي .

د لمانځه لپاره طهارت او نظافت څومره مهم دی؟ په ټول ژوند کې همدومره مهم دی، په دې حرکاتو پوهېدل څومره اړين دي؟ د خداى په دين پوهېدل هم اړين دي، ورته خاصه توجو او عملي کول يې څومره ارزښتمن کار دی؟ د خداى احکامو ته توجو او عمل په کول هم په دغه کچه ضروري دي. د عبادت ياد او کول يې بايد هر وخت موږ د الهي احکامو لور ته متوجې کړي، عابد بايد هر وخت د خپل بادار د احکامو پابندي وکړي، موسى عليه السلام ته وايي: **اقم الصلاة لذکري**، دغه مفهوم نه ور کوي چې زما د ياد لپاره لمونځ کوه، هدف يې دادی چې ستا لمونځ دې زما د نور دين او احکامو د پابندي سبب شي، نه دا چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې لمونځ وي، خو اخلاق نه، معاملاتو کې بد کرداري، زموږ یوه بدبختي داده چې د خپلو چټلو اعمالو د جبران لپاره روژه نیسو، لمونځ کوو، حج ته ځو، عمره کوو، په داسې حال کې چې دغه عبادات باید ددې سبب وای چې موږ ناسم معاملات نه کولای، اخلاق مو سم وای، له ټولنې سره مو ښه تعامل وای، خلکو ته مو ګټه رسېدلای، د درست انسانیت لپاره تعمیري کارونه کولای، د قران کریم پیغام پر همدې شیانو را څرخي. له بولو یا نجاسته د جامې پاکې د لمانځه لپاره شرط ده، نو ایا د غلا په جامه کې لمونځ کېږي؟ دا چې له خپلو بولو ځان ساته، نو دا معنا لري چې د بل مال او د بل حق به هیڅ وخت نه دراخلې، غلا به نه کوې، په ناسم ډول د بل حق وړل تر هغه لوی نجاست دی چې د لمانځه پر وخت یې له جامې د لرې کولو امر راته شوی دی. دغه تمرین دی، له خپل ژوند سره تړاو ور کړئ، که لمونځ په پاکه جامه کوئ، نو د غلا او ناسم کاروبار په پیسو اخیستې جامې کې یې هم مه کوئ، د لمانځه لپاره پاک ځای شرط دی، نو دا هم ورته شرط ده چې ځمکې به نه غصبوې، جومات به دې د غصب پر ځمکه نه وي جوړ، که وخت پېژندل ورته لازمي شرط دی، نو د په ټولنه کې د کارونو لپاره د وخت تنظیم هم درښیي، که د جومات پاکوالی د اسلام لارښوونه ده، نو د کور، کلي، ښار، لارې او بل هر ځای د نظافت تعلیم هم درکوي، که د خدای په وړاندې په لمانځه کې د باادبه درېدو درس درکوي، نو د خدای د مخلوق په وړاندې هم باید ادب او احترام ولرې، که عبادات د خدای امر دی، په وړاندې یې تسلیم یې، نو له دې پرته نور الهي وامر او نواهي هم شته چې د هغو په وړاندې هم باید د تسلیمۍ سر ټیټ کړې او په ټولنه کې د نظم په خاطر نور قوانین هم شته، د هغو پاسداري هم باید له دې وړوکي تمرین څخه زده کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادات بیخي ډېر تړاو له عملي ژوند سره لري، دا د الهي دین شعایر دي، شعار نښې ته وایي، دغه عمل کول د دې نښه ده چې ته نو په ټول دین عمل کوې، ته مومن یې، د خدای د احکامو په وړاندې دې سر ټیټ کړی دی، ځکه لمونځ له دې وجې کوې چې الله ویلي دي، نو غلا، فساد، رشوت، تخریب، بد اعمال او ټولنې ته ضرر رسونکې کارونه هم له دې امله نه کوې چې الله یې د نه کولو امر کړی دی، ستا لمونځ ستا د دې ټولو کارونو لپاره شعار دی، ته لکه یو پوځي چې خپل مشر ته سلامي کوي، لومړی وار لمانځه ته په داخلېدو سلامي کوې، بیا په خپل لمانځه کې د خالق د دومره کارونو یادونه کوې چې اخیر یې تر تاثیر لاندې په راتلو ورته ټیټېږې او په دې دې هم زړه نه یخېږي، سجده ورته کوې، د هغه تسبیح وایې، سبحان ربي العظیم او سبحان ربي الاعلی، یعنې هغه ستر پالونکی، تربیه کوونکی، روزونکی ذات ستر او اوچت دی، په دې توګه لکه یو څوک چې تر ډېرې ملامتیا وروسته د یو انسان پښو ته ور لوېږي، موږ د خپل خالق په وړاندې په سجده کې همدغسې حالت ته ځو، تر دې دومره تمرین وروسته که څوک بیا هم غلا کوي، ناسم کارونه کوي، خلکو ته زیان رسوي، بد اخلاقه وي، د تعمیر پر ځای یې تخریب زیات وي، هغه نه د سجدې، رکوع، لاسونو پورته کولو، قران لوستلو او ټول لمانځه په پیغام او فلسفه پوهېږي، نه د درست دین فلسفه ورته معلومه ده او نه هم د انسان ارزښت باندې قایل دي. دوی یوازې میراثي مسلمانان دي، د خدای دین یې له دې امله نه دی منلی چې په هغه کې یې د حقانیت نښې لیدلي دي، پر تول پوره ختلی دی، دوی له دې امله مسلمان ځان نوموي چې دمسلمانانو په کور یا ټولنه کې پیدا شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ورځ ځکه بده ده چې موږ شعوري مسلمانان نه يو، زموږ د نوي فيصده خلکو د لمانځه ترجمه هم نه ده زده، دا خو پرېږده چې د دين او عبادت په پيغام ځان پوه کړي، موږ ته هغه ګټه مهمه وي چې زما لاس ورته رسېږي، که څه هم په دې کار کې د ټولنې زيان وي، هغه ګټه چې د ټولنې تر اصلاح وروسته په مجموع کې زه هم ور څخه برخمنېږم، هغې ته انتظار نه شم کولای، زموږ هر سړی په خپل فردي ژوند کې يوازې د ځان ګټې غواړي، که په دې توګه ټولنه بد وضعيت ته ځي، هم يې پروا نه کوو، له دې امله زموږ ټولنه تر ښې بدې ورځې ته نږدې کيږي، زموږ تخريبي اعمال تر تعميري هغو ډېر دي، موږ د اخلاقياتو په لحاظ په اسفل السافلين کې پراته يو، هيڅ ډول اخلاقي معيارونو ته ژمن نه يو او هر هغه کار کوو چې په وس مو پوره وي، زموږ تقوا، دين منل، عبادت او اخلاق يوازې تر رسمي چوکاټه محدود دي، که زه پر خپل ځان ونه ډارېږم، د زيان وېره را سره نه وي، نو هيڅکله به ښه انسان ونه اوسم، موږ ځکه د ښه انسانيت تظاهر کوو چې نورو ته ځان ښکاره کوو، له خپله ځان د اذيت مخه نيسو، پر لمن مې د تور داغ لګولو مخنيوی کوم، های که له ما سره د دې هيڅ وېره نه وای يا هم څوک په ما نه خبرېدلای، نو انسان به هغه کارونه کړې وای، چې حيوان به هم ورته ګوته په غاښ کړې وای.

موږ اهداف ورک کړي دي، وسيلې مو هدف جوړې کړې دي، ما وړاندې وويل چې عبادت هدف نه دی، دا لکه د يوه حکومت ځينې شعارونه، لکه بيرغ، ملي سرود، مشر ته سلامي، په اصل کې هدف دا وي چې په ټولنه کې نظم براقرار وي، خلکو ته خپل حقوق ورسېږي، هيڅوک پر بل ظلم ونه کړي، د مظلوم لاسنيوی وکړي او د ظالم مخه ډب کړي، خلکو ته خدمات وړاندې کړي، تعميري ټولنه جوړه کړي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخریب په هره ممکنه وسیله مخه ونیسي، که څوك یوازې بیرغ ته د خلکو په مخ کې احترام وکړي، خو د ټولنې براقرار نظم بیا اخلالوي، نو دا بد سړی دی، دغه اصلن د هغه بیرغ احترام هم نه دی کړی، که احترام یې ور ته در لودای، نو د همدې بیرغ چتر لاندې جغرافیه کې به یې فساد نه کولای، ځکه دا د هغه بیرغ قدر او درناوی په خلکو کې کموي، د ملك او هیواد بې عزتي یې ده، د پاچا او مشرانو بې قدري یې ده.

نو زموږ عبادات هم شعارونه دي، اهداف له دې ور هاخوا دي، تر ټولو لوی هدف پر خدای ایمان دی، که یو څوك سل سلنه باور ولري چې زما اعمال څارل کېږي، یو څوك شته چې ما ته سزا راکوي او که ښه کار وکړم ښه بدله یې راکوي، نو بیا تعمیري کارونه کوي تخریب نه کوي، عینن کله د یوه پاك نظام، که څوك یې په ساحه کې غیر قانوني کار وکړي، نو د هغه نظام پاسداران یې نیسي، له قانون سره سمه سزا ور کوي، په دغسې ټولنو کې ولې جرایم کم وي؟ ځکه د دوی د باور کچه پخه ده چې زما پر تخریبي عمل حتمن ما ته سزا راکول کېږي، له دې امله یې نه کوي، که عبادت په مسلمان کې پر خدای باور او ایمان راسخ نه کړ، هغه عبادت بې گټې دی، که یې له عبادت سره تر تعمیر تخریب ډېر وي، ټولنې ته د گټې پر ځای یې زیان زیات وي، دا نو دینپالی نه دینکاری دی، چې یوازې د خدای په نوم د خدای مخلوق ته دوکه او فریب ور کوي، له دوی څخه هر وخت ځانونه خوندي کوئ، ځکه دوی یوازې چانس ته په تمه ناست دي، که یې د هر ډول تاوان او زیان چانس تر لاسه کړ، نو ځنډ به ونه کړي.

۲۰۲۲/جولای/۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقه که قانون

له دې سرلیک څخه زما هدف د فقهې او قانون ترمنځ تقابل او تعارض نه دی، بلکې موخه مې یوازې د همدې دوو لفظونو پر انتخاب ده چې له دیني متن څخه زموږ دغه علمي تفسیري میراث ته د فقهې نوم کارول ښه دي که د قانون؟

که د دغه تعبیر شالید په پام کې ونیول شي، نو جوتېږي چې په فقهي کتابونو کې راغلي ټول مسایل راسن واضحه دیني منبع نه لري، حتا ډېر داسې مسایل لا هم شته چې اصلن دیني ریښه نه لري، بلکې زموږ تېرو فقهاؤ په لوی لاس دین رنګ ور کړی دی او په خپلو کتابونو کې یې ځای ور کړی.

پر دې خبره ټول مسلمانان سره یوه خوله دي چې دین د رسول په وسیله خلکو ته ښودل کېږي، عملي بڼه یې رسول وړاندې کوي، دا هم اتفاقي خبره ده چې محمد رسول الله ص وروستی نبي دی(۱)، تر هغه وروسته بل نبي نه شته، دې ته د ختم نبوت اصطلاح کارېږي، یعنې اوس نه نوی شریعت نازلېږي او نه څوک دغه ادعا کولای شي، مګر له دې اتفاق سره، د مسلمانانو لویه برخه مفکرین په دې باور دي چې د شرعي مسلو د حل لپاره له قران او سنت سره په خوا کې د امت اجماع، قیاس یا اجتهاد، مصالح مرسله، قول صحابي، ادیان سابقه او ګڼ نور شیان د سرچینې په توګه کار ور کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته خورا ژور تناقض موجود دی، که ختم نبوت سهي وي، نو بیا د بل چا قول څنګه دیني سرچینه کېږي؟ زما په نظر دې یادو شیانو کې یوازې د تېرو ادیانو را پاته سنت زموږ لپاره د یوې دیني سرچینې ارزښت لري ځکه قران کریم یې هم یادونه کړې ده(الانعام: ۹۰)، البته چې له قران کریم سره ټکر ونه لري، نور اجماع، قیاس، مصالح مرسله، قول صحابي او هر بل شی چې په هر نوم یادېږي، دیني سرچینه نه شي بلل کېدای، اجماع به د هغوی لپاره چې کوي یې، پر هماغه مسلو د حجت کار ور کوي چې دوی یې په حل و فصل کړي، مګر د بل چا لپاره ځکه حجت نه ده چې هغه یې نه په استدلال پوهېږي، نه یې د اخذ اصل مصدر ور معلومېږي او نه په دې خبر دی چې اجماع رښتیا هم شوې ده که نه؟ د دې په مقابل کې قران کریم امر کوي چې په ناپوهي به د یوه شي تابعداري نه کوې(الاسراء: ۳۶)، دا چې د اجماع په اړه ګڼې پوښتنې لا هم لا ینحل پرتې دي، نو دا یوازې د هغه چا لپاره کار ور کوي چې خپله یې وکړي، نه دا چې نور خلک یې هم د یوه مستقل مصدر په توګه د حرمت او حلت لپاره وکاروي.

دغه ډول اجتهاد یا قیاس، هغه څوک چې اجتهاد کوي، هغه تر خپل کوښښ وروسته همدې نتیجې ته رسېږي، دا چې په دین کې تر وس بالا مکلفیت نه شته، نو همدې اصل ته په کتو، د هغه لپاره یې خپل اجتهاد یا قیاس سهي دی، مګر دا چې د یوه چا په قیاس دې نور کسان وروسته د حلالو او حرامو پرېکړې کوي، دا نه شرعي بنسټ لري او نه یې عقل مني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا لامل دی چې ځینو فقهاؤ اجماع او قیاس یوازې کاشف بـولي، یعنې په دیني متن کې د مسلې لپاره د دلیـل مونـدونکي دي، نـه دا چـې خپله مستقل مصدر دي، دوی وايي:

أَمَّا الإِجْمَاعُ - إِذَا تَحَقَّقَ - فَهُوَ كَاشِفٌ عَنْ حُكْمِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَـالَى؛ لِأَنَّ الأُمَّةَ لاَ تَجْتَمِعُ عَلَى ضَلاَلَةٍ.

وَأَمَّا الْقِيَاسُ - عِنْدَ مَنْ يَقُول بِهِ - فَهُوَ كَاشِفٌ عَنْ حُكْمِ اللَّهِ تَعَـالَى فِي ظَـنِّ الْمُجْتَهِدِ.(۲)

اجـماع-کـه وشي-د الهـي حکـم ځرگنـدونکې ده، ځکـه امـت پـر گمراهي نه را غونډېږي، او قیاس-د هغه چا په اند چې حجت یې بولي-هم د مجتهد په گومان د الهي حکم ښکارونکی دی.

په دغه عبارت کې څو مهم ټکي دي: اجماع کـه وشي، دا جملـه پـه دې اختلاف ته اشاره کوي چې ځینې کسان یې اصلن نه مني، بل خوا د ټول امت له لوري د اجماع ناممکنوالي ته اشاره کوي، دویم ټکـی پکـې دا شو چې که وي هم یوازې د کاشـف درجـه ده، خپلـه مصـدر نـه شي کېدای، د قیاس په اړه هم وايي څوک چې یې حجت بولي، دا معنا لري چې ځینې یې نه مني، او بیا پسې وايي چې د مجتهـد پـه گومـان هغـه د الهي حکم کاشف دی، نه ځانگړې سرچینه، دا چې مجتهد یې لا په اړه گومان کوي، نو تر هغه وروسته به څنگـه د یـو چـا لپـاره بـاوري مصـدر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي؟ حرمت یوه باوري مسله ده چې سل سلنه باوري دلیل غواړي، په ظنیاتو او ګومانو نه شي ثابتېدای.

مصالح مرسله څه دي؟ فقهاء وایي:

فِي اللُّغَةِ: صَلَحَ الشَّيْءُ صُلُوحًا وَصَلاَحًا، خِلاَفُ فَسَدَ، وَفِي الأَمْرِ مَصْلَحَةٌ، أَيْ: خَيْرٌ، وَالْجَمْعُ: الْمَصَالِحُ.

وَالْمَصَالِحُ الْمُرْسَلَةُ عِنْدَ الأُصُولِيِّينَ: مَا لاَ يَشْهَدُ لَهَا أَصْلٌ مِنَ الشَّارِعِ لاَ بِالاِعْتِبَارِ وَلاَ بِالإِلْغَاءِ. وَهِيَ أَعَمُّ مِنَ الضَّرُورِيَّاتِ، لأَنَّهَا تَشْمَلُ الضَّرُورِيَّاتِ وَالْحَاجِيَّاتِ والتَّحْسِينِيَّاتِ..(۳)

په لغت کې د یوه شي اصلاح کول دي چې د فساد ضد دی، وفي الامر مصلحة، یعني په دې کار کې خیر دی، جمع یې مصالح ده، د اصولو علماء د مصالح مرسله په اړه وایي: هغه دي چې نه یې شرعي اصل د اعتبار شاهدي ور کوي او نه د رد. مصالح تر ضروریاتو عام دي، دا ضرویات، حاجتونه او تحسینیات ټول را نغاړي.

دلته وینئ چې شریعت یې نه د اعتبار لپاره اصل وړاندې کړی وي او نه د رد لپاره، نو له دې څخه دیني منبع جوړول د یو چا خپل شخصي-نظر دی، بل څوك دغه ډول امورو ته دیني بعد نه ور کوي.

قیاس څه شی دی؟ دوی وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْقيَاس حجَّة من حجج الشَّرْع يجب الْعَمَل بِهِ عِنْد انعدام مَـا فَوْقـه مـن الدَّلِيل فِي الْحَادِثَة... هُوَ ترَتّب الحكم فِي غير الْمَنْصُوص عَلَيْهِ على معنى هُـوَ عِلّة لذَلِك الحكم فِي الْمَنْصُوص عَلَيْهِ. (۴)

قياس د شريعت له حجتونو يو حجت دی، كه د پېښې په اړه تر دې د لوړې رتبې دليل وجود ونه لري، په قياس عمل لازمي دی... قياس دادی چې د يوه مشترك علت له امله په نص د ثابتې مسلې حكم پر يوه داسې مسله منبطق شي چې په نص نه وي ثابت.

دلته وينو چې قياس په هغه مسله كې حجت دی چې په نص نـه وي ثابته، په دې كې خورا لوی اختلاف دی چې علت مشتركه په دې حكـم كې چشی دی او په هغه كې چيش؟ د سود په اړه د مـذاهبو تـرمنځ دغـه اختلاف دې ته رسولی دی چې د يوه مذهب له مخې يو شی سود دی او د بل له مخې نه دی سود، ځكه دوی د علت مشتركه په اړه يوه خوله نـه دي، هر څوك يې له خپل اند سره سم معرفي كوي، چـې طبيعـي خـبره اختلاف سره لري او دا اختلاف يې فرعي مسلو ته هم رسېږي.

دا ثابته شوه چې له قطعي الثبوته او قطعي الدلالته دلايلو پرته د نـورو مسلو په اړه جدي اختلاف شته، په دې كې نو داسـې اخـتلاف هـم شـته چې ځينې مسايل ديني بڼه لري كه دنيوي؟ بس پر همـدې موضـوعاتو د وخت عالمانو خپل نظريات ور كړي دي چې هغه مهـال د قوانينـو د نـه رواج له امله هر ليكل كيدونكی كتاب او قانون به د فقهې په نوم يادېدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څه بده خبره نه ده که نن د همدې فقهې پر ځای مدني، اساسي، تجاري، حربي او نور قوانین ولیکل شي، فقه هم د موضوعاتو په اعتبار ګڼ تقسیمونه لري، فقه عبادات شته، فقه معاملات شته، فقه السیاست شته او... دغه نومونه چې دوی په خپل وخت کې د فقهې لپاره کارولي دي، دا یو هم په شرعي نص ثابت نه دی، د هغوی د خپل وخت یو نوم و، دوی پرې پوهېدل او هیڅ بد کار نه و، دا چې نن دغه نوم بدلیږي، څه ستونزه لري؟ احکام الحدود، والجنایات والتعزیرات یې بولي، که د قانون الجزائي و الجنائي نوم ور کوي، ستونزه ولې جوړه شي؟

همدا شان پخوا د مسلمانانو په قضایي سیستم کې د څارنوالۍ په نوم شی نه و، عرب ورته نیابة وایي، لویه څارنوالي نیابة العامه بولي. زموږ په پخوانۍ فقه کې نیابت دې ته وایي چې یو څوک د بل پر ځای د هغه دعوه مخته یوسي، یا ورته وکالت هم ویل کیږي، دا په هغه وخت کې د خپل تاریخي اجتماعي کړنو محصول و، اوس چې وخت ډېر تېر شوی دی، نو د نیابت هماغه جزئي شکل اوس کلي شوی دی، پخوا به یوه کس د بل کس نیابت کاوه، اوس یوه اداره چې د یوه خاص مشر تر نظارت لاندې کار کوي، د یوه مجرم په وړاندې د ټول ملت نیابت کوي، په دې کې نو څه ستونزه ده؟ داسې هم نه ده چې په اوسنیو قوانینو کې نو متهم یا مظنون ته هیڅ ډول رعایت نه دی ور کول شوی، بلکې هغه هم له خپل ځانه د دفاع لپاره ډېرې وسیلې په لاس کې لري، که یو څوک نن را ولاړ شي پخوانۍ نیابت شرعي وبولي او د فقهې په نوم یې یاد کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدسه جنبه ور کړي، خو د نن نيابه(څارنوالي) په دې کوټک وهي چې دا غربي پديده ده زموږ په فقهي تراث کې مخينه نه لري، ځکه يې بايد منحل کړو؟! ايا هره غربي پديده بايد په همدې برخليک اخته شي؟ که داسې وي، نو زموږ په فقهي تراث کې د بهرنيو چارو وزارت چېرې دی؟ دغه دولتي جوړښت چې نن يې لري، په کوم فقهي کتاب کې راغلی دی؟ دا خبره ناسمه ده چې هر نوی شی يا غربي پديده بايد رد شي، د يوه شي ګټور توب او ناګټورتوب ته کتل کېږي، که ښه وي، د ټولنې په خير وي، بايد ځای ور کړل شي، که نه رد دې شي.

دا فکر پر خلکو دومر غلبه کړې وه چې د قانون په بڼه ليکل شوي کتابونه يې هم فقهي بللي دي، پاچا ته ليکل شوي د نظام ځينې اصول هم په فقه کې شمارل شوي دي، هغه کتابونه چې مسايل يې له يوه کتابه د بل عالم کتاب ته په حواله خلاص کړي وي، هغه هم تر همدې مقدس پوښښ لاندې راغلي دي، زه دا نه وايم چې پخوانو ښه کار نه دی کړی، ممکن د هغوی به موخه دا نه وه چې تر دې نوم لاندې کتابونه وليکي بيا يې په مقدس نوم پر خلکو داسې تېر کړي چې څوک يې د مخالفت فکر لا نه شي کولای، که څوک په دلايلو ور سره مخالفت وکړي، نو د بې دينه په ټاپه يې ووهي او د ژوند له نعمته يې محروم کړي، د هغوی د وخت علمي کچه همدومره وه، هغوی تر ګڼو اعتبارونو لاندې د فقهي وېش کړی دی، د دلايلو په لحاظ، دموضوعاتو په اعتبار، د حکمت له مخې، له يوه وخته بل ته يې ځينو نورو اصطلاحاتو هم تغيير کړی دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې په فقه کې موږ کوم پخواني اصطلاحات وینو، دا هم نه یو په قران کریم ثابت دی نه په سنت، بیا هم موږ ورته بدعت نه وایو، بلکې د یوه ضرورت پر بنیاد یې لازمي بولو، نن بیا دا ضروري ده چې له اوسنیو حالاتو سره موافق ولاړو شو، په ټوله نړۍ کې همدا فقهي اصطلاحات په نویو اصطلاحاتو اوښتي دي، احکام الاسرة ته نن مدني قوانین ویل کیږي، فقه المعاملات ته نن قانون تجارت ویل کیږي، په دې کې هم د پخوانو فقهاؤ له علمي نظریاتو ګټه اخیستل شوې ده او هم نوي پر اضافه شوي، دغه قوانین د یوه اسلامي هیواد لپاره لیکل کیږي او پر مسلمانه ټولنه نافذیږي، نو دا هیڅ امکان نه لري چې هغوی دې له شریعته مخالفت وکړي، شرعي مقاصد او د شرعي عمومي پیغاموه دې هېر کړي، هغه فقهي مسایل دې صرف نظر کړي فرضن اوس هم مسایل په حلیږي، دوی دې پر ځای نوي ایجاد کړي، بلکې له کاره لوېدلو ته نوی بدیل لټوي، نوي مسایلو ته حل پیدا کوي، دا که پخوا د فقهې په نوم یادېدل، نن د مدني یا بل قانون په نوم یاد شي، نو څه اسمان خو نه را لویږي؟ اصلن فقه هم د هغه وخت لپاره قانون و، دوی ورته یا په شرعي متن کې حل پیدا کاوه یا یې د اجتهاد، قیاس، مصالح مرسله، قول صحابي او ګڼو نونو لاندې حل پیدا کاوه چې همدغه یو نوم ورته کارېدی، اوس هم عیني کیسه ده یوازې یې ځینې مسایل نوي کیږي، په سیستم کې یې رد وبدل کیږي، او هغه پخوانی نوم یې په نوي بدلیږي، نه پخوانی فقه له خطا خالي ده، نه نن قوانین، دواړه د انساني دماغ او علم محصول دي چې د خپل وخت د ټولنې او ګڼو نورو حالاتو وشرایطو اغېز پر جوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو فقه قانون ده او قانون فقه ده، په دې کې زما په نظر هیڅ شی بـد نه دی، بلکې لا به ښه شي چې موږ له حالاتو سره موافق د خپلې ژبې په قاموس کې نویو لفظونو ته ځای ور کړو.

۱۵/۹/۲۰۲۲

۱)(الموسوعة الفقهية الكويتية، مصادر الاجتهاد: ۴۳/۱)

۲) الموسوعة الفقهية الكويتية (۱/ ٤۳)

۳) الموسوعة الفقهية الكويتية (۲۸/ ۲۰۸)

۴) أصول الشاشي (ص: ۳۰۸- ۳۲۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین او ساینس

د دین او ساینس په اړه زه تر ډېره وخته په دې نظر وم چې دواړه یو له بل څخه دومره ګوښه دي چې یو د بل په چارو کې مداخله نه، بلکې مطلق کار نه لري؛ مګر اوس دې پایلې ته رسېږم چې نه له یوه بله مطلق په هره برخه کې بېل دي او نه سره یو شی دي، خو ترمنځ یې مشترکې نکتې شته.

قران کریم د خپلې مدعا لپاره یا تاریخي شواهد وړاندې کړي دي(النور: ۳۴)، یا یې هم د علم په مټ د خپلې مدعا د تللو بلنه ورکړې ده(یونس: ۳۹) یا یې هم ورته ویلي چې تاسو خپل کار کوئ موږ خپل، د کار او عمل نتیجه به دا په ډاګه کړي چې څوک پر سمه لار او څوک پر ناسمه درومي.(الانعام: ۱۳۵، هود: ۹۳، الزمر: ۳۹)

قران کریم د انسان په اړه دا خبره په ګڼو مواردو کې کړې ده چې هغه تلواره کوي او د هر شي پایله ژر او ځای پر ځای غواړي، البته عیني شرایط داسې نه دي لکه انسان په ذهن کې جوړه کړې نقشه، عیني شرایط د ډېر وخت په تېرېدو د یوه حقیقت د منلو لپاره، د یوه کار د نتیجې لپاره، د انقلاب د راتلو او یوه اوښتون لپاره سازګاره کېږي، نو له دې امله الله تعالی انسان ته د علم په میدان کې د خپلې مدعا د تللو بلنه ورکړې ده، خو تر څنګ یې دا هم ورته ویلي چې دوی تلواره کوي، د یوه شي نتیجه ژر غواړي، د هر شي په اړه داسې فکر کوي چې دلته هیڅ اصول نه شته او هر څه بس همداسې تصادفن را منځ ته کېږي، که یې غوښتنه پوره نه شي، د یوه قاطع حقیقت له منلو هم انکار وکړي، که څه هم د هغه د رد لپاره یوازې دومره توجیه کولای شي چې دوی یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقيقت نه پوهېږي، الله تعالى وايي دوى د علم په ميدان كې همدومره مخته تللي دي،(النجم: ۳۰) نور د هغې ادعا د رد لپاره هيڅ نه لري، يوازې خپله ناپوهي يې بانه كړې ده او د خپل شاوخوا له حقايقو ناخبره د زمري غوندي پر ميدان ناست دى.

قرا ن كريم وي كه بل هر كتاب چې د علم په ميدان كې د درېدو توان ونه لري، هغه د دې وړ نه دى چې پيروي يې وشي، قران كريم كه هغه پيغام د بشريت لپاره ونه لري چې د بشر- ښېگنې پكې شته، په تاريخي شواهدو يې خپله مدعا ثابته نه كړه، د علم په ميدان كې د هغه كړې وړاندوينې د منل شوي حقيقت په توگه زبات نه شوې او په لارښونو تر عمل وروسته يې كه د ښې او غورې نتيجې په بڼه د انسانانو مخته د خپل حقانيت شواهد وړاندې نه كړل، نو بيا قران كريم نه د الله كتاب دى او نه د علم په دې نړۍ كې د دې وړ دى چې پوهان، عاقلان، تجربه كاره او مفكرين خلك يې ومني.

اوسپنسكي وايي:"كوم مذهب چې ساينس رد كړي او يا هم ساينس مذهب رد كړي، هغه دواړه باطل او ناسم دي".

ډاكټر OTTO ليكي: «تر هغو چې يو دين د عقل او بصيرت عناصر له ځان سره لري، هغه به د تعصب او تصوف په گنده ډنډ كې له لوېدو خوندي وي، دغه مذهب په ځان كې د بشريت شموله دين د جوړېدا وړتيا لري.»(۱)

قران كريم كله هم په ړندو سترگو خلكو ته دعوت نه دى ور كړى چې د هغه ادعاوې دې په پټو سترگو ومني، قران كريم د رسول الله ص په ژبه وايي:

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي} [يوسف: ۱۰۸]

ووايه: دغه زما او زما د پيروانو لار ده چې په بشپړ بصيرت ورته بلنه كوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو بل ځای قران کريم د احد تر ماتې وروسته مسلمانانو د الهي اصولو د بيان په لړ کې وايي:

إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا} [آل عمران: ۱۴۰].

که تاسو ته زيان رسېدلی، نو دښمن مو هم عيني زيان ليدلی دی او د خلکو ترمنځ د (بريا و ناکامۍ) دغه وختونه د الهي اصولو له مخې بدلېږي او څو مسلمانان په همدې (حقيقت) پوه شي.

د بدر په ميدان کې بريا او د احد په ميدان کې ناکامي، تقريبن د يوه کال په اوږدو کې دوې يو د بل مخالفې حادثې وې، قران کريم پر دواړو تبصره کړې ده، د احد په اړه دغه تبصره کې راغلي دي چې دلته له نافذو قوانينو سره هماهنگي د انسانانو د بريا اسباب چمتو کوي، همدې نکتې ته بايد د همدې دوو پېښو په رڼا کې وگورئ او دغه حقيقت په مجسم شکل ستاسو مخې ته پروت دی، ولې په ډېرو کمو کسانو مو د بدر ميدان وگټی او له ډېرو کسانو سره مو د احد ميدان وبايلی؟ پر دې عواملو په فکر کولو تاسو پوهېږئ چې موږ ته قران کريم د څه ډول ژوند د منلو بلنه راکوي او موږ څنگه په دې حقيقت تر پوهاوي وروسته د ژوند پر سختيو بريا مونداې شو؟!

زما په نظر که دا معيار له منځه يوسو چې پر ساينسي حقايقو د قران کريم يا دين مدعا نه شو عرض کولای، يا په بل عبارت د ديني ادعاؤ لپاره که داسې يو معيار ونه لرو چې پر هغه په تول کولو د دې دروندوالی او سپکوالی را معلوم شي، نو بيا يې حقوالی و ناحقوالی څنگه جوت شي او انسانان يې د کومو دلايلو و شواهدو پر بنياد ومني؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې مسلمانان ادعا کوي زموږ دين تر نورو حق دی، نو ايا يـوازې په دې حق دی چې لمونځ کوي، که د حج يا روژې له امله حق دی؟ که په دين کې دا راغلي چې دروغ مه وايه، غـلا مـه کـوه، زنـا مـه کـوه، لـه خلکو سره همدردي کوه، دا يـې د حقانيـت معيـار شـو؟ زمـا پـه نظـر دا خبرې او د عبادت يو ډول هر دين لري، نو بيـا هـر دينپـالی ويـلای شي چې زما دين هم حق دی، د دې هرې ادعا د اثبات لپاره خو بايد داسـې يو معيار وجود ولري، چې پر هغه په تول سره سپك او دروند سره معلوم شي، که ساينس د دې لپاره معيار ونه ټاکو، نو بل هيڅ داسې تـول منلـی معيار تر اوسه وجود نه لري، چې پر هغه معيار سـپك شـوی دې خلـك سپك ومني او دروند يې خلك دروند وبولي.

قران کريم د خپلو خبرو د اثبات لپاره له تاريخي شـواهدو سره سره د کايناتو لور ته هم زموږ پاملرنه اړولې ده، د انسان خپل جسم او نفس تـه يې هم گوته نيولې ده، د اسمان او ځمکې پـه لـوړو او ژورو کـې داسـې حقايقو ته يې هم زموږ توجو جلب کړې ده چې نن يـې مـوږ د علـم پـه مټ درك کولو ته نژدې شوي يو، قران کريم دې خبرې ته داسې اشـاره کړې وه:

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَـمْ يَكْـفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ () أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ بِكُـلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ} [فصلت: ٥٣، ٥٤]

ژر به موږ دوی ته د خپل (قدرت او شتون) نښې په کايناتو او د دوی په نفسونو کې ور ښکاره کړو، څو دوی پوه شي چې قران کـريم حق (لـه واقعيتونو سره موافق) دی او ايا دا خبره بس نه ده چې ستا رب پر هر شي حاضر و څارونکی دی؟ حقيقت دادی چې دوی د خپل رب د ملاقـات

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه شک کوي، خبره داده چې هغه د (خپلو قوانینو) په مټ پر ټولو شیانو احاطه کړې ده.

په دې ایاتونو کې قران کریم د علم لور ته د خپلو مخاطبانو توجو جلب کړې ده، الله تعالی وایي تاسو لږ انتظار شئ، موږ به د خپل شتون او قدرت نښې په کایناتو او انساني نفسونو کې درته وښیو، د قدرت داسې نه بدلېدونکي او له یوې مرجع څخه کنټرولېدونکي قوانین به کشف کړئ چې ګوته په غاښ به ورته پاته شئ، هغه مهال به پوه شئ چې د کایناتو هیڅ شی هم د تصادف له مخې نه را منځته کېږي او نه د تصادف له مخې ختمېږي، بلکې دا هر څه د محکمو اصولو په رڼا کې ترسره کېږي، له دې اصولو نه کاینات مستثنا دي او نه انسانان، نه یو فرد ځان ترې خلاصولای شي او نه درسته ټولنه، د هر چا لپاره دلته اصول دي، هر څه د هغو اصولو په رڼا کې ترسره کېږي، هیڅوک دې بې وخته د یوه شي د تلو یا راتلو تمه نه کوي، پښتانه وایي؛ په تلواره اوګره نه سرېږي، نو په تلواره د کارونو نتیجه هم نه راوزي، د هر شي لپاره چې ذهني او عیني شرایط مساعد نه شي، هغه شی نه موجودېږي او نه په عالم خلق کې د الله تبارك وتعالی تګلاره داسې ده چې په یو دم هر څه ترسره کېږي، دلته که د کایناتو پیدایښت دی هم یې تر دې وخته پر وجود دومره زمانه تېره شوې ده چې انسان یې د ورځو او کلونو په شمار سترې کېږي او که د انسان خپل پیدایښت دی هم داسې دی چې له یوې نکتې پیلېږي، په سوکه سوکه تدریجي ډول د خپلې ودې وروستۍ څوکې ته رسېږي، همدا ډول که زموږ په شاوخوا کې وګورو د هر شي لپاره همداسې د تدریج لار تعین شوې ده، حتا د انسان خپل افکار هم تاثیرات لري، قران کریم یې یادونه کړې ده:

﴿وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ﴾ [البقرة: ۲۸۴].

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ستاسو په نفس کې شته افکار که ښکاره کړئ یا یې پټ وساتئ، الله یې درسره محاسبه کوي.

هدف ورڅخه د الله قوانین دی، ستا خیالات او افکار خپلې پایلې لري، که عملي یې کړې هم به خپله نتیجه په خپلو سترګو وګورې او که ستا په ذهن کې پاته شي، هم به یې پایلې حتمي ووینې. تاسو نن د قران کریم دغه وینا د علم اصول النفس له یوه ماهر څخه وپوښتئ چې هغه د انسان د لا شعور او تحت شعور له نړۍ څومره جالبې درته کوي، بیا به پوه شئ چې زموږ افکار څنګه زموږ په کړنو او وجود اغېز کوي او څنګه یې محسوسې پایلې زموږ په وړاندې راځي؟

هغه څوک چې د علم له میدانه قران کریم د خانقا تاریکیو ته لـه دې ډاره ځغلوي چې هسې نه د ساینس تحقیقات یې پر شویو ادعاګانو د بطلان چلیپا راکاږي، هغوی دې لومړی د قران کریم پـه مفاهیمو، ژبه، اصولو، بیان، دلایلو، د ادعا په حقیقت بیا یې د ثبوت لپاره پـه طریقه ځانونه پوه کړي، تر دې وروسته دې د علم لـه میدانـه هغـه ثابت شـوي حقایق ورسره پرتله کړي چې د دې میدان اهـل ذکـر ور بانـدې د ثبات اخیري ټاپه وهلې ده، بیا دې ترمنځ د توافق یا تضاد موندلو په فکـر کـې شي چې قران کریم د علم په تله کې خپل ځان څنګه ثابتوي؟

د قران کریم د حقانیت لپاره ساینسي لاسته راوړنې، د بشریت علمـي وده او د سیاست و اقتصاد پـه میدانو د انسانانو ورځ تـر بلـې علمـي تیوریانې او ور پسې یې په علمي ډګر کې ارزونې یو په یو د قران کریم د حقانیت او صداقت چیغې وهي، دا چې څوک یـې لـه تعصبه نـه مني، هغوی ممکن د خپل ځان له وجوده هم منکر شي، بل لور ته که مسلمان یې له قران کریم څخه په ثابتولو کې پاته راغلی، دا د هغه پر نـاخبري او ناتواني دلالت کوي، په دې کې د قران کریم نقص نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملوکیت لپاره د تابوت جوړول د قران کریم وړاندیز و، قران کریم د واك لپاره د مسلمانانو خپل منځي مشوره پیشنهاد کړه(الشورى: ۳۸) قران کریم د فرعون او دې ته ورته پاچاهانو په یادولو د دې د بـدوالي بېلګـې ور کړې دي، تر ډېرو تجربو وروسته انسانان هم دې پـایلې تـه ورسـېدل چې د ملوکیت پایلې د بشر په ګټه نه دي، د ملوکیت دور یې ختم کړ. د غلامانو په نیولو لومړۍ نیوکې قران کریم وکړې، د انسانانو پیدایښـت یـې له یوه نفس وباله او ټول بشریت یې د احترام او درناوي وړ وباله، په ټولنه کې د شته غلامانو د ازادولو امر یې وکړ او انسـانان ډېـر وروسـته همـدې نتیجې ته ورسېدل. د روحانیت او مادیت په کشمکش کې انسـانانو یـا د افراط لوری نیوی یا هم تفریط ته یې پنا وړه، څوك به له مادیته په ګوښه کېدو د رهبانیت لمنې ته په لوېدو د مادیت له لزتونو بـې برخـې شـول او څوك به دومره مادیت پرسته شول، چې په دې ټس کې به یې روحانیت بیخي هېر کړ، هر څه به یې ماده بلل، د ماده پرسـتانو ټـول اعـمال هـم د خلکو په وړاندې دي، داسې کارنامه یـې نـه ده کـړې چـې څـوك پـرې وویاړي، قران کریم د اعتدال لار ونیوه، نـه یـې یـو مخیـز خپـل پـیروان مادیت ته هڅولي او نه یې روحانیت ته، بلکې دواړه خواو ته یـې لازمـه پاملرنه کړې ده. نه یې له مادیته انکار کـړی دی، چـې ژونـد یـوازې تـر خانقا را محدود کړي او نه یې هر څه ماده بللي چې د روحانیت بیخ پـه وکاږي، بلکې اصول یې ور کړل چې همدې چوکاټونو ته په کتو دې لـه مادي نړۍ ګټه واخلي او خپله روحاني دنیا دې په ودانه کړي، داسې نـه کېږي چې له مادیته په انکار روحانیت قوي کېږي او نه داسې حل راوزي چې روحانیت نفي شي یوازې مادیت دې هر څـه وبلـل شي. د مـذهبي ازادي په اړه لومړی قران کریم خپلو پیروانو تـه امـر وکـړ چـې اسـلام تـه راتګ او تګ هم د خلکو په خوښه دی او هر دین هم د دینپـالو کسـانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله خوښه پوري اړه لري، د یو چا چې هر دین زړه غواړي، خوښ يې وي، هغه دې ومني، په دې لړ کې زور زیاتی باید ونه شي(البقره: ۲۵۶)، دا یادې يې یوازې یو څو بېلګې وې چې دلته مې یادې کړې، که نه په قران کریم کې دې ته ورته مثالونه بیخي ډېر دي.

قران کریم په قاطعانه توګه ځینو ساینسې حقایقو ته اشاره کړې ده چې له دې ډګره د قران کریم په ایستلو به کله هم هغه قراني حقایق را برسېره نه شي، د قران کریم د حقانیت معیار به د خرافاتو په ګرداب کې ورک شي او د الله له انقلابي کتاب څخه به یوازې یو څو خرافاتیان د خپلو خرافاتو د زبات لپاره کار اخلي، چې هم انسانان له علمه په لرې کړي، هم يې په دنیا کې د دې په وسیله وشکوي او د اخروي ژوند له نعمتونو يې هم د خپلو خرافاتو په ذریعه محروم کړي. قران کریم د علم کتاب دی او تل به د علم په میدان کې ځلیږي، هیڅوک نه شي کولای چې د خپلو خرافاتي باورونو د لزړېدو له امله پر قران کریم نیوکې وکړي او د قران کریم اهمیت په دې سره کم کړي، قران تر بل هر چا د خرافاتو ډېره مقابله کړې ده، د عربو په خرافاتي ټولنه کې همدې قران کریم انقلاب راوستی، د علم ډېوه يې هغه وخت روښانه کړه چې پر نړۍ باندې د ظلم، جهالت او وحشت تورتم پروت و، دا ډېوه به تر هغو له همدې ځایه بله ساتله کیږي چې دا نړۍ په علماؤ او د عقل په خاوندانو ودانه وي.

۲۰۲۲/جولای/۳۰

سرچینه:

۱)انسان نې کیا سوچا؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ديني سرچينو زياتونې او ترې کمونې

ديني متن د الهي کلام او کتاب په بڼه نـازلېږي، بيـا د همـدې کتـاب هداياتو ته عملي او تشريحي جنبه د همدغه خدای رسول ور کـوي، لـه دې امله په قران کريم کې وايي:

{هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ} [التوبة: ٣٣].

دی هغه څـوک ذات چـې خپـل رسـول يـې لـه حـق ديـن او عمـلي تګلارې سره لېږلی دی.

دغه مطلب يې د الفتح په (۲۸) او د الصف په (۹) نمـبر ايـاتونو کـې هم بيان کړی دی.

هُدی چيش ته وايي؟ د عربي ژبې د لغت کتابوه وايي:

الطَّريق، الشَّريعة ".(۱)

لار، تګلاره.

ابن فارس په خپل کتاب کې وايي:

هدی: الهدی: خلاف الضلال...، وأصله التقدم.(۲)

هدی د ضلال(ګمراهي) خلاف دی... او اصلن وړاندېتوب ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښکاره او روښان معنا هم لري، ورځې ته هم هم وايي. د ړانده په لاس کې لکړې ته الهادية وايي، نو د دې مادې بنسټيزې معناوې ښکاره، روښانه، وړاندې او تګلاره دي. له دې امله حرم ته روانه کړې قرباني هم هَدي بولي، ځکه د کاروان مخته روانه وي، لکړې ته هم وايي، ځکه تر ړوند وړاندې وي، په اوبو کې راوتلې ډبره هم هادِيةٌ بولي، لامل يې دادی چې له ورايه ښکاري، د حيوان د مخ حصه هم هادٍ بولي، تر نور بدن يې مخکې وي او ژر ښکاري.

په ايت کې چې الله تعالی د کوم هدايت يادونه کړې ده، هلته يې هدف تګلاره او لارښوونه ده، دين خو د ژوند لپاره عملي احکام او هدايات دي، نو رسول په دې مکلف وي چې دغه عملي بڼه په خپل عمل او کړنو سره امت ته وښيي.

تر هغه وروسته چې پر رسول الله صلی الله عليه وسلم احکام نازلېدل، هغه يې تشريح کوله، څه وخت چې احکام تکميل شول، نو په قران کريم کې د دې اعلان هم وشو او د رسول الله ص د رسالت دنده ورسره بشپړه شوه او د هغه د کوچ وخت را ورسېد، قران کريم وايي:

{الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا} [المائدة: ٣].

نن ورځ مې تاسو ته ستاسو دين پوره کړ، او خپل نعمت مې در باندې بشپړ کړ او تاسو ته مې اسلام د دين په توګه خوښ کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې اعلان وروسته باید دا خبره روښانه شوې وای، چې کوم شیان دیني دي او کوم غیر دیني؟ په دې باید خلک پوه وای چې دین د الله وي، هغه یې نازلوي، حکم یې هغه کوي، هر څه یې د هغه په خوښه کېږي، له دې پرته پر بل شي د دین نوم ایښول ناسم کار دی.

یوه خبره باید واضحه وکړم چې یو انساني برداشت دی او یو اسماني دین، د دواړو ترمنځ فرق دادی چې انسان د خطا امکان نه شي ختمولای او په دیني متن کې دغه احتمال له لویه سره نه شته، په دین کې بیا یو هغه مسایل دي چې امت یې پر مفهوم اجماع لري، لکه: د الله وجود، د لمونځ فرضیت، د زنا حرمت، رشوت، سود او دې ته ورته کلي مفاهیم دي چې پر کلي مفهوم یې اجماع ده او دغه ډول کلي مفاهیمو کې اختلاف نه وي، دا له بدهیاتو څخه بلل کېږي، نو دغه هم مقدس دي که څه هم د انساني فهم او برداشت مالګه ورګډه شوې وي، یو هغه جزي مسایل دي، لکه په قسطونو کار سود دی که د بیې یو ډول؟ پر دې اختلاف دی او هیڅ ټول منلې فتوا د دیني سرچینو په ملاتړ نه شته، اوس د دې دویمې کټګورۍ مسایلو ته حتمي دیني رنګ ورکول او د لومړۍ برخې په شان یې مقدس بلل ناسم کار دی او ډېر غلط او ناقص افکار ور څخه سرچینه اخلي. هغه بدهیات حتمي یو داسې کامل فرد لري چې پر هغه یې ټول امت سره یوه خوله وي، خو له هغه سره د نورو په ورګډولو کې اختلاف رامنځته کېږي، مثلن: سود څه دی؟ له قرضدار څخه تر خپل اصل مال اضافه مال اخیستل سود دی، دا یې هغه اتفاقي فرد دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ټول امت پر متفق دی، تر دې وروسته افراد یې مختلف فیه دي، زنا چیش ده؟ له نکاح پرته له ښځې سره د یوه نارینه د مخ په فرج کې جنسي اړیکې دي، دا چې متعه زنا ده که نه؟ په زور نکاح شوې زنا وبلل شي که نه؟ د بدل نکاح سهي ده که په زنا کې شمار شي؟ دا ټول اختلافي دي، هغه اتفاقي مفاهیم یې حتمي دي، مقدس هم دي او دین هم بلل کېږي، ځکه دغه اتفاقي مفهوم یې له صدر اسلام څخه منقول دی.

په اختلافي مسلو کې حتمي نه ده چې یو څوک دې له بل چا سره د نظر اتفاق ولري، له دې امله موږ په اسلامي دنیا کې ډېر اختلافات او مذاهب وینو، ټول لمونځ کوي، ډېر څه یې سره مشترک دي، خو په جزئیاتو کې اختلاف لري، حج هم ټول کوي، غټ اعمال یې سره متفق دي، وړې مسلې یې اختلافي شته، خدای هم ټول مني، په اړه یې ځینې واړه اختلافونه له ناسمو برداشتونو څخه را پیدا شوي دي، دا هر څه د دې بېلګې دي چې اختلاف نه ختمېږي او د انسانیت په همدې متغیر ژوند او د دغو خاصیتونو لرونکې ژبه کې یې ختمول هیڅ امکان هم نه لري.

نو چاره څه ده؟ چاره یې زغم دی، یو څوک که خپل برداشت باوري بولي، هغه دې په خپل فهم عمل وکړي، پر یو چا یې باور شو، له هغه تر پوښتنې وروسته دې حکم عملي کړي، زما فهم دا نه لازموي چې زما پلار دې هم زما له فهم او فکر سره سم عمل وکړي، ځکه زه په خپل فهم مکلف یم او هغه په خپل وس او فهم، نو زه حق نه لرم چې خپل فکر مې پر نورو تحمیل کړم، مګر په دې مکلف یم چې تر خپله وسه په دین

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان پوه کړم، هر سړی په مکلف دی، څوک به خپله وس لري، اصل سرچینې به یې د پوهانو له هدایاتو او وسیلوي علومو سره یوځای کتلای شي، څوک به داسې وس نه لري، هغه به له نورو د پوښتنې په کولو پوهاوی تر لاسه کوي.

دین په اصل کې پر یوه سرچینه ولاړ دی، هغه سرچینه یې وحې ده، تر هغو چې الله تعالی یو حکم نازل نه کړي، رسول الله ص یې په عملي نمونې وړاندې کولو هم مکلف نه دی، تر هغه وروسته چې حکم نازل شي، رسول مکلف دی چې عملي نمونه یې خلکو ته وښيي، دغه دین شو او دغه یې عملي طریقه. دغه دواړه شیان که څوک په هر نوم یادوي پر وحې ولاړ دي او اصل دین له همدې ځایه سرچینه اخلي.

تر دې وروسته چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شو، د دیني احکامو د نزول زمانه ختمه شوه، دغه دروازه د ابد لپاره وتړل شوه، نور احکام نه نازلېږي، دین په خپل متن کې ځینې مسایل واضح بیان کړي دي، نور یې د یوه فارمول په چوکاټ کې ایښي دي او حکم یې واضح کړی دی، ځینې یې بیخي نه په چوکاټ کې شته او نه په واضحو لارښونو کې، دغه کټګوري مسایل یې په دیني رنګ نه دي رنګولي، زما په نظر ښه به وي چې ثابت مسایل یې دیني وبولو او غیر ثابت یې ټول دنیوي، څو یې ترمنځ د بیلتون ښه واضحه کرښه وایستل شي چې خلکو ته یې تمیز اسانه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس که یو څوک راځي پر همدې دیني سرچینو اضافه کوي، مثلن وایي: په قران کریم کې دا مسله نه شته، په سنت کې هم نه شته، تر یوه فارمول لاندې هم نه راځي، مګر د دې شي په اړه د حرمت پرېکړه دوه زره علماؤ کړې ده، نو دا شی ځکه حرامېږي چې اجماع حرام وبالی او اجماع یوه دیني سرچینه ده، لکه قران چې یو شی حراموي یا سنت، همدغسې اجماع هم د دغه شي په اړه د حرمت پرېکړه وکړه او اسلامي امت پر ګمراهي نه را یوځای کېږي، نو معلومه شوه چې د دوه زره علماؤ اتفاق پر حق دی او د هغه شي د حرمت پرېکړه بالکل سهي ده.

زما په نظر دلته بنسټیزه تېروتنه دا کېږي چې پر دیني سرچینو زیاتوب کوي، دا که د اجماع په نوم وي چې مستقله سرچینه یې بولي، که د مصالح مرسله په نوم وي، یا د قول صاحبي په نوم وي یا بل هر نوم، دا له دین سره ظلم دی، دا پر هغه څه نه اکتفا ده چې الله او رسول ور باندې کړې وه. زما په اند باید له دې سرچینو هیڅ شی نه کم شي او نه هم پر زیات شي، هماغه دین الحق او الهدی دوې سرچینې بیخي کافي و شافي دي، الله د شارع او رسول ص یې د شارح په توګه زموږ لپاره د دنیا او اخرت د بریا ضامن دي، تر دې اضافه والی که په داسې توګه وشي چې مسایلو ته حل وړاندې کړي، یا له دیني متن او شرحې څخه د اجتهاد په توګه یا هم غیر له دینه د یوه قانون په توګه یې وړاندې کړي چې د هغه وخت خلک پرې اجماع وکړي، دا به تر هغه ډېره ښه وي چې په اجماع حل شوې مسلې ته کامل دیني رنګ ور کوي او اجماع یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیني مرجع معرفي کوي، ځکه دلته دوی خلکو ته د استدلال دروازه خلاصه کړه، هره ډله د خپلې مخالفې ډلې په مقابل کې چې له قران او سنت څخه دلیل نه شي موندلای نو اجماع ته پنا وړي او دا نو بیا څوک ثابتوي چې په دې وخت کې ټولو خلکو اجماع کړې وه که نه؟ ایا شونتیا یې هم وه که نه؟ عقل یې مني که نه؟ بس ادعا وکړي چې پر دې مسله د امت اجماع ده، دا که وي که نه، یوه ډله یې د بلې په مقابل کې کاروي او مثالونه یې د ګڼو مذاهبو په فقهي کتابونو کې تر شمار وتلي موجود دي.

زه دې جرأت ته حیران یم چې د الله پر بشپړ شوي دین زیاتونې کوي، سرچینې یې ګڼې ور وړاندې کوي، یو شی د خلکو په خوله یوه ورځ حرام او بله ورځ حلالوي، له دیني احکامو یې د لوبو وسیلې جوړې کړې وي، توخدای دغه صیغه به یو څوک نن د خپلې خور، لور، وربرې، خورځې او بلې خپلوانې په حق کې خوښه کړي؟که دا نه شي برداشت کولای، نو د بل لونو ته څنګه فتوا ور کوي او په تاریخ کې یې څنګه تر دې ډېرو پاکو ښځو او نرانو ته ثابتوي؟ بل مثال ته فکر وکړئ! یوه ښځه له مېړه درې واره طلاقه شوه، د قران کریم د حکم له مخې نور دغه مېړه او واینه نکاح نه شي سره کولای، مګر په هغه صورت کې چې له یوه بل مېړه څخه کونډه یا طلاقه شي، بیا که اول مېړه ته ځي، نکاح یې جواز لري، د دې حکم هدف دا نه دی چې یوه طلاقه شوې ښځه دې د هغې پخوانی مېړه تر لاس ونیسي، یوه مینده ته دې ور نکاح کړي، هغه دې ورسره جماع وکړي، بیا دې طلاقه کړي او بېرته دې اول مېړه ته نکاح

(c) ketabton.com: The Digital Library

ور وکړي، زموږ په وخت کې مذهبي قِشر دې ته حلاله وايي، دا نو حلاله نه ده سمه (ملعنه) ده، په دې کې ښځې له لومړي طلاقه عده نه وي پوره کړې، دویم دا چې اول مېړه د هغې نور مېړه نه شو پاته، هغه پردی سړی دی او دا پردۍ ښځه، هیڅ اړیکه نه سره لري، هغه څه واک لري چې تر لاس نیولې یې یوه مینده ته دروي او بیا یې په زور نکاح کوي؟ دواړې نکاوې بې مهره کیږي، د دویم مېړه نکاح فقط د یوه گړي لپاره وي چې هغه له دې ښځې سره یوځای شي نور بس خلاص، هغه به یې حتمي طلاقوي، تر طلاقه وروسته ځای پر ځای اول کس ته په نکاح کیږي، عده او مهر سر خوړلی دی، ځکه د نر واکې ټولنې یوه فرد په غوسه کې خپلې ښځې ته طلاق ور کړی، اوس یې بېرته ځان ته حلالوي نو سزا یې ښځې ته ور کوي؟ دا یوه زړه بړنونکې ډرامه نه ده، نو چیش ده؟ دغه کسان هم بیا پر منبر ناست وي، نارې وهي مخ یې سور وي او غرب ته پېغور ور کوي چې اسلام ښځو ته حقوق ور کړي دي، تاسو خو د جنسي تندې اله ترې جوړې کړې ده؟! هغوی به اله کړې وي، مگر تاسو خو هم اله کړې ده او هم مو په زور کړې ده او دې کار ته مو د خدای د دین نوم ور کړی دی، چې یوه مقدسه فحاشي ورته ویلای شو، د یوه انسان په زړه کې که یوه ذره انسانیت هم پاته وي، توخدای له یوه انسان سره به دغه ډول معامله وکړي؟ دا یې نو مشت نمونه خروار دي، دغه ډول کیل تماشه والا مسایل نور هم په پیخر دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د حلالې لپاره یو ناسم دیني استدلال نه وای شوی، خبره قانون ته تللې وای، تر دې په مراتبو ښه حل کېده او مېړه و ماینه دواړه بـه راضي وای او دین به پکې نه بدنام کېدای. د خدای لپاره دا مو دین ته په نسبت څه مقدسه لوبه او فحاشي پیل کړې ده؟

پر اصلي دیني سرچینو د نه درېدا به همدغه نتیجـه وي، څـوک چـې اضافې پر کوي، هغوی به حتمن له دین څخه داسې مسـخره شـی جـوړه وي چې هم به د ظلم سبب وي، هم د فحاشۍ، هم د بل د حق خوړلو او ګڼو نورو نارواؤ، ځکه اوله ناروا یې داده چې د خـدای پـر سرچینـو یـې بسنه ونه کړه او له دې ځای یې د ظلم بنیاد کېښودل شو.

دوکتور یو سف قرضاوي پر خپل ټویټر پاڼه یوه ورځ ډېره ښه یادونـه کړې وه: «موږ د هغو پوښتنو حل له اسلامه غواړو چې هغه نه دي مطرح کړې او د هغو ستونزو حل لار پکې لټوو چې له هغـه مـوږ تـه نـه دې را پیدا، بلکې په خپلو لاسونو مو ایجاد کړې او نه مو له دې ستونزو د ځـان ساتنې هغه اسلوب غوره کړي چې اسلام یې سپارښتنه کړې».

له مسایلو سره که برخود داسې کړو چې پر دیني او دنیوي کټګوریـو یې ووېشو، ښه به وي؛ په دیني نص ثابتې مسلې یې په همدې کټګورۍ کې شمار کړو او له دې پرته پـه نـورو سرچینـو ثـابتې مسـلې کـه پخـوا د همدې برخې ګڼل شوې هـم وي، اوس لازمـي نـه ده چـې همدلتـه یـې شمار کړو، دغه برخه د اوس لپاره ښه ده چې ځنې بېله شي او د قانون په

(c) ketabton.com: The Digital Library

چوکاټ کې ورته حل ومونډل شي، بیخي دې کټګورۍ ښېله شي، په دې سره به هم مسایلو ته د هر وخت له حالاتو سره سم حل مونـدل کېـږي، غیر مقدس مسایلو ته به په وچ زور مقدس پوښ نه ګنډل کېږي، د الهي دین پر سرچینو به ناحقه زیاتونې او کمونې نه کېـږي او پـه دې توګـه بـه دین له خرافاتو خلاص شي هم به د خلکو د کیل تماشه له میدانه ووزي، د هرې مسلې د حل لپاره دین را وړاندې کول او بیا تر همدې نوم لاندې یې له بلې مرجع حل کول او بیا دې عمل تـه دینـي رنـګ ور کـول هغـه مسله دیني او شرعي بلل، د خورا ډېرو بدو پایلو سـبب کېـږي چـې حتـا خلک یې له دینه زړه تـوري کـړي دي، دغـه ټـول مزخـرف مسـایل لـه همدې ځایه سرچینه اخلي، د ملنګانو خرافات، د زیـارتونو کرامـات، پـه کامل دین کې نورو ته اختیارات او پر هغه څه اضافات چې الله یې اجازه نه ده کړې، ټول همدې بنسټیزې تېروتنې ته ور ګرځي.

یوه ډېره جالبه اوس دا شوې ده چې که پر اصلینو سرچینـو خلکـو تـه سپارښتنه وشي، نو په بدو نومونو دې یـادوي، خـو دوی چـې پـر دینـي سرچینو اضافې کړې دي او له دې څخه په را پېښو ستونزو کې ګیـر پاتـه دي، دوی څوک نه یادوي، څومره ستر ظلم دی چې د خدای پـر بشـپړ شوي دین څوک اضافې کوي هغه د یوه ښه مسلمان په توګـه یـادېږي او څوک چې پر هماغه منزل دین بسنه کوي، هغه بیا بد بلل کېږي؟! زما پـه نظر له کتاب الله او سنت الرسول پرته هیڅ سرچینه باید نه زیاته شي او نه کمه، په دیني تعبیر کې د میزان مقام د الله د کتاب دی، ټول هغـه اقـوال،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعبيرونه، تفسيرونه، روايات، اعمال، عقايد او ټول دين تـه منسوب څه بايد پر همدې ترازو وتلل شي، وزنداره يې د منلو دي او بې وزنـه يـې د ردولو.

له دې پرته نورې سرچينې دې وي، مگر ديني دې نه گڼلې کېږي، له هغو څخه دې د مسلو پـه حـل و فهـم کـې کـار واخيسـتل شي، د يـوې وسيلې په توگه دې ځاى ور کړل شي، مگر د حرمت او حلـت واک دې نه ور کوي، ثواب او عذاب دې نه په ټاکي، معيار دې نه گرځوي، که اجتهادي مسايل علماء حل کړي، دوه اړخه لـري: دا چـې ديـن تـه يـې نسبت کېږي، نو ديني جنبه يې ردېداى نه شي او دا چې د خلکو فهم ور گډ دى، نو خالص ديني نه دي، بلکې د خلکو برداشت پکې رول لري، له دې امله دې همدغه ډول مسايل د اوس وخت لپاره د هيواد په کچه يا سيمه ييزه کچه د پوهانو يوه کمېټه حل کړي، په دې توگه هـم ښـه حـل شي او هم به حساسيتونه نه پاروي يا به ټولنيز مشکلات نه ايجادوي، پـر خلکو دې په ديني بڼه نه اجباري کېږي، بلکې په قانوني توگه دې خلکو ته ور وپېژندل شي، ځکه منصوصي نه دي، بلکې اجتهادي بڼه لري او د کامل باور درجه نه لري، نو پر خلکو يـې د الهـي ديـن پـه توگـه جـبري کول، نه يوازې له دين سره بې انصافي ده، بلکې پر خلکو هم ظلـم دى، دوى به يې د ثواب په نيت کوي، په داسې حال کې چې سل سلنه به يې ثبوت قطعي نه وي، البته که داسې ورته وړاندې شي چې تاسو يې عملي کړئ، هيله ده چې بدله به يې درته ښه وي، ځکه که عيني ديـن نـه وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د یوه قانون بڼه لري، د مسلمان لپاره د خپل اولي الامر قانون منل چې له دیني چوکاټ سره ټکر نه لري، هم ښه کار دی، هیله ده الله یې بدله در کړي، په دې کې زما په نظر ډېر احتیاط دی، که دغه بعد یې په نظر کې ونیول شي، زما په اند ډېر به ښه وي.

۲۲/۹/۲۰۲۲

۱) معجم اللغة العربية المعاصرة (۳/ ۲۳۳۸)

۲) مجمل اللغة لابن فارس (ص: ۹۰۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوو بنو د رضاعي اولاد نکاح

که یو سړی دوې ښځې ولري، یوه ښځه یې د بل چا هلك ته تی ور کړي او بله ښځه یې د بل کور نجلۍ ته تی ورکړي، ایا دغه هلك او دغه نجلۍ تر خپل منځ نکاح سره کولای شي؟

دا مسله اجتهادي بڼه لري، عیني هغه ډول نه ده لکه یو ماشوم ته چې ښځه تی ور کړي، د هغه ماشوم نکاح د دې ښځې له اولاد سره نه کېږي او نه یې له هغه کس سره کېږي چې عیني همدې ښځې هغه ته هم تی ور کړی وي، ځکه دواړه رضاعي وروڼه یا خوندې یا ورور او خور دي، په دې یاد صورت کې نوعیت یو څه تغییر کوي، دوې بېلې ښځې دي، مگر مېړه یې یو دی.

که دې ته وکتل شي چې د یوې ښځې له لوري ماشوم ته تی ور کولو باندې د هغې مېړه د ماشوم رضاعي پلار بلل کېږي، نو په دې صورت کې هم د دواړو ماشومانو پلار د هماغو دوو ښځو یو مېړه دی، نو دغه هر او هغه نجۍ د یوه پلار رضاعي اولادونه بلل کېږي، احتیاط په دې کې دی چې دغه هلك او هغه نجلۍ نکاح سره ونه کړي.

زما له معلوماتو سره سم په دې مسله کې ټول فقهاء پر دې خوا دي چې نکاح یې جواز نه لري، حتا فقهاء دا هم لیکي چې که یو کس دوې، درې یا څلور ښځې ولري، یوه ښځه یو ماشوم ته تی ور کړي، نو ټولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې يې مندې دي، هغه سړی يې پلار دی او د هغه سړي هر څومره اولادونه چې له ټولو ښځو څخه دي هغه ټول يې ورونه او خوندې دي، څوك چې يې په مور او پلار دواړه ګډ دي هغه يې رضاعي سکيني ورونه يا خوندې دي او څوك چې يې يوازې په پلاره دي، هغه يې ناسکه رضاعي ورونه يا خوندې بلل کيږي. په الامام ابن باز سايټ کې د يوې پوښتنې ځواب ته هغه ليکي:

إذا كان للرجل زوجتان أو ثلاث أو أربع، فأرضعت احداهن طلفلة أو طفلاً في الحولين خمس رضعات أو أكثر، فان هذا الرضيع يكون ولدا للزوج، ويكون أخا لأولاده من النساء كلهن، يكون أخا لأولادهن جميعا، لكن أولاد المرضعة يكونون اخوانا أشقاء، وأولاد الزوجات الأخريات يكن إخوة لأب؛ لأن الفحل واحد.

فالتي أرضعت أولادها اخوة للرضيع من أمه وأبيه بالرضاع، وبقية الأولاد من الزوجة الثانية أو الثالثة أو الرابعة يكونون اخوة من الأب، كالنسب سواء، كمال قال النبي صلى الله عليه وسلم: يحرم من الرضاع ما يحرم من النسب.

که يو کس دوې، درې يا څلور ښځې ولري، يوه يې نجلۍ يا هلك ته په دوه کلنۍ کې پنځه واره/پنځه غوړپه يا زيات تی ور کړي، دغه ماشوم د مېړه اولاد شو، د هغه له ټولو ښځو د اولاد ورور شو او د ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځو د اولاد هم ورور دی، د تي ور کوونکې ښځې اولاد یې سکني ورونه او د نورو ښځو اولادونه یې له پلاره ورونه دي، ځکه پلار یې یو دی.

د هغې ښځې اولاد چې تی یې ور کړی دی له مور او پلاره یې رضاعي ورونه دي، له دویمې، دریيمې او ځلورمې ښځې اولادونه یې یوازې پلرني ورونه دي، عیني د نسب په شان، لکه چې رسول الله ص ویلي: رضاعت هغه څه حراموي چې نسب یې حراموي.

دغه ته ورته وضاحت په حنفي فقه کې هم ور کړل شوی دی، ما په دې اړه تر اوسه هم د هیڅا اختلاف نظر نه دی لیدلی.

۱/۱۰/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرون او نن د مرییتوب بنې

د بشري تاريخ يوه ډېره ناوړه پدېده د بشر په لاس د بشر مرييتوب هم ده، غلامۍ د پخوا زمانې يو رواج و، له نن څخه تقريبن (۱۱۰۰۰) کاله پخوا تر زراعتي انقلاب وروسته د غلامانو د نيولو او ساتلو کرغېړن دود رامنځته شوی دی، غلامۍ پر اقتصاد ښه اغېز در لود، د همدې غلامانو په مټ پاچاهانو له مزدورۍ پرته نهرونه کښل، ودانۍ يې په جوړولې، پوځ کې يې گډول، خرڅول يې، د در بار کارونه يې په کول او گڼ نور، ور سره جوخت يې د جنسي تندې د تسکين ذريعه هم وه، هغوی د ښځو په توگه زياتې ميرمنې نه شوای کولای، پاچاهان، اميرانو او د زر و زور خاوندان به خپله خېښې هم له خپلو کفو کسانو سره کولې، په دې توگه يې خپل کور ته نه داسې ميرمنې زياتې موندلای شوای او نه يې په کور کې د دغه ډول کورنۍ ميرمنې خپه کولای شوای، له دې امله به يې مينځې راوستې، دا به يې هم د ښځې خادمان وې او هم به دوی خپله جنسي تنده په ماتوله، د جنگ په ميدان کې د جنگي کسانو نيولو لړۍ او بيا يې غلامول ښايي د نورو عواملو تر څنگ په دې هدف را منځته شوې وي چې هم خپل دښمن ذليل کړي او ور سره خپلې اړتياوې په پوره کړي، دا که د خدمت ضرورت وي، که په خرڅلاو يې د اقتصاد پياوړتيا وي يا هم جنسي تنده ماتول، د غلامۍ رواج خورا ډېره مخينه لري، د مصر په لرغوني تمدن کې هم د غلامۍ څرک ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د راتلو مهال په عربي جزیره کې غلامي ښه په خرپ رواج وه، د عربو په خوا کې دوې سترې امپراتورۍ وې چې هرې یوې کلونه کلونه له بلې سره جنګ کړی او په ضمن کې یې هرې یوې له بلې څخه جنګي بندیان نیول، هر ښار ته چې به فاتح ځواکونه ننوتل، نو د هغه ښار له خلکو سره یې د غلامانو سلوک کاوه، څوک چې یې خوښېدل، هغه یې غلامان یا منیځې کول، دغه غلامان به په ښارونو کې خرڅېدل، په دې توګه به عربو ته هم راتلل، نه یوازې دا چې په عربو کې بهرني غلامان موجود ول، بلکې عربي قبایلو هم یو پر بل بریدونه کول، هرې قبیلې له بلې قبیلې څخه ښځې او نران بندي کول چې وروسته به یې یا د دښمن په قبیله کې غلامي/مینځیتوب کاوه یا هغوی نورو ځایونو ته نقلول او هلته یې وسلې، خوراکي توکي یا د هغه وخت په چلېدونکو مالونو خرڅول، نو غلامي که یو خوا ځینو انسانانو ته د هلاکت او له ژوندنه د لاس مینځو په معنا وه، بل خوا بیا امیرانو او د اشرافو کورنیو ته د زوی زېری و.

د اسلام راتګ په عربي جزیره کې یو ښه اوښتون و، اسلام له پیله د غلامۍ او هغو موانعو غلام و چې د دین او خدای په نوم یوې طبقې پر بلې ور تپلي ول، قران کریم دغه موانع د اصر او اغلال(الاعراف: ۱۵۷) په نوم یاد کړل او رسول یې د دې اغلالو ماتونکی وباله، د محمد په سورت کې یې د جنګي بندیانو لپاره دوه اپشنه اعلان کړل، یو یې د احسان له مخې ایله کول او بل یې په فدیه کې خوشي کول و(محمد: ۴)،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې سره يې د غلامۍ سرچينه وچه کړه، بيا يې په ګڼو مواردو کې د شته غلامانو د خلاصولو فرمانونه ورکړل(النساء: ۹۲، المائده: ۸۹، المجادلة: ۳، البلد: ۱۳) فضايل يې بيان کړل او اخير يې د نور په سورت کې امر وکړ چې د ټولنې په خير ټول غلامان او مينځې ازاد کړئ او پر همدې کار له بيت الماله کومک ورسره وکړئ(النور: ۳۳)

۱۹ پېړۍ کې فردي غلامۍ ته د پای ټکی ور کول شو، عثماني خلافت، سعوديان، سوډان او ګڼ نور هيوادونه د غربي فشار په نتيجه کې دې ته اماده شول چې غلامي ختمه کړي، دا ډېر ښه کار وشو، له دې سره چې د اسلام په تر ټولو معتبر متن کې د غلامۍ پای له نن څخه ۱۴۰ کاله وړاندې اعلان شوی دی، خو مسلمانانو د ګڼو عواملو له وجې غلامۍ ته دوام ور کړ او دادی فقط څو لسيزې وړاندې يې ور څخه توبه وکړه، اما بدمرغي دا شوه چې له فردي غلامي سره جوخت د غلامۍ يوه بله بڼه را پيدا شوه چې دا تر هغې غلامۍ ډېره بده او نتايج يې ډېر خطرناک و ډارونکي دي. يو عرب روڼ اندی په دې اړه ليکي:

وليست لفظة «العبودية» في الاستخدام المعاصر من قبيل المجازات الميتة، فأشكال امتلاک الانسان للانسان وسيطرته عليه واستغلاله له لا تزال قائمة بأشكال متعددة في المجتمعات المعاصرة. ولعله ليس من قبيل المبالغة أن نعتبر «التفرقة العنصرية» بكل ألوانها وأشكالها، سواء مارسها البيض ضد السود في أفريقيا و أمريكا، أو مارسها الصهاينة المحتلون ضد العرب من أبناء الارض، شكلاً حديثا من أشكال الاستبعاد. و تتعدد العبودية وتختلف مستوياتها،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لكنها لا تعني الامتلاك الكامل للروح والجسد كما كان الحال في النظام الاجتماعي/الاقتصادي المسمى«العبودية».(۱)

او د غلامۍ لفظ په معاصر استعمال کې له کاره لوېدلی مجاز نه دی، د بشر په لاس د بشر- غلامي، پر هغه واك او د خپلو ګټو لپاره یې استعمال اوس هم په ګڼو بڼو همدې معاصرو ټولنو کې وجود لري، ښایي دا به زیاتوب نه وي چې موږ د جنسي- توپیر او تبعیض ټولې بڼې د غلامۍ اوسنی شکل وبولو، دا توپیر نه کوي چې سپین پوستی یې د تور پوستي ضد توپیري چلند کوي، لکه په افریقا او امریکا کې یا هم اشغالګر اسرائیلیان یې د عربي خاروې د عربي بچیانو پر ضد کوي، غلامي خپلې بڼې بدلوي او کچه یې هم ورسره توپیر کوي، خو په دې توپیر چې نن د پخوا په شان د بدن او روح مالك یې نه وي لکه د غلامۍ په نوم پخواني ټولنیز اقتصادي نظام کې چې به مالکان کېدل.

د پخوانۍ غلامۍ او اوسنۍ ترمنځ خورا ډېر مشترکات شته، هلته به هم یو څوك بې واکه شو، اوس هم فرد بې واکه کړي او هم درست قوم، هلته به یې د ملکیت ګټه مالك ته تله، اوس د قومونو شخصي ملکیتونه نور څنې وړي او دا خو پرېږده چې ګټه یې ور ورسېږي، بلکې د همدې پر سر یې نور هم پسې ټکوي چې اینده ته یې د پوښتنې څوك پاته نه شي، هلته به د هغوی برخلیك د بل چا له خوا ټاکل کېدی، اوس هم د قومونو برخلیکونه نور ټاکي، هغوی هم ازاد فکر نه در لود، اوس قومونه په دې عذاب اخته دي چې د بیان ازادي نه لري، هغوی به زیاتره په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوښه تعلیم نه شوای کولای، بادار چې به یې د کوم هنر لپاره یو هنرمن ته اړتیا وه، هغه به یې په زده کړ، بیا به یې شخصي- استفاده ور څخه کوله، اوس هم د خلکو په خوښه تعلیمي سیستم نه دی جوړ، بلکې څه چې پر وتپل شول، هغه به وايي، د هغه وخت مالکان چې په کومه ژبه ږغېدل، غلامان به یې هم ږغېدل، اوس هم د غلامو قومونه په ژبه پسې نور قومونه خاندي، دوی حتا د خپلې ژبې په ویلو شرمېږي، د غلام به اوادونه هم غلامان ول، اوس هم عیني معامله ده، د قوم هغه ماشومان او ناخبره کسان یې هم د دوی په تور نیولي دي، نه په خپله ژبه د زده کړې حق لري، نه په خپله خوښه د تعلیمي سیستم د جوړولو واک لري، ټول کوښښ پر دې دی چې اینده نسلونه همداسې غلام فکره پاته شي، دا ټول هغه مشترکات دي چې د پخواني شکل او اوسني ترمنځ شته دي.

پخوا د غلامۍ تر ټولو لویه سرچینه جنګونه ول، د جنګونو یو لوی سبب بیا اقتصاد و، د یوه قوم واکدار به غوښتل چې خپله د واک سیمه پراخه کړي، ثروت به یې زیات شي او ښه په مستۍ په ژوند وکړي اینده نسل ته به هم د سوکاله او خرمستیو د ژوند وسایل پرېږدي، بس پر یوه سیمه به یې حمله وکړه، د نورو شیانو تر څنګ به یې انسانان هم غلامان کول، د غلامۍ دا لویه سرچینه وه، دلته په په ډله ییزه توګه له لسګونو کسانو نیولې تر سلګونو زرګونو کسان په یوه وخت کې له ازادۍ څخه لاسونه مینځل، د ازادۍ حس به یې وژل کېدی او د بې حسۍ په دې له کړاوه ډک ژوند کې به یې د ژوند پیټی تر منزله ورساوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر نن یوازې جنګ د غلامۍ وسیله نه ده، د لویو قدرتونو په دې لویو لاسته راوړنو کې یوه دا هم ده چې د غلامۍ یې ډېرې نوې بنې او وسایل را پیدا کړل، که څوک د خپلو ګټو فکر کوي، نو دې ته یې مجبوروي چې د ماښام وچه ګوله پر ودروي، ښه مثال یې ایران او شمالي کوریا ده، د علم په مټ را پورته شوې نړۍ چې شعار یې په علمي ډېوه د اذهانو تنویر او د علم په وسیله انسانیت ته خدمت دی، خو همدغه علم یې د بشر د غلام کولو تر ټوله غټه وسیله ګرځولې دی، د همدې علمي تفوق په وجه درست ملتونه تر سخت جبر لاندې دي یا به د ذلت په مرګ مري یا به د هغوی غلامۍ ته غاړه ږدي، د علم په مټ جوړو شویو وسایلو بشر ته له سوکالۍ سره ډېر کړاونه هم وزېږول، پخوا به یوه جنګ کې لسګونه کسان مړه کېدل، خو اوس په یوه ثانیه کې زرګونه وژل کېږي، پخوا به جنګونه دومره تخریب نه پېښاوه لکه نن، اوس نه یوازې انسان پکې مري، اقتصاد ضربهویني، بلکې د چاپېریال له ککړتیا سره یې هوا هم ککړه کړه او د ګڼو مرضونو له خطر سره یې نه یوازې بشر مخ کړ بلکې حیوانات یې هم له ضرر څخه خوندي نه دي، اوس بیا دا نارې سورې هم وهي چې که حالت همداسې دوام وکړي، د بشر-یوازینۍ ټیکانه به هم له جدي خطر سره مخ شي او بشریت به له دې کرې د تل لپاره پوپنا شي.

یوازې دا هم نه ده چې یو لوی قدرت لرونکی هیواد نور هیوادونه غلامان کوي، بلکې په هیوادونو کې واکمنه طبقه هم نورې طبقې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلامانو په توګه کاروي، دا چې ستا په شخصي ژوند کې مداخله کوي، اساسي بشري حقوق نه درته مني، هر کار ستا له خوښې پرته په زور او جبر در باندې کوي، دا هم د غلامۍ يوه بڼه ده، دا چې د ژبې له وجې تعصب در سره کوي، بلکې په پاليسي کې يې ځانګړې ځای ور کړی وي، مذهبي تعصب در سره کوي، سمتي در سره پالي، قومي درسره کېږي، د هنر او تعليم ميدان لا هم له دې توپيري چلند څخه خالي نه وي، نو دا د غلامۍ معاصره بڼه ونه بولو څه نوم به د بشري ژبې په قاموس کې ورته ومومو؟

د معاصرې نړۍ پوهان خوشي چتې په دې لاس ته راوړنه وياړ کوي چې د بشر له لمنې مو د غلامۍ تور داغ ومينځی، بلکې دا داغ ورسره ډېر پراخ، پوخ او جوت شو، د دوی د خپلو علمي لاسته راوړنو په مټ د هغوی بېلچې ته ښه نه ماتېدونکی او نه کرېدونکی لاستی ور واچاوه، که پخوا يو لک کسان په نړۍ کې د غلامۍ ژوند کاوه، اوس څو سوه ميليونه کسان د غلامۍ په همدې مردار ډنډ کې پراته دي.

د هغې ورځې په تمه چې بشر له هر ډول تبعيض څخه پاک شي، هره ازادي ولري چې اخلاقيات او قانون يې ورته جواز ورکوي، خپل ټول بشري حقوق د بشريت جمله افراد ولري، هيڅوک په هيڅ ځای کې نه د قوم، نه رنګ، نه وطن، نه مذهب، نه هنر، ژبې او... په پلمو وځورېږي او داسې زمانه شي چې بشر د بشر په خوا کې د ارامۍ سا واخلي نه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې يو بشر د بل له ضرره د خونديتوب لپاره جنګي او دفاعي وسايل جوړ کړي.

۱۴/۹/۲۰۲۲

سرچينه:

۱)نقد الخطاب الديني

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د دوو ښځو شاهدي له یوه نر سره برابره ده؟

قران کریم د معاملاتو په برخه کې له یوه سړي سره د دوو ښځو د شاهدۍ یادونه کړې ده، دا په ټول قران کریم کې یوازې یو ځای ذکر شوي دي، نور ځایونه یې د شاهدۍ په اړه د نر یا ښځې قید نه دی ذکر کړی، بلکې په عمومي توګه د شاهد یادول یې همداسې عام ایله کړي، څو نر و ښځې ټولو ته شمولیت وکړي.

د دې ایت یوه برخه داسې ده:

{وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى}.

[البقرة: ۲۸۲].

او ستاسو دوه سړیان شاهدان کړئ، که دوه سړیان نه ول، نو چې فریقینو ته خوښ وي، له هغو دې یو سړی او دوې ښځې شاهدان کړي، دا ځکه چې که یوې اشتباه وکړه، بله به یې ور یادوي.

له دغه ایت څخه داسې برداشت شوی دی چې ښځې ناقص العقله دي، لامل یې همدا یاد کړی چې د یوه نر په مقابله کې دوې ښځې شاهدي ور کوي، په دغه ډول تفسیر یې له دې ایت او ښځو سره لوی ظلم کړی دی. د عربو هغه وخت داسې یوه ټولنه وه لکه د نن پښتانه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې د راکړې ور کړې په کار کې ډېر فعالې نه وې، له دې امله یې په ډېرو جزئیاتو هم نه پوهېدلې، دا وجه چې د ښځو تر یادولو وروسته یې دا جمله اضافه کړې ده چې ستاسو خوښ وي، یعنې داسې څوک وي چې فریقین په راضي وي او دغه چاره کې لږ و ډېر اشنایي ولري، خو له دې سره که بیا هم ښځې اشتباه وکړه، دویمه ښځه به مداخله کوي او هغه اشتباه به یې رفع کوي.

په ایت کې د «تضل» لفظ ذکر شوی دی، چې معجم اللغه العربیه المعاصره تر ض ل ل مادې لاندې په ۳۱۳۸ شمېره لیکلي دي:

زلَّ عن الشّيء ولم يهتدِ إليه، انحرف عن الطريق الصحيح.(۱)

په یوه شي کې اشتباه شو، ورته ونه رسېدی، له سمې لارې کوږ شو.

یوه بله ترجمه یې په هېره هم شوې ده، دلته یې لومړۍ ترجمه سهي ده، ځکه د هغه وخت د عربي ښځې له حالت سره همداسې لګېږي، هغوی په معاملاتو کې زیات حضور نه در لود، نو د شاهدۍ په برخه کې یې د اشتباه امکان زیات و، له دې امله یې دوې ښځې یادې کړې دي، بیا یې ویلي چې که له یوې اشتباه کېده بله دې ور یاد کړي، یعنې د هغې اشتباه ازاله دې وکړي، له دې ښکاري چې حتمن دوې ښځې ضروري هم نه دي، ځکه که یوې اشتباه ونه کړه، بیا د بلې ښځې مداخلې ته اړتیا نه شته، د هغې مداخلې ته هغه وخت ضرورت پیدا کېږي چې یوه ښځه اشتباه وکړي، دلته الفاظ هم دغه ډول دي، وایي که یوې اشتباه وکړه، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله دې ور ياده کړي، دا خپله ثابتوي چې په شريعت کې دوې ښځې حتمي نه دي، دلته يوازې د اشتباه د ازالې لپاره دوې يادې شوې دي، که يوه داسې ښځه پيدا شي، چې په دې معامله کې د نرانو غوندې مهارت ولري، تر يوه نر يې ښځه تشريح کولای شي، نو بيا به هم د هغه نر په مقابل کې چې د تجارت په الف او با نه پوهېږي دوې ښځې شاهدي ور کوي؟

د دې ايت په اړه عمومي فکر دادی چې د ښځې شاهدي د سړي په نيمايي ده، په داسې حال کې چې قران کريم داسې نه دي ويلي، دا يوازې د هغه وخت ظروفو ته په کتو دغه حکم و، که دغه ظروف بدل شي، دغه حکم هم وررسره بدلېږي، ځکه د مکان او زمان تغير د حکم پر تغير هم تاثير لري.

بلکې په ځينو ځايونو کې قران کريم د ښځې شاهدي د نر پر هغې معتبره ګڼلې ده، هغه وخت چې يو مېړه پر خپلې ښځې د زنا تور ولګوي، هيڅ شاهد يې ترمنځ نه وي، نو نر به څلور واره د الله په نوم قسم کوي چې دی رښتنی دی او پنځمه پلا به وايي چې که دی دروا‌غجن وي، پر ده دې د خدای لعنت وي، ښځه به څلور وار په خدای قسم کوي چې هغه دروغ وايي، پنځم وار به وايي چې که هغه رښتنی وي، دا دې د الهي غضب مستحقه شي.(النور: ٦-٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د ښځې شاهدي ته د نر مساوي اعتبار نه ورکول کېدای، نو دلته باید پر ښځه حد جاري شوی وای، مګر قران کریم یوازې د هغې په قسم اکتفا کړې ده او هیڅ ډول عذاب، حد او تعزیر ور ته نه شته، نو د هغې شاهدي یې تر نر ډېره معتبره بللې ده.

په نورو چارو کې قران کریم د ښځې شاهدي کمه نه ده ګڼلې، د زنا په اړه د لیدلي حالت په بیان کې یې د نر او ښځې فرق نه دی کړی، قران کریم وایي:

{ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ} [النور: ٦].

او هغه چې پر خپلو ښځو تور لګوي او دوی له خپلو ځانو پرته نور شاهدان نه لري.

دلته وینو چې د شاهدانو ترمنځ یې هیڅ توپیر نه دی کړی، بس مطلق شاهدان یې یاد کړي، نر وي که ښځې توپیر نه لري، ځکه شاهدي داده چې په سترګو یو شی ووینې بیا یې د بیان لپاره غوښتنه ځنې وشي، نو هغه د ده په حضور کې شوې واقعه بیان کړي، دا چې په معاملاتو کې د ښځو حضور کم و، له دې امله یې د اشتباه امکان ډېر و، خو دا چې زنا په پېښنه کې دا امکان کم دی، نو ځکه یې دلته توپیر ونه کړ.

۲/۱۰/۲۰۲۲

۱) معجم اللغة العربية المعاصرة (۲/ ۱۳۶۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په میراث کې د لمسي حق

په ځينو صورتونو کې لمسی محجوب شوی دی، حجب د لغت لـه مخې منعې ته وايي او په اصطلاح کې د ميراث لـه ټول يـا بعضې حق څخه د يو معين شخص منعه ده، فقهاء کرام ليکي:

وَهُوَ فِي اللُّغَةِ الْمَنْعُ وَفِي اصْطِلَاحِ أَهْلِ هَذَا الْعِلْمِ مَنْعُ شَخْصٍ مُعَيَّنٍ عَنْ مِيرَاثِهِ إِمَّا كُلُّهُ وَيُسَمَّى حَجْبَ الْحِرْمَانِ أَوْ بَعْضُهُ وَيُسَمَّى حَجْبَ النُّقْصَانِ بِوُجُودِ شَخْصٍ آخَرَ.(۱)

حجب په لغت کې منعې ته وايي او د دې علم د پوهانو په اصطلاح د يو بل کس د وجود په وجه له ټول ميراث يا بعض څخه د يوه معين شخص منعه ده چې لومړي ته يې حجب الحرمان وايي او دويم تـه يـې حجب النقصان ويي.

دا هغه موضوع ده چې د اسلامي نړۍ خورا لويه برخه علماء پکې منفي نظر لري، دوی وايي که يو کس د خپل پلار په ژوند کې مړ شي، زوی يې پاته شي، نو که د دغه يتيم نيکه ومري، د هغه په ترکه کې دغـه يتيم ماشوم هيڅ حق نه لري، ځکه د هغه چې له نيکه سره کومـه واسـطه وه(د ده پلار) هغه نه شته، نو حق د هغې واسطې په وسيله دوی تر لاسـه کاوه، دا چې هغه واسطه اوس نه شته او تر لمسي نژدې کسان يې نيکه ته شته، نو دی محجوبيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو زما په نظر دا انصاف نه دی، که عقلن دې موضوع ته وکتل شي، نو باید ماشوم ته حق ورکړل شي، ځکه هغه لا ډېرې مرستې ته اړتیا لري، دا خو بیخي له عدالت څخه لرې فیصله ده چې د هغه میراثي حق دې ترې واخیستل شي او هیڅ دې هم ورنه کړل شي.

ما په خپل ژوند کې دوې پرېکړې لیدلې دي چې خلکو له دې میراثي مسلې پکې سرغړونه کړې ده، یوه زموږ په کلي کې د یوه هلک وه، د هغه پلار د روسانو خلاف جنگونو کې وژل شوی و، بیا یې نیکه تر مرگ مخکې د هغه لپاره خپله حصه بېله کړه چې پاته درو زامنو یې نیوکه پر وکړه، مگر نیکه ویل چې زه خپل اولاد بې حصې نه شم ایله کولای چې د بل مزدورۍ ته پاته شي، نه واده لري، نه کور، نه پلار، نه یې مور پاته شوه ځکه تره یې وکړه بیا پسې مړه شوه، لنډه دا چې له نیکه، ترونو او ناسکه ورونو پرته یې څوک نه در لودل، نو نیکه هغه خپل اولاد بالی، له دې امله یې د یوه زوی حصه ورته جلا کړه، خو هغه لمسی یې د تېر دولت خلاف په یوه جگړه کې ووژل شو او د هغه حصه بېرته اکاگانو سره جلا کړه.

یوه بله پېښه د کندهار د پنجوایي په سلاوات کلي کې وه، هلته ورونو جنگ سره وکړ، یو ورور را ولاړ شو له خپلو درو ورونو څخه یې یو قتل کړ، په دې سره له څلورو ورونو یوازې اوس درې پاته شول چې یو پکې د خپل ورور قاتل هم و، دا چې هغه ظلم کړی و، نو پاته دوه وروڼه ورته پخوا شول، دغه قاتل یې هم قتل کړ، په دې سره دوه وروڼه مړه شول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه پاته، د يوه ورور يې يو يتيم زوی هم و، نيکه يې ژوندی و، کله چې د دوو ورونو پلار خپلو زامنو ته حصې ور کولې، نو يتيم ماشوم يې څنې وايستی، د هغه کشر زوی ورته وويل چې هغه يوځل ټول وخت د پلار له مينې او شفقت څخه محروم و، اوس يې د هغه له حصې هم بې برخې کوې، يا به هغه ته هم پوره حصه ور کوې يا به يې مور ته هم نه راکوې، لنډه دا چې پلار يې مجبوره کړ، لمسي ته يې کامله حصه ور کړه، پر هغه په سيمه کې ډېرو ملايانو نيوکې وکړې، مگر ده ما ته ويل: پلانيه! دا بې انصافي نه ده چې زه کور لرم، ښځه لرم، لوی سړی يم، زه به حصه اخلم او هغه چې لا پوره ځوان شوی نه دی، واده نه لري، ټول وخت يې د پلار او مور له مهربانۍ پرته تېر کړی دی، هغه دې همداسې د بل مزدوري ته پاته شي؟ ما ورته وويل چې بالکل انصاف نه دی.

د پوهنتون په دوره کې مې له خپل يوه استاد سره يوه ورځ پر دې موضوع بحث شو، استاد ډېر مغرور و، زما خبرې ته يې غوږ نه نيوی، نه يې په صنف کې د خبرو اجازه راکوله، ما ځو پلا ورته وويل چې زه د دې لپاره شرعي دلايل لرم، خو ده ويل چې نه دا مسله کې د لمسي لپاره هيڅ دليل نه شته، نو ځکه لمسی محجوب دی او هيڅ ډول حصه ورته نه رسېږي، د استاد تر تلو وروسته همصنفيانو پوښتنه وکړه چې په لنډه توگه مې خبره تشريح کړه، مگر دا مسله دومره اسانه هم نه ده چې په يو څو خبرو دې خلک په پوه شي، بايد سمه بيخکي تشريح شي چې خلک يې سم په شرعي اړخ پوه شي او د هغه بل لوري کمزوری هم ورته جوتې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځینو هیوادونو په قانون کې دا ډول مسله حل شوې ده چې یو ثلث میراث ور کوي، لکه د مصر قانون، ځینو بیا پر نیکه وصیت لازمي کړی دی چې د لمسي لپاره به حتمي وصیت کوي، نورو بیا پر تره د یتیم ماشوم تربیت ضروري کړی دی، اما که په شرعي مسله له ماشوم څخه حق واخیستل شي، بیا یې د تره ټوک ته کېنوې، په دې سره به د ماشوم ورځ سمه نه شي، هغه به هم د تره تر جبر لاندې وي هم به یې روحن ځپي.

دویم دا چې د حرمت په برخه کې لسمی د زوی ځای لري، یعنې زوی ته د خپل پلار ښځه نه ده روا، عیني مسله له لمسي سره هم ده، هغه هم نه شي کولای چې د نیکه په نکاح شوې ښځه وکړي، ځکه په دې برخه کې هغه د زوی حکم اخلي، لکه زوی ته چې یې د پلار ماینه میره وه، د لمسي لپاره یې هم انا بلله کېږي، نو حرمت یې قطعي دی او نیکه ته د لمسي ښځه نږور ده قطعي ورته حرامه ده. دغه مسله کې د قرانکریم دغه ایت د استدلال ښه مرجع ده:

{قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ} [البقرة: ۱۳۳].

دوی ویل: موږ ستا د معبود عبادت کوو ستا د پلرونو د معبود لکه ابراهیم، اسماعیل او اسحاق.

دلته د یعقوب علیه السلام پلار اسحاق علیه السلام دی، مګر د هغه تره او نیکه یې هم په پلرونو کې شمېرلي دي، له دې څخه فقهاؤ د اصولو او فروعو اصل استنباط کړی دی چې د پلار، پلار، د مور، مور

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه لکه مور و پلار داسې دي، نو فروع هم دغسې دي، د لمسي ـ لور هم نیکه ته لمسۍ ده ځکه د هغه لپاره نه روا کیږي.

د اولاد په برخه کې قران کریم بل ځای هم وایي:

{ يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ} [النساء: ۱۱].

الله ستاسو د اولاد په اړه سپارښتنه درته کوي.

اولاد یوازې لور او زوی ته نه وایي:

وَلَد الرَّجل: رَهْطه، أولاده وذرّيته " {وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلاَّ خَسَارًا} ".(۲)

د سړي زوی: ډله/کورنۍ، اولاد او ذریت، الهي وینا ده: دوی د هغه چا پیروي وکړه چې مال او اولاد ته یې خساره ور پېښوله.

د قران کریم په ایت کې اولاد ته زیان یې یوازې هغه یاد کړی چې خپل سکني اولاد ته یې ور رسوي، که په دې کې لمسی او نور هم شامل دي؟ دا خو هیڅ سر نه سرخوري چې زیان دې د هغوی تر اولاده ځانګړی و، تر دې به یې تجاوز نه کاوه!

ذریه په قران کریم کې هم استعمال شوی دی، معجم اللغه وایي چې ذریه نسل و اولاد ته ویل کیږي، په قران کریم کې دي:

{وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ}.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[الأنعام: ۸٤].

او د هغـه (ابراهیم ع) لـه اولاده داؤد (ع)، سـلیمان (ع)، ایـوب (ع)، یوسف (ع)، موسی (ع) او هارون (ع) ول.

دلته تر ابراهیم ډېر پشتونه وروسته راغلي کسان يې هم د هغه په ذریه کې شمار کړي دي، نو اولاد یوازې لور او زوی نه دي، په عربي ژبه کې د اولاد الفاظ کارول د بلا واسطه اولاد لپاره خاص نه دي.

فقهاء هم دا خبره مني، دوی د زوی پلار ته جد صحیح وایـي، دوی يې داسې تعریف کوي:

وَهُوَ الَّذِي لَا يَدْخُلُ فِي نِسْبَتِهِ إِلَى الْمَيِّـتِ أُنْثَـى، وَهُـوَ بِمَنْزِلَـةِ الْأَبِ عِنْـدَ عَدَمِهِ عَلَى مَا يُذْكَرُ فِي بَابِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى، وَلِأَنَّ اسْمَ الْأَبِ يَنْطَلِـقُ عَلَيْـهِ، قَالَ - تَعَالَى - خَبَرًا عَنْ يُوسُفَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ -: {وَاتَّبَعْتُ مِلَّـةَ آبَـائِي إِبْـرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ} [يوسف: ۳۸] وَإِسْحَاقُ جَدُّهُ وَإِبْرَاهِيمُ جَدُّ أَبِيهِ.(۳)

جد صحیح هغه دی چې له مړي سره په نسبت کې يې ښځه نـه وي، نیکه د پلار په نه شتون کې د هغه درجه لري، په خپل باب کې به دا خبره راشي، او بل د اب (پلار) نـوم اطـلاق پـر نیکـه هـم کېـږي، الله تعـالی د یوسف ع په اړه ویلي: او ما د خپلو پلرونو ابراهیم و اسحاق پیروي وکړه، اسحاق ع د هغه نیکه او ابراهیم يې د پلار (یعقوب) نیکه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته مور ولوستل چې فقهاء هم په دې کې راسره موافق دي چې پلار نیکه ته هم ویل کېږي، د اولاد په برخه کې هم کاږي:

الْأَبُ، وَلَهُ ثَلَاثَةُ أَحْوَالٍ: الْفَرْضُ الْمَحْضُ، وَهُوَ السُّدُسُ مَعَ الِابْنِ وَابْنِ الِابْنِ وَإِنْ سَفَلَ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ} [النساء: ۱۱].(۴)

پلار درې حاله لري: فرض محض دی، چې له زوی یا لمسي یا هم تر دې کښته درجه لرونکي سره یې شپږمه برخه کېږي، الهي وینا ده: د مور و پلار هر یوه د زوی له ترکې شپږمه برخه ده که د هغه ولد وي.

دلته له ولد ځخه دوی لمسی، کړوسی او... هم اخیستي دي، په قران کریم کې یوازې ولد ذکر شوی دی، خو د عربي ژبې سره بلد کسان پوهېږي چې له ولد ځخه هدف ځوک وي؟ د زوی د لور په اړه وايي:

الثَّانِيَةُ بِنْتُ الِابْنِ وَلِلْوَاحِدَةِ النِّصْفُ وَلِلثِّنْتَيْنِ فَصَاعِدًا الثُّلُثَانِ، فَهُنَّ كَالصُّلْبِيَّاتِ عِنْدَ عَدَمِ وَلَدِ الصُّلْبِ ; لِأَنَّ اسْمَ الْوَلَدِ يَنْطَلِقُ عَلَيْهِنَّ حَقِيقَةً وَشَرْعًا.(۵)

دویم د زوی لور ده، یوې ته یې نیمه حصه، دوو یا زیاتو ته یې دوه ثلثه دي، دوی د اولاد په نه شتون کې د اولاد ځای نیسيـ، ځکه د ولد اسم اطلاق د (ژبني/عرفي) حقیقت او شریعت دواړو له مخې پر دوی کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې مقدماتي بحث وروسته راځم دې ته چې فقهاؤ د کومو اصولو په عملي کولو لمسی محجوب کړی دی او ایا هغه اصول هر ځای د عملي کېدای وړ دي که ځینې ځایونه دوی خپل هم د هغو ماتولو ته اړ شوي دي؟

لمسی د کوم قانون له مخې محجوب شوی دی، فقهاء وايي:

فَالْأَقْرَبُ يَحْجُبُ الْأَبْعَدَ، وَمَنْ يُدْلِي بِشَخْصٍ لَا يَرِثُ مَعَهُ.(٦)

نژدې قریب لرې محجوبوي او که څوك د بل په واسطه له یو کس سره خپلوي لري، نو له هغه سره یوځای میراث نه شي وړای.

دوه اصله یې بیان کړل، نژدې لرې محجوبوي او که په واسطه له یو چا سره قرابت وي، نو د هغه واسطې په شتون کې له هغه سره یوځای میراث نه شي وړلای.

مثلن: یو کس مړ شي، ورونه هم لري او زوی هم، نو د زوی په شته والي کې، وورنه د هغه په ترکه کې حصه نه لري، دويم مثال: یو کس مړ شو(ایمل)، پلار(میوند) لري، زوی(بریالی) لري او ورور(اباسین) لري، اوس که د ایمل پلار چې میوند دی، ومري په دې صورت کې د هغه اقرب د ده زوی دی اباسین، نو لمسی(بریالی) یې محجوب شو. همدا رنګه که ایمل ژوندی وي، بیا یې پلار میوند ومري، هم یې زوی بریالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نيکه په ميراث کې حصه نه لري ځکه دی له نيکه سره د پلار په وسيله قرابت لري، نو د واسطې په شتون کې حصه نه ور کول کيږي.

دويم اصل د ايمل په مرگ سره ختم شو، دلته د نيکه او لمسي تر منځ واسطه پاته نه شوه، لهذا لکه نيکه چې د لمسي په مال کې حصه لري، لمسی هم د نيکه په مال کې حصه لري، ځکه هغه واسطه ختمه شوه چې لمسی يې د نيکه له ترکې محجوب کړی او نيکه يې د لمسي له ميراثه، فقهاء د لسمي په ترکه کې د نيکه حصه مني، خو د نيکه په ترکه کې لمسي ته حصه نه ور کوي، دوی دلته د الاقرب فالاقرب اصل پر راوړي چې د لمسي تره موجود دی، راشئ پر دې اصل لاندې تفصيلي خبره وکړو.

دلته لومړۍ خبره دا ده چې د اقرب الاصل له کوم ځای څخه اخيستل شوی دی؟ او ايا هدف يې همدا دی چې څوک مړي ته ډېر نږدې وي هغه به حصه وړي او که موخه دا ده چې په خپلوي کې يې واسطه پاته نه شي؟

د الاقرب فالاقرب اصل له دې ايت څخه اخيستل شوی وي:

{لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا} [النساء: ۷].

(c) ketabton.com: The Digital Library

نر د مور او پلار یا ډېرو نژدو خپلوانو په ترکه کې برخې لرې او ښځې د مور و پلار او ډېرو نژدو قریبانو په ترکه کې برخې لري، لړ وي که ډېر، معلومې شوې حصې دي.

نو دلته له الاقربون څخه هدف هغه څه نه دي چې دوی فهمولي دي، دلته د اقرب جمع ذکر شوې ده، دا نه شته چې حتمي دې ډېر قریب لرې قریب محجوب کړي، که دغه ډول اصل شي بیا خو په دې لاندې صورتونو کې دغه اصل دوی خپل هم نه دی مرعات کړی:

میراث نیکه او د مړي زوی ته پاته شو، دلته زوی له واسطې پرته قریب دی او نیکه په واسطه قریب، مگر بیا هم حصه ور کول کېږي، دلته اقرب، ابعد نه دی محجوب کړی.

ځیني کسان دلته د عربي ژبې مغالطې ور کوي، چې د پلار لپاره د اب لفظ استعمال شوی دی او د زوی لپاره د ولد، نو اب خپل پلار او نیکه ته هم ویل کېږي او ولد یوازې خپل سکني زوی ته ویل کېږي، که ابن وای بیا لسمی هم پکې شاملېدی، دوی زیاتوي چې والد پلار ته ویل کېږي نیکه نه پکې شاملېږي او که أب لفظ وي، بیا نیکه ته هم شاملېږي، که دارنگه په والدَین یا هم والدان کې هغه مور و پلار شامل دي چې خپل سکه یې وي، نه هغه چې ناسکه یې وي او نه هغه چې نیکه یا جد یې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اړه که د عربي ژبې يوه لغت دا يادونه کړې وي، نو بل بيا وايي چې توپير نه لري، يوازې د اسلوبو تغيير دی، د يوې پوښتنې په ځواب کې د اسلام ويب ټکی نيټ انلاين دار الافتاء کاږي:

الحمدلله والصلاة والسلام على رسول الله وعلى آله وصحبه، أما بعد:

فإن كلمة الوالدين والأبوين معناهما واحد، ولا إشكال في تنوع الأسلوب فيهما، وقد ذكر بعض المفسرين أن أم يوسف ماتت وهو صغير، وأن زوجة يعقوب كانت خالته ولم تكن أمه، واذا كانت كذلک فيكون عندها نسبة أبوة ووالدية ليست كاملة، ولكن الأولى عدم التكلف في الأمر وأن يحمل على أنه من باب تنويع الأسلوب. والله اعلم

ترجمه: د والدين او ابوين کليمو معنا يوه ده، د اسلوبو په تنوع کې ستونزه نه شته، البته ځينو مفسرينو ويلي دي چې د يوسف ع مور د هغه په ماشومتوب کې مړه شوې وه، د يعقوب ع ميرمن د هغه خاله وه، مور يې نه وه، که خبره همداسې وي، نو بيا د ابوت نسبت ورسره لري، نه د بشپړ والديت، خو ښه خبره داده چې دغه تکلف پکې ونه شي او خبره يوازې د اسلوبو پر تنوع حمل شي.

که دا ومنل شي چې والدين خپل سکني مور و پلار ته وايي، نيکه او غير سکني پکې نه شامليږي، بيا دلته هم يوازې مور والده ده، ځکه هغه زيږول کوي، پلار ولې والد دی؟ نو دا خبره کيږي چې دلته تغليب شوی دی، په مور کې يې معنا حقيقي دي او د پلار په اړه يې يوازې نسبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، دا سمه ده چې په عربي کې به یو لفظ خاص معنا ولري او بل به عامه، مګر دا حتمي نه ده چې عام دې د خاص پر ځای نه کارېږي او خاص دې د عام، په قران کریم کې دین او شریعت هم توپیر سره لري، مګر دواړه یو د بل پر ځای کارېږي. یوه بله پوښتنه دا هم پیدا کېږي چې قران کریم له والدینو سره د ښه سلوك امر کړی دی، ایا په دې ښه سلوك کې نیکه، جد، انا، ناسکه مور و پلار نه دي شامل؟ که وایي نه دي شامل، د دې لپاره خو عرف له ده سره ملتیا نه کوي، په عربي ټولنه کې د نیکه، جد، ناسکه پلار و مور هغه ډول احترام کېدی او خبره یې منل کېده، لکه د خپل پلار و مور، او که وایي چې شامل دي، نو په کوم دلیل یې ور شاملوي؟ په قران کریم کې د اطاعت او احسان په برخه کې هر ځای د والدین الفاظ راغلي دي.

د اولاد په برخه کې هم دغه مغالطه سمه نه ده، د عربي ژبې د لغت ګڼو کتابونو او هم د فقهې مشهورو کتابونو اولاد لمسي ته هم شامل کړی دی، هغه څوك چې له دې څخه منکر دي، دوی د فقهې په کتابونو کې دا نه ګوري چې میراث کې همدغه تګلاره عملي شوې ده، لاندې مثالونه وګورئ:

که مړی یوه لور او یتیم لسمی ولري، نو نیمه ترکه لور ته ور کوله کېږي او پاته یې د لسمي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مړی تر یوه زیاتې لونړې ولري، نو دوه ثلثه د لونړو دي او پاته یې د یتیم لسمي ده.

په دې دواړو صورتونو کې اقرب څوک دی؟ که د ولد په برخه کې لمسی شامل نه وي، نو بیا څه اړتیا ده چې د لور (قریبترین) شخص په موجودګۍ کې ابعد ته مال ورکول کیږي او د لونړو حصه یې هم ورکمه کړه.

که د مړي مېړه او یتیم لسمی وي، مېړه څلورمه وړي او پاته ترکه د لسمي ده. دلته بیا اقرب څوک دی؟ دا عیني هغه صورت دی لکه د مړې ښځې چې خپل اولاد پاته وي، نو که لسمی په اولاد کې شامل نه دی،بیا یې د مېړه حصه له نیمایي څخه ولې څلورمې ته پورته کړه؟

د اقرب په یوه بله مسله کې که له یوه مړي سره اولاد د خپلې مور په واسطه خپلوان وي، نو د مور اقربیت هغه اولاد نه شي محجوبولای، بلکې مور ته یې هم حصه ورکوله کیږي او زامن یې هم حصه وړي، نو که اقرب ابعد محجوبولای، دلته به مور اولادونه محجوب کړي وای!

إلاّ أَوْلَاد الْأُم حَيْثُ يدلون بهَا ويرثون مَعهَا وتحجب الْأُخوة بالابن وَابْنه وَإِن سفل وبالأب وَالْجد ويحجب أَوْلَاد العلات بالأخ لِأَبَوَيْنِ أَيْضا.(۷)

مګر مورني اولادونه، هغوی په دې سره خپلوان شوي دي، او له دې سره میراث هم وړي، وروڼه بیا په زوی، لمسي-او تر دې کښته درجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرونکي، پلار او نیکه سره محجوبیږي او پلرنی اولاد بیا حقیقي اولاد محجوبیږي.

په دې ځای کې مور له اولاد سره میراث وړي، مور اقربه ده، مگر بیا هم اولاد ورسره حصه وړې ده، د میراث په برخه کې چېرې د ولد یا اولاد پر ځای ابن یا ابناء ذکر شوي دي چې دلته بیا له لمسي۔ څخه د زوی ځای ناستی جوړ شوی دی او د لمسي په شتون کې یې د مړي ورونه محجوب کړي دي؟ حتا که تر لمسي هم کښته درجه وي، بیا هم د مړي ورونه محجوبوي، که فکر وشي دلته مړي ته اقرب څوک دی؟ کړوسی که د مړي ورور؟ کړوسی په څو واسطو له مړي سره قرابت لري او ورور یې له واسطې پرته، نو بیا ولې په کړوسي سره اقرب محجوب شي؟ د امام صاحب رح په نظر نیکه د سړي سکني او ناسکني ورونه محجوبوي:

سَمِعت مُحَمَّدًا يَقُول قَالَ ابو حنيفَة رَضِي الله عَنهُ الْجد مَعَ الاخوة بِمَنْزِلَة الاب لَا يَرث مَعَه الاخ لاب وام وَلَا لاب وَلَا لَام.(۸)

له محمده مې واورېدل، ویل یې چې امام ابو حنیفه رض ویل: د ورونو په نسبت نیکه د پلار درجه لري، د هغه په شتون کې حقیقي ورونه، پلرني او مورني ورونه یو هم میراث نه شي وړای.

دلته نیکه په واسطه د مړي قریب دی او ورور یې د خپلې مور او پلار زوی دی، ولې په نیکه سره سکني او ناسکني ټول محجوبیږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په نظر د دلته د اقرب څخه داسې اقرب هدف نه دی چې مړې ته به حتمن ډېر نژدې وي، بلکې د واسطې له منځه تګ خپله اقربیت ته لار جوړوي، نو که پلار له منځه ولاړ شي، له نیکه سره د لمسي- قرابت په اقرب کې شاملېږي، لکه دوی چې یې د مړي د ورور په صورت کې اقرب کوي، عیني معامله باید د نیکه او لمسي په صورت کې هم ورسره وشي.

لمسی که له نیکه سره ترمنځ واسطه ولري، هم حصه نه لري، ځکه پلار یې شته او د هغه په وجود کې حصه نه لري، که پلار یې له منځه ولاړ شي، بیا هم حصه نه لري، ځکه تر ده اقرب موجود دی چې د ده تره دی، د پلار یې ورور دی او د نیکه یې زوی دی، له دې امله بیا هم بې برخې پاتېږي، ځینې کسان دا خبره کوي چې لمسی برخه نه لري، د برخوال اصلن پلار دی، نو که پلار موجود وي، لمسی حق نه لري، که پلار ولاړ شي، نو د هغه حصه ده ته نه نقل کېږي، ځکه یو څوک چې په میراث کې برخه وړي، هغه یې د ژوند په حالت کې وړي نه د مرګ، نو چې پلار حصه یې ختمه شوه، لمسی بیا د چیشي حصه وړي؟

دا خبره په هغه صورت کې سهي وه چې لمسی په هر حال کې دوی محروم کړی وای، دوی خو یې محجوب بولي محروم یې نه ګڼي. لمسی له دغه یوه صورت پرته په نورو کې حق لري، ما یې د دوی له کتابونو وړاندې مثالونه ذکر کړل، که په دې نورو صورتونو کې حصه وړي، نو هغه ولې وړي؟ لمسیتوب خپله په میراث کې حصه لري، که د لمسي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلار وجود ونه لري، په میراث کې د لمسي-لپاره ځای خالي شو، د واسطې له منځه تګ هم د لمسي لپاره د میراث حصې ته ځای خالي کړ او هم یې د نیکه لپاره خالي کړ، دغه خبره چې نیکه د ابوت له وجې په پلار کې شاملېږي او لمسی بیا د ولد په لفظ کې نه شاملېږي، نو ځکه نیکه د لمسي په میراث کې حصه لري او لمسی یې د نیکه په میراث کې نه لري؛ دا خبره ما وړاندې ناسمه ثابته کړه، هم د لغت له کتابونو او هم د فقهاؤ له کتابونو، دغه کسان بیا په کوم سند او برهان د لمسي په شتون کې د هغه ترونه د خپل ورور له ترکې محجوبوي؟ که دلته فقهاؤ لسمی د زوی پر ځای درولی دی، دلیل یې همدا ور کړی دی چې لمسی او تر دې کښته درجه لرونکي د زوی پر ځای حسابېږي، له دې امله یې تره محجوب دی، اما هغه کسان چې په ولد کې لمسی نه شاملوي، دوی یې بیا دغه ډول مسایلو ته په کوم نظر ګوري؟

یوه نیوکه دا هم کېږي چې دلته د زوی ځای لمسي ته ور کول کېږي، نو دا معنا چې ګواکې لمسی د زوی ځای ناستی دی، بیا به نو احکام هم د زوی پر جاري کېږي، په دې سره یې یو صورت جوړ کړی دی چې که له لمسي سره په یوه مرتبه کې د دوو ورونو له اولادونو څخه یو لمسی پاته وي او بل خوا د لمسي اولاد وي، نو دلته به لمسی تر دوی ډېره حصه وړي او هغوی به کمه وړي؟ دا نیوکه یې له څو وجو ناسمه ده، یوه دا چې حتمن ځای ناستی د هغه اصل حکم کامل نه اخلي، دا کار یوازې د لمسي حق منونکي هم نه کوي، بلکې فقهاء یې هم کوي، نو دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیوکه دې اول پر فقهاؤ ده، دویم دا چې که د زوی ځای نیسي، نو بیا د لمسي د اولاد ستاسو له انده باید هیڅ حصه نه وي، ځکه زوی چې راغی نو بیا لمسی یا د لمسي اولاد څوک دي؟ دلته اقرب موجود دی، نو بیا څله ابعد ته حصه ور کوئ؟ بله خبره دلته دا ده چې د پلرونو له منځه تلو کښته رتبه لرونکو ته له نیکه څخه د مخامخ میراث وړلو ته لار برابره کړه، په دې کې نور لمسی او کړوسی توپیر نه لري، دواړه باید یو ډول حصه یوسي، زما په نظر دلته اقرب مفهوم د نژدې رتبې قریب ته یوازې نه دي، بلکې له واسطې پرته پر قریب ښه تطبیقېږي، نو چې ترمنځ یې واسطې وشلېدې، بس لمسی یې هم اقرب دی او کړوسی یې هم اقرب شو.

یو وخت مې په دې اړه د دوکتور یوسف قرضاي رحمه الله مقاله وکته، هغه لمسی بې برخې کړی و، بیا یې د هغه پر حالت د شفقت له مخې ځینې وړاندیزونه کړي ول، هغه ویل: نیکه دې تر مرگ وړاندې وصیت وکړي، په دې سره دې د لمسي لپاره حصه بېله کړي، که داسې ونه شول، بیا دې پاته میراث خواره د ترکې د جلاوالي په وخت کې هغه ته یو څه ور کړي، او داسې نور.

مهمه خبره داده چې که یوځل محجوب شو، بیا به نو ښه هغه ته یو څه ورسېږي، دا مسله په ښکاره نص ثابته نه ده، نو بیا ولې دومره ټینگار پر وشي لکه په قطعي ایت چې ثابته وي؟ مسله ټوله د ژبې پر ظرافتونو ولاړه ده، که خبره د قطعي الثبوته او قطعي الدلالته نص وای، بیا اختلاف چا نه کاوه، دلته اختلاف له دې امله را پیدا دی چې ځای ور ته شته، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایاتونو عبارات دا مجال ور کوي چې ګڼ مفاهیم ځنې وایستل شي، له دې امله باید د لمسي- حالت ته په کتو دغه اجتهاد بدل شي، نور وړاندیزونه کار نه ور کوي، که یې ور کولای، په نورو ځایونو کې خلکو څومره د دغه ډول احکامو خیال ساتلی دی؟ که یوځل د ترونو حق وبلل شي او لمسی محجوب شي، بیا یې د هغوی له جیب یا خولې ورته را ایستل ستونزمنه چاره ده، زما په نظر ښه به دا وي چې له لومړي سره د نیکه په ترکه کې لمسي ته خپله حصه ومنل شي.

تر دې ګڼو بعدونو وروسته غواړم دا وضاحت وکړم چې دا مسله اجتهادي ده، که فقهاء په دې اړه دلیل وایي، هم یې د اجتهاد پر بنیاد وایي، که مخالفت کې یې څوک بل لور ته تللي دي، هم یې نص نه دی پکې وړاندې کړی، بلکې ژبني ظرافتونو ته په کتو دغه ځای ته رسېدلي دي، نو په دې اختلاف کې یو پر بل ټاپې لګول، څوک په یوه نوم او نور په بل نوم یادول، به مناسب کار نه وي، دا نه د نورو د تقلید نتیجه ده، نه په دې کې غرب کار لري او نه شرق، نه د غربي تمدن اغېزې دي او نه د شرقي، بلکې خبره د ګڼو زاویو ده چې په یوه مسله کې څوک له یوې زاویې ورته راګوري او نورو له نورو، له دې امله د مسایلو تعدد رامنځته شوی دی، په دې برخه کې ښېل نظر ور کول به جرم نه وي، حتا که له جمهورو فقهاؤ څخه جلا هم وي، ځکه ډېر واره نورو علماؤ هم دغه کار کړی دی، زموږ په زمانه کې هم دا کار کېږي، ان په ډېرو وړو مسلو کې هم دغه کار شوی دی، زموږ په سیمه کې یو ملا و، د مړي په کور کې به

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې چاى لا نه كولې، ويل به يې د مړي پر كور ناسته او خوراك مكروه دي، نورو ملايانو به مزغنې غوړې ډوډيانې پر وهلې، په دې مسله كې هغه عالم يوازې و او نور يې ټول بل اړخ ته ولاړ ول، نو د هغه يوه عالم په ګڼو نومونو يادول سهي كار نه دى، دغه ډول نو په نورو ځايونو كې بيا تر دې په غټو مسلو كې اختلاف كېږي او شوى دى. دا خبر هم ډېره بې وزنه ده چې كله ناكله يو څوك شه په برګو سترګو درته وايي: نو ته لكه لوى عالمان داسې اختلاف كوې، ته د هغوى درجې ته رسېدلى يې، ته اجتهاد كولاى شې، ته له هغوى سره ځان بردې؟ اما كه له بله دغه پوښتنې كوي، خو خپله بيا دغه اصل نه ساتي، هر ملا له بل سره اختلاف لري، حتا په حرامو او حلالو كې يې لري، دا كه په مذهب كې دننه وي، نو د مجتهد في المذهب كار دى يا كه د راجح او مرجوح خبره وي، نو د هغو عالمانو كار دى چې د دې د تعينولو اهليت ولري، تاسو خو دا يوه مرتبه هم د ځان لپاره نه منئ، نو بيا څله اختلاف كوئ؟

صفا خبره داده چې اوسني عالمان كه د تقوا له مخې د پخوا عالمانو ځاى ته نه وي رسېدلي، په علمي لحاظ كه تر هغو زيات نه وي، كم هم نه پاتېږي، دا خبره ډېره چټي خبره ده چې پخوا د اجتهاد ټولې درجې وې او اوس يې يوه هم نه شته، دا اوس په داسې مسايلو كې دوى خبرې كوي چې په يوه مذهب كې هم ور باندې بحث نه دى شوى، نو بيا كوم مجتهد دغه مسايل حل و فصل كوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند کې هره ورځ نوي مسایل را پیدا کېږي او دغه مسایل لازمي حل غواړي، که څوک په ځان کې د دې توانویني، هغه به حتمن یو څه لاس و پښې خوځوي او که څوک یې نه مني، خپله وړتیا یې وژلې وي او پر ځان یې بندیزونه لګولي وي، بیا دې لاس تر زنې کښني د نورو پر تحقیق دې تېغونه کاږي. دغه تحقیق ته که څوک هر نوم ور کوي، هغه د خلکو خپل کار دی، مګر د تحقیق او څېړنې مخه په هیڅ ډول تبلیغاتو څوک نه شي نیولای.

۱۵/۱۱/۲۰۲۲

۱) مجمع الأنهر في شرح ملتقى الأبحر (۲/ ۷۵٦)

۲) معجم اللغة العربية المعاصرة (۳/ ۲٤۹۳)

۳) الاختيار لتعليل المختار (٥/ ۸۷)

۴) الاختيار لتعليل المختار (٥/ ۸۷)

۵) الاختيار لتعليل المختار (٥/ ۸۸)

٦) الاختيار لتعليل المختار (٥/ ۹٤)

۷) ملتقى الأبحر (ص: ٥۱۰)

۸) الحجة على أهل المدينة (٤/ ۲۰٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مصنوعي ډول اولاد پیدا کول

ځینې وختونه نر یا ښځه وچ وي، عوامل یې ډېر دي، دلته مهمه نه ده چې د وچوالي په اړه بحث وغځوم، په دې اړه هغه څوک ښه بحث کولای شي چې همدغه یې د تخصص میدان وي، زموږ تر بحث لاندې موضوع داده چې که څوک وچ وي، هغه کولای شي چې په مصنوعي توګه اولاد پیدا کړي؟

دا مسله په نورو ژبو کې ډېره شاربل شوې ده، عربي کې د اطفال الانابیب یا دې ته ورته عنوانو لاندې بحث پر شوی دی، ګڼ اړخونه یې را سپړلي دي، زه یې د ډولونو خوا ته هم نه ځم، ځکه زیاتره یې زما په اند اسلام کې ممنوع دي، دلته یې پر هغو ډولونو بحث کوم چې په اسلامي متن کې ورته اجتهادي ممانعت نه شي پیدا کولای او د اوس وخت ډېری اهل علم هم د هغو پر جواز فتوا ور کړې ده.

د وچو کسانو فیصدي ډېره نه ده، له دې سره زموږ په ټولنو کې د کمفیصده خلکو لپاره هم وچوالی لویه ستونزه ده، ځکه دلته نه په دولتي کچه د کمزورو او بې سرپرسته کورنیو ساتلو انتظام شته او نه ټولنه د دې ستونزې لپاره حل لري. زما په اند دلته باید له اسلامي نصوصو او معقولو عقلي دلایلو سره پر دې اول بحث وشي چې ولې دولت او خلک د دې ډول خلکو او کورنیو د ساتلو لپاره سوچ وفکر نه کوي؟ تر دې وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا د مصنوعي اولاد موضوع مهمه ده. داسې امکان لري چې څوک اولاد ولري، خو نه پايي، دا هم شته چې اولاد يې ځنې بېل شي، په اخير عمر کې د نورو مرستې ته اړ شي، يا په يوه طبيعي پېښه کې مړه شي، يـا هـم نور، مطلب يوه کورنۍ بې سرپرسته شوه يا داسې ضعف ته ورسېده چـې خپل ځان نه شي ساتلای، د دې لپاره اړينه ده چې خلکو او دولـت يـې په وړاندې ځان مسوول احساسولای او د دې ډول کسانو پالنه يې حتمي کړې وای.

په هر حال دا کار د يوه فرد له وسـه نـه کېـږي، يـوازې مـې د خلکـو متوجې کول هدف و، راځم خپلې خبرې ته، له واده دوه هدفه ډېر مهـم دي، پاک لمني او انساني توليد، که څوک پر دې قادر نه وي چې توليد وکړي، نو کولای شي چې په يوه هدف اکتفا وکړي، خو چې اينده ژوند يې له سختو ګواښونو سره نه مخ‌ېږي، مګـر زمـوږ پـه ټولنـه کـې دا شـی امکان نه لري. بې اولاده کور د نر او ښځې دواړو لپاره ښايي د ډېريشـن او ګڼو ناروغيو سبب شي، له دې امله که يـې درملنـه وشي، ډېـر بـه ښـه وي، څو مېړه او مانينه له ناروغيو خوندي شي او اينده يـې هـم تـر خپلـه وسه تضمين وي. له دې امله د اولاد اړتيا ډېره احساسېږي، نو که څـوک وچ وي، هغه د مصنوعي اولاد لپاره زيار باسي، څو لوړې موخې تر لاسه کړي.

د مصنوعي اولاد په اړه ستونزې له دوو ځايونو را پيدا دي، يوه دا چې په دې کې کشف عورت راځي، يعنې د ښځې د هګۍ اخيستو مهـال يـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم په رحم کې د موادو د ښوولو پر وخت د هغې د عورت لڅېدل هغه ټکی دی چې مسلمان علماء یې د دې موضوع په اړه سره وېشلي دي. دویم ټکی پکې دادی چې اولاد یې په فطري توګه نه کېږي، بلکې انساني لاسوهنې او تر یوه حده د نسب اختلاط ته پکې زمینه برابرېږي، له دې امله هم ځینو پوهانو د منعې رایه ور کړې ده.

دا خبره د علماؤ ترمنځ د بحث موضوع ده چې ایا وچوالی ناروغي ده که نه؟ ځینې کسان په دې اند دي چې وچوالی د الهي قدرت له نښو څخه دی، قران کریم ویلي دي چې یوه برخه انسانان الله تعالی وچ کړي دي، نو باید په الهي تخلیق کې لاسوهنه ونه شي، او پر خپل حال پاته شي.

مګر دا خبره زما په نظر مناسبه نه ده، وچوالی یوه ناروغي ده، فطرت(له قانون سره سم پیدایښت) په انسان کې هغه دی چې عمومن انسانان پرې پیدا کېږي، لکه سالم پیدا کېدل، باید ټول اعضاء او وړتیاوې یې پوره وي، دا یې اصل فطرت دی، نه دا چې په اعضا یا غړو کې یې کمی وي. لویه برخه انسانان داسې دي چې اولاد یې په خپل طبیعي شکل کېږي، دا چې وړه برخه کسان دا کار نه شي کولای، نو ښکاري چې دوی کې د ځینو عواملو له مخې هغه انساني فطرت ختم شوی دی، دا هم د خدای له لوري مستقیم کار نه دی، بلکې دلته په جهان کې اصول دي، اصولو ته نه پام یا ورسره ټکر د دې سبب کېږي چې ځینې انسانان داسې پیدا شي چې انساني فطرت کې یې کمي وي، یا یې غړي ناقص وي یا هم وړتیاوې، دا چې له طبیعي قوانینو سره د انسان ټکر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې سبب کېږي چې پايله يې دغسې شي، نو الله تعالی يې ځان ته منسوبوي، لامل يې دا دی چې دلته نظام د الله له لوري جوړ دی، هغه اصول او پر هغو مرتبه نتيجه د الله له لوري وي، له دې امله يې ځان ته منسوب کړی دی، که نه د اولاد په پيدا کولو کې هم انسان په خپله دخيل وي، نر او ښځه سره يوځای کېږي، د حيض وخت به نه وي، هگـی بـه تيارې وي، په نر کې به مواد پوره وي، بيا حمل اخلي، تر دې وروسته که ښځه ناسم درمل وخوري، يا دروند کار وکړي، يا هم ولوېږي يا ووهل شي، دغه اولاد يې ضايع کېږي، خو له دې سره الله تعالی دغه پيدايښت ځان ته منسوبوي چې موږ يې ور کوو، ځکه دغه سيستم الله تعالی جوړ کړی، نو پايله يې ځکه د هغه لور ته منسوبېږي.

که له هغه ايت څخه دا مفهوم واخلو چې الله تعالی ځيني انسانان په لوی لاس وچ پيدا کوي، دا نو بيا د الله پر عدالت سوال پيدا کېږي، د هغو اصولو او قوانينو له مخې چې الله تعالی انسان پيدا کوي، که په يوه نه يو ډول په دې کې لاسوهنه ونه شي، بالکل به انسان کامل پيدا شي، نه به يې اعضا کم وي او نه وړتياوې، دا چې پر انسان د تاثير لپاره خورا ډېر عوامل په طبيعت، اجتماع او د هغه په بدن او روان کې شته، له دې امله يې بدني اعضا او جسمي وړتياوې هم اغېزمنېږي او موږ يې په خپلو ټولنو کې ژوندي مثالونه لرو. له دې ټولو څخه که يو مثال يوازې د پوهاوي لپاره ياد کړم، ښه به وي. ډاکټران توصيه کوي چې ودونه له خپلوانو سره مه کوئ، له دې څخه ځينې ستونزې را پيدا کېږي، د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونزو عوامل یې هم بیان کړي دي، بیا که څوک یې کوي، نو لومړی باید د نر او ښځې وینه په لابراتوار کې چیک شي، که ډاکټران ورته اجازه ور کړي، بیا دې وشي، مګر زموږ خلک په دې خبره پسې خاندي، هر څه پر تقدیر تاوانوي، که تر واده وروسته یې په اولادونو کې مشکلات پیدا شول، یو علت یې له خپلوانو سره واده کېدای شي، یعنې ګڼ عوامل پر دې تاثیر کوي، له هغو څخه یو یې دغه واده هم امکان لري، په انسانانو کې دا قوانین چا پلي کړي؟ الله کړي دي، ځکه یې نتیجه هم هغه ته منسوبېږي، مستقیم الله تعالی د چا په کموالي او نقص کې لاس نه لري.

ښايي دا روښانه شوې وي چې وچوالی مرض دی، اصلن د الهي قانون له مخې هغه بشپړ پیدا کېږي، نقص یې د نورو عواملو پایله شوه، نو باید علاج یې وشي، یا به نر و ښځې ته درمل ور کوي چې تر علاج وروسته یې په طبیعي توګه اولاد پیدا شي یا هم له دې پرته نورې لارې چارې ورته لټوي.

زما په نظر تر دې ځایه خبره صفا شوه چې وچوالی مرض شو او په دې کې نور د شک ځای پاته نه دی، اوس بلې پوښتنې ته راځو چې ایا د دې مرض د علاج لپاره باید د ښځې کشف عورت وشي؟

زه چې څومره پوهېږم او د څومره پوهانو نظریاتو مې کتلي دي، باید وشي؛ ځکه له دې بې اولادۍ غټې ستونزې پیدا کېږي، د نورو امراضو خطره ده، د همدې لپاره اړینه ده چې علاج وشي څو یې مخه ونیول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د نوور علاجونو لپاره هم د نر او ښځې کشف عورت کوو، د هر ډول علمیاتو مهال د نر او ښځې بدن لڅېږي، دې ټولو ته هر عالم په جواز قایل دی، نو د مصنوعي اولاد په برخه کې ولې باید ممانعت وشي؟

ځینو پوهانو د سد ذریعې په توګه هم د مصنوعي اولاد د حرمت خبره کړې ده، مګر سد ذریعه هغه وخت کار ور کوي چې یوه اتفاقي حرمت ته زمینه سازي کوي، دلته خبره داسې نه ده. لکه له یوې پردۍ ښځې سره له اړتیا پرته خلوت، اخیر د زنا سبب کېږي، نو قران کریم امر کړی دی چې زنا ته مه نژدې کېږئ، هدف یې همدا دی چې له هغه ځایه او کاره ځان ګوښه کوئ چې زنا ته مو رسوي، زنا د ټولو په اتفاق حرامه ده، دلته مصنوعي اولاد دی، یا وچوالی دی، یو مرض دی او بل د واده هدف او د بشري ژوند اړتیا، نو د سد ذریعې اصل دلته نه تطبیقېږي.

تر دې روښانه کوونکي بحث وروسته اصل موضوع ته رسېږو، د مصنوعي اولاد هغه ډولونه دلته لنډ بیانوم چې په اسلامي کې ورته جواز موندل کېږي:

۱ـ د نر نطفه د ښځې په رحم کې له هګۍ سره یوځای کوي، بیا اولاد ځنې پیدا کېږي.

۲ـ د نر او ښځې نطفه و هګۍ بهر سره یوځای کوي، کله چې د پیوند لګېدا باوري شي، ډاکټران یې د ښځې رحم ته وړي او هلته یې ځای پر ځای کوي، چې بیا په طبیعي توګه اولاد پیدا کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ د نر او ښځې نطفه و هګۍ په لابراتوار کې سره یوځای کوي، بیا یې د هغې ښځې د بنې په رحم کې یو ځای کوي، دویمې ښځې ته مزدوري ور کوي یا هم په خپله خوښه دې کار ته اوږه ور کوي.

۴ـ د نر او ښځې سپرم و هګۍ بهر سره یو ځای کوي، د هیڅ ښځې په رحم کې یې نه ږدي، همداسې یې په لابراتوار کې ۹ میاشتې ساتي او بیا یې همدغې جوړې ته سپاري.(زما له معلوماتو سره سم که څه هم د دې عملي تجربه تر اوسه بریالۍ شوې نه ده)

لنډه دا چې که د خپل مېړه او ماینې سپرم و هګۍ سره یو ځای کړي، بیا له یادو لارو چې په هره یوه اولاد ځنې پیدا شي، ستونزه نه لري، له دې ماسیوا که د نر سپرم د پردي سړي وی یا هم هګۍ د بلې ښځې وي، هر صورت چې یې وي، په اسلام کې ورته جواز نه شته، ځکه دلته د نسب اختلاط رامنځته کیږي، د حجاب ستونزه پیدا کوي او میراث و دې ته ورته احکامو کې مشکلات ایجادوي، له دې امله جواز نه لري.

که د یوه مېړه او یوې ماینې سپرم و هګۍ سره یوځای کړي، اولاد ځنې پیدا شي، دغه صورت یې ستونزه نه لري، دا سمه ده چې په دې برخه کې یو څه انساني لاسوهنه شته، مګر د اړتیا له مخې هغه لاسوهنه جواز لري، لکه یو ماشوم په طبیعي ډول نه پیدا کیږي، نو ډاکتران یې د اپریشن په ذریعه د مور له نس څخه اخلي، په دې کې هم انسان لاسوهنه وکړه، یا د یوه انسان وینه بل ته ور لګول، دلته هم لاسوهنه ده، یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتورگی بل ته ورکول، بیا هم لاسوهنه ده، پلاستکي کولمې یا نور غړي هم لاسوهنه ده، په ټوله اسلامي دنیا کې یې خلک کوي او ډېر پخوا ورته جواز ورکړل شوی دی، که دغه لاسوهنه جواز لري، نو د مصنوعي اولاد په پیدایښت کې هم کامله لاسوهنه نه ده شوې، د نر سپرم او د ښځې هګی د پیدایښت اصل منبع دي، دا چې ځای یې بدل شو، نو دا څه مشکل لري؟ قران کریم چې د کوم ډول پیدایښت یادونه کړې ده، له هغه څخه یې هدف یوازې د طریقې بیان دی، نه دا چې امر یې هم په کړی دی، بیا انسانان په عمومي توګه داسې نه کوي، بلکې د یوه ضرورت له مخې خلک مجبورېږي، د هغې اړتیا د رفع کولو لپاره مصنوعي لار غوره شوې ده.

په یوه خبره که سر خلاص شي، ممکن په ډېرو ځایونو کې له ستونزو د خلاصون سبب شي، یو د قران کریم امر وي او بل یې د یوه شي په اړه بیان، قران کریم د اوبو پیدایښت هم د الهي نعمت په توګه کوي، که نن انسانان اوکسیجن او هایدروجن سره یوځای کړي، اوبه ځنې جوړې کړي، ایا دا به حرامې وي؟ ځکه چې په طبیعي توګه نه دي پیدا شوې؟ دلته به د حرمت لپاره قطعي الثبوته او قعطي الدلالته نص له کومه کوي؟ په طبیعت کې د یوه شي پیدایښت کم کېږي یا سولو وي، انسان په خپلې مداخلې سره د هغه سرعت زیات کړي، نو دا څه خلل جوړوي چې باید حرام شي؟ دا نن شنې خونې څومره لوی نعمت دی د انسان لپاره؟ د دې موادو په تولید کې هم انسان مداخله کوي، بیا ولې جواز لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ها دا خبره تر اوسه حتا د نړۍ په هیڅ کونج کې قانوني جواز نه لري چې څوک دې د انسان په اعضاؤ کې مداخله وکړي، سترګې یې توري کړي، بدن یې غټ کړي، مخ یې نری یا پلن کړي، خوله یې وړه او پزه یې پلنه کړي، دا موضوع تر بحث لاندې ده، په اخلاقي لحاظ هم دې ته جواز نه دی پیدا شوی، ځکه د یوه انسان په ذات/جسم کې لاسوهنه ده چې نه په اخلاقي لحاظ جواز لري، نه په قانون او شریعت کې.

که د خپلې مور رحم یې د تولید وړتیا نه لري، نو د بلې ښځې (بنې) په رحم کې سپرم او هګۍ یوځای شي یا بهر تر یوځای کېدای وروسته هلته ځای پر ځای شي، یا هم په لیباټري کې وساتل شي، دا ټول هغه صورتونه دي چې علماؤ په اجتهادي توګه جواز ور کړی دی(یوازې د بلې ښځې رحم ته بیخي کم جواز ور کړل شوی)، دا یوه خبره باید روښانه وي چې که څوک جواز ته دلایل وړاندې کوي هم اجتهادي درجه لري واضح نص څوک نه لري او که ممانعت ته یې پیدا کوي، هم د هغوی خپل برداشت ځنې همدغه ډول دی، نه واضح نص.

په دې صورتونو کې دغه اولاد د یوه مور و پلار اولاد دی، دوی یې د پیدا کولو مهال د نر او ښځې په ټاکلو کې اختیار لري، له دې ماسیوا یې باید د بدن په غړو کار ونه لري، البته که له طبیعي مسیر څخه د ماشوم وده ناسم لوري ته تله بیا د مداخلې حق ورته شته، اما که له طبیعي قانون سره سمه وده یې کوله، بیا یې په بدني غړو د کار لرلو حق نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د بلې ښځې (بنې) رحم د یوې جوړې د اولاد لپاره ونیول شي، نو هغه ښځه یې رضاعي مور هم بلله کېږي، ځکه د هغې له بدن څخه یې استفاده کړې ده، لکه یوه مور چې د بل چا ماشوم ته تی ور کوي، تی ور کوونکې ښځه د ماشوم رضاعي مور بلله کېږي، دغې ښځې ته که د همدې کار لپاره اجرت ور کړي هم پروا نه لري او که په خپله خوښه یې دا کار وکړ، بیا خو ډېر ښه کار دی. ځکه د تي ور کولو لپاره که یوه ښځه د ټاکلي عوض په بدل کې ونیول شي، شریعت کې جواز لري، نو د اولاد د ساتنې لپاره که یې رحم د معین مقدار اجورې په مقابل کې استفاده شي، ولې به مشکل ولري؟

ځینې شرایط پوهانو بیان کړي دي چې حتمي خبره ده هغه یو مسلمان په نظر کې نیسي، یوه خبره داده چې له دې پرته به بل علاج نه وي، د ماهر ډاکټر تر وینا وروسته به وي، د سپرم او هگۍ په وخت کې به احتیاط کېږي چې د بل چا له سپرم او هگۍ سره خلط نه شي، د ښځې هگۍ به اضافه نه ساتل کېږي چې بیا د بلې ښځې لپاره کار ځنې واخیستل شي او نه به د نر سپر مني ساتل کېږي، تر خپلې اړتیا وروسته به د ښځې او نر دواړه اضافي هگۍ او مني له منځه وړل کېږي.

له دې پرته که د یوه بل نر مني د خپلې ښځې له هگیو سره یو ځای کړي، یا هم له بانک څخه زاړه د معین یا نامعین شخص مني په قیمت را نیول شي، بیا د خپلې ښځې له هگیو سره یوځای شي، یا هم نر خپل مني د پردۍ ښځې له هگیو سره بهر تلقیح کړي یا هم د خپلې ښځې په رحم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې، دغه ته ورته ټول صورتونه ځکه ناجایزه دي، چې دلته د نسب اختلاط راځي، اینده د حجاب ستونزې را پیدا کوي او په میراث کې هم مشکلاتو ته لار جوړوي، دا چې پر دې وروسته نورې ستونزې بنا دي، له دې امله باید یو مسلمان ځنې ډډه وکړي او پر خپله هغه برخه راضي شي چې په دې جهان کې ورته رسېدلې ده. دلته موږ د خپل چاپېریال او ټولنې له لوري په ځینو کارونو کې را محصور یو، واک نه لرو، لکه په یوه فقیره ټولنه کې پیدا کېدل، د یوه ناامنه هیواد په غېږ کې منځته راتګ، توروالی، سپینوالی، وچ محیط، ډېر ګرم محیط، ښه رنګ او بد رنګ، نیمګړي اعضا او ناقص استعداد یا ورته مسایل، دا چې د هغو په برخه کې کله ناکله بې وسه شو، یوه یې بیا دا هم پر اضافه، زما په نظر دغه مسله په هغه کچه نه ده مهمه چې ورته ډول ووهل شي لکه د بې سرپرستانو او کمزورو کورنیو ساتنې ته د دولت او ټولنې نه پاملرنه؛ که زموږ په ټولنه کې دا ستونزه حل شي، نو یو وچ سړی له یوې وچې ښځې سره ژوند تېرولای شي، دوی که په اینده کې د بل مرستې ته اړتیا ولري، نو دولت او ټولنه به یې دغه ستونزه ورته حل کړي، دغه ستونزه یوازې وچ کسان هم نه لري، نور کسان هم په دې برخلیک اخته کېدای شي چې ټولنه باید لاس ور کړي، بشر باید یو د بل لپاره د تکیې او مسند کار ور کړي نه د چپه کېدو، نو یوه وړه فیصدي کسان که د اولاد اهل پاته نه وي، زما په نظر لازمي نه ده چې دا هم یوه اړتیا وبلل شي او یوه حرام شي ته د استعمال جواز په پیدا کړو، په اسلام کې حجاب، نسب او میراث هم ډېر اهمیت لري، البته که انساني نسل د ختمېدو له ګواښ سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ وای، بیا ستونزه نه وه، لکه اول پیدایښت چې یې له خاورې شوې دی، دلته به یې هم بېرته یوه بله کړی په تولید کې اضافه کړې وای، مګر دا چې بشر له دې کمښت سره مخ نه دی، نو حتمي نه ده چې د یوې ډېرې کمې فیصدي کسانو لپاره دې حتمن د ناروا لارو استعمال ته جواز وموندل شي.

دا چې انسانانو نن پر ګڼو لارو د تولید لپاره تجربې پیل کړې دي، له حیوان څخه د انسانانو پیدایښت، له پردي نر او ښځې د اولاد کېدل، نر د حمل او تولید لپاره کارول، د نر جنس ښځې ته او د ښځې جنس نر ته اړول، د حیوان او انسان ماده سره ګډول بیا انسان څنې پیدا کول، دا هغه لارې دي چې که انسانان یې تجربه کړي، بریالي هم شي، نو په شریعت کې انساني کرامت ته په کتو باید جواز ور نه کړل شي، څکه بشر ـ له کمښت سره مخ نه دی چې دغه ډول ناروا لارې را خپلې کړي.

البته که انسان د خپلې جوړې سپرم او هګۍ په لابراتوار کې سره یوځای کړي، همالته یې د ساتنې او ودې انتظام وکړي، ماشوم په لابراتوار کې پیدا شي، نو د سپرم ور کونکی کس یې پلار او د هغه ماینه یې مور ده، په دې کې به ستونزه نه وي، یو لور ته به یې ښځه له تکالیفو هم خلاصه شي، د انسان پیدایښت به هم په هغه توګه وشي، چې ټولنې ته به تر ډېره حده سالم راځي، شاید په اخلاقي او شرعي لحاظ به دا خبره ستونزه نه لري چې د نر او ښځې انتخاب یې خپله مور و پلار وکړي، څکه دواړه بشر دي او کله څوک نر ته اړتیا او کله بیا ښځې ته، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب که یې وشي، ستونزه به نه لري. ځکه دا کار په طبیعي لحاظ هم کېدای شي، که ښځه د خپل حیض پر ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱٦ ورځو له نر سره یوځای شي، هغه له جماع یا انزال څخه یو څه وخت پرهیز وکړي، نو په غالب احتمال چې نر اولاد به یې پیدا شي. که دا کار په طبیعي لحاظ ممکن وي، نو په مصنوعي لحاظ به هم ستونزه ونه لري.

یوه خبره چې علماء یې د جواز قایل نه دي او حتا دا نه مني چې ممکن دې شي، هغه دا صورت دی چې که انسان په مصنوعي لحاظ دا ممکنه کړه چې سپرم او هگۍ جوړې کړي او بیا یې په یوه مصنوعي رحم کې سره پیوند کړي، نو که له دې څخه انسان پیدا شي، دا کار به جواز ولري که نه؟

ځیني دینپوهان دا کار ناممکن بولي، دوی د قران کریم له هغه ایت څخه استدلال کوي چې د مشرکانو د خدایانو په اړه یې ویل: دوی یو مچ نه شي پیدا کولای. پوهان وایي نو چې د مچ پیدا کول امکان نه لري، انسان خو بیخي نه شي کولای، مگر دا خبره یې له ناسمه برداشته ده، قران کریم یوازې د مشرکانو خدایان یاد کړي دي، هغه ربښتیا هم دومره عاجزه ول چې که مچ هغو ته له صدقه شیانو یو شی وړی وای، نو دوی ترې د اخیستلو توان نه در لود، د هغو دغه حالت ته په کتو به نو انسان څنگه پیدا کړي؟ مگر دا خبره یې د علم په اړه نه ده کړې، قران کریم رب العالمین په اړه ویلي دي چې هغه انسان پیدا کوي، دا نه نفې کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې انسان دا کار نه شي کولای، انسان تر یوه حده په دې میدان کې بریالی شوی دی، ځینې حیوانات یې مثال کېدای شي.

زما په نظر که انسان د مقدار له مخې کمښت وکړي، بیا که دغه طریقه استعمال شي، لا به یوه لار ولري، که نه نو دغه خلک به په ټولنه کې چېرې اوسي؟ د چا به زوی وي، د چا به ورور، د چا خور، له نورو انسانانو سره به یې د څه شي اړیکه وي؟ دغه طریقه ښایي په انسانانو کې خواخوږي را کمه کړي، عاطفه له منځه یوسي، یو پر بل زړ سوی ختم شي، کورنی نظام ورسره وران شي او ټوله کیسه همدې تصنع ته ودرېږي او اخیر کار د ربوټانو را پیدا کول چې شي بشر له یوې مخې ختم کړي، که تر سختو نړۍ والو جنګونو یا طبیعي افتونو وروسته بشري قوه کمه شي، نو بیا د اشد اړتیا له مخې کامل مصنوعي تولید به ستونزه نه لري، مګر نن یې خوشي چټې پیدا کول، په ټولنه کې د هغه کرامت ته صدمه رسول دي، ځکه هیڅوک به نه لري، نو چې دغه ډول تکي تنها شي،بیا به له یوازیتوبه کړېږي او خپل عزت النفس او کرامت به ور پاته نه شي، ښایي دا په اخلاقي او دیني لحاظ نور هم په نړۍ کې ډېر وشاربل شي، چې یوه اجتهادي مسله ده او ممکن د راتلونکي وخت علماء په دې اړه ښه نظر ور کړای شي.

۱/۱۰/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

استقلال او اشغال

دواړه عربي الفاظ دي، لومړی یې د محکم، مضبوط او پیاوړي په معنا دی او دویم یې د مشغول، ځای نیول او دندې معنا ور کوي.

له خپلې لغوي معنا سره په یو څه همږغی دواړه الفاظ په عامه محاوره کې موږ د خپلواکۍ او عدم خپلواکۍ لپاره کاروو.

د استقلال او اشغال الفاظ په اوس وخت کې بیخي ډېر کارېږي، زموږ د هیواد په دې وروستیو لسیزو کې دغه دواړه اصطلاحات د سخت او افراط او تفریط ښکار شول. ډېر واره استقلال د اشغال او اشغال د استقلال لپاره استعمال شو، موږ له الفاظو او مفاهیمو سره په دې وجه ظلم کوو چې د یوه روان او نوي کېدونکي ژوند په بهیر کې موږ له الفاظو او اصطلاحاتو هماغه پخواني مفاهیم غواړو، په داسې حال کې چې دلته هره څه هر ګړی د نوي کېدا په حال کې دي، د انسان فزیکي وجود هر ګړی نوی کېږي، ذهن یې د ودې په حال کې وي، معلومات یې اپډېټ کېږي او د علم نوې دریځې پرانیستل کېږي، نو دا ظلم نه دی چې په دغسې یوه نړۍ کې موږ د یوې پېړۍ نه بلکې څو پېړیو تر تېرېدو وروسته هم له الفاظو او اصطلاحاتو څخه هغه مفاهیم اخلو چې سونه کاله پخوا خلکو ورته کارول؟!

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوا ښايي هغو قومونو/ملتونو استقلاليت در لود چې د هغوی په هيواد کې د زور له لارې خارجيانو شتون نه در لود، د هغوی پر داخلي او بهرنی پاليسي يې اغېزې نه در لودې، دوی د خپلو تصاميمو په نيولو کې د يوه بهرني قووت تاييد ته اړتيا نه در لوده، دوی همدې ته استقلاليت ويلی دی، که څه هم اوسنيو شرايطو ته په کتو يې ما مفهوم يو څه پراخ ونيوی، که نه هغوی دومره ډېره محاسبه نه ورته کوله، بلکې تر دې يې ورته ليد ډېر کم و.

اشغال يې د خارجي قووتونو شتون او واک ته کاراوه، که به پر يوه هيواد د بل ملك لښکرې ور وختې، د هغه هيواد خاوره به يې لاندې کړه، هلته به يې خپل واك چلاوه، نو دې ته يې اشغال وايه او که به يې خپل لاس پوځي واکمن کړل، هغوی ته يې د اشغال ګوډاګيان يا بالواسطه اشغال وايه.

دا چې د هغه وخت له حالاتو سره به دې دواړو تعريفونو څومره سمون در لود زه په دې اړه بحث نه کوم، هر څه چې وو اوس تېر شوي دي، زه يې د اوس وخت په اړه لنډ تحليلوم چې ايا استقلال او اشغال اوس هم پر هماغه پخوانی بڼه لا پاتې دي که ډېر نوي څه هم پکې اضافه شوي دي؟

زما په نظر د استقلال او اشغال په اړه اوس تګلاره بدله شوې ده، ښايي تر نيمايي هم ډېره بدله وي، پخوا چې کوم شي ته استقلال ويل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېده یا ورته اشغال، اوس عیني په هماغه بڼه نه استقلال وجود لري او نه اشغال. موږ ډېر هیوادونه وینو چې نه پکې خارجي قوووتونه پراته دي او نه ظاهرن داسې ګواښونه ورته وینو چې هغوی له خطر سره مخ کړي، لـه دې سره بیا هم مستقل نه دي، دا ځکه چې پخوا یوازې د زور له لارې پر نورو تسلط ممکن وو، خو نن د علم او اقتصاد په مټ تر فزیکي حضور ډېر ښه اشغال را منځته کېږي او د یـوه ملت/هیواد اسـتقلالیت لـه منځـه تلای شي.

که زه په خپل هیواد کې هیڅ بهرنی اشـغالګر ونـه ویـنم، ټـول هیـواد زموږ د خپلو ځواکونو په کنټرول کې وي، ایا خپل هیواد مسـتقل بلـلای شم؟ که د پخوا تعریف ته شي، هو، او که د نن تعریف او مشـاهدې تـه شي، نه.

که زه په علمي لحاظ دومره کمزوری یم چې زما د پوهنتون علمـي و تخنیکي برخه د بل هیواد د علمي کادرونو په مټ چلېږي، نو زه مسـتقل نه یم، که زما ناروغان بل هیواد ته ځي، زه مستقل نه یم، که زما اقتصاد پر بل متکي وي، زه خپلواک نه یم، که داخلي تولیدات د خپلو خلکو لپاره بس نه وي، زما خپلواکي حتمي د نورو تر تاثیر لانـدې راځـي، کـه زه د دې وړتیا ونه لرم چې خپلو خلکو ته د اړتیا وړ توکي تولید کړم، دا که في الحاله ما کړي وي یا یې بالقوه وس لرم، نو زه څنګه مستقل کېدلای شم؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه نو په نړۍ کې ډېر کم هیوادونه شته چې هغوی دې مستقل وي، ډېری هغه هیوادونه چې ځانونه مستقل ښیي په اصل کې نه مستقل دي او نه کېدای شي، په نظامي، اقتصادي، سیاسي او علمي ډګرونو کې یې نورو هیوادونو ته د سوال ځولۍ غوړولې وي، که په هر میدان کې د بل احتیاج شوې، هغه شرطونه در باندې ږدي، ستا خپلواکي له ګواښ سره مخ ده، ستا بهرنۍ او داخلي پالیسي ستا په خپله خوښه نه وي، حتا که بیخي کمه یې هم د بل په خوښه وي، بیا هم خپلواکي نه شوه.

زموږ په ډېری هیوادونو کې د غرب هیڅ نظامي حضور نه شته، مګر اشغال کړي یې دي، د هغوی برنامې مخته وړي، که د پخواني استقلال تعریف شي، نو بیا ولې مستقل هیوادونه د بل په اشارو چلېږي؟ او که واقعیت ته وګورو او د اشغال و استقلال لپاره نوي تعریفونه وضع کړو، بیا نو دغه هیوادونه چې په یوه نه یو ډول د بل په وسیله خپلې اړتیاوې پوره کوي، نه یې دمدرحاله وړتیا لري او نه بالقوه، دوی نه مستقل دي او نه کېدای شي.

۲۰۲۲/اګست/۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رؤیت هلال (میاشتې لیدلو) ستونزه

د ۲۰۲۲ میلادي کال چې له ۱۴۴۳ هجري قمري سره سمون لري، د واړه اختر مسله ډېره جنجالي وه. په اسلامي نړۍ کې ناجیریا، مالي، افغانستان او د وزیرستان خلکو د مې پر یوه تاریخ اختر کړ، په دوه تاریخه یې د سعودي په شمول ۲۵ هیوادونو اختر کړی و او پر درېیم تاریخ یې د پاکستان و ایران په شمول پاته هیوادونو اختر کړی جوړ کړ.

بل خوا یوازې په پاکستان کې هم درې اختره وو، وزیرستان پر اول تاریخ اختر کړ، پېښور، چمن، کلا سیف الله، د بلوڅو ځینې سیمې او زیاتره پښتني علاقو کې په دویم تاریخ اختر وشو او په درېیم تاریخ یې رسمي دولتي اختر کړ.

دا اختلافات هر وخت وي، په اسلامي دنیا کې اصلن د رؤیت هلال په اړه نظریاتي اختلاف موجود دی چې په نتیجه کې یې د اختلافي اختر عملي بڼه هم په را وینې.

د مسلمانان یوه ډله په دې باور دي چې د هر هیواد لپاره خپل مطلع معتبر دی، که په هغه هیواد کې میاشت ولیدل شوه، خبر یې رسمي دولتي کمیټې تایید کړ، نو اختر باید وشي، که روژه وه، باید روژه ونیول شي او که چا د میاشتې لیدو خبر ور کړ، خو شاهدي یې کمیټې ونه منله، بیا اختر او روژه نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بله ډله مسلمانان په دې نظر دي چې که د هر ځای څخه باوري شاهدي د میاشتې لیدلو را ورسیږي، هغوی یې ورسره مني، که روژه وه، روژه نیسي او که اختر و، اختر جوړوي.

که د دې دواړو ډلو په اړه پلټنه وکړو، چې د کومو دلایلو له مخې هغه او دغه تګلاره لري، نو د شریعت په نصوصو کې دواړه خپل دریځ ته ملاتړي دلایل موندلای شي. لومړی به پر همدې نصوصو سرسرکي نظر وکړو:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ، فَإِنْ غُمِّيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعَدَدَ».(۱)

ژباړه: له ابو هریره رض روایت دی چې رسول الله ص وویل: د میاشتې په لیدو روژه نیسئ او د میاشتې په لیدو یې خورئ، که مو میاشت ونه لیده، نو شمېر یې پوره کړئ.

له دغه حدیث څخه د دویم مذهب خاوندان استدلال کوي چې لیدل د هر مسلمان معتبر دي، نو که هر چا ولیده، شاهدي یې ور کړه، نورو مسلمانانو ته یې شاهدي په باوري ډول نقل شي، بس همدا معتبره ده او د روژې یا اختر فیصله پر کیږي. یو بل حدیث کې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ الْحَارِثِ الْجَدَلِيُّ، أَنَّ أَمِيرَ مَكَّةَ خَطَبَ، ثُمَّ قَالَ: «عَهِدَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَنْسُكَ لِلرُّؤْيَةِ، فَإِنْ لَمْ نَرَهُ، وَشَهِدَ شَاهِدَا عَدْلٍ نَسَكْنَا بِشَهَادَتِهِمَا»، فَسَأَلْتُ الْحُسَيْنَ بْنَ الْحَارِثِ مَنْ أَمِيرُ مَكَّةَ، قَالَ: لَا أَدْرِي، ثُمَّ لَقِيَنِي بَعْدُ، فَقَالَ: هُوَ الْحَارِثُ بْنُ حَاطِبٍ أَخُو مُحَمَّدِ بْنِ حَاطِبٍ، ثُمَّ قَالَ الْأَمِيرُ: إِنَّ فِيكُمْ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ مِنِّي، وَشَهِدَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى رَجُلٍ، قَالَ الْحُسَيْنُ: فَقُلْتُ لِشَيْخٍ إِلَى جَنْبِي مَنْ هَذَا الَّذِي أَوْمَأَ إِلَيْهِ الْأَمِيرُ؟ قَالَ: هَذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، وَصَدَقَ كَانَ أَعْلَمَ بِاللَّهِ مِنْهُ، فَقَالَ: «بِذَلِكَ أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».(۲)

ژباړه: له ابو مالک الاشجعي روایت دی، ده ویل موږ ته حسین بن الحارث الجدلي حدیث بیان کړ، چې د مکې امیر بیان وکړ، زیاته یې کړه: موږ ته رسول الله ص امر کړی چې د لیدلو له مخې عمل وکړو، که موږ میاشت ونه لیده او دوو عادلو کسانو یې د لیدو شاهدي ور کړه، د هغوی په شاهدي عمل وکړو. ما له حسین بن الحارث څخه پوښتنه وکړه چې د مکې امیر څوک و؟ ده ویل: زه نه پوهېږم، بیا وروسته راسره مخ شو، وې ویل: هغه حارث بن حاطب د محمد بن حاطب ورور و، امیر پسې زیاته کړه: په تاسو کې داسې څوک شته چې تر ما هم د الله او

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص په اړه ښه خبر دی، دغه کس له رسول الله ص څخه شاهدي ورکوي، نو په لاس يې يو کس ته اشاره وکړه، حسين ويل: ما د څنګ يوه بوډا ته وويل: هغه کس څوک دی چې امير په لاس اشاره ورته وکړه؟ هغه ويل: عبد الله بن عمر رض، او امير رښتيا ويل چې ابن عمر تر هغه د رسول الله په حال ښه خبر و، هغه ويل: موږ ته رسول الله ص دغه امر کړی دی.

له ليدو څخه هدف د هر سړي ليدل نه دي، بلکې موخه يې باوري کول دي، نو که دومره کسان يې ووينې چې د نوور مسلمانانو باور پر وشي، همدا ليدل دي، چې د اختر او وروژې دواړو لپاره کفايت کوي، لکه د اوس وخت لپاره چې کمېټۍ ټاکل کېږي، د هغوی کار همدا ليدل دي، نو که هغوی اعلان وکړي، خلك يې ورسره اختر کړي، که يې اعلان ونه کړ، خلك يې نه اختر کوي او نه روژه، يعنې د هغوی په شاهدي خلك عمل کوي.

د لومړي دريځ د خلکو دليل دغه حديث دی:

عَنْ كُرَيْبٍ، أَنَّ أُمَّ الْفَضْلِ بِنْتَ الْحَارِثِ، بَعَثَتْهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ بِالشَّامِ، قَالَ: فَقَدِمْتُ الشَّامَ، فَقَضَيْتُ حَاجَتَهَا، وَاسْتُهِلَّ عَلَيَّ رَمَضَانُ وَأَنَا بِالشَّامِ، فَرَأَيْتُ الْهِلَالَ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، ثُمَّ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ، فَسَأَلَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، ثُمَّ ذَكَرَ الْهِلَالَ فَقَالَ: مَتَى رَأَيْتُمُ الْهِلَالَ؟ فَقُلْتُ: رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، فَقَالَ: أَنْتَ رَأَيْتَهُ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، وَرَآهُ النَّاسُ، وَصَامُوا وَصَامَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُعَاوِيَةُ، فَقَالَ: " لَكِنَّا رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ السَّبْتِ، فَلاَ نَزَالُ نَصُومُ حَتَّى نُكْمِلَ ثَلاَثِينَ، أَوْ نَرَاهُ، فَقُلْتُ: أَوَ لاَ تَكْتَفِي بِرُؤْيَةِ مُعَاوِيَةَ وَصِيَامِهِ؟ فَقَالَ: لاَ، هَكَذَا أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " (۳)

ژباړه: کریب روایت کړی چې زه ام الفضل بنت الحارث په شام کې معاویه رض ته ولیږلم، ده ویل: زه شام ته ولاړم، د هغې غوښتنه مې پوره کړه او پر ما په شام کې روژه شوه، د جمعې په شپه میاشت ولیدل شوه، بیا د میاشتې په اخیره کې مدینې ته راغلم، له ما عبد الله بن عباس رض پوښتنه وکړه، په خبرو کې د میاشتې یادونه راغله، ده ویل: تاسو میاشت څه وخت ولیده؟ ما ویل: موږ د جمعې په شپه ولیده. ده ویل: تا په خپله ولیده؟ ما ویل: هو، خلکو هم ولیده، خلکو روژه کړه او معاویه رض هم روژه ونیوه، ده ویل: خو موږ د شنبې په شپه ولیده، نو تر هغو به روژه نیسو چې دېرش پوره کړو یا میاشت ووینو. ما ویل: ته د معاویه رض لید او روژه بس نه بولې؟ هغه ویل: نه، موږ ته په دغه ډول رسول الله ص امر کړی دی.

پر دغه حدیث امام نووي رحمه الله هم باب ایښی دی چې د هر ښار لپاره خپل لید دی، ده هم دغه فهم ځنې اخیستی دی چې د هر ښار د خلکو لیدل د هغه ښار د خلکو لپاره معتبر دي. د لومړي دریځ خلک هم دغه فکر ځنې اخلي، ابن عباس رض چې کومه خبره کړې ده، هغه واضحه نه ده، دغسې حدیث چې د هر ښار لپاره خپل رؤیت دی، په دې الفاظو حدیث نه شته، ابن عباس رض چې وایي، موږ ته دغه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

امر رسول الله ص کړی دی، هدف يې هماغه عمومي حديث دی چې رسول الله ص ويلي له ليدو يې نيسئ او له ليدو يې خورئ، ابن عباس رض له دې حديث څخه همدا فهم اخيستی دی، چې د هر ښار او سيمې لپاره خپل ليد معتبر دی، نو ځکه يې ويلي چې رسول الله ص موږ ته دا امر کړی دی، په داسې حال کې چې هغه نور حديث نه دی بيان کړی چې رسول الله ص څنګه امر ورته کړی دی؟ څېرې يې ورته کړی؟ بل چا وليد په دغه ډول حديث نه دی نقل کړی؟

دا مسله اجتهادي ده، زما په نظر ترجيح دا ده چې د هر مسلمان شاهدي که په باوري ډول نقل شي، هغه معتبره ده، د هر ښار لپاره نه ده، بلکې د ټولې نړۍ لپاره. هغه وخت چې ابن عباس رض دغه اجتهاد کړی دی، د خپل وخت له شرايطو سره سم يې کړی دی، په هغه وخت کې د دې امکان نه وو چې يو کس دې له افغانستان څخه د مدينې خلکو ته شاهدي ور کړې وای، نو دوی چې د رؤيت اعتبار ته کتلي دي، نو د خپل وخت حالاتو او شرايطو اړ کړي دي چې تر هغه ځايه يې معتبر وبولي چې په يوه ورځ يا يوه شپه کې يې د رسولو امکان وي، له دې امله يې د شام ليدلو ته اعتبار نه دی ور کړی، ځکه له شامه مدينې ته شاهدي په يوه ورځ نه شي رسول کېدای او نه له مدينې و مکې ته، له دې امله يې د هر ښار لپاره خپله مطلع معتبره بللې ده. البته نن شرايط له هغو شرايطو سره توپير لري؛ موږ کولای شو چې په يو څو دقيقو کې ټوله نړۍ خبره کړو، شاهدي هم تر پخوا په ډېر باوري ډول نقل کېږي. دويمه خبره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن عباس پر اجتهاد دا هم کېدلای شي چې هغه د یوه ښار لپاره معتبره بللې ده، د بسته هیواد لپاره یې نه ده بللې، که د ټول هیواد په کچه وای، بیا خو مدینه او شام د یوه هیواد دوې بېلې بېلې سیمې وې، نو ابن عباس رض ولې د خپل خلیفه په لیدو نه روژه کوله او نه یې اختر کاوه؟که خبره د یوه ښار شي، نو اوس خلك تر یوه ښاره محدود نه دي، بلکې له همدې حدیث څخه د درست هیواد لپاره استدلال کوي، په داسې حال کې چې دا استدلال یې له دغه حدیث څخه زما په اند سم نه دی. دریمه خبره دا هم ده چې پاس د ابن عمر رض په حدیث کې راغلي دي چې یا لید معتبر دی یا هم د عادلو شاهدانو شاهدي، له عادلو څخه هدف د شاهدي کره او باوري کول دي، چې دروغ پکې نه وي او خبره پاکه و صافه شي؛ هلته هم ابن عمر رض ویلي دي چې موږ ته رسول الله ص دغه ډول امر کړی دی. که د ابن عباس رض له حدیث څخه هغه ډول استدلال کېږي، نو د ابن عمر رض له حدیث څخه پر دې بل ډول استدلال کېدلای شي. ابن عمر رض هم ویلي دي چې موږ ته رسول الله ص دغه امر کړی دی. نه یې د شاهدۍ لپاره حدود ټاکلي دي چې له کومه ځایه شاهدي تر کومه ځایه معتبره ده او نه یې د لید لپاره ځایونه تعین کړي دي چې له دې ځایه تر هغه ځایه لید معتبر دی او له هغه ځایه ور هاخوا به خلك خپله میاشتویني، بیا تر پلاني ځایه د هغوی لید اعتبار لري. ځلورمه خبره داد چې د هیوادونو جغرافیې غټېږي او کمېږي، یو وخت د افغانستان جغرافیه ډېره لویه وه، نن بیا ډېره وړه ده، پاکستان یو مهال بیخي وجود نه در لود، نن شته، په دې توګه هر هیواد د وړېدو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويدو امکان لري، نو که نن يو ښار د يوه هيواد برخه وي، د هغه هيواد ليد او شاهدي به پکې معتبره وي، که سبا هغه ځان ته بېل هيواد شي يا له بل هيواد سره پيوست شي، بيا به ځان ته ليد او شاهدي لري يا به د بل د ليد او شاهدي تقليد کوي، په دې توګه شرعي احکام د پسخند او استهزاء درجې ته راکښته کېږي، د مسلمانانو اتحاد او يووالی ماتوي، هيوادونه د خلکو په شخصي عبادت کې خپل سياستونه ور ننباسي، دا او دې ته ورته زيانونه له همدې پېښېږي چې د هر ښار خپل مطلع د هغه ښار يا هيواد لپاره معتبر وګڼل شي.

دا اختلاف خو د ډېر وخت دی، فکر نه کوم چې د يوه سړي، يوې ډلې، يو عالم، يوه مفتي او يوه ليکوال په فتوا، سپارښتنه يا راجح و مرجوح دې خبره حل شي، اوس يې د حل وخت تېر شوی دی، پر دې اختلاف کتابونه ليکل شوي دي، د هر دريځ په ملاتړ او رد کې ويناوې و مناظرې شوې دي، په اسانه د خلکو يوه کول اوس د عامو خلکو د وس خبره نه ده، که پر دې مسله د امت اتحاد غوښتل کېږي، بايد په دولتي کچه ځو کارونه وشي چې اتحاد ته لار جوړه شي:

اول: د اسلامي نړۍ په کچه دې يوه کمېټه جوړه شي، دې کمټې ته که له هره ځايه د مياشتې د ليدو خبر ورسېد، تر خپلو څېړنو وروسته دې روژه يا اختر اعلان کړي چې په اعلان يې بايد ټول مسلمانان عمل وکړي، هيڅ هيواد دې له دې څخه ځان نه باسي او دغه يوه کمېټه له سياستونو او هر هغه څه څخه لرې وساتل شي چې د هغوی پر کار اغېز

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، دا که د کمېټې د غړو پر کار وي یا هم د هغوی د اعلان پر تاثیراتو وي. دا وړاندیز ښایي په اوسنیو حالاتو کې د عملي کېدا شونتیا ونه لري، ځکه مسلمانانو تر خپل منځ یوه د بل ګرېوان ته لاسونه اچولي دي، سیاستونه یې سر ټکر دي، د اختلاف او جنګ لپاره ګڼې نورې پلمې هم پیدا شوې دي چې د اسلامي نړۍ اتحاد ته یې کلکه ضربه ور کړې ده، له دې امله به څوک په دې خبره د پوهاوي کولو زحمت هم ونه کاږي. هغه وخت یې د منلو امکان زیات دی که ایینده په اسلامي نړۍ کې د اسلامي اتحادیې څرکونه ولیدل شول، یا هم پر شرعي عباداتو ته یې د یووالي هوکړه وکړه، دغه وړاندیز به منل کېږي او عملي جامه به ور اغوندي.

دوه: د اسلامي نړۍ علماء دې د اوس وخت شرایطو ته په کتو پر دې مسله بیا فکر وکړي، یوځل دې بیا وارزوي، په دې اړه راغلي شرعي نصوص دې ټول یو د بل ترڅنګ کښېږدي، وخت، مکان، ټولنه، غوښتنې، زموږ حالات او د شرعي نصوصو صحت و سقامت، د اجتهاد سموالی و ناسموالی دې ټول وارزول شي، د علماؤ په څنګ کې دې فلکیاتو ماهرین هم وي، د هغوی پرېکړه دې دوی هم وارزوي، هغوی دې ځانو، دولتونو، ملتونو او د هر ځای مسلمانانو ته قانع کوونکې دلایل وړاندې کړي چې دغه لوری د مسلمانانو د اتحاد لپاره ګټور دی، له نصوصو سره برابر دی، له حالاتو، ځای، مکان، غوښتنو او ټولنو سره سمون لري، پر عبادت د سیاست او نورو اغېز ته اجازه نه ده ور کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې او فردي عبادت د حاکمې طبقې د سياستونو قرباني شوی نـه دی، بلکې يوازې د مسلمانانو اتحاد، د نصوصو واضح مفهوم، د خلکو فردي عبادت او له خپل خالق سره يې د مخلوق اړيکې ته پکې پام شوی دی، دغه فتوا دې د اسلامي امت د اتحاد لپاره يو ښه قوي مصدر وګرځـي او خلك دې عمل په وکړي.

درې: پـه مسـلمانان کـې د اخـتلاف د مخنيـوي لپـاره يـوه بلـه لار د فلکيــاتو د مــاهرينو او ســاينس پوهــانو ده. د کــال لــه سر څخــه دې جنتري/کلېنډر جوړه شي، د متخصصو کسانو په مټ دې د ټولو عبـاداتو ورځې ورټاکل شي او هيڅ اختلاف ته دې زمينه نه برابـروي. البتـه دا تـر هغه وروسته چې د جنتري په اړه خلك يوه خوله شي، جنتري د رؤيـت ځای ناستې وګڼله شي، که څه هم د ساينس پوهـانو دغـه کـار د رؤيـت هلال کمېټې تر اعلاناتو ډېر باوري دی، يو شی چـې ممکـن د اخـتلاف سبب شي هغه له دې کار سره ظاهرن د نصوصو نه همږغي ده چې ممکن د ځينو کسانو د اختلاف سبب شي. زما په اند که د دين او شريعت کـلي پيغام ته متوجې شو، پوهېږي چې پر جنتري اختر او روژه ستونزه نه لري، په حديث کې د روژې او اختر لپاره د مياشتې ليدلو امر هم د اتحاد لپاره و، دا چې خلکو ګڼ مفاهيم ترې واخيستل او د يووالی امر يې د اختلاف سبب کړ، دا يوه بدمرغي وه چې اسلامي امت ورسره مخ شـو، خـو مـوږ کولای شو چې نويو حالاتو ته په کتو يې د نوي اجتهاد په مټ مخنيـوی وکړو او يوځل بيا د ديـن اوشريعـت کـلي پيغـام او اصـل روح تـه امـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

رهبري کړو. له دې هر څه سره په احاديثو کې دوه داسې شيان ذکر شوي دي چې موږ يې ددې لپاره لاسوند ګرځولای شو، لومړی به دغه دواړه حديثونه راوړم:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ أَنَّـهُ ذَكَـرَ رَمَضَانَ فَقَالَ: «لاَ تَصُومُوا حَتَّى تَرَوُا الْهِلاَلَ، وَلاَ تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ، فَإِنْ أُغْمِيَ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا لَهُ» (۴)

ژباړه: ابن عمر رض له رسول الله ص څخه روايت کړی چې ده رمضان ذکر کړه، وې ويل: روژه د مياشتې په ليدو ونيسئ او د مياشتې په ليدو يې وخورئ، که مياشت درڅخه پټه شوه، نو اندازه ور ته وکړئ.

«إِنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ، لاَ نَكْتُبُ وَلاَ نَحْسُبُ، الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا» وَعَقَـدَ الْإِبْهَامَ فِي الثَّالِثَةِ «وَالشَّهْرُ هَكَذَا، وَهَكَذَا، وَهَكَذَا» يَعْنِي تَمَامَ ثَلاَثِينَ (۵)

ژباړه: موږ نالوستی امت يو، چې نه ليکل کولای شو او نه حساب(علم نجوم) مياشت دومره، دومره او دومره ورځې ده، په درېيم وار يې بټه ګوته کت کړ او مياشت دومره، دومره او دومره ده، يعنې پوره دېرش ورځې.

په لومړي روايت کې د اندازې يادونه او په دويم کې دا ذکر چې موږ نالوستي يو، په علم نجوم نه پوهېږو، له دې امله نو د ليد او شاهدۍ خبره شوې ده، که امت اوس له هغه حالت څخه را ووزي، هم نالوستی نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ليک لوست پوه شي او هم د فلکياتو ماهرين پکې داسې دقيقه وړاندوينه وکړي چې يوه ذره غلطي پکې نه وي، بيا هم موږ په دې مکلف يو چې مياشت به وينو؟ زما په اند دغه حديث علت ذکر کړی دی، د مياشتې ليد ځکه ضروري و، چې موږ له بلې لارې نه شوای کولای چې د مياشتې راختل باوري کړو، يوازې په هغه صورت کې اجازه ور کړل شوې ده چې وريځ وي، افق نه ليدل کېږي، نو له اندازه کوونکو څخه د مرستې طلب شوی دی، چې هغوی د خپل علم نجوم له مخې دا معضله حل کړي. که په حديث کې هغه وخت د دې جواز ور کول شوی دی، چې اټکل يې باوري هم نه و، نو اوس چې يوه ذره خطا نه لري، دا کار به څنګه جواز نه لري؟ ايا ليد به ډېر باوري وي که د همدې علم له مخې د مياشتې راختل؟ د ليدو خبره باوري نه ده، که وای دومره اختلاف به نه وای، په يوه ښار کې د چا اختر وي او د چا روژه. نو که د ليد اعتبار دومره ضعيف شوی وي، بيا نو د فلکياتو د ماهرينو دريځ پرې پياوړی دی، هغوی کولای شي چې د ټولې اسلامي نړۍ لپاره يوه ورځ په ډېر دقت وټاکي، څو د مسلمانانو اختلاف ختم کړي، ټول مسلمانان په يوه ورځ اختر او ورژه وکړي او په دې سره د مسلمانانو اتحاد او يووالی بېرته خپل لومړني حالت ته را وګرځي. دا د دين له کلي پيغام او عمومي روح سره ښه لګېږي.

که دا هيڅ نه وي، بيا نو زما په اند شاهدي معتبره ده، که د هر ځای شاهدي په باوري ډول هر مسلمان ته ورسېږي، نو روژه يا اختر ورسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای شي، په دې کې د حکومتونو د ټاکلې تګلارې اطاعت ته اړتیا نه شته، خلک په شریعت کې په لید او شاهدي مکلف شوي دي، نه د فردي عبادت په چارو کې د حکومت په تصمیم، حکومتونه د خپل سیاست له مخې نه یوازې ټولنیزې چارې کله ناکله ناسم لور ته وړې، حتا فردي شرعي چارې هم په خلکو کې د اختلاف وسیله ګرځوي. مسلمانانو ته لازمه ده چې خپل فردي عباداتو د وخت د حکومتونو د ناسم سیاست قرباني نه کړي، دولتونه دې هم د فردي عبادت بې قیده ازادي ور کړي چې خلك روژه نیول او اختر کول یوازې د خپل خالق لپاره وکړي، نه د ټولنې لپاره او نه د حکومت له امله.

۵/۵/۲۰۲۲

سرچينې:

۱)صحیح مسلم، کتاب الصیام، باب وجوب صوم رمضان لرؤیت الهلال...، ح: ۱۰۸۱.

۲)سنن ابي داؤد، کتاب الصوم، باب شاهدة الرجلین علی رؤیة هلال الشوال، ح: ۲۳۳۸.

۳)صحیح مسلم، کتاب الصیام، باب بیان ان لکل بلد رؤیتهم...ح: ۱۰۸۷.

۴)صحیح مسلم، کتاب الصیام، باب وجوب صوم رمضان لرؤیة الهلال... ح: ۱۰۸۰.

۵)تېره حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دولتي محکمو کې د نکاح راجسترول(ثبتول)

زموږ په ټولنه کې د نکاح مروجه بڼه که له یوه لورې ځینې نقصانونه لري، نو بل خوا د ټولنې په خیر هم نه ده تمامه شوې. په دې نکاح کې کله د دواړو خواو، کله د یوې خوا حقوق تر پښو لاندې کېږي. داسې نکاح هم شوې ده چې مېړه او ماینه دواړه واړه وي، مور و پلار یې نکاح ور کړې ده او کله چې هغوی را لوی شي؛ نو یوبل یې نه وي خوښ، یا د یوه د خپل ژوند ملګری نه وي خوښ، خو بل لوری یې بیا بېلولو ته تیار نه وي.

داسې پېښې شوې دي چې له نجلۍ هیڅ پوښتنه نه ده شوې او د خپل پلار یا ولي له لورې ورکول شوې ده. داسې هم کېږي چې له نره هم نظر نه غوښتل کېږي، مور یا د کور نورې مېرمنې یې یوه نجلۍ خوښه کړي، نور هلك یا نجلۍ ته وخت نه ور کول کېږي، چې سره ووینې، د خپل اینده ژوند لپاره خبرې سره وکړي، که سره خوښ یې شول توافق وکړي او که نه نو هر یو خپله لار ونیسي؛ افسوس چې داسې نه کېږي، بلکې هر یو دومره خبر وي چې کوزده یې ده، نور د خپل ژوند د ملګري په اړه یو فیصد معلومات هم نه لري. دلته که یو لور ته په لومړي سر کې د یوه یا دوو انسانانو حقوق خوړل کېږي، نو بل لور ته ځینې وختونه د مېړه او ماینې مزاجونه نه سره جوړېږي، یو د بل په طبیعت نه پوهېږي، نو د کور دننه د دوی تر ژونده خشونت دوام کوي، چې نه یوازې د دوی دوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند یې تریخ کړی وي؛ بلکې اولادونه، نور کورنیان او حتا همسایه ګان لا ترې په زحمت وي. دا هر څه له دې امله چې موږ په نکاح کې لومړی ورځ ځینو مهمو ټکو ته پام نه کوو او بیا هغه خپل جوړ کلتور پښې را بندې کړي او په خپل لاس د جوړ شوي زندان بندیوان شو. زموږ ګډ ژوند د لاټرۍ په شان دی، خالي ختل یا له انعام سره دواړه احتماله وي، زموږ لپاره خوشاله ګډ ژوند د لاټرۍ چانس دی، که وختی که نه.

نور باید دا قبایلي رواجونه بدل کړو؛ د نکاح مراسم یوازې د یوه ملا په خوله د څو الفاظو له ویلو څخه راپیل او خلاص نه کړو. بلکې د حکومت په محکمه کې د قاضي مخته مېړه او ماینه د اقرار ترڅنګ پر ټاکلو شرایطو لاسلیکونه هم سره وکړي، چې د نه تعمیل په صورت کې دواړه حق لری چې شکایت وکړي او که بیا هم معضله حل نه شوه؛ نو قضا دې د جلاوالي پرېکړه وکړي، چې نه مېړه ته نور زحمت جوړ شي او نه ماینې ته. دا هرڅه به له لومړي سره په نکاح نامه کې لیکلي وي، نکاح نامه باید د دولت له لورې رسمي پارچه وي چې شرایط یې ټول له شریعت او قانون سره سم لیکلي وي. له دې شرایطو سره نکاح نه وي ترلې؛ بلکې دا د ګډ ژوند اصول دي، که پر ځای نه شول ګډ ژوند ورسره ختمېږي چې نه یې باید وخت ټاکل شوی وي، لکه د موقتې نکاح او نه د نکاح د صحت لپاره شرط وي، چې فاسده نکاح ترې جوړه نه کړي.

په محکمو کې د نکاح د ترل کېدا او فسخې دواړه ثبوتونه په احادیثو کې راغلی دي. دلته مو دوو حدیثو ته پام غواړم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، أَنَّ امْـرَأَةً جَـاءَتْ رَسُـولَ اللَّهِ صَـلَّى اللهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ جِئْتُ لِأَهَبَ لَكَ نَفْسِي، فَنَظَرَ إِلَيْهَا رَسُـولُ اللَّهِ صَـلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَصَعَّدَ النَّظَرَ إِلَيْهَا وَصَوَّبَهُ، ثُمَّ طَأْطَأَ رَأْسَهُ، فَلَمَّا رَأَتِ المَرْأَةُ أَنَّهُ لَمْ يَقْضِ فِيهَا شَيْئًا جَلَسَتْ، فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: يَـا رَسُـولَ اللَّهِ إِنْ لَـمْ يَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ فَزَوِّجْنِيهَا.

ژباړه: سهل بن سعد روايت کړی چې يـوه ميـرمن رسـول الله ص تـه راغله، وې ويل: د الله رسوله! زه ځان تاته هبه کوم. رسـول الله ص هغـې ته لوړ او کښته وکتل بيا يـې سر ټيـټ کـړ، مېرمنـې چـې وليـدل ده هـيڅ پرېکړه ونه کړه، نو کښناسته. له اصحابو يې يو کـس ولاړ شـو، وې ويـل: ای د الله رسوله! که ستا ورته اړتيا نه وي، ماته يې په نکاح راکړه.

د حديث په اخير کې دي: «اذْهَبْ فَقَدْ مَلَّكْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ».

ورځه، ما دا تاته د هغه قران په مقابل (مهر) کې په نکاح درکړه.(۱)

پـه دې روايـت کـې مـوږ وليـدل چـې رسـول الله ص د وخـت امیـر، سياسي، نظامي، ټولنيز او د قضا مشر دی، لـه دې هـر څـه سره يـې يـوه صحابي ته په خپل مجلس کې نکاح ور وکړه. له دې حديث څخه موږ د اوس وخت لپاره دا استفاده کولای شو چې د راتلـونکي شرونـو د دفعـې لپاره نکاح په محکمه کې وتړو، شاهدان هم موجود وي، قاضي هم وي، شرايط يې معلوم شي او د اينده شر مخه ونيوله شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بل حدیث کې دي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ امْرَأَةَ ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ أَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ، مَا أَعْتِبُ عَلَيْهِ فِي خُلُقٍ وَلاَ دِينٍ، وَلَكِنِّي أَكْرَهُ الكُفْرَ فِي الإِسْلاَمِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَتَرُدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ؟» قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اقْبَلِ الحَدِيقَةَ وَطَلِّقْهَا تَطْلِيقَةً».

ژباړه: ابن عباس رض روایت کړی دی چې د ثابت بن قیس میرمن رسول الله ص ته راغله، وې ویل: ای د الله رسوله! زه پر ثابت بن قیس د هغه د اخلاقو یا دین له امله نیوکه نه لرم، مگر په اسلام کې له ناشکرۍ وېره لرم. نو رسول الله ص ورته وویل: ایا هغه باغچه یې بیرته ور کوې؟ دې ویل: هو، رسول الله وویل: باغچه ځنې قبوله کړه او دې ته طلاق ور کړه.(۲)

په دې حدیث کې روښانه شوه چې یوه میرمن له خپل مېړه په شکایت راغله، کله چې رسول الله ص پوه شو هغه وخت نه شي ورسره تېرولای، نو د خلعې صورت یې ښځې ته وړاندې کړ، هغې ومانه او مېړه ته یې امر وکړ چې ښځې ته طلاق ور کړي.

که نکاح په محکمه کې وشي، څو گټې به ولري: یو، مېړه او ماینه به مخامخ سره ویني، دوه، یو د بل تر لیدو وروسته یې رضایت هم معلوم شي. درې، که فرضن یو لوری دې نکاح ته مجبور شوی وي ، نو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاضي او شاهدانو په مخکې کولای شي خپل مشکل بیان کړي او له اینده ستونزې څان وساتي. څلور، قاضي به مېړه اومایني ته لیکلي شرایط اورولي وي، د دوی ترڅنگ به یې شاهدان او د کورنۍ غړي هم خبر شي، که اینده د هر لورې له خوا مشکل ایجاد شو، مخکې له مخکې به یې د اواري لپاره حللارې په گوته شوې وي او هر یو به خپل وجایب پېژني چې د کورني تاوتریخوالي په کمولو کې مهم رول لري. پنځه، په محکمه کې د نکاح راجستر کول به د ښځو تیښتې مخه هم ونیسي-، د جبري ودونو گراف به هم ورسره کم شي، میرمنو ته به حقونه هم ور کړل شي، مېړونه به د خپلو میرمنو حق ته متوجې کړي او تر دې ټولو وروسته به کورنۍ کې زورزیاتی کم شي چې مستقیم پر ټولنه او نوي نسل مثبت اغېز کوي.

دا یو ډېر مهم ترون دی، دوه انسانان، دوې کورنۍ اوحتا دوې قبیلې یو له بل سره پیوند کېږي. له دې امله دې په سپکه نه ورته کتل کېږي چې د هر کول و پتي پر سر یې سره وتړي. که لومړی میرمن او مېړه ته اجازه ور کړل شي چې سره وپېژني، وویني، خپل شرایط یو بل ته بیان کړي او په لنډو وختونو کې ځینې صفات د یوه بل درک کړي، دا به تر هغه نکاح ډېره ښه وي چې په پټو سترگو وشي. دا کار شرعن حرام نه دی، بلکې سنت دی. رسول الله ص هغې ښځې ته کښته پورته وکتل، هغه بل صحابی هم ولیده او هغه میرمن په جومات کې د اصحابو په وړاندې ناسته وه. موږ د دې پر ځای چې د غیرت او ناموس ساتنې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم میرمنې په پوښونو کې پټې کړو، حقونه یې ترې واخلو، نور له دې قبایلي او پخواني کلتور څخه څه تر لاسه کړي دي؟ میرمنې پریږدئ چې د خپل ژوند مسیر په خپله وټاکي، الله ورکړی حق دی او اخلاقیات و قانون یې ایجابوي. که موږ په خپله ټولنه کې د میرمنو په وړاندې همدې روان جبر اوستم ته دوام ورکړو، نو د نورو مشکلاتو تر څنګ بد اخلاقي او د میرمنو تیښته به ورځ تر بلې ورسره زیاتېږي چې د شریعت او قانون دواړو له مخې ناوړه کارونه دي.

په دې اړه باید هغه میرمنې ډېر کار وکړي چې د نکاح د ثبت په ګټو پوهېږي. ښځې تر نارینه میرنو ته زیات لاس رسی لري او په ښه ډول کولای شي چې هغوی پوه کړي. میرمنو ته قناعت ور کول او د خپل حق په اړه یې پوه کول ممکن په کلیوالو سیمو کې یو څه ګرانه خبره وي، اما که ښځې دا کار وکړي، نو تر نارینه ژر کولای شي چې میرمنې په دې کار قانع کړي. نارینه به د نارینه وو په خوا کې خپل کار ته دوام ور کړي او نارینه ته به قناعت ور کړي چې نکاح د مسجد یا یوې کوټې پر ځای محکمه کې وتړي.

مدني ټولنې، علماء، روشنفکران، لیکوال، شاعران، رسنۍ، اړوندې دولتي ادارې او نړۍ والې مؤسسې هم باید تر خپله وسه د بشر ـ د ساتنې او حق ور کونې په دې انساني پروسه کې برخه واخلی او زموږ د ملت تر نیمایي زیاته برخه چې لا په تیارو کې ژوند کوي؛ راوباسي، د حق اخیستنې لارې چارې لا ورته نه دي معلومې او هغه مرجع یې نه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

موندلې چې د حقونو د تلف په وخت کې ورته رجوع وکړي، ياد بنسټونه بايد راوړاندې شي او دا هر څه د خپلې بشري خواخوږۍ او انساني مسووليت له مخې په ښه ډول مخته يوسي.

۲۰۲۱م

سرچينه:

۱)بخاري، کتاب فضائل القران، باب القراءة عن ظهر القلب، ح: ۵۰۳۰.

۲)بخاري، کتاب الطلاق، باب الخلق وکيف الطلاق فيه؟ ح: ۵۲۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسان د بدني غړو پیوندکاري

په طبي برخه کې له نویو پرمختګونو سره ځینې داسې مسایل هم را برسېره شول چې پر طب برسېره یې له شریعت، قانون او اخلاقیاتو سره تعلق در لود. له هغو مسایلو یوه هم د انساني بدن د اعضاؤ پیوندکاري ده. په دې اړه خورا ډېر اختلاف موجود دی، اختلاف ځکه پکې ډېر دی چې یو خو مسله ډېره نوې ده، دویم دومره اسانه هم نه ده لکه ځینو چې فکر ورته کړی دی، لامل یې دادی چې پر دې موضوع له شرعي، قانوني او اخلاقي بعدونو بحث کېدای شي او ور باندې شوی هم دی.

نو یوه مسله چې هم یې ډاکټر پر روایښت و ناروایښت بحث کوي، هم یې پر دواړو اړخونو قانون پوه خبرې کوي، همدارنګه له اخلاقي زاویې هم بحث پر کېدای شي او له شرعي هم، دې ټولو نکتو ته په کتو ویلای شو چې مسله ډېره ساده هم نه ده او په دې کې د حرمت او حلت دواړه لوري باید په تېرو ونه وهل شي، ځکه مسله منصوصي نه ده بلکې د علماء ترمنځ پر اجتهاد ولاړه ده او په اجتهاد کې طبیعي خبره ده اختلاف موجود وي او هر لور د خپل موقف لپاره ځینې لاسوندونه وړاندې کوي چې د هغه د علم له مخې ورته سم برېښي، زه لومړی د هغو کسانو له لوري بحث را پیلوم چې پیوندکاري ورته له څو وجو ممنوع ښکاري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول: انسان په خپل بدن کې د تصرف واک نه لري.

د حرمت منونکو لومړی دلیل دادی چې انسان ته د هغه بدن د امانت په توګه ور کړل شوی دی، په امانت کې که هغه د ورکړل شوي واک لـه دایرې بهر عمل کوي، نو دا یو ډول خیانت دی او په شریعت کې خیانت حرام دی.

دویم: له انساني کرامت او شرافت سره منافي ده.

انسان ته الله تعالی کرامت او شرف ور کړی دی، قران کریم وایي چې موږ بني ادم ته کرامت ور کړی دی، په دې کې ټول انسانان شاملیږي، نو د انسان هر غړی چې ځنې پرېکیږي، دا یې په دغه شته بـدن کـې نقـص راولي او قران کرامت ته یې زیان رسیږي او قران دا هـم ویـلي دي چـې انسان مو په ډېر ښه شکل کې پیدا کـړی دی، نـو هـر نقـص یـې لـه دې دواړو ور کړل شویو نعمتونو سره ټکر کوي.

دریم: د انساني بدن د غړو پیوندکاري د انساني اعضاؤ تجارت ته لار جوړه کړه.

دا هم یو خطر دی چې کـه شرعـي اجـازه ور کـړل شي، نـو ښـایي د انساني اعضاؤ تجارت او راکړې ور کړې ته لار جوړه کړي، د دې لپـاره چې غریب او بې وزلي وګړي د شتمنو او مړو خلکو لپاره وسیله نه شي، هغوی د پیسو په مقابل کې د د وی اعضاء ونه پېري، باید د سد ذریعې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه د انساني غړو پیوندکاري ممنوع شي، څو د شریعت او قانون له مخې پابندي د دې کار تر ممکنه بریده د کمولو انساني هڅه وشي.

ځلورم: دا په الهي تخلیق او فطرت کې لاسوهنه ده.

بل دلیل دا هم دی چې الله تعالی چې انسان څنګه پیدا کړی دی، پر کوم فطرت یې پنځولی دی، انسان که په دې کې لاسوهنه وکړي، نو دا په الهي تخلیق کې او فطرت کې انساني و بشري لاسوهنه ده چې د قران کریم واضحو ایاتونو سره مخالفه ده، شیطان په انسان هغه کارونه کوي چې د الهي تخلیق د تغییر سبب کیږي.

پنځم: د واصلې او مستوصلې له حدیث څخه دلیل ویل.

په یوه حدیث کې دا راغلي دي چې پر ویښتو ور ښوونکې او وېښته غوښتونکې ښځو دې د الله لعنت وي، نو چې له عذر سره د وېښتو لپاره جواز نه موندل کیږي، تر دې د لوی تغییر جواز به څنګه پیدا شي؟

شپږم: هغه کس چې بل ته غړي ور کوي، د ده څه اړتیا ده؟ ناروغ که مجبور وي، ور کوونکی کس یې د کوم مجبوریت له مخې ور کوي؟

شپږمه خبره دا ده چې ناروغ به د اعضاؤ لګولو ته مجبور وي، دغه کس چې روغ جوړ دی، څه اړتیا لري چې بل کس ته خپل اعضاء ور کوي او په دې کار سر د الهي احکامو مخالفت ته ملا تړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا شپږ هغه نکتې دي چې د پیوندکاري مانعینو په خپلو مقالو او کتابونو کې ذکر کړې دي، که فکر ورته وشي، دا پر خپل ځای ښې نکتې دي، دوی د خپل دریغ لپاره ښه لاسوندونه موندل دي، دې دلایلو ته په کتو باید دغه دریغ لرونکي کسان په ناسمو الفاظو یاد نه شي او نه یې موقف ضعیف او بې بنسټه وبلل شي، بلکې له دلایلو سره مل موقف دی او هر څوک چې همدې دلایلو ته په کتو د منعې لوری راجح بولي، هغه د خپل علم او بشري وس له مخې په خپل ذات کې سهي دی، خو یو کار باید دغه موقف لرونکي او جواز ورکوونکي هر وخت وکړي، هغه دا چې د مخالف موقف دلایل په سړه سینه وګوري، که ورته سم او مناسب ښکاره شي، هر وخت باید د حق له منلو ونه شرمېږي، خپل موقف دي تغییر کړي او هغه څه دې برملا ومني چې دلایل یې هغه ته ښه او قوي ښکاري.

اوس به د هغو کسانو دلایل را واخلم چې د انساني بدن د غړو پیوندکاري ته یې د شریعت له مخې جواز ور کړی دی:

اول: {وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا} [المائدة: ۳۲].

او که چا یو نفس را ژوندی کړ، ګواکې ټول انسانان یې را ژوندي کړل.

د جواز ورکوونکو لومړی دلیل له قران کریم څخه دغه ایت دی، دوی وایي چې دومره لوی فضیلت د بل هیڅ شي نه دی ذکر شوی، یوه انسان ته د ژوند اسباب برابرول دومره لویه نیکي ده لکه ټولو انسانانو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې همدا معامله وکړې. له دې امله نو دوی جواز ور کړی دی چې کـه انسان د صدقې لپاره یو بل کس خپل اعضاء ور کوي، دا یوه صدقه ده او دا یو ډېر لوی بهتر کار دی.

دویم: {فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ}.

[المائدة: ۳].

نو که څوك له لوږې ډېر اړ شو ګنا ته یې میلان نه و، بیا الله غفور او رحیم دی.

په دې ایت کې الله تعالی د حرامو شیانو خوراك ته د سختې اړتیا لـه مخې اجازه ور کړی دی، کـه پـه لـوږه، تنـده کـې د سـختې اړتیـا مهـال محرماتو ته د استعمال اجازه وي، بیا نو د انسـاني ژونـد د ژغـورنې لپـاره ولې یو حرام کار ته اجازه ونه شي؟ د انسان ژوند تـر هـر شي مهـم دی، حتا په دغسې حالت کې د کفر کلیمې ته جواز ور کړل شوی دی، نو که فرضن حرام هم شي، دومره سختې اړتیا ته په کتو به اجازه ونه لري؟

دریيم: په قران کریم او نبوي حدیثونو کې د صدقې لوی فضایل ذکر شوي دي، امر په شوی دی، نو که مال صدقه کېږي، تر مال خو انساني اعضاء ډېر مهم دي، دا بیا تر مال هـم لویـه صـدقه ده، د قـران کـریم او حدیثو عام فضیلت ته پـه کتـو انسـاني اعضـاء د یـوه بـل انسـان د ژونـد ژغورلو لپاره صدقه کول، ډېره لویه قرباني او صدقه ده، چې فاعل به یې د مال تر صدقې د ډېر اجر مستحق وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: د حرمت په اړه يې صريح نص وجود نه لري، بل خو د صدقې او انساني ژوند د ژغورنې په اړه واضح نصوص شته، نو دې دواړو طرفو ته په کتو دا خوا راجحه ده چې اجازه ور کړل شي، ځکه د يوه شي حرمت په قاطعو دلايل ثابتيږي او دلته قاطع دلايل وجود نه لري.

پنځم: دلته ځينې فقهي قاعدې شته چې له هغو څخه هم د دې پر اباحت دليل ويل کېداى شي. يوه قاعده داسې ده: اذا تعارضت مفسدتان روعي اعظمها ضرراً بارتکاب اخفهما. که د دوو مفاسدو ترمنځ تعارض واقع شو، نو د واړه په ارتکاب به له لوى څخه ځان ساتل کېږي. بله قاعده ده: الضرر يزال بقدر الامکان، تر وسه به د زيان مخه نيول کېږي. بل اصل دی: واذا ضاق الأمر اتسع، د سختي په وخت کې پراخي وي، دغه ته ورته قواعد نور هم شته، دې ټولو ته په کتو د اباحت لوری راجح بلل شوی دی.

پاته شوه د مانعينو د دلايلو خبره، نو د هر يوه لپاره يې دوی ځينې توجيهاتې وړاندې کړې دي. انساني کرامت په دې کار سره له منځه نه ځي، بلکې د يوه انسان په ژوندي کولو نور هم دغه کرامت درنېږي، ځکه د يوه انسان دومره احترام وشو چې حتا بل انسان د خپل غړي تر سر ورته تېر شو، نو دا عيني د کرامت ساتل دي نه د هغه بې حرمتي، بل دا چې ممکن يو وخت چې طب په سم ډول د دې کار تر سره کول نه شواى کولاى، نو دا به د انسان لپاره بې حرمتي بلل کېده، له دې امله به عرف هم دغسې و، مگر نن چې دا هر څه په ډېر برياليتوب سره کېږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

عرف ورسره بدل شوی دی، خلك دغه ډول یو انسان ته په ډېره درنه سترګه ګوري، له دې امله نو هغه کرامت تر پښو نه دی لاندې کړی، بلکې د انسان کرامت یې په ډېره ښه توګه ساتلی دی.

دا چې دوی وایي د فطرت او الهي تخلیق له منځه وړل دي، نو دوی ورته وایي چې تاسو هم د یوه انسان اپریشن یا هم د یوه خراب غړي بېلولو ته جواز ور کوئ، که هغه د اړتیا له مخې جواز لري، نو دغه هم د اړتیا له مخې جواز لري، ځکه هلته د یوه انسان ناچله غړی دی، ممکن دهغه لپاره خطر وي، یا هم له درد څخه یې دی په تکلیف وي یا احتمالي خطر ور څخه احساسوي، نو باید چې پرې شي، دلته احتمال هم نه شته، ډاکټر په سل سلنه باور وایي چې د هغه ژوند یوازې په هغه صورت کې ممکن دی چې بل انسان ورته خپل یو غړی هدیه کړي، نو ایا دغه به ډېر لوی زیان وي او که هغه؟ دا به ډېره لویه اړتیا وي او که هغه؟

دا چې اباحت یې د انساني اعضاؤ تجارت ته لار جوړ وي، نو باید د سد ذریعې په توګه حرام شي، دغه دلیل یې له دې امله سهي نه دی چې که حرام شي یا حلال، تجارت یې اوس هم جاري دی، موږ دا نه وایو چې خلك دې خپل اعضاء خرڅ کړي، بلکې صدقه دې کړي، په زور او جبر په خپله خوښه، نو تجارت یې نن هم غیر شرعي او غیر قانوني دی، له انساني اخلاقیاتو سره ټکر عمل دی، باید په اړه یې کوټلي ګامونه واخیستل شي او د قانون له مخې سختې سزاوې ورته وټاکل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خبره چې انسان د خپل بدن واک نه لري، ځکه دی د خپل بدن د مړ کولو، یا غرقولو یا وژلو اجازه نه لري، نو د صدقې اجازه هم نه شته، بیا هم سهي نه دی، ځکه له انسان سره یوازې ځان امانت نه دی، بلکې مال هم امانت دی، قران کریم ویلي: {إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ} [التوبة: ۱۱۱]، الله تعالی له مومنانو څخه د دوی ځانونه او مالونه اخیستي دي، نو د مال صدقه جواز لري د بدن صدقه یې ولې نه لري؟ یو بل ټکی دا هم چې انسان ولې د خپل بدن غړي کله ناکله پرېکوي؟ اپریشن ور کوي، لاس یې پرې کړي، پښه ځنې قطع کړي، تریخی تړې ایسته کړي، میده ور نیمايي کړي، دا ډول نور، که هغه جواز لري، نو دلته بیا ولې جواز نه لري؟ که هغه په امانت کې خیانت نه وي دغه ولې شي؟ که هغه واک په ایت و حدیث ور کول شوی دی دغه یې هم په عیني ایت و حدیث ور کړل شوی دی. بله خبره دا هم ده چې د وینې پر ور کړه ټول علماء اتفاق لري، نو وینه هم د انسان جز ده، هلته ولې ور کړه جواز لري یا هم انسان یې اختیار لري؟ دې ته ورته د شیدو ور کړه، یوه ښځې ولې د خپل بدن اجزاء د بل ماشوم ته ور کوي؟ دغه هم د بدن اجزاء دي، نو که د دې ور کړې اختیار لري، هغه هم ورته ثابتېږي.

پاته شو دا حدیث چې د وېښتانو له پر سر کولو یې منعه کړې ده، نو دا دومره جدي اړتیا نه ده لکه د انسان ژوند ژغورل، بله خبره دا هم ده چې د واصلې او مستوصلې په حدیث کې ښایي یوه خاصه قضیه وي، له راوي څخه عمومي شوې وي، په دغه ډول خبر واحد باندې دومره لویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حرمت فتوا نه شي ور کول کېدای، هغه حدیث که ثابت هم شي، نو ډېره ساحه یې د غالب ظن او گومان ده، مگر حرمت په گومانو او ظنیاتو نه ثابتېږي.

دا چې مریض اړ دی، دغه بل کس ولې دا کار کوي، د ده څه اړتیا ده؟ دا خبره هغه وخت سهي وه چې انسانانو انفرادي ژوند کولای، دا چې انساني ټولنیز موجود دی، نو په ټولنه کې کله ناکله داسې پېښېږي چې د یوه انسان ژغورنه د سلو د ژغورلو سبب کېږي، کله د کور سرپرست ناروغ وي، د هغه مرگ د ټولې کورنۍ لپاره د خطر زنگ دی، نو چې ټولنه کورنۍ یې خطر ته ولاړه شي، دا به ښه وي، که یو کس خپل یو غړی ور کړي او هغه بچ کړي؟کله مریض مېړه وي، یا هم مایینه، نو که مایینه تر یوه غړي تېره شي یا هم مېړه، په دې سره د هغوی دواړو کورنۍ ژغورل کیږي، دا به ښه وي که دا چې کورنۍ له منځه ولاړه شي، ولې یوازې دا فرض کړو چې یو څوک له هر ډول اړتیا پرته بل ته خپل غړي ور کوي؟ دویم دا چې د مال په شان د خپل غړي صدقه هم د خیرات په نیت کوي، هیڅ اړتیا نه لري، یوازې د بشر-غم ورسره دی، د خدای لپاره د هغه ور کړي غړي د هغه مخلوق ته د گټې لپاره ور کوي، نو په دې کې څه ستونزه ده؟

تر دې وروسته به دې بحث ته راشم چې دا اجازه عمومي ده او که په خاصو صورتونو کې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځواب دادی چې نه د دې لپاره خپل شرایط بیان شوي دي، که له ژوندي څخه ژوندي کس ته اعضاء نقل کېږي، نو دا شرایط ورته لازمي دي:

اول: د سختې اړتیا له مخې به دا کار کېږي، په بل عبارت مـریض لـه دې پرته چې د یوه سالم انسان غړی یې بدن ته پیوند شي، په بـل ډول د رغېدو هیڅ چانس نه لري، له دې امله نو جواز ور کړل شوی دی.

دویم: هغه کس چې خپل غړی ور کوي، هغه ته به په دې سره زیـان نه رسېږي، نه به یې شکل او صورت ته زیان رسېږي، بلکې هغه به خپلې ټولې چارې په هغه ډول مخته وړلای شي لکه تر دې وړانـدې چـې یـې ترسره کولې. نو په دې صورت کې د سترګې ور کول د ژوندي انسان لپاره جواز نه لري، اما زما په اند که د سترګې له ور کړې پرته بلـه هـیڅ لار نـه وه، د سختې اړتیا مهال سترګه هم ور کول کېدای شي، ځکه د سترګې د ښکلا خلا ډاکټران ډکولای شي، نو په یوه سـترګه هغـه خپـل ژونـد هـم کولای شي، زه له دې خبرې سره جوړ نه یم چې د سترګې ور کړه جایزه نه بولي.

دریيم: د غړي ور کول به د هیڅ مادي او معنوي عوض په بدل کې نه وي، څو دغه کار یوازې د انساني خواخوږۍ او صدقې لپـاره شي، نـه د بیې او تجارت وسیله، موږ وړاندې هم یادونه وکړه چې د دې پـه مقابـل کې دې سختې قانوني اجراءات وشي، که هر څوک دغه کـار کـوي، نـه شرعن و اخلاقن جواز لري او نه دې قانون پر دغه ډول مجرمینو رحم کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم: تر دې کار وړاندې به په لیکلې بڼه ډاکټران اقـرار نامـه لیکـي چې دوی په همدې ضوابطو خبر دي، دغه اقرار نامه به د عملیـاتو دواړه طرفونه ځنې اخلي، ډاکټران به دا هم لیکي چې دوی ته په دې کـار کـې هیڅ ډول مصلحت نه شته. یا کـه ووایـم دغـه کـار دې د دولـت تـر ښـه نظارت لاندې وشي، څو نورو ناسمو کارونو ته لار جوړه نه شي.

پـنځم: د غـړي نقـل بـه د خلکـو تـرمنځ د نسـب اخـتلاط تـه لار نـه جوړوي، لکه د تناسلي الې نقل.

که له مړي څخه ژوندي ته اعضاء نقل کېږي، نو دغه شرایط به په پام کې نیول کېږي:

اول: هغه څوک چې غړی/غړي ځنې نقل کېږي، هغه بـه پـه خـدایي مرگ کامل مړ شوی وي، درې ډاکټران به پر دې خبره شاهدي ور کوي چې هغه مړ دی؛ یا بله لار چې مرگ یې یقیني کړي.

دویم: د سختې اړتیا له مخې به دا کار کېږي، له دې پرته چې غـړی ور پیوند شي، بله به هیڅ لار نه وي.

دریيم: هغه مړي به د دې کار وصیت کړی وي، که هغه اجازه نه وي کړې، بیا یې غړي نقلولو جواز نه لري. همدا شان به هغه په خپله خوښـه وصیت کړی وي، په دې کې به پر هغه هیڅ مادي او معنوي جـبر و زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي شوی او نقل به هم داسې کېږي چې د مړي انساني کرامت تـه بـه صدمه نه رسوي.

ځلورم: د غړي نقل به د نسب اختلاط ته لار نه جوړوي.

پنځم: د غړي نقل به په یوه داسې روغتون کې تر سره کېږي چې هغه د همدې کار لپاره کاملن وړ او ځانګړی وي، له دولـت څخـه بـه جـواز لري، پر همدې کار به له دواړو طرفونو څخه مادي یا معنوي ګټه نـه تـر لاسه کوي. یعنې د همدې نقل له امله به عـوض نـه غـواړي، هسـې خـو روغتون او ډاکټر د هر ډول عملیاتو خپل بدل غواړي، دلته هـدف دادی چې یوازې پر همدې نقل ځانګړې پیسې وغـواړي او د عملیـاتو یـا دې کار بیا ځانګړی رقم طلب کړي.

تر دې وروسته بحث دادی چې مسلمان کـافر تـه اعضـاء ور کـولای شي؟ ځینې علماؤ ویلي دي چې حربي او مرتد کـافر تـه یـې نـه شي ور کولای، ځکه حـربي لـه مسـلمانانو سره پـه جنـګ دی، نـو لـه هغـه سره دښمني په کار ده، خلک ددې لپاره قرباني ور کوي چې هغه مـړ شي او دلته بیا یو څوک د هغه د ژوند لپاره کار کوي، نو دا جواز نه لري. د مرتد په اړه ځینې کسان فکر کوي چې هغه هـم د حـربي پـه حکـم کـې دی، ځکه وژل یې واجب دي، مګر زما په نظر دا اسلامي حکم نـه دی چـې مرتد باید ووژل شي، نو زما په نظر مرتد ته یـې هـم جـواز شـته، یـوازې حربي کافر ترې مستثنا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نژدې قريب او لرې انسان توپير پکې نه شته، که څوك يې په خپله خوښه او هغو شرايطو ته په کتو چې لوړ بيان شول، دغه کار کوي، هيڅ ستونزه نه لري.

له دې بيان څخه نو دا ثابته شوه چې خپله د يوه انسان يو غړی بل ته نقلول هم جواز لري، مثلن تر عملياتو وروسته ډاکټر د هغه ځای د ډکولو لپاره له کوناټي غوښه وکښه، يا هم دې ته ورته بل کار، دا هم پروا نه لري، خو هغه شرايط به په نظر کې نيسي، داسې نه چې يو غړی ورته رغوي، بل يې له کاره ولوېږي.

يوه پوښتنه دا هم مطرح کېږي چې که د يوه انسان يو غړی بل ته ورکړل شي، نو هغه کس که ګنا په وکړه، سزا به يې دواړو ته ورکول کېږي، که يوه ده؟

ځواب يې داسې دی لکه د مال په صورت کې، که زه يو چا ته لس زره افغانۍ صدقه کړم، هغه ولاړ شي په دې سره زنا وکړي، نو ايا دا کار کې زه هم ورسره شريك يم؟ په هيڅ صورت نه، دا کار هغه په خپله خوښه کړی دی، نو سزا يې هم يوازې هغه ته ور کول کېږي، دلته هم د غړي تر لګولو وروسته که هغه ګنا کوي، دا د هغه د بدن غړی دی، سزا يې هم ده ته ور کول کېږي، هغه صدقه کوونکی کس په دې کې ګرم نه بلل کېږي.

تر دې را وروسته که پر دې هم لنډ نظر ورکړو چې انسان ته مصنوعي اعضاء يا د حيوان اعضاء څنګه دي؟ خصوصن هغه حيوانات چې حرام دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصنوعي اعضاء که د هغه اړتیا پوره کوي، نو دا تر ټولو ښه کـار دی، مثلن د کولمې یوه برخه یې خرابه شي، ډاکټر ورته کولمه پرېکړي او پـر ځای یې نوره مصنوعي ورته پیوند کړي، هیڅ پروا نه لري، دغه ډول نور هم. د حیوان اعضاء هم پروا نه لري، ځینې کسـان پـه دې کـې د خنزیـر استثنا کوي چې هغه نجس العین دی، مگـر دا خـبره یـې سـهي نـه ده، نجس العین څه معنا؟ په قران کریم کې له مړزګې سره یوځای یـاد شـوی دی، مړزګه نجس العین نه شوه او خنزیر نجس العین شو؟ پـه دې برخـه کې د ټولو محرماتو حکم یو دی، انساني اړتیا ته په کتـو چـې د انسـان د غړي پرېکولو جواز ور کول کېږي، نو ایا حیوان به ترې مستثنا وي؟ که په حیوان دا کار پـوره کېـدی، انسـان دې بیخـي غـړی نـه ور کـوي، ځکـه حرمت دوه ډوله دی: یو هغه حرمت دی چې د کرامت او احترام له امله وي، مثلن د انسان غوښه خوړل حرام دي، ځکه انسان ډېـر محـترم دی، شریعت ور ته شرافت ور کړی دی، نو د هغه خوښه خـوړل لـه دې املـه حرامه شوې ده او بل د نجاست له امله حرمت دی، نو هغـه شـی چـې د نجاست له امله یې حرمت بیان شوی دی، د هغه حرمـت نسـبت دې بـل ته سپک دی، ځکه نو د اړتیا پر وخت اول د همدې سپک لور ته رجوع کېږي، که په هغه سره کار ونه شو، بیا د انساني اعضاؤ جواز او اسـتعمال ته خبره درېږي.

۲۵/۱۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما حقیقت او ستا حقیقت

د مطالعې پر وخت له داسې لیکنو سره مخ شوی یم چې لیکوال وایي: دا یو ښکاره حقیقت دی، دا منل شوی حقیقت دی او دې ته ورته نور الفاظ.

په داسې حال کې دا خبره کوي چې کوم شی ته دی د حقیقت نوم ور کوي، هغه په اصل کې یوازې ده ته حقیقت ښکاري، له هغه سره پر خپل دې دریځ خورا ډېر کسان مخالف هم وي، نو بیا د روښانه حقیقت نوم یا منل شوي حقیقت نوم ور کول، سهي کار نه دی.

لیکنه په دغسې عباراتو را پیلول، اصلن له تحقیقي او علمي میتود سره مخالف عمل دی، د یوه شي حقیقت ښکاره کول په دې نه کېږي چې زه یوازې حقیقت ورته ووایم، بلکې منطقي دلایل خپله د یوه حقیقت له مخه پرده پورته کوي البته که په مناسب او متوازن ډول واوډل شي.

زموږ د سیمې زیاتره مذهبي کړی د خپل موقف د بیان مهال همدغه ډول روش خپلوي، دوی زیاتره وخت د خپل دریځ په ملاتړي دلیل پسې سرگردانه وي، د مخالف دلیل او موقف یوازې د دې لپاره گوري چې ځواب یې ځنگه پیدا کړي، له دې امله هغوی له ځان سره وختي لا پرېکړه کړې وي چې زما دریځ حق اوثابت دی او د مخالف دریځ مې ناسم او ناثابت دی، ځکه یې نو لیکنه له پیله په داسې الفاظو را پیل کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي چې ښيي دی د موضوع په اړه دلایل نه سره پرتله کوي، بلکې یوه پله درنه نیسي او بله په لوی لاس ورته سپکوي، دا نه د حقیقت ښکاره کولو علمي و څېړنیزه تګلاره ده او نه په دغه توګه چا تر ننه حقیقت ښکاره کړی یا ورته رسېدلی دی.

زموږ لپاره لویه بدمرغي له دې ځایه جوړه ده چې د یوه شي په اړه منطقي او د بل له وجوده ماسیوا فکر نه شو کولای، موږ په هره موضوع کې له ځانه مخالف څوک فرض کړی وي، ځان ته یو دریځ لرو او هغه ته بل دریځ ور کوو، بس ټوله لیکنه پر دې ولاړه وي چې څنګه خپل ځان سلامت ثابت کړم او مخالفت ملامت؛ حیرانتیا به مو هله نوره هم ډېره شي چې د پوهنتون په مونوګراف، تیزس یا د پي ایچ ډي لپاره لیکل شوې رساله کې له عیني حالت سره مخ شي.

سړي ته پوښتنه پیدا شي، چې که د علمي مرکزونو له تحقیق سره دغه ډول چلند وي، نو له دې میدانه بهر به څوک ولې ملامت شي؟ دغه ډول شوې څېړنې هسې په نوم تحقیق وي، که وکتل شي لویه برخه یې ټوله پر نقل ولاړه وي، پلاني داسې ویلي پلاني هغې ویلي، له ځانه یوه خبره نه شته، تحلیل نه شته، ټول د پخوانو تقلید دی او د هغوی پر قدمونو ور پسې روان دي.

سره له دې چې تحقیق کې له لویه سره له ځان سره فرضیه نیول ناسم کار دی، د یوې موضوع ګڼ بعدونه به دې په نظر کې نیولي وي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقیق لپاره به دې میدان ته ځکه راځې چې معلومه کړې کوم لوری یې د دلیل او منطق له مخې پیاوړی دی، د څېړنې په دوران کې که هر لوری درته سهي معلوم شو، له هغه به انکار نه کوې او نه به په خوشي چتي پلمو د هغه له حقیقت منلو ځان خلاصوې.

زموږ د سیمې محققین څه کوي؟ ما تر نن څوک نه دی لیدلی چې د یوې موضوع په اړه یې تحقیق کړی وي، بیا یې دلته د حاکم ذهنیت او پخوانو له تګلارې څخه مخالف دریځ نیولی وي، دوی یوازې پخوانۍ خبرې له حوالو سره راوړې وي، د مخالف دریځ لپاره یې د پلاني و پلاني ځوابونه په ریفرینس کتار کړي وي او د خپل دریځ لپاره یې له نصوصو سره د پلاني و پلاني خبرې هم کتار کړې وي، بس دغه تحقیق دی او دغه یې د ثابتونې میتود!!!

زموږ په حاکم چاپېریال کې زه له ځان سره فرضیه ږدم هغه مې سل سلنه حقیقت منلې ده، تا له ځان سره فرضیه ایښې ده هغه دې سل فیصده حقیقت منلې، نه زه ستا د دریځ په اړه داسې مطالعه کوم چې که سمه خبره وه، باید ومنل شي، نه ته زما د موقف په اړه له انصافه ډکه تګلاره لرې، یوازې له ځانه په بې عدالته دفاع او د بل په بې انصافه ډکولو زموږ کتابونه ډک دي او دغه کیسه له مدرسې تر پوهنتونه پسې غزېدلې ده.

دوی بیا له ځانو سره د غټو محققینو القاب او مختاړي هم کتار کړي وي، په دوو درو لیکو کې د محقق صاحب نوم نه ځايېږي، چې د کتاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځپانګې ته ورشي، ځان به ګرموې چې ولې مې په دې سره وخت ضايع کړ، ولې مې پيسې پر ور کړې او د څه لپاره مې په کتابتون کې ځای په ونيوی؟

يو غټ دوکتور دی، د مرتد لپاره د فقهاؤ له سزا يې په دې خاطر دفاع کوله چې په حديث ثابته ده او خلکو پرې اتفاق کړی دی، مګر د مخالف لوري د قران کريم له اياتونو څخه يې صرف نظر کاوه، که يو مسلمان په انصاف فکر وکړي، نو د قران کريم ايت به ډېر قوي وي او که د خلکو اجماع يا يو خبر واحد روايت؟ پر دې هم فکر نه کېږي چې که يو څوک اسلام مني، بايد په خپله خوښه يې ومني، که د خلکو له امله يو کار وکړي، دې ته رياء او شرک اصغر ويل کېږي، نو مرتد چې په زور اسلام ته اړ ايستل کېږي، دا خو نوره هم د دين له اړخه کيسه خرابېږي، ايا دلته معقول دريځ د فقهاؤ او د هغه چا دی چې يوه خبر واحد ته يې سر نيولی دی او که د هغه چا دی چې له قران کريم څخه يې د دې مسلې حل ته مخه کړې ده؟ دې ته هم فکر نه کوي چې د انسان مرګ په خبر واحد څنګه روا کېږي؟ ايا خبر واحد دومره باوري دی چې د يوه انسان د مرګ پرېکړه په وشي؟ په داسې حال کې چې همدا فقهاء وايي د حرمت لپاره د قطعي الثبوته او قطعي الدلالته نصوصو اړتيا ده، خبر واحد چې هم د عقل مخالف وي او هم له قران کريم سره اړخ نه لګوي، هغه نه قطعي الثبوته دی او نه د هغې درجې شو چې د انسان مرګ په روا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، له دې هر څه سره یې د مخالف لوري دلایلو ته خوله هم نـه ده ور وړې، نو دا انصاف دی او که دا تحقیق شو؟

موږ یوازې زما حقیقت او ستا حقیقت لرو، درېیم شی چې په واقعیت کې څه دي، هغه نه شته ځکه د واقعیت لیدلو لپاره خلاصې سـترګې پـه کار دي چې له بده مرغه موږ پټی پر تړلې دي، د هیچا خلاصې سـترګې نه ایله کوو.

داسې څېړنه چې حقیقت د خپل حقیقت له مخې څه شی دی؟ دغـه شی یا موضوع په اصل واقعیت کې څنګه ده؟ مـوږ نـه کـوو، پـه خـاص ډول زموږ مذهبي کړی په دې برخه کې تر وروستي بریده پاته دي او پر دې اړخ یې اصلن فکر لا نه دی کړی چې د یوې موضوع شننه او تحلیل دغه ډول باید وشي یا یې خلک کوي او دا علمي، تحقیقـي، منطقـي او انساني روش هم دی.

موږ حقایق زما او ستا پر حقایقو سره وېشلي دي، درېیم اپشن پکې نه شته، یا به زما خبره منې، زما ملګری یې، یا به زما د مخالف دریځ منـې، زما دښمن یې، د دلیل له مخې پر حقیقیت بنا شوی دریځ دلته نه شـته او که څوک یې ولري، هغه تر ټولو ډېر بدنامېږي، دلته که نـوم کـوې هـم د بل پر قدمونو په تګ سره یې کولای شې، که دې دریځ ملاتړ پیدا کوي، هم د اسلافو له تایید وروسته یې درسره مني، که درناوی دې کېږي هم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې امله دې کېږي چې د نورو پر لار اونقش قدم روان يې، که يوه نوې خبره دې وکړه، هر څه به دې په اوبو لاهو شي.

دلته نوې خبره حرامه ده، يوازې به نوی پوښ د زړې خبرې لپاره تیاروې، قالب نوی وي، خو محتوا هماغه زړه پکې پرته وي، دا پوښتنه نه کېږي چې د دې نو ګټه څه ده؟ دوی دې په دې تبر وهي چې ښه پخواني نه پوهېدل؟ ته تر هغوی ډېر پوهېږې؟ دا فکر نه کوي چې نو دا مسلې د پخوانو په وخت کې چېرې وې؟ هغوی خو عالم الغیب نه ول چې زموږ د وخت په مسلو به يې هم سر خلاص و او حتمي به يې راته حل کړې هم وي.

زموږ اساسي ستونزه له اسلاف پرستي ده، تر هغو چې خپل مشکلات په خپلو سترګو ونه وینو، په خپل عقل يې درک نه کړو او د حل لپاره يې هم يوازې پر خپلو سترګو، عقل او علم بسنه ونه کړو، له دې ستونزو د وتلو يوه لار هم بله نه شته.

نوره دنیا چې مخته تللې ده، په همدې روش سره تللې ده، هغوی د ساینس په نړۍ کې داسې ثابتې تابلو ګانې(که دا تعبیر ورته سهي وګڼل شي) ماتې کړې چې که زموږ په ټولنه کې وای، تر اوسه به هم چا د نیوکې سوچ هم نه پر کولای. دوی حتا په علمي او عملي میدان کې ناسمې ثابتې کړې، همدغه روش هغوی مخته بېولي دي او موږ همدغه زاړه پاله روش شاته کړي یو. تر هغو چې له خپل وخت سره سم د خپلو ستونزو لپاره له خپله عقله کار وانه خلو، په ژوند هم له دې مشکلاتو د وتلو بله لار نه شته، موږ باید دا شعار ورګرځو چې د هرې ستونزې حل په خپل عقل او خپل مټ!

۲۱/۱۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم ملت او هم امت؛ توازن یې څنګه ساتلای شو؟

ځینې کسان مې لیدلي دي چې پر ټولنیزو رسنیو یې لیکلي وي: تر هر څه مخکې وطن، بل بیا لیکلي وي: تر هـر شي مخکـې اسـلام، دا دواړه مې په خپلو سترګو لیدلي دي، ښایي څوک بـه ولیکـي چـې تـر هـر څـه مخکې اسلامي خلافت، بل به وایي: تر هر شي وړاندې ټول امت، یا هم تر ملت مخکې امت، بل به نو وایي: تر امت مخکې ملت.

که فکر وکړو دلته ټول یاد شوي شیان ارزښتونه دي، د هـر یـوه بـل خپل مقام وي، باید یو له بل سره یې ټکر نه کړو، یو د بل خلاف یې ونه بولو، یو د بل پر ضد یې ونه کار وو، په یوه سره بل ونه وهو، دا چې زه ولیکم تر هر څه مخکې پلانی، په دې سره یو بل کس فکر کوي چې دا خو یې د پلاني ارزښت مقام کم کړی دی، نو راشه ته بیا هغه ولیکـه، دا کیسه همداسې سره اوږدېږي، خو سالم حل یې نه راوزي.

که د دې په اړه د پوهاوي یو مثال بیان کړم ښایي د پوهاوي لپاره به بد نه وي، هر څوک په خپل کور کې مور و پلار لري، که یو څوک ولیکي چې تر هر چا وړاندې مور، بل بیا ولیکي چې تر هر چا وړاندې پلار، نو دا کار مناسب دی؟ ایا په کور کې مور و پلار هر یو خپل ځای نه لـري؟ دا خبر سهي ده چې ممکن یو چا ته مور ډېره ګرانه وي یـو چـا تـه پـلار زیات ګران وي، خو یو بل په دې نه خبروي چې ما ته پلاره ته ډېر نه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

گران مور راباندې گرانه ده، په دې سره ښايي د مور او پلار زړه بـد شي، مگر هيڅ لاسته راوړنه به ونه لري. هغه شيان چې انسان ته ارزښتونه وي، بايد يو له بل سره يې ټکر نه کړي، هر يوه ته خپـل ځـاى ور کـړي او د خپل مقام په اندازه ورته اهميت ور کړي او هم کار ورته وکړي.

وطن انسان ته مهم دى، مگر کله داسې وختونه پېښ شي چـې وطـن خلك ترک کړي، بل وطن ته کډوال شي او هلته په هغه هيواد پوري يې ټوله راتلونکې وتړله شي، دلته له دې سره چې وطن پاته شو، مگـر خپـل ايمان، اسلام او امت بيا هم هر يو پر خپل ځاى پاته دي او د خپل مقـام په تناسب به کار ورته کوي.

يو بل کس بيا له دينه گرځي، هغه ته بيا وطن او ملت مهم دي، خـو ايمان، اسلام او امت نور ورته ارزښتونه نه دي، په دې صورت کې بيا دغه کس ته ځينې ارزښتونه بې اهميته شول، خو وطن او ملت پر خپل ځـاى ور پاته دي او تر خپله وسه به کار ورته کوي.

نو دا هر ارزښت د خلکو ذهنيتونو ته په کتو ښايي يو تر بل سره مهـم وي، مگر هر يو پر خپل ځاى بيا ارزښـت دى، اهميـت لـري، د يـوه پـه ملاتړ بايد بل ته لخته ورنه کړل شي، د يوه په را ټينگولو بل ترک نه شي، يوه ته په اهميت ور کولو بل بې اهميته نه شي.

که انسان اجتماعي ژوند ته نظر وکړي، د اوسېدو لپاره هيواد تـه نظـر وکړي، د ملاتړ لپاره ملت ته فکر وکړي، نو وطن او ملـت پـه دې لحـاظ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیخي ډېر مهم دي او تر بل هر ارزښت په دې برخه اولویت لـري. اوس که بل لور ته نظر وکړو، يو کس له اجتماعي ژوند سره انفرادي ژوند هـم لري، په اجتماعي ژوند کې ځينې داسې اړخونه دي چې دين ډېر زيـات مثبت تاثير پرې لري، هماعه ورسره په نظر کې ونيول شي، د انسان رواني حالت، اخرت، پر خدای له ايمانه ورتـه را پيـدا مثبـت اړخونـو تـه فکـر وشي، نـو بيـا پـه دې ځـای کـې ديـن، اسـلام او ايـمان تـر بـل هـر شي لومړيتوب لري. هدف دا چې هـر يـو مهـم دی، کـه لـه يـوې زاويـې را وګورې، نو يو تر بل هر شي ډېر مهم ښکاري او که له بلـې زاويـې ورتـه نظر وکړې، نو بل مهم شي.

اوس بلې دريځې ته درېږو، يو کس له وطنه لرې ولاړ، هغه ته د وطن هغه اهميت چې پخوا يې په زړه کې ورته درلود، سوکه سـوکه کـم شـو، ځکه ټوله اينده يې له بل هيواد سره وتړل شـوه، مګـر لـه دې سره کلـک مسلمان پاته شو، هغه ته که وطن ارزښت هم وي، نـو ښـايي د نـورو پـه نسبت ورته لومړيتوب ونه لري، ايمان او اسلام د خپل شخصي- ژونـد او اخرت له امله ورته ډېر مهم وي. يو بل کس لـه وطنـه نـه وزي، همدلتـه اوسي، خو دغه باريک ټکي ته نه متوجې کېږي، لـه وطـن او ملـت سره مينه ورته ګنا ښکاري، له دې امله تر هر څه ورته اسلام او دين لومړيتوب ولري، د وطن او ملت په کيسه کې نه وي، موږ دغه ډول کسان په خپـل ژوند کې بيخي ډېر ليدلي دي. د دې وروستي ډول بـرخلاف بيـا ځينـې کسان داسې دي چې دين او اسلام ورته ارزښت نه لري، هغه يوازې وطن

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ملت مهم بولي، له دې امله د دې مخکینو برخلاف وطن او ملت ورته هر څه وي، ایمان، اسلام او دین بیخي بې اهمیته وبولي، دوی هم دغه نکته نه ده درک کړې چې که ما ته ارزښتونه نه دي، نو په کوم هیواد او ملت کې چې زه اوسم دا ټول د هغوی لپاره ارزښتونه دي، د خپل ځان لپاره، د ملت او وطن لپاره باید ارزښت یې وګڼم، که عمل نه په کوم برملا یې سپکاوی هم ونه کړم، ما ته دې وطن او ملت مهم وي، خو دا چې زما پلار، ورورو، خور، مور، لنډه دا ټول هیوادوال پر دې ارزښت سرونه قربانوي، نو زه د هغوی د احترام له امله ورته په ارزښت قایلېږم او هغومره درناوی یې کوم چې څومره ورسره مناسب او د قانون و انسانیت په رڼا کې ده ته معقول بریښي.

هغه څوک ما ته نارمل انسان نه ښکاري چې یا د دین په ارزښت د وطن ارزښت کموي یا د امت په ارزښت د ملت ارزښت ته زیان رسوي، انسان په خپل ژوند کې دې ټولو ته اړتیا لري، د اوسېدو لپاره وطن مهم دی، د اجتماع لپاره ملت مهم دی، د نړۍ والې سولې او ورورګلوۍ لپاره که امت په سمه معنا وپېژندل شي، ترمنځ یې مشترک ټکي وموندل شي او په د اوس وخت په اصطلاح یوه اسلامي اتحادیه جوړه شي، نو هیڅ تاوان نه لري، بلکې ګڼو غریبونو هیوادونو ته به ډېره ګټه هم ولري، دا پر خپل ځای یو ارزښت دی چې که سالم کار ورته وشي، انسانانو ته به یې ډېره فایده ورسېږي، د انسان د خپل سکون او اخرت لپاره ایمان او دین مهم دي، یو نارمل انسان ښایي دغه ډول فکر ورته وکړي، هر ارزښت ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ځای پیدا کړي، څومره چې ده ته مهم ښکاري په هغه کچه له هر یوه سره مینه وکړي، کار ورته وکړي په ټول ژوند کې دومره ورته اهمیت ور کړي څومره چې ده ته ارزښت لري، داسې ونه کړي چې د یوه په ملاتړ بل ټپله کړي، د یوه په مینه کې له بل سره کرکه وکړي، په یوه سترګه یوه شي ته د ارزښت په توګه وګوري او بل ته بیا په دې بله سترګه د دښمنۍ کاته زده کړي، دا غیر انسان رویه ده، له افراط او تفریط څخه خالي نه ده، انسان ته د اعتدال مسلك مناسب دی، د یوه شي په اړه باید واقعبینه اوسو، پر هر شي د هغه په خپل ذات کې فکر وکړو، نه دا چې له بل سره یې په تقابل کې کښېږدو، بیا ور باندې له یوې زاویې فکر وکړو، په دې توګه موږ هغه واقعیت چې زموږ پر سترګو د شته عینکو له امله را څخه پټ پاتېږي، نه شو لیدلای، د دې لپاره چې د هیڅ شي د مینې عینکې له موږ څخه واقعیت پټ نه کړي، د یوه شي خپل اهمیت را څخه وانخلي، باید لومړی د هر شي په اړه د هغه د ذات له مخې فکر وشي.

۲۳/۱۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنس بدلول

د جنس بدلولو په اړه درې دريځه وجود لري، مطلق ناروا، مطلق روا او په خاصو حالاتو کې له ځینو شرایطو سره روا.

که د انسان د پیدایښت په اړه فکر وشي، یوازې مادي ژوند ته فکر ونه شي او نه دغه ژوند د انسان لپاره اصلي ژوند وبلل شي، نو بیا د انسان تمرکز تر دې خاورین بدن او دې مادي ژوند باید پر اخرت او روح زیات وي، په دې ژوند کې موږ ته یوه د واک ساحه ده او یوه ساحه د مجبوریت ده. د انسان په جنس ټاکنه کې د هغه واک نه شته، له دې امله باید لاسوهنه پکې ونه شي، مگر که اشد ضرورت وي. د خدای له لوري دغه ډول دوه رنگه حیات همدې ته اشاره کوي چې په ځینو شیانو کې ستاسو واک باید نه وي، بلکې تاسو باید د قانون پیروي وکړئ، د انسان جوړښت هم داسې دی چې د دغه دريځ لپاره دلایل پکې شته.

موږ په طبیعي لحاظ تر ځینو جبري قوانینو لاندې ژوند کوو، د هغوله تاثیره موږ ځانونه نه شو ایستلای، دا زموږ د جبر اړخ دی، بل بیا خوا داسې دایره هم لرو چې زموږ اختیار پکې چلیږي، یا موږ د ځینو وسایلو په کارولو کولای شو چې د طبیعي قانون جبر مات کړو او په هغه نیمه خود مختاره دایره کې هم د ازادۍ احساس وکړو، دغه اړخ مو د واک دی. په یوه انسان کې د دې دوو اړخونو امتزاج ته په کتو داسې ښکاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زموږ د واک پر ساحه هم باید ځینې قوانین د هغه چا له لوري نافذ وي چې زموږ روان او فزیکي وجود یې په جبري ډول تر ځینو قوانینو لاندې راوستلی دی. د واک په دغه دایره کې هم زموږ لپاره قانون شته او هغه د قران کریم په شکل کې له انسانانو سره محفوظ دی، دلته په قران کریم کې الله تعالی یوازې انسان دغه مادي جوړښت نه بولي، بلکې د قران کریم ادعا پر دې خوا ته چې له دې وجود پرته هم انسان وجود لري او د انسان اصل حقیقت هماغه دی، د هغه حقیقت ته په کتو نو بیا دغه ژوند هدف نه دی، بلکې له دې ور هاخوا هم د ژوند یو بل پړاو شته او د هغه لپاره باید انسان په دې دنیا کې تیاري وکړي، دغه تیاري د الهي قوانینو په رڼا کې امکان لري او د هغه ژوند لپاره تکاملي سیر د همدې الهي وحې په رڼا کې شونی دی، نو ځکه باید د ځینو طبیعي قوانینو ماتېدا ته بې ځایه زړه ښه نه کړو او هسې د فطرت له قانون د مخالفت لپاره پلمې ونه لټوو.

له دې فطرت څخه د ځان ایستلو لپاره یوازې د ضرورت له مخې اجازه شته، هغه هم د داسې چا لپاره چې په نارینه یا ښځینه جنس کې نه وي داخل، بلکې له دې پرته نرښځی وي، زموږ په ټولنه کې د هغو لپاره ژوند ډېر ستونزمن دی، بیا که ځینې کسان ظاهرن نر وزمه وي او په فزیکي لحاظ ښځینه صفات ولري، یا هم ظاهرن ښځینه وزمه وي، او په بدن کې یې نروانو ته مشابهت زیات وي، یا که داسې وي چې سره ګډوډ وي، نه په جسم کې یوه لور ته کامل مشابهت لري او نه بل ته، بلکې تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مابینځ پاته وي، دا مشکلترینه طبقه هم ده چې دوی ټول د خپل عذر له مخې کولای شي چې یا د نر لور ته د ځان بدلولو عملیاتو ته اجازه لیک پیدا کړي او یا هم ښځینه جنس ته.

په قران کریم کې د انسانانو دوه جنسه عمومن ذکر کېږي، یو یې ذکر (نارینه) او بل یې انثی (ښځینه) دی (الحجرات: ۳)، دا چې له دې پرته هم په انسانانو کې یو بل جنس شته، له دې ښکاري چې د عمومي فطرت برخلاف دغه جنس رامنځته شوی دی، دا چې عوامل یې څه دي؟ باید ډاکټران دا خبره روښانه کړي چې ولې له نر او ښځې څخه یو بل مخالف جنس پیدا کېږي؟ ښایي زموږ فزیکي یا محیطي عوامل پکې رول ولري، خو له دې هر څه سره، هغوی حق لري چې د عملیاتو په کولو هغه جنس ته ځان بدل کړي چې دوی ورته خپله میلان لري. ځکه دوی له عمومي فطري قانون څخه په یوه استثنایي توګه را منځته شوي دي، نو د هغوی لپاره د شریعت په عمومي قانون کې استثنا وجود لري، باید په قانون کې هم ورته ومنل شي او انساني اخلاقیاتو کې هم د هغوی په اړه منفي فکر ونه شي. د هغوی جنس بدلول یوه غیر اخلاقي کړنه ونه ګڼل شي، قانون دا د جرم په توګه ثبت نه کړي او شریعت پوهان هم په دې اړه له نرمښت څخه کار واخلي او د حالاتو په نظر کې نیولو سره د هغوی ستونزه درک کړي او د حل لپاره یې له شرعي متن څخه د تساهل او اساني تعبیر ته لار جوړه کړي.

عام انسانان په دې حکم کې نه دي داخل، یوه ښځه نه شي کولای چې ځان نارینه جنس ته بدل کړي، او نه یو نر کولای شي چې ځان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځینه جنس ته واړوي، دوی ته شرعن اجازه نه شته، حتا که میلان یې خپل مخالف جنس ته وي، دا جبر یوازې پر یوه کس نه دی او نه پر یوه خاصه طبقه دی، بلکې ټول انسانان تر همدې جبر لاندې ژوند کوي، له دې امله باید ځنې شکایت هم ونه شي، په خپل ژوند کې مقاومت وکړي او خپل طبیعي ژوند په هغه توګه مخته یو سي لکه نور انسانان چې ژوند کوي، د یو چا ذهني ژور خپګان دې د دې سبب نه ګنې چې هغه که خپل جنس بدل کړي، نو دغه خپګان به یې رفع شي، دوی په خپل فزیکي جوړښت کې مشکل نه لري، یوازې له چاپېریال سره یې ستونزه ده او هغه په رواني تکلیف اخته کړي دي، نو باید د همدې چاپېریال پر ضد مبارزه وشي، نه دا چې یوه ناسم کار ته لار جوړه شي. د جنس په بدلولو سره دا ستونزه پای ته نه رسېږي، مثلن که له ښځینه قِشر۔ سره غیر انساني سلوك کېږي او هغوی له دې په تکلیف وي، نو څومره تعداد ښځې به دا کار وکړي؟ ټولې خو نه شي کولای، او نه د یو څو ښځو په دې کار سره دغه ستونزه هوارېږي، له دې امله باید ناسم کار ته د جواز پلمې ونه لټولې شي، هغه څوك چې واقعن مشکل لري، دا یوازې هغه څوك دي چې موږ ورته نرښځبیان وایو، عرب یې خنثی بولي، دوی په خپل فزیکي جوړښت کې ستونزه لري، دوی له رواني ستونزې سره جسمي مشکل هم لري، په ټولنه کې هم په ښه سترګه نه ورته کتل کېږي، دا ټول عذرونه چې سره یوځای شي، نو د هغوی لپاره په شریعت، قانون او اخلاقیاتو کې د جواز لار موندلای شي، خو دا یوازې تر همدې جنس پوري خاص ده نه د بل چا لپاره.

۲۸/۱۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

۱)قران كريم.

۲)بخاري، محمد بن اسماعيل، صحيح البخاري، دار طوق النجاة، كال: ۱۴۲۲هق.

۳)قشيري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحيح مسلم، دار احياء التراث العربي، بيروت.

۴)سجستاني، ابوداؤد سليمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المكتبة العصرية، صيدا-بيروت.

۵) ابو عيسى، محمد بن عيس بن سورة، الجامع الكبير سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بيروت.

٦)قاسمي، محمد جمال الدين بن محمد، محاسن التاويل، د محمد باسل عيون السود په تحقيق، د دار الكتب العلمية بيروت چاپ، ۱۴۱۸هـ.

۷) معجم اللغة العربية المعاصره، د احمد مختار عبد الحميد عمر او يوې ډلې تاليف، د عالم الكتب چاپ، لومړی چاپ: ۱۴۲۹هـ ۲۰۰۸م، څلور ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸)الباني، ابو عبد الرحمن محمد ناصر الدين، جلباب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة، د دار السلام چاپ، ۲۰۰۲م کال.

۹)الموسوعة الفقيه الكويتية، د کويټ د حج او اوقافو وزارت، ۴۵ ټوکه، لومړی چاپ له ۱۴۰۴ تر ۱۴۲۷هـ پوري.

۱۰)الشاشي، ظام الدين أبو علي أحمد بن محمد بن إسحاق، اصول الشاشي، دار الكتاب العربي بيروت.

۱۱)رازي، حمد بن فارس بن زكرياء القزويني الرازي، أبو الحسين، مجمل اللغة، د زهير عبد المحسن سلطان په تحقيق، دوه ټوکه، ۱۹۸٦م.

۱۲)ابو زيد، نصر حامد ابو زيد، نقد الخطاب الديني، د سينا للنشر چاپ، ۱۹۹۴م.

۱۳)حلبي، براهيم بن محمد بن إبراهيم الحَلَبي الحنفي، مجمع الأنهر في شرح ملتقى الأبحر، د خليل عمران المنصور په تحقيق او تخريج، ځلور ټوکه، د دار الكتب العلمية چاپ، ۱۹۹۸م.

۱۴)حنفي، ابو الفضل، عبد الله بن محمود بن مودود الموصلي، الاختيار لتعليل المختار، د لشيخ محمود أبو دقيقة په تعليق، پنځه ټوکه، ۱۹۳۷م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵) شيباني، أبو عبد الله محمد بن الحسن بن فرقد الشيباني، الحجة على اهل المدينة، د مهدي حسن الكيلاني القادري په تحقيق، څلور ټوکه، د عالم الكتب بيروت چاپ، دويم چاپ ۱۴۰۳هـ .

۱۶)پرويز، غلام احمد پرويز، انسان نے کيا سوچا، د طلوع اسلام ټرسټ چاپ.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library